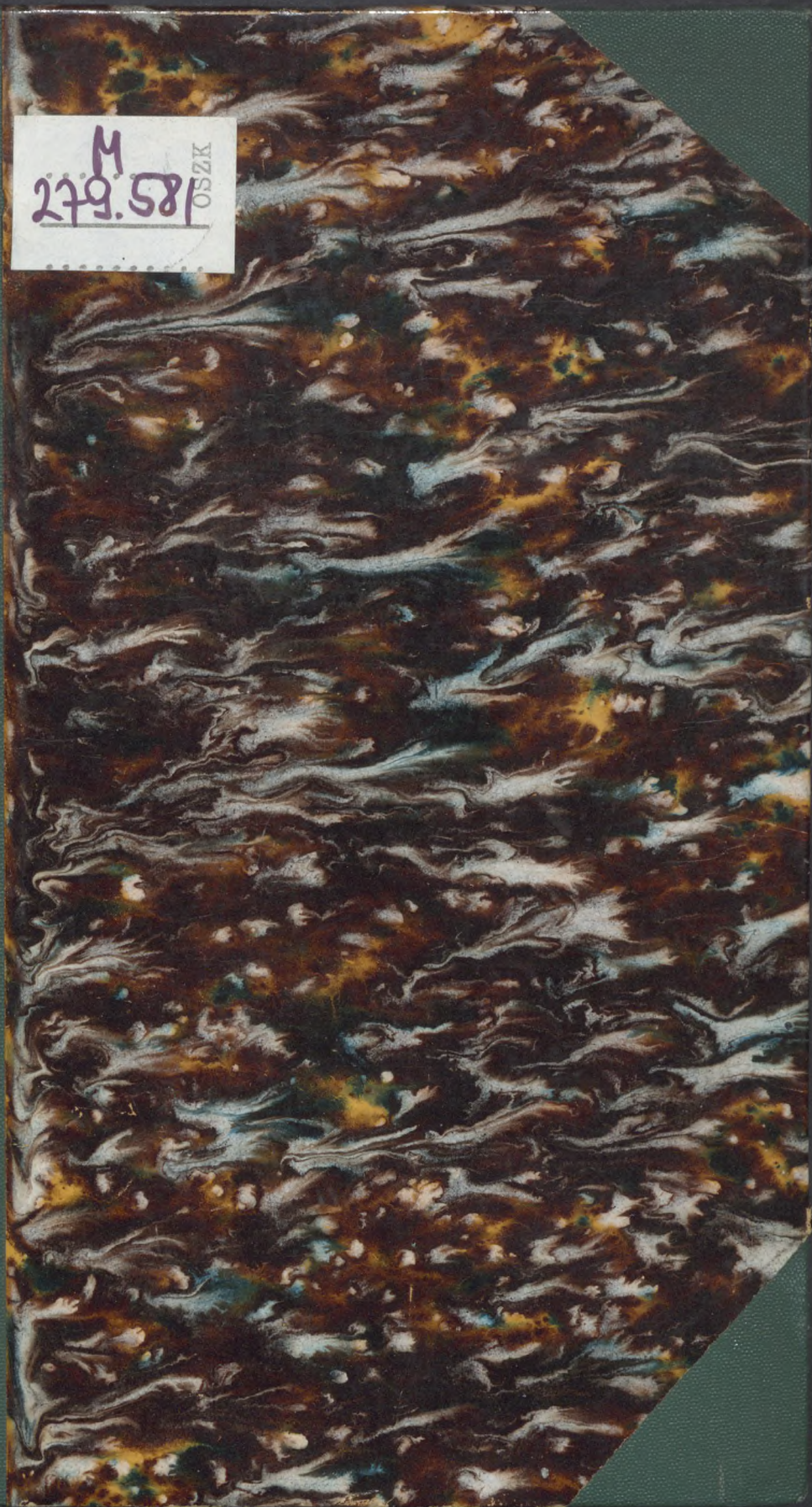
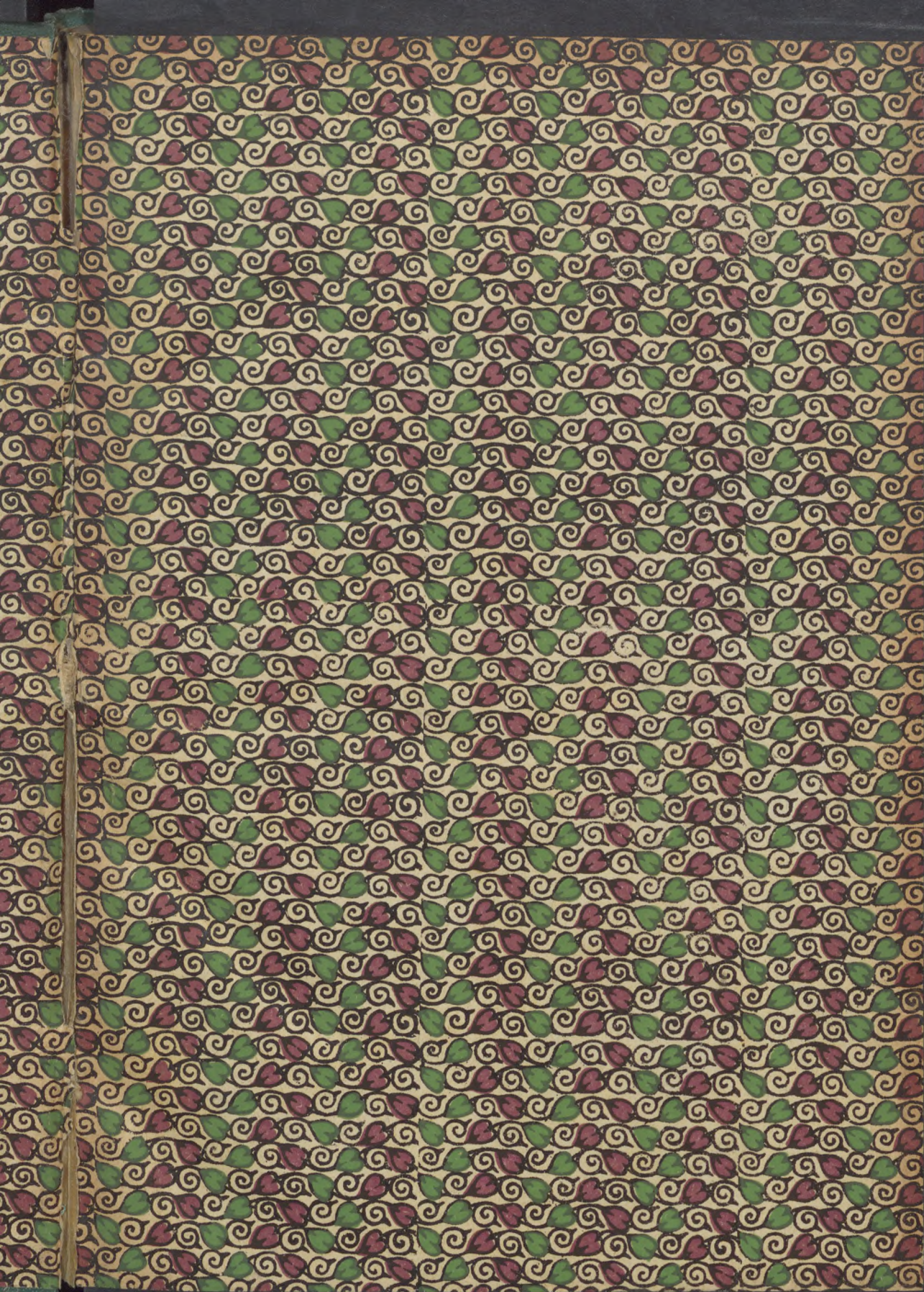
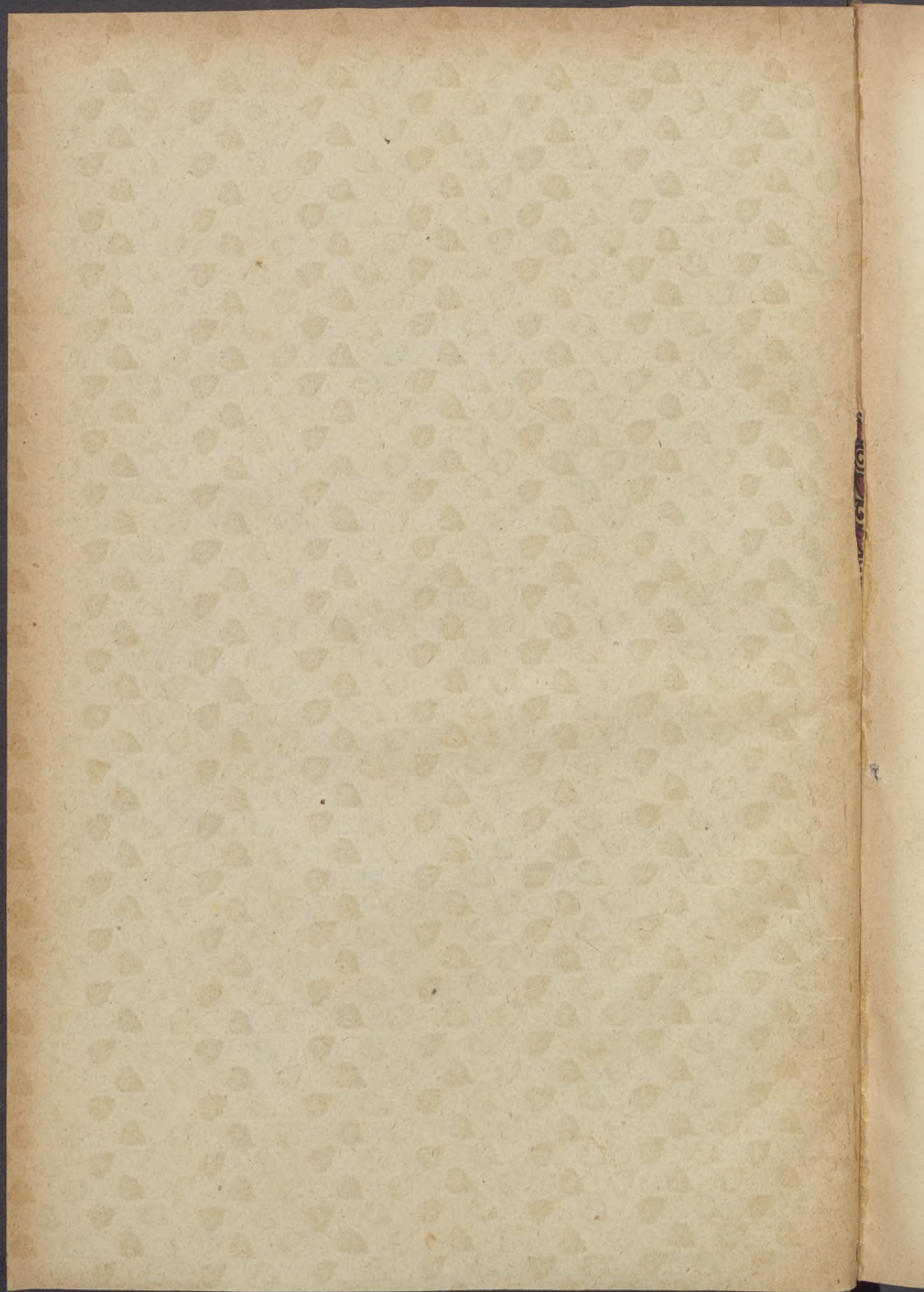

M
279.581
OSZK

346/1

A KATONAI BÜNTETŐJOG BÖLCSELETE ÉS OKNYOMOZÓ TÖRTÉNETE

IRTA

GYÖRFFY LÁSZLÓ

ŐRNAGY-HADBÍRÓ

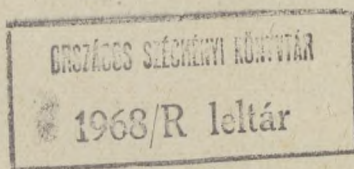

BUDAPEST

A PALLAS KIADÁSA

1925.

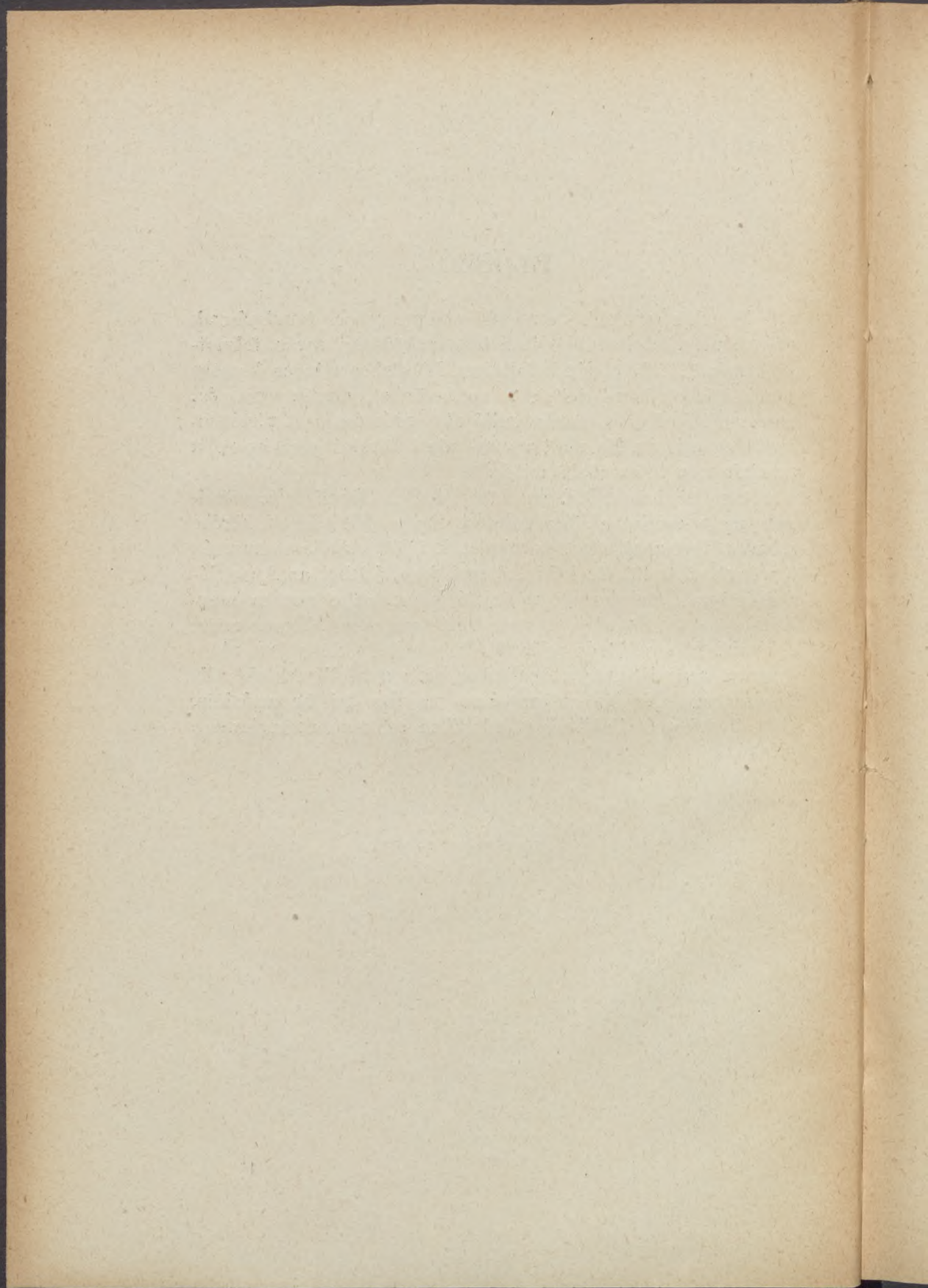
M 279.581

ELŐSZÓ.

Ennek a munkának a megírását huzamosabb tanulmányok után, amelyeket hosszabb irodalmi működésem során folytatam, még 1918. év elején befejeztem. Időközben minden komoly munkát lehetetlenné tettek a nemzetünket, országunkat ért sorscsapások. Így a munka sajtó alá rendezése nem történhetett meg ezideig. Ez alatt az idő alatt történt események a munkát még időszerűbbé tették.

Az első fejezet III. pontjában foglalt abbeli fejtegetéseimet, mely szerint a törvénykezési jog a felségjogok körébe sohasem tartozhat, mert ez mindenek fölött az állam szuverén törvényhozó testületének kizárólagos joga, jólehet az Ausztriával és így a Habsburg-házzal való kapcsolat e munka megírása után megszűnt — mégsem törültem, mert Magyarország földrajzi fekvéséből és politikai helyzetéből kifolyólag nincs kizárva, hogy itt akár a dualizmus, akár a trializmus aktuális kérdés legyen és így az ezer éves magyar faj hegemoniája, függetlensége és önállósága érdekében sohasem dolgozhatunk eléggé.

TARTALOM.

Előszó	Lap 3
Bevezetés	9

I. RÉSZ.

A katonai büntetőjog bölcelete.

I. FEJEZET.

A katonai büntetőjog viszonya az állam általános büntetőjogához.

I. Az általános büntetőjog és a katonai büntetőjog lényege	13
II. A katonai büntetőjog, mint az általános büntetőjognak egy része	15
III. A katonai büntető törvény a magyar törvényhozás szempontjából	17
IV. A katonai büntető törvény és az osztrák általános büntető törvény	21
V. A katonai büntető törvény a magyar közjog szempontjából	23

II. FEJEZET.

A katonai büntető jogtudomány és a katonai tudományok. — Mindkettőnek viszonya a társadalomtudományhoz és az általános büntető jogtudományhoz.

1. Szakasz.

A katonai tudományok, katonai büntető jogtudomány, társadalomtudomány elmélete, fontossága és kölcsönhatása általában	25
I. A katonai büntető jogtudomány az állami célok szolgálatában. A hadseregnek és a gyakorlati materializmusban nevelkedett szocialistáknak szerepe az államban	25
II. A tudományos szocializmus szerepe a jövő államéletben; harmóniája és a bölcelet révén okszerű összefüggése a katonai és büntetőjogi tudományokkal	29

2. Szakasz.

A bölcelet a katonai tudományokban	31
------------------------------------	----

3. Szakasz.

A bölcelet a katonai büntetőjogban	35
A) A katonai büntetőjog és hatalom jogbölcészeti igazolása. Kriminál-szociologia	36
I. A katonai büntető jogtudomány, lényege — viszonya a hadi tudományokhoz	36
II. A büntetőjogi elméleteknek, a véderőrendszernek és az államformáknak egymáshoz való viszonya és összefüggése	39
III. Az általános és a katonai büntető jogtudomány elmélete és rendszere. Büntetőjogi iskolák	41
IV. A katonai büntető jogtudomány elmélete (folytatás)	44
V. Szubjektív és objektív tényezők szerepe a katonai büntető törvényben	47
B) Katonai büntető-jogpolitika. A tételes katonai büntetőjog szociológiája	54
I. A katonai büntetőjog, mint társadalmi jelenség; jogpolitikai és szociálpolitikai vonatkozásai	54
II. A tételes katonai büntetőjog tudománya és melléktudománya, a szociologia	55

II. RÉSZ.

A katonai büntetőjog oknyomozó története.

I. FEJEZET.

A római katonai büntetőjog.

	1. Szakasz.	Lap
A királyság idejében	---	64
	2. Szakasz.	
A köztársaság idejében	---	65
	3. Szakasz.	
A császárság korában	---	66

II. FEJEZET.

Európai katonai büntetőjog a közép- és ujkorban.

	1. Szakasz.	
A népvándorlás után következő századokban	---	74
	2. Szakasz.	
A központi hatalom megszilárdulásával: a XV. század második felétől	---	76
	3. Szakasz.	
A XVII. század első felétől, vagyis a nemzetközi jog kialakulásának idejétől és az állandó hadseregek korában	---	88
	4. Szakasz.	
A XVIII. század második felétől és a francia forradalom hatása alatt	---	89

III. FEJEZET.

A magyar katonai büntetőjog.

Bevezető rész.

I. A közjogi szellemnek és államiság eszméjének érvényesülése az ősmagyar állami szervezetben. Ez utóbbinak átalakulása a Szent-István-féle állami szervezetté	---	93
II. A szent korona és ősiségi állami szervezet kialakulása. A Szent-István-féle állami szervezet korszaka általános egyenlő honvédelmi kötelezettségének hatása a katonai büntetőjogi intézmények kifejlődésére és a jogélet egységére	---	95
III. Katonai (hadi) büntetőjogi intézmények fogalma és lényege a vezérek korában	---	100
IV. A három korszak katonai büntetőjogi intézményeinek forrásai	---	103
	1. Szakasz.	
Katonai büntetőjogi intézmények az ősmagyar nemzeti szervezet idején: a vezérek korában	---	104
	2. Szakasz.	
Katonai büntetőjogi intézmények az árpád-házi és vegyesházbeli királyok alatt	---	110
	3. Szakasz.	
Katonai büntetőjogi intézmények a Habsburgok alatt	---	124

RÖVIDÍTÉSEK.

- C. J. H. Corpus Juris Hungarici.
B. Sz. Büntügyi Szemle.
Kbt. Katonai büntető törvény.
Kbp. Katonai bünvádi perrendtartás.
Btk. Büntető törvénykönyv.
J. K. Jogtudományi Közlöny.
M. T. Sz. Magyar Társadalomtudományi Szemle.
L. H. T. Legfelsőbb honvéd törvényszék.
H. K. Hadtörténelmi Közlemények.
M. H. K. Magyar Honfoglalás Kútfei.
H. könyv. Verbóczy Hármaskönyve (Tripartitum).
-

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. Das Heeresrecht der öst.-ung. Monarchie. Dr. Ferdinand Schmid. 1903.
2. Katonai büntetőjog: Doleschall Alfred.
3. A Büntető jogtudomány programja. I. II. k.: Carrara Ferenc. 1878.
4. Militär-Rechtliche und Mil.-Ethische Abhandlungen: Dr. Emil Dangelmaier. 1896.
5. Philosophie des Militärrechts: Dr. E. Dangelmaier. 1896.
6. Honvédelem: Sárói Szabó Lajos. 1912.
7. A Büntetőjog Bölcsélete: Pikler Gyula. 1908.
8. Magyar Társadalomtudományi Szemle hivatkozott számai.
9. Das Heeres-Strafrecht: Dr. Ernst Franz Weisl. I. II. 1893., 1905.
10. Geschichte der Kriegswissenschaft: Max Jähnes. 1889.
11. A Műveltség fejlődése Magyarországon: Kerékgyártó Árpád. 1880.
12. Kézai Simon: Magyar Krónika.
13. Anonymus (Névtelen jegyző): A magyarok viselt dolgairól.
14. Csiki Székely Krónika: Szadeczky Lajos dr. 1905.
15. Heltai Gáspár: Magyar Krónika.
16. Corpus Juris Hungarici.
17. A magyar törvényhozás történelme: Máriássy Béla. I—VII. k. 1887.
18. A Magyar Honfoglalás Kútfői.
19. A magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt: Hajnik Imre. 1872.
20. A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházbeli királyok alatt: Hajnik Imre. 1889.
21. Hadtörténelmi Közlemények. Magyar Tudom. Akad. kiadmánya.
22. Magyarország történetének forrásai: Szabó Károly. 1860.
23. Irodalom és Műveltség történeti tanulmányok a Rákóczy korból: Thaly Kálmán. 1885.
24. Monumenta Hungariae Historica. A Magy. Tudom. Akad. történelmi bizottmánya. Első osztály: „Okmánytár.”
25. A Magyarországi Confederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok és Törvények. Lőcse, 1707. július 5.

BEVEZETÉS.

A jogtörténelmi kutatások kiinduló pontja és alapja a világrend örökérvényességű törvényein felépülő elméleti igazságoknak a népek állami és társadalmi viszonyain belül kialakuló intézményei. A társadalmi és állami berendezkedés és a népek jogviszonyai között az okozatszerű összefüggést kutatva, a jogtörténetíró is a jogbölcselet terén mozog addig, amíg a kutatása tárgyát képező társadalmi és állami rend jogintézményeit a természet örök törvényeihez igazodó, általános és egységes jogelvek alapján vizsgálja. A további kutatások során az elméleteknek és jogelveknek a tételes jogintézményekkel való láncolatosságot összefüggése alapján pozitív területre érkezik a jogtörténetíró, amikor ezeknek a tételes jogintézményeknek a célszerűségét és történeti fejlődését vizsgálja. Viszont a jogbölcselet, amikor a társadalmi berendezkedésekből kinőtt jogintézmények célját, okait, lényegét, fejlődését vizsgálja, már a jogtörténet határmezsgyéjén mozog, de szüksége van a jogtörténet anyagára és adataira ahhoz, hogy a jogintézmények elméleti konstrukcióját, szellemét megismerhesse.

A katonai büntetőjogi intézmények elméletének és történeti fejlődésének vizsgálatánál fokozatosan jutunk el a kiinduló ponttól: a jogbölcselet elméleti igazságaitól a tételes, meglevő jogintézmények vizsgálatával a jogtörténelem tapasztalati igazságaihoz.

A jogbölcselet és jogtörténet tehát nem egymástól élesen elhatárolt területek, hanem egymásba ágazó, egymást kölcsönösen kiegészítő és támogató rokontudományok. A katonai büntetőjog bölcseletét folytatjuk tehát e könyv II. Részében, amikor a katonai büntetőjogi elvek kifejtése után az elméleteknek és tudományos adatoknak alapján ezeknek a jogelveknek az érvényesülését kutatjuk a tételes katonai büntetőjogi intézmények keretein belül.

A katonai büntetőjog bölcséletének kifejtésével csak félig oldanánk meg feladatunkat, ha ezeknek az elméleti igazságoknak az érvényesülését és láncolatos összefüggését a katonai büntetőjogi intézményekkel nem kutatnók ezeknek a jogintézményeknek történeti szakaszaiban. Tökéletlen volna ezeknek a jogintézményeknek csupán történeti vizsgálata is, ha nem kötnénk azt össze azokkal az alapokkal, a melyeken ezek a jogintézmények felépültek. Hézagos és felületes lenne munkánk, ha az okozati összefüggést a különleges állami és társadalmi viszonyok és ezek által megszabott jogintézmények között ki nem derítenők.

I. RÉSZ.

A katonai büntetőjog bölcsélete.

A Journal of the History of the

I. FEJEZET.

A katonai büntetőjog viszonya az állam általános büntetőjogához.

I. Az általános büntetőjog és a katonai büntetőjog lényege.

Az ember a teremtés rendje szerint *szabadnak* született. Ez a *szabadság* az embernek az a *joga*, miszerint tetteit szabad akaratának elhatározása irányíthassa, mások jogkörének megsértése nélkül. Így a *jog* lényegében *szabadság*. A szabadság és jog tehát az emberrel született, ezekből folyik, hogy a jognak keletkezésével egyidejűleg hatályos *védelemben* is kell részesülnie. További fejlődési fokon a polgáriasulás kialakulásával már egy e célra szervezett központ, *kormányzó hatóság* a ráruházott hatalomnál fogva, büntetőjogi szankcióval védelmezi az egyes jogait, szükség esetén érzékelhető rosszal illeti a jogok megtámadóját s *ekként válik a jogvédelem a büntetés kizárólagos alapjává* a legrégibb kortól a legújabb korig.* A *jog és védelme* ennél fogva az emberi társadalom *első tudománya*, ez alapon az emberiség fejlődéstörténetében ugyancsak a legrégibb tudomány az enyim-tied fogalmának, feltételeinek megállapítása.

Ennek a tudománynak *jogtudomány* a neve, amíg a jogszerűség, igazságos megegyezés érvényesül fogalom meghatározásánál, *haditudomány* lesz ez akkor, ha az erősebb joga szabja meg az enyim-tied feltételeit, határait.

Jogtudomány és haditudomány tehát párhuzamosan fejlődtek a legrégibb kortól és ennek a fejlődésnek a posztulátumai fennállanak, fokozódni és tökéletesedni is fognak addig, amíg az enyim-tied fogalma tölti be a földi élet határait.

A tökéletesedés és haladás évszázados útjain elérkezünk az enyim-tied kérdését meghatározó komplikáltabb fogalomhoz, az azonos feltételek között élő faji-nyelvi rokonság által elhatárolt népeknek, nemzeteknek külön életviszonyait szabályozó *államhoz* „a polgári társadalom megszemélyesítőjéhez.” A polgári társadalom, mint a jogrend megvalósításának és fenntar-

* Carrara Ferenc: „A Büntető Jogtudomány Programja.” II. R. 12. s. k. 1.

tásának eszköze, a legrégibb időktől kezdve a jogrendtől elválaszthatatlanul és azzal összhangban és lépésenként fejlődik.

Ebben a tisztult korban a jogtudomány számtalan faja, ága már szervesen összetartozó terebélyes fává fejlődik, amelyik nő, alakul a korrall; fejlődésében egy pillanatig sem állhat meg, mert ez a megállás a fa halálát és ezzel együtt a nép elmulását is jelentené.

A jogtudomány feladata az, hogy az embernek, a társadalomnak életviszonyait szabályozza, ahhoz símuljon, ennél fogva különböző és a haladással tökéletesedő életviszonyok különböző és tökéletesedő jogszabályokat tesznek szükségessé.

Ezekhez képest a katonai életviszonyokat a katonai jog szabályozza, amiből az következik, hogy *a katonai jognak teljes egészében katonai szellemtől kell áthatva lennie*.^{*} Hogy ez a katonai szellem miként kapcsolódik a legszentebb állampolgári köteleességekhez, amelyek összességéből az állam fennállását biztosító hazaszeretet és polgárainak a lét föltételeit megszabó erkölcsi kötelesei sarjadjanak, arról később beszélünk.

A jogtudomány terebélyes fája a polgári viszonylatban is a korszellemhez alakul, azzal lépést tart, éppen így a korszellemhez (Genius saeculi), az erkölcsi, jogi, vallási, szociális téren uralkodó eszmék összességét megállapító korszakhoz kell alakulnia a katonai viszonylatban is. A korszellemnek uralkodó felfogását a mindenkori polgári és katonai társadalom tényleges berendezkedése körül érvényesülő életjelenségekből, az ezt irányító szabályok és törvényszerűségek összességéből ismerhetjük meg. Mégis azt látjuk, hogy ez a mesteri kézzel megnevelt fája a jogtudományoknak csak a polgári életre terjed ki, míg a katonai jogtudomány mostoha, elhanyagolt, csenevész ága annak, mintha bizony nem volna első rendű jelentőségű ez utóbbira nézve is Márkus Dezső mondása: „Valamint az emberi élet minden más terén minden lépés, amellyel előre haladunk, egy-egy vívmány a tökéletesedés szempontjából, éppen úgy a jog terén is minden haladás egyértelmű egy-egy igazságtalanságnak a lerombolásával, egy-egy igazságnak az emberiség javára felderítésével és értékesítésével“. A katonai jogra is teljes egészében áll, hogy az a létező életviszonyokból keletkezik, azokhoz símul, azokra alkalmazandó. A jelen viszonyok közt akarja megszabni a katonai társadalom rendjét, a jelen felfogásnak megfelelő eszközökkel akarja a katonai fegyelem és rend fentartását biztosítani. Az életviszonyok változása, az emberek felfogásának átalakulása, a társadalmi rend új szervezete új katonai büntető jogot tesz szükségessé. A katonai

^{*} Dangelmaier Emil dr. „Militär-Rechtliche und Militär-Ethische Abhandlungen“. Vorrede. VII. 1.: „Das militärische Recht muss, da es militärische Lebensverhältnisse ordnet, von einem militärischen Geiste getragen sein, Für den Militär Juristen ist es daher von grossen Werte, mit tüchtigen und erfahrenen Soldaten in einem anregenden, geistigen Verkehr zu stehen.“

büntetőjog terén is csak akkor beszélhetünk haladásról, ha a katonai életviszonyok fölött is uralkodó örökkévaló eszméket a katonai társadalomnak a korszellemmel lépést tartó s így folyton változó viszonyaihoz alkalmazzuk.

„A régi jognak új viszonyokra alkalmazása, olyan életviszonyokra, amelyekről a múlt idők jogászai még nem is álmodtak, nemcsak igazságtalanságra vezet, hanem a jogélet óriási bizonytalanságára, a jogi fikcióknak nevezett hazugságok és nyakatekert értelmezések alkotására és arra, hogy a törvény helyébe annak minden néven nevezendő szurrogatuma lép, úgymint: a joggyakorlat, jogszokás, a hasonlóság és magyarázat, anélkül, hogy eszámítalan és nem mindig igazságos kiegészítő eszköz anyagilag és alakilag pótolná a jognak a modern államban egyedüli forrását: a törvényt“.*

II. A katonai büntetőjog, mint az általános büntetőjognak egy része.

A jogtudomány és fejlődése szerves összefüggésben kell hogy álljon a nemzetnek a történetével, kulturájával, társadalmi és politikai életviszonyaival, azért egyik nép és nemzet jogélete, jogi berendezkedése nem alkalmazható a másik nemzet életviszonyaira. Ha elmondhatjuk ezt Goethe nyomán egy kiváló katonai jogászkunkkal Dangelmaier Emil dr.-ral akkor folytathatjuk ebben a felfogásban Deák Ferenczcel, aki nem kisebb éleslátással ismerte fel a fent írt tudósok által vallott igazságot és tette magáévá akkor, mikor a véderőről szóló törvényjavaslatnak képviselőházi tárgyalása során, 1868. augusztus 6-án az 54. §. szövegének módosításáról javaslatát előterjesztette. Az 54. §. ugyanis kimondja, hogy „a tetteleg szolgálatban levők katonai fegyelmi törvények alatt állanak“, ezt Deáknak a képviselőház által teljes egészében elfogadott javaslata szerint ekként kellene folytatni: „polgári viszonyaik és kötelességeik tekintetében mindazonáltal, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak, a polgári törvények és hatóságok alatt fognak állani“. Két körülményt kíván kidomborítani, úgy mint: „a szabadságosak, tartalékosok és a honvédek bünvádi és rendőri ügyeiben a polgári törvény és hatóság alatt állanak“, továbbá ami 54. §-ból szintén hiányzik, „hogy minden tetteleg szolgálatban álló katonák polgári ügyükre nézve minden esetre szintén a polgári hatóság alatt állanak“.

Erre válaszolva Horváth Boldizsár igazságügyminiszter befejezett tényként és „általános szabályként“ leszzegezi, hogy: „polgári ügyekre nézve semmiféle katona nem áll a hadbíróság alatt; ellenben kriminális esetekben csupán csak oly bűntényekre nézve, melyeket a katonai fegyelem ellen követtek el, áll a hadbíróság alatt. „Egyébként“ kiemeli nevezett igazságügyminisz-

* Márkus Dezső dr. C. J. H. I. könyv XXXII. 1.

ter, hogy „közte és a bécsi miniszterium között éppen a *Deák Ferencz* által indítványozott alapon már rég óta folynak tárgyalások“.*

Sajnos, hogy ezen „régóta folyó tárgyalások“ eredményéről mit sem tudunk és még szomorúbb, hogy a következő évtizedek során még a tárgyalásokat sem sürgette senki. Így állott elő az az anomália, hogy nálunk a katonák összes bűncselekményeire az osztrák mintára, az osztrák Btk. nyomán összeállított és nálunk rendelettel életbeléptetett osztrák Kbt. hatályosult de lege lata. Annál több okunk van, hogy legalább az önálló Magyarország Kbt.-e de lege ferenda építse tovább az 1868-i törvényes alapot és a katonai egyének „közönséges“ bűncselekményeik tekintetében a polgári büntető törvénykönyvnek legyenek alávetve (ugyanígy Doleschall i. m. 44—47. l., Szilágyi A. K. „A kat. büntetőjog területi hatálya“) (l.: 71. l.)

Éppen így törvényes alapját nyújtotta volna a további tárgyalásoknak az 1867. XII. t.-c. 14. §, amely kijelenti, hogy „a magyar hadsereg egyes tagjainak mindazon polgári viszonyai, jogai és kötelességei felett, melyek nem a katonai szolgáltra vonatkoznak, a magyar törvényhozás és illetőleg a magyar kormányzat fognak intézkedni.“

Ezt az egyedüli helyes és még a nehéz kiegészítési időkben is érvényre jutó felfogást magáévá teszi az 1878:V. t.-c. 5. §-a, amely a magyar polgári büntető törvénykönyv hatályát terület és személyek tekintetében körülírva azt mondja, hogy „a kivételeket a fegyveres erőhöz tartozó személyekre nézve külön törvény szabályozza.“ Egyet kell értenünk *Doleschall Alfréd* jogtudóssal abban, hogy a fenti törvényjavaslatot magyarázó miniszteri indokolásban és ennek képviselőházi tárgyalása alkalmával is az a gondolat jut kifejezésre, hogy még nem az egész büntetőjog anyagát felölelő külön szerves katonai büntető törvénykönyvnek megalkotása, hanem lényegében az általános érvényességű 1878:V. t.-c. keretébe tartozó „kivételes“ és azzal az általános, egységes büntetőjoggal szemben „kivételesen“ jelentkező különleges szabályoknak külön, de mégis azt kiegészítő törvénybefoglalásának gondolata lebegett a törvényhozás szeme előtt.** Ezt megerősíti az 1879:XL. t.-c. (a kihágásokról) 2. §-a, mondván, hogy „jelen büntetőtörvény hatálya ugyanazon területre terjed ki, mint a büntettekről és vétségekről rendelkező büntetőtörvénykönyvé.“

A polgári büntetőjog alaki részét tárgyaló 1896:XXXIII. t.-c. 30. §-a azután a katonai büntetőjog alaki részére hivatkozva, a katonákra bár negatív, a katonai büntetőjog alaki részét ismeri el törvényesnek: „A jelen törvény a katonai bíróságok hatáskörére vonatkozó szabályokat nem érinti.“

* *Deák Ferencz* beszédei 5. kötet 458. s. k. l. *Doleschall Alfréd* dr. „Katonai Büntetőjog“ 7. l.

** *Doleschall* i. m. 8. l.

III. A katonai büntető törvény a magyar törvényhozás szempontjából.

Az 1889:VI. t.-c. 62. §-a már az eddigi jogelvekkel ellentétben azt hirdeti, hogy a közös hadseregben úgy a népfelkelés, mint a tényleges szolgálat egyénei a behívás napjától, elbocsátásuk napjáig a katonai „büntető” és „fegyelmi szabályok” alatt állanak (tehát külön anyagi részt hangoztat; míg ugyanis 1868-ban a tényleges katonákat csak fegyelmi kihágás tekintetében — „melyeket a katonai fegyelem ellen követtek el” — akarták külön katonai büntető hatóság alá helyezni, addig 1889-ben már külön katonai „büntető szabályok” érvényességét ismerik el.) Tehát húsz év alatt visszafelé haladtunk és elérkeztünk a Magyarországon törvénytelen módon császári nyílt parancssal 1855. évi július 1-én életbeléptetett, 1855. évi január hó 15-én szentesített osztrák büntető törvénykönyvhöz, mely mint katonai büntető törvénykönyv ezzel a címmel lépett hatályba: „*Militär Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen von 15. Jänner 1855. für das Kaiserthum Österreich*”.

Húsz év múlva tehát és azóta is a legújabb időkig már letettünk a Deák Ferenc által érvényre juttatott elvről, mely szerint egy és ugyanazon államnak polgárai két különböző és egymással ellentétes jogélet hatálya alatt nem állhatnak. Pedig a Deák-féle fentebb ismertetett fejtegetések és pozitív vívmányok során kialakult álláspontból kifolyólag Doleschall szerint is a magyar törvényhozás nyilvánvalólag már akkor saját hatáskörébe tartozónak tudta az egész katonai jurisdikciónak szabályozását, miként ez az 1868:XL. t.-c. több rendelkezéseiből és számos más törvényeikből is kitűnik.

Mondhatnók tán, hogy az Ausztriával szemben fennállott visszás és átkos politikai viszonyok adják meg ennek az állápotnak magyarázatát, meg talán az a körülmény, hogy mindig távolabb jutottunk annak az időnek szomorú tapasztalataitól, amikor az osztrák császárság büntető törvénye egy évtizeden át érvényben volt nálunk, nemcsak a katonai, hanem a polgári társadalomra is minden vonatkozásában. Meg talán elegendő haladásnak tekintették egyelőre, hogy ez a büntető törvénykönyv az 1867:XII. t.-c. 14. §-al elvesztette érvényességét a fegyveres erő polgári peres ügyeiben 1871. november 1-től fogva (Ausztriában 1869. május 20-i törvény) kivéve mégis a katonák végrendelkezési jogát háborúban, nősülési ügyeit, illetvekekből való letiltást, kincstári kártérítéseket.

Magyarországon a katonai büntető törvény tehát törvény alakjában nem is szerepel,* joghatálya állítólag az 1867:XII. t.-c.

* Az 1790:X. t.-c. (alaptörvény) szerint: „Hungaria nihilominus cum partibus adnexis. sit regnum liberum et relate ad totam legalem regiminis formam independens, id est nulli altero regno, aut populo obnoxium, sed propriam habens consistentiam et constitutionem ac propriis legibus et

határozványaiában gyökeredzik, mely szerint a királynak a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik, a király által intézendőnek ismertetett el. Erre következőleg az 1868:XL. t.-c. 54. §. (első véderő törvény) a volt közös haderőre; az 1868:XLI. t.-c. 18. §-a a magyar királyi honvédségre; az 1881:III. t.-c. 8. §-a a m. kir. esendőrségre; az 1868:XLII. t.-c. 10. §-a az akkor szervezett m. kir. népfölkelésre; majd ugyancsak a népfölkelésre az azt újjászervező 1886:XX. t.-c. 6. §-a a katonai büntető törvény érvényét kiterjesztette. A későbbi véderőtörvények, így a fentebb hivatkozott 1889:VI. t.-c. (a volt közös hadsereg tagjaira) 62. §-a és az 1890:V. t.-c. (a honvédség tagjaira) 15. §-a a Kbt. érvényességét fentartja.

A legújabb véderőtörvény az 1912:XXX. t.-c. 50. §-a a volt közös haderőre; az 1912:XXXI. t.-c. 10. §-a a honvédségre kimondja, hogy „a tényleges katonai egyének a katonai büntető és fegyelmi *szabályok* alatt állanak“. Ezekkel a rendelkezésekkel összhangban, úgy a közös hadsereg katonai bünvádi perrendtartása (1912:XXXII. t.-c.), mint a honvédség bünvádi perrendtartása (1912:XXXIII. t.-c.) mindakettő a 7. §-ban megállapítja, hogy a „közös haderő — honvédség — bíróságai a bíraskodásuknak alávetett egyénekre, még ha ezek az egyének a katonai kötelekbe nem tartoznak is, a közös haderő — honvédség — számára érvényben álló büntetőjogot alkalmazzák.“

Helytelen és téves nyomon jártak mindazok, akik az 1867:XII. t.-c. határozványaiában leszegezett felségjogok körébe tartozónak vélték a törvénykezési jogot, amely *kiváltképen minden állam szuverén törvényhozó testületének és csak ennek kizárólagos és elvitázhatlan joga*. Tehát a Deák-féle javaslatnak akkor el is fogadott álláspontját következetességgel kellett volna kiépíteni és akkor nem jutott volna az akademikus törvénymagyarázatok útvesztőjébe a fegyveres erő magyar honosaira is hatályosuló általános érvényű magyar büntető törvény. (1878:V. t.-c.)

consuetudinibus, non vero ad normam aliarum provinciarum regendum et gubernandum“.

Már maga azonban az a körülmény, hogy a katonai büntető törvény Magyarországon szabályszerű formában kihirdetve mai napig sincs, megfossza azt alkotmányunk szerinti törvény jellegétől. A törvény kihirdetése pedig nemcsak a magyar, de az összes művelt nemzetek jogszabályainak első és legfontosabbika: „Miként az erkölcsi törvényt az ember lelkiismerete, a vallási törvényt Isten nyilatkoztatta ki, akként a polgári törvényt ki kell hirdetni. Azt követelni, hogy oly törvénynek engedelmeskedjenek, amelyet nem hoztak tudomásukra, éppen olyan igazságtalanság és képtelenség volna, mint annak követelése, hogy olyan törvénynek engedelmeskedjenek, amelyet nem szankcionáltak. A kihirdetés megjelöli, hogy a törvény a gondolat csirájából a való életbe lépett át.“ (Carrara: A Büntető Jogtudomány Programja. I. k. 43. l. és ott hiv. Königswarder.)

Nézetünk támogatására sorakoztassuk föl a továbbiak során nemcsak a magyar, hanem magukat az Ausztriában is közismert és szaktekintélynek elfogadott osztrák jogtudósokat:

Schmid Ferdinand dr. az insbrucker egyetem volt jogtanára, a hadügyi szervezet összes ágára kiterjeszkedő nagy munkájában, miután összehasonlítja ezt a kérdést tárgyaló jogtudósok fejtegetéseit, magáévá teszi *Korwin Dzbanski*val szemben *Weisl* dr. és *Miricka* azon álláspontját, hogy az 1867:XII. azaz kiegyezési törvényben *felsőjogként fentartott* és a hadsereg „belsőszervezetére“ vonatkozó intézkedés nem ölelhetette föl *sem az anyagi, sem az alaki büntetőjogot*, mert a katonai büntetőjog gyakorlása magában véve mi összefüggésben sincs a hadsereg belsőszervezetével. Mint példára hivatkozik *Weisl* az angol büntetőjogra, ahol a katona közönséges bűncselekmények miatt a polgári büntető bíróság illetékessége alatt áll, hivatkozik továbbá az 1873. május 23-i osztrák bünvádi perrendtartásnak arra a rendelkezésére, mely szerint polgári rögtönbírói eljárás alá katonai személyek is tartozhatnak, viszont katonai bíróságok adott esetben polgári személyek fölött illetékesek. Végül *Schmid* megjegyzi, hogy, habár egyes változtatások a katonai büntetőjog körében történtek is a múltban a törvényhozó testület közrevonása nélkül (ohne parlamentärisehe Mitwirkung), mégis kétségen felüli, *hogy az új, akár anyagi, akár alaki katonai büntetőjogot feltétlenül csak a törvényhozó testület közrevonásával lehet megalkotni.** Ugyanezt maga a volt uralkodó is elismerte az új,

* *Schmid Ferdinand* dr.: „Das Heeresstrafrecht der Österreichisch-Ungarischen Monarchie“. 13. 14. l.:

...„kann doch wohl kein Zweifel darüber herrschen, dass die *Feststellung der Kompetenz* und des Wirkungskreises der Militärgerichte nicht mehr unbedingt zu den *Interna der Armee gerechnet werden darf*, da die Tätigkeit der Militärgerichte sich auch auf die gemeinen Delikte der Militärpersonen erstreckt, die Militärgerichte auch gegenüber Zivilpersonen Zwangsbefugnisse besitzen müssen und unter Umständen berufen sind, selbst über Delikte dieser Personen abzuurteilen, endlich von den Militärgerichten der Verlust von Berechtigungen und Ehrenrechten ausgesprochen wird, deren Nichtbesitz für das bürgerliche Rechtsleben von grösster Bedeutung ist. *Ebensowenig kann das Materielle Militärstrafrecht zu den Interna der Armee gerechnet werden* und eine Abänderung desselben ist daher nur *im Wege der Gesetzgebung zulässig* ...

...„Aus analogen Gründen kann auch die Regelung des Militärstrafprozessrechtes nicht aus ein der Kaiser vorbehaltenes Reservatrecht angesehen werden, vielmehr können Abänderungen der geltenden Militärstrafprozessnormen und die Erlassung einer neuen Prozessordnung nur im Gesetzgebungswege erfolgen.“

Majd a 23—24. lapon így folytatja:

„Zu sehr lebhaften Erörterungen hat neuestens endlich die Frage der Kompetenz in Sachen der Militärgerichtsbarkeit im Hinblick auf die bevorstehende Neuregelung der Militärstrafprozessordnung Anlass gegeben.

In der Broschüre „Zur Reform des Militär- und ehrenrätlichen Verfahrens“ (1895) und in einem Artikel der „Reichswehr“ (Nr. 725 ex 1895) hatte *Korwin Dzbanski* mit Schärfe der Satz vertreten, dass die Regelung der Strafrechtspflege verfassungsmässig dem Monarchen vorbehalten sei. Gegen diese Auffassung hat sich mit Recht *Weisl* (in Nr. 736. ex 1895 der

törvényhozási úton megalkotandó magyar katonai büntető törvényt kilátásba helyező 1868:XL. t.-c.-nek, továbbá a törvényhozási úton létrejött idevonatkozó 1912:XXXII. és XXXIII. törvényeknek szentesítésével.

„Reichswehr“) ausgesprochen, was der ersteren Autor zu einer neuen Broschüre“ Die gesetzgebende Gewalt Sr. Majestät als obersten Kriegsherrn“ (1895) veranlasste, *Korwin Dzbanski* stützt seine Anschauung in der zuerst erwähnten Broschüre auf den § 5. al. 2. des Ausgleichgesetzes von 21. Dezember 1867. R.-G.-Bl. Nr. 146. indem er unter „innerer Organisation“ nicht bloss den Organismus der Armee und dessen Einrichtung, sondern auch das Leben dieses Organismus versteht. Ein Teil dieser Lebensfunktionen bestehen eben in der repressiven Tätigkeit, d. h. in der Strafrechtspflege. Weisl geht bei seinen Erörterungen von der Bestimmung des Art. 2. des O.-St.-G. von 21. Dezember 1867. R. G. Bl. Nr. 144. über die rechtliche Gewalt aus und behauptet, dass unter diese Bestimmung, wonach die Organisation und Kompetenz der Gerichte durch Gesetze festzustellen sei, sowohl die Bürgerlichen als die Militärgerichte fallen. Dem tritt nun *Korwin Dzbanski* mit dem Hinweise auf den folgenden Art. 3. (der Wirkungskreis der Militärgerichte wird durch besondere Gesetze bestimmt) entgegen, woraus hervorgehe dass nur die Regelung der Kompetenz der Militärgerichte der gesetzgebenden Gewalt vorbehalten sei.

Weisl stützt sich ferner auf das logische Verhältniss zwischen den beiden Absätzen des § 5. des erwähnten österreichischen Ausgleichgesetzes, in dem er behauptet, dass durch das im zweiten Absätze ausgesprochene reserwierte Organisations- und Verordnungsrecht des Kaisers nicht das Mitwirkungsrecht der gesetzgebenden Körperschaften eingeschränkt werden sollte, sondern, dass darin nur eine die Verwaltung der gemeinsamen Angelegenheiten durch das gemeinsame Ministerium einschränkende Bestimmung ein Vorbehalt zu Gunsten der persönlichen Verwaltung des Kaisers enthalten sei, was nicht als zu treffend angesehen werden kann. Zur „inneren Organisation“ darf nach *Weisl* das materielle und formelle Strafrecht auch darum nicht gerechnet werden, weil die Militärstrafrechtspflege an und für sich in keinen ursächlichen Zusammenhänge mit der inneren Heeresorganisation stehe. Dies lehre namentlich das Beispiel der englischen Army Act. wonach die Soldaten wegen gemeiner Delikte an die Zivil-Strafgerichte abzugeben sind, sowie die Tatsache, dass nach der österreichischen Zivil-Strafprozessordnung, vom 23. Mai 1873. den bürgerlichen Standgerichten auch Militärpersonen und anderseits in Österreich nach den geltenden Normen den Militärgerichten unter Umständen Zivilpersonen unterworfen seien. *Korwin Dzbanski* erbt gegen freilich darauf, dass der ursächliche Zusammenhang zwischen dem Heeresorganismus und der Strafrechtspflege dadurch nicht aufgehoben werde, dass dieser Zusammenhang nicht bei allen Armeen der gleiche sei. Doch hat sich auch *Mirička* in seiner Kritik der Schrift im „Pravnik“ (1895) S. 179. gegen die von *Korwin Dzbanski* vertretene Auffassung erklärt.

Alle diese Erörterungen übersehen, dass die Bestimmungen unserer Verfassungsgesetze wegen ihrer oft sehr unvollkommenen Fassung nicht ausreichen, um die streitige Frage mit Sicherheit zu entscheiden, und das im wirklichen Staatsleben noch andere Faktoren bei Lösung derartigen Kontroversen mitwirken. Wenn bisher auch einzelne Abänderungen des Militärstrafrechtes ohne parlamentarische Mitwirkung vorgenommen worden sind, so wird eine grundlegende Neugestaltung des materiellen oder formellen Militär-Strafrechtes zweifelsohne in Zukunft sich wohl nur unter Mitwirkung der parlamentarischen Faktoren vollziehen können, zumal die Einführung eines neuen, modernen Militär-Strafprozesses nicht unerhebliche finanzielle Aufwendungen verursachen wird.

L. még: Dr. Ernst Franz Weisl: „Das Heeresstrafrecht“ Allgemeiner Teil 89. l.

Igaz, hogy körülményesebb lett volna nálunk a magyar hadsereg magyarországi tagjainak a katonai bűncselekményeken kívül eső közönséges bűncselekmények tekintetében a magyar törvényhozás által megalkotandó általános büntető törvény alá helyezése, mint például Angliában, vagy más egységes államban, mindazonáltal nehezebb kérdést is megoldottak nálunk anélkül, hogy az örökké féltett dualisztikus érdekeket a legkevésbé is veszélyeztették volna. Mert nem tulozunk tán, ha Napoleon nyomán „la loi est une” a sarkalatos jogelvet a magyar általános és katonai jogéletre is alkalmazandónak tartjuk, mely szerint az állam uralkodó jogelve, nemzeti, politikai és szociális életéből kinőtt, azokhoz alkalmazandó általános jogszabályai azon állam *katonai jogának is gerincét kell, hogy képezzék*. Azok a tényezők, amelyek szükségessé teszik, hogy a magyar általános büntetőjog szabályait az új korszellem szerint változtassák, tökéletesítsék, azok a tényezők *ugyanolyan értelmű változtatását, tökéletesítését követelik ezen állam területén érvényesülő katonai büntetőjognak is*. Szóval a kettő állandó összhangban kell, hogy álljon. Az a büntető jogpolitika, amelyik a büntető jogszolgáltatásnak irányt szab a társadalom és azon állam legfőbb érdekei védelmében, kell hogy érvényesüljön és irányt szabjon a katonai büntetőjog terén is, mert ez is az államnak ugyanazt az érdekeit szolgálja, miként ezt már megállapítja a jogi téren is tanító mestereink a rómaiak idejében, Justinianus korában egy ismeretlen nevű szerző: „A haditudomány mint egy része az államtudománynak” című munkájában.

IV. A katonai büntető törvény és az osztrák általános büntető törvény.

Meg kell még állapítanunk azt a ténykörülményt, hogy a katonai büntető törvényt az általános büntető törvénytől csak Magyarországon válasszák el ellentétes jogelvek, büntetési rendszer, egyszóval *egy korszaknak a nemzetek életével lépest tartó fejlődése*. Az 1852. május 27-i általános osztrák büntető törvény — a katonai büntettek- és vétségekről szóló résztől eltekintve, — teljesen, mondhatnánk, ugyanaz mint az 1855. január 15-i katonai büntető törvény. Kiáltó ellentétben ez a katonai büntető törvénykönyv a több mint két évtizeddel utóbbi keletű (1878:V. t.-c.) általános magyar büntető törvénykönyvvel áll.

Ha már most elgondoljuk, hogy mekkora szakadék választja el már csak a 70-es évek jogéletétől, jogfejlődésétől is az 50-es éveket, megértjük, hogy miért volt jó még mindig Ausztriában az 1855. évi katonai büntető törvény, jólehet ott is helyesnek vallják az elvet, hogy a katonai büntető törvénynek az általános büntető törvénykönyvvel minden tekintetben összhangban kell állania. Persze mindannyiszor foltozáson esett át ez a katonai büntető törvény, ahányszor akár újabb sajtó törvény, akár uzsora törvény, vagy az általános osztrák büntető törvény kere-

tébe vágó módosítás, — főleg a büntetéssel járó jogkövetkezmények tekintetében — látott odaát napvilágot. Így az 1862. évi sajtó törvény helyébe lépő 1894. július 9-i osztrák sajtó novellával 1894. augusztus 11-én a közös haderő ausztriai felére, augusztus hó 22-én a Landwehrre vonatkozólag hatályát veszítette, a katonai büntető törvény régi, vonatkozó rendelkezése.

Az 1914. évi október 13-án kelt új osztrák uzsora törvénnyel hatályát veszítette Ausztriában a katonai büntető törvénynek az uzsorára vonatkozó életbeléptető nyílt parancsának VII. cikke s így tovább. Persze nálunk Magyarországon *éppen az életbevágó módosításokról szó sem esett*. Éppen így senki sem gondolt arra sem, — miként később rátérünk, — hogy akár az osztrák, akár a magyar *módosító, törvényes rendelkezéseket nálunk is érvényesítsék* a katonai büntető törvény szerinti akár katonai, akár közönséges bűncselekmény büntetésének 100 évvel azelőtt megállapított jogkövetkezményeinél (magánjogi cselekvési képesség megszűntetése stb.).*

Már az 1853. július 29-i osztrák általános büntető perrendtartás helyébe lépő 1873. évi osztrák perrendtartás a modern és a jogélet új korának perrendtartásai közé sorol. Miként tehát ez maga után vonta az új (1912:XXXII. és XXXIII. t.-c.) katonai bűnvádi perrendtartást, azonképen az 1909—1912. évi keletű, azaz a jogélet legújabbkorabeli osztrák általános büntető törvény tervezete napirendre hozta volna Ausztriában a katonai büntető törvény reformját is. Ha elmulasztottuk az 1878. évi általános magyar büntető törvényhez a katonai büntető törvényt, legalább a haderő magyar honos tagjaira vonatkozólag a közönséges bűncselekmények tekintetében hozzáalakítani, annál több igyekezettel kell belevonnunk már az általános büntető törvény tervezetének munkálataiba a leendő új katonai büntető törvényt és pedig nemcsak katonai személyek által elkövetett katonai és közönséges bűncselekmények tekintetében, hanem első sorban az általános rész (gonosz szándék, tettestársak, kísérlet, elévülés stb.) tekintetében.

Ízig-vérig magyarnak kell lenni a katonai büntető törvénynek, mert olyan korban élünk, amely kornak katonai büntető jogpolitikája azon kor társadalompolitikáját is fokozottabb mértékben, mint azelőtt melléktudományául választva, olyan örökérvényű igazságokra építi a modern állam társadalmi életét szabályozó jogrendjét, mely igazságok szerint a „törvényalkotónak ismernie kell a nép egész jellemvonását, faji tulajdonságait, annak a nyelvnek minden rejtett zugát, amelyen valami jogszabályt kifejez. Nincs a kerek világnak olyan jó törvénye.

* Száz évről beszélünk, mert az 1852. május 27-én kelt 117. sz. birodalmi törvénylappal érvényre emelt, de még 1803. szeptember 3-án kibocsátott általános osztrák büntető törvénykönyv van most is érvényben az 1852.-i (illetve a hadsereg nézve 1855. január 15.-i) javított kiadásban, azzal a különbséggel, hogy az 1803.-i kiadásban megtaláljuk a „büntető” és „vétség” pontos meghatározását, körülírását.

amely egy nemzet jogrendszerébe átültetve, képes volna betölteni hivatását, ha e törvény minden betűjét át nem szűrte az átültető azon a szűrőn, melyet a *nemzet egyéniségének nevezünk*. Sokszor mintegy vágyakozunk megtalálni valamely törvény szavában a nyelvnek azt a sajátos zenéjét, amely azt azonnal világossá tenné és amely nélkül annyira holt betűből összerovottnak tűnik föl a törvény rendelkező szava. Sokszor kutatjuk a szavaknak azt a lelkét, amely testvére a mi lelkünknek, amely nélkül nem bírjuk feltalálni a bennük élő igazságérzet visszhangját. Egy nem a nemzet jelleméből és akaratából merített szó visz harcba sokszor százazreket — egy nem a nemzet véréből merített szó eredményez sokszor könyvtárra rugó magyarázatot“.*

V. A katonai büntető törvény a magyar közjog szempontjából.

A III. pontban kifejtettekhez képest tévedés tehát az a felfogás, mintha ezideig is a Kbt. alkalmazásának Magyarországon jogalapja az 1867:XII. t.-c. 11. §-ban gyökeredzett volna, vagy mintha annak itt jogalapja közjogi, azaz törvényhozási értelemben egyáltalán fenn állana. Érvényben létét azonban a magyar jogforrástan szempontjából — ezidő szerint még hatályban lévén — annál inkább vizsgálnunk kell, mert a magyar miniszteriumnak 5491/1914. M. E. számú, az igazságügyminiszter által 12003/1914. I. M. E. szám alatt kihirdetett rendeleével a *polgári büntető bíróság alá tartozó magyar honos egyéneket is a honvéd büntető bírósághoz alá helyezte* a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásának (1912:XXXIII. t.-c.) 14. §-ban körülírt felhatalmazása alapján.

A hivatkozott rendelet tehát tovább ment minden eddigi rendelkezésnél, amikor egyrészt a katonai büntető törvénynek polgári egyénekre való alkalmazását rendelte el, másrészt függelékében a katonai büntető törvénykönyvre kifejezetten hivatkozva, annak vonatkozó szakaszait szöveg szerint közölte. (A rendelet 2. §-a: „az 1. §-ban megjelölt bűncselekményeket a katonai büntető törvénykönyv 304., 306—319., 321—331. §§-ai és az 1890:XXI. t.-c. 6. §-a, a horvát-szlavon 1890. december 11-én kelt autonóm törvény 1—4. szakaszok határozzák meg. A katonai büntető törvény idézett szakaszainak szövegét a mellékelt függelék közli“.)

Szabó Sándornak kimerítő és helyes magyarázatával egyetértve,** mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy jogtudásaink véleménye szerint is ez a katonai büntető törvény a magyar

* Gáthy Bálint: Az igazságszolgáltatás legfőbb szociális problémái. M. T. Sz. 1910. 854. l.

** A katonai büntető törvénykönyv a magyar jogforrástan szempontjából. B. Sz. 1915. 177. l.

közjog szempontjából nem tekinthető törvénynek,* de nem tekinti ezt törvénynek maga a magyar törvényhozás sohasem és az új katonai bünvádi perrendtartás törvényjavaslatát magyarázó miniszteri indokolás sem.**

Mindezek elismerik a Kbt. érvényét, mint olyan „jogszabály” fennállását, amely jogszabály egyéb törvényes rendelkezés híján a szokás alapján hêzagot pótol, addig is, míg a magyar törvényhozás alkotmányos úton megfelelő törvénnyel nem pótolja. Úgy a magyar törvényhozás, mint a miniszteriumok nem mulasztják el kifejezésre juttatni, ahányszor a katonai büntető törvényre hivatkoznak, hogy azt *nem tekintik közjogi szempontból törvénynek, nem tekintik magyar jogforrásnak*, hanem csak ezidőszert még érvényben lévő szabálynak; amely értelmezést át kell vinnünk a fent hivatkozott 5491/1914. M. E. számú rendeletre is.

Helyes tehát Szabónak a megállapítása, hogy akár a törvényhozás, akár a miniszteriumok a „katonai büntető törvénykönyv” kifejezést oly értelemben használják, mint használják azt a bíróságok, gyűjtőnéveként azoknak az anyagi büntetőjogi tételek összességének, amelyek hazánkban ezidőszert *szokás-*

* Finkey Ferenc dr. megállapítja („A magyar büntetőjog tankönyve II. kiadás 132. l.), hogy a magyar államnak alkotmányos úton hozott saját katonai Btk.-e még ma sincs, hanem a véderő (közös hadsereg, haditengerészet, honvédség, népfölkelés) magyar részeire, vagyis a Magyarországból besorozott tényleges katonai személyekre és a magyar honosságú tisztekre, valamint a magyar csendőrség tagjaira is az 1855. január 15-én életbelépett osztrák katonai büntető törvény van tényleg hatályban. Az osztrák katonai Btk. e tényleges uralma az 1860. óta hozott véderő törvényeken nyugszik, melyek elismerik, hogy „a közös hadseregnek, haditengerészetnek és honvédségnek tartós, vagy ideiglenes szolgálatban álló egyénei a katonai büntető és fegyelmi szabályok alatt állanak.”

Edvi Illés Károly szerint (A magyar büntető törvénykönyv magyarázata I. R. 61. l.) „A fegyveres erőhöz tartozó személyek a katonai Btk. uralma alatt állanak . . . E törvénykönyv, mely egyébként is szorosan az ausztriai Btk. intézkedéseivel esatlakozik, a magyar közjog szempontjából törvénynek nem tekinthető.”

Mendelényi László dr. ugyancsak megállapítja. (J. K. 1914. 40. szám) hogy „A magyar közjog szerint érvényes katonai büntető törvénykönyv nem létezik”, ugyanígy vélekednek Angyal, Szilágyi. Ugyanezt a felfogást osztja Bárczay Oszkár történetíró is: „A katonai büntető törvény és a hadi cikkelyek nem törvények”, (A hadügy fejlődésének története. 1875. II. k. 591. l.).

** A magyar törvényhozás, mint fôntebb részleteztük, azzal akarja kifejezni, hogy a bár szükségéből hatályban fentartott osztrák Kbt.-t jogilag nem létezőnek tekinti, hogy ahányszor arra hivatkozik, csak mint „büntető szabályt” említi. Ezt a kifejezést azután átveszi később a katonai bünvádi perrendtartást magyarázó miniszteri indokolás is, mikor megjegyzi, hogy: e kifejezés alatt „katonai büntető törvénykönyv” — „katonai büntető törvény” ebben az indoklásban az egész fegyveres erő és a csendőrségre nézve ezidőszert érvényben álló 1855. január 15-én kelt anyagi büntető szabály értendő. Katonai büntetőjog alatt az összes katonai anyagi büntető rendelkezéseket kell érteni. (Indoklás a törvényjavaslatához 4. l.) Ugyanerre a felfogásra következtethetünk a m. kir. Legfelsőbb honvéd törvényszék számos elvi jelentőségű határozatából.

jogi érvénnyel bírnak. Közjogi szempontból törvénynek, azaz magyar jogforrásnak, sem a törvényhozás, sem semminemű törvényt magyarázat a katonai büntető törvényt sohasem tekintette.

II. FEJEZET.

A katonai büntető jogtudomány és a katonai tudományok. — Mindkettőnek viszonya a társadalomtudományhoz és az általános büntető jogtudományhoz.

1. Szakasz.

A katonai tudományok, katonai büntető jogtudomány, társadalomtudomány elmélete, fontossága és kölcsönhatása általában.

I. A katonai büntető jogtudomány az állami célok szolgálatában. A hadseregnek és a gyakorlati materializmusban nevelkedett szocialistáknak szerepe az államban.

A fegyelem a katonai társadalom jogrendje. A katonai büntető törvény tehát csak addig áll hivatása magaslatán, amíg a harekészség föltételét képező fegyelmet szolgálja; azt a fegyelmet, amelyik a hadsereg lelke; amely nélkül *Moltke* szerint a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes. Akkor kapcsolódik ez a katonai büntetőjog az állam legfontosabb szerveinek sorába és helyezkedik az általános büntető jogtudománnyal, mint annak szerves része egy színvonalra, amikor az állam érdekeit, javait védelmező hadsereg jogrendjét biztosítja. A hadsereg sem önmagáért van tehát, hanem állami célokat kell hogy szolgáljon. Ez a cél, mint belső cél az állam függetlenségének, önállóságának fentartása, megőrzése, mint külső cél az állam függetlenségét fenyegető ellenség legyőzése, tehát a harc, mellyel a győzelmet kicsikarja. A hadsereg minden berendezése, szerve csak annyiban értékes az állam szempontjából, amennyiben az háború esetére hasznos és szükséges. A háború ugyanis örökkön élő kritikája a hadügyi szervezet minden intézményének.*

Minden alkotásnak, minden igazságnak mértékét és súlyát az a körülmény szabja meg, hogy mennyiben képezi az állam létalapját, vagy élvezeti, kényelmi szempontokat szolgál-e. Ugyanazok az igazságok érvényesülnek a huszadik század társadalmának berendezkedésében, mint a Cézároknak korában. Amennyiben az emberiség tanítómesterei megadták a világ modern

* *Dangelmaier*: „Philosophie des Militärrechts“. 32. l.

államainak az örök érvényességű államjogi, magán- és büntetőjogi általános jogelveket, éppen úgy kell hivatkoznunk a katonai büntetőjog és a hadszervezés tudományának terén is római példára. Annak az államnak, amelyik *Valerius Maximus* jelszavát vallotta (Sanctissimi romani imperii custos, severa casorum disciplina), minden tudományága, ipara és művészete közvetve és közvetlenül a harcászás érdekait szolgálta; hadserege azután világuralma révén bőven kárpótolta a befektetést; míg nem az erkölcsi és katonai erényei megposhadásával más harcias nemzetek szolgátságába görnyedve „Hazája feldúlt védőfalából rak palotát heverő testének.“

A római kornak katonai büntetőjoga éppen olyan fejlett, mintaszerű volt, mint általános büntetőjoga.

Minden kornak változó *társadalmi berendezkedése* hasonló változtatását, tökéletesülését vonja maga után az illető korszak *jogéletének*, amely jogélet, mint örök igazság forrásából merít minden korban a római jogforrásból; változó csak annyiban, amennyiben egyik korszak, egyik állam, vagy társadalom a kereskedelmet helyezi egyebek fölé, másik a kormányformával elégedetlen, vagy osztályharcok kerekednek minden más érdek fölé. E szerint a kereskedelmi élet alapját képező jóhiszeműség, politikai, vagy az állam biztonságát veszélyeztető bűntettek lesznek mértékadók a jogélet intenzívebb fejlesztésénél. Eszerint a különböző érdekek előtérbe tolulásával szűkebb, vagy tágabb azoknak a cselekményeknek a köre, amelyeket valamely állam, vagyis annak törvényhozó szerve büntetendőnek nyilvánít. Minden állam, minden társadalom, minden korszak egyetlen jogelvet csak annyiban ismer, amennyiben bizonyos színhúzó erők, külső, vagy belső ellenség a fennállását, védelmi berendezését veszélyeztetik. Bárminő hangzatos szövegeket találnak is ki az „antimilitarizmus“ nevében a pacifisták, defetisták, olyan bizonyos, hogy ezek hatása alatt egy állam sem fog, miként évezredekkel ezelőtt, évezredekkel ezután sem lemondani a maga jószántából önrendelkezési jogairól, jogainak védelméről és nem fogja magát önkéntes szolgátságba vetni az erősebbnek,* mint amilyen bizonyos, hogy mindnyájan csak ezeknek a túlzóknak jogairól, követeléseiről hallunk évtizedek óta beszélni, de *kötelességeiről* még sohasem hallottunk. Vagy hallott-e már valaki a hadsereg jogáról, hacsak abban a vonatkozásban nem, hogy joga van ahhoz,

* A föld legrégebbi írott joga, az ó indus jog forrása: *Manu* törvénykönyve (Manava-Dharma-Sastra) a Brahma-Butha korszak vallási erkölcsi és jogi életrendjének szabályozója azt hirdeti, hogy, miután Isten a világot megteremtette, azt a Brahmanoknak és Kshatrijának védelme alá helyezte. Kshatrija fogalma nem más, mint „katonai“, azaz „védelmező“. Ez a törvény tovább megy, leírja, hogy milyen legyen az a katonai társadalom, az a hadsereg, a melynek vállain az álladalom pillérei nyugosznak; leírja, hogy ezen hadsereg fegyelmének és belrendjének föltétele a büntetés igazságos kiszabása.

hogy az állam önvédelmi harcában feláldozza az államnak hazaszeretettől lelkesült fiait, katonáit az altruisztikus eszmék és ideálok azon fenségénél fogva, hogy én nem magamért vagyok, hanem a hazámért, ennél fogva azonnal megszűnnek jogaim önmagam iránt, ha hazámnak van az életemre szüksége. A legszentebb altruizmus ez, ameddig az önző és csak követelődző, a gyakorlati materializmusban nevelkedett szocialista-kommunista sohasem tud, de nem is akar fölemelkedni, mert a követelődzés elégedetlenséggel jár, ez pedig a munkára való készség hanyatlásával, a végzett munka elselejtesedésével és végeredményében annak az összességnek kiszámíthatatlan kárával, amely összesség azért támasztott követeléseket, hogy érdekeit hathatósabban kielégíttethesse az állammal.* Az anyagiasságon felépült ilyféle szocializmus sohasem tud fölemelkedni az eszményig, amelyből a rajongó hazaszeretet sarjadzik; amely eszmény, ideál táplálja a hadseregnek a *nép-szabadságért* és az állam *függetlenségéért* érvényesülő erejét.

Persze nem lehet ezt a hosszú évtizedek programját betöltő kérdést jelszavakkal elintézni ebben a században, amelyikben immár a kérdés rendezése körül eljutottunk az utolsó argumentumhoz: a népek csatájához és ezzel aztán kialakul a huszadik század jelszava a „társadalmi egyensúly” jegyében. Évszázadok tisztító harcaira volt szükség, amíg nagy gondolkodók kivezték az emberiség millióit a *Marx*-féle utopisztikus álmok trespelő korszakából.

Amíg *Marx*nak a javak egyenlő elosztását kiabáló hívei *osztályharc* útján akarják „jogaikat” érvényesíteni; amíg a gyűlölségre alapított és kötelességeket nem ismerő *szenvedély*, a tőke és a munka harcában csak a maga tőkéjének létjogosultságát ismeri el, végül, amíg az ész föltétlen uralmát a világrend fölött el nem ismerik, addig a szocialistáknak e szélsőséges és a történelmi materializmusnak álokoskodásaitól tudáskossá lett tábora önmaga ellen harcol. Ennek a fegyelmezetlen, elpuhult és kényelemkereső, a piros színtől elvakult tömegnek át kell adni a helyet a türelem, önfegyelmezés, megértés, küzdés útján megvalósult férfias erények és a magas erkölcsi színvonalon álló, eszményisebb irány híveinek, mely irány jelszava *Kant* és *Comte* bölcsészek nyomán az *embergyűlölet helyébe lépő, még az önszeretetet is meghaladó emberszeretet*. Persze a fejlődésnek több fokán át kell a szocializmusnak megtisztulnia, míg az egyes, a kisebbség boldogságának feláldozása útján a többség, a kollektivitás boldogságáig felemelkedve *Bentham* *Jeromossal* elmondhatjuk, hogy: „Eljön az idő, mikor az emberi társadalmakban az együttérzés annyira ki fog fejlődni, hogy a másoknak szerzett öröm a mi örömünk, a mások fájdalma a mi fájdalomunk lesz.” De ne ugorjuk át a fejlődési fokozatokat, mert

* *Gáthy*: „Az igazságszolgáltatás legfőbb szociális problémái.”
M. T. Sz. 1910. 850. l.

ahogyan a természetben nincs ugrás, azonképen gyenge elménk is ábrándozásnak tekinti, aminek megértéséhez nincsen fokozatosan megiskolázva. Tény azonban, hogy akkor áll a szociálizmus hivatása magaslatán, mikor híveinek szociális értékét az egyén jellemének, erkölcsi érzékének fejlesztésével az egyesek fizikai jólétének is forrását képező intelligencia olyan fokára segíti, ahol már az egyén föl tudja fogni, hogy az összesség, tehát önmaga érdekében is a jogok etikai alapja helyébe a köteleességeket kell tennie.

Amikor már ilyen fejlődési fokot ért el a szociálizmus, akkor *a munka sokkal arányosabb és magasabb értékelésévé* adva van a társadalom értékes tagjai boldogulásának első feltétele: *a köteleességérzés*. Itt már maga mellett találja a legszentebb ideálokért küzdő hadsereget a szocialista, „itt már lemaradnak a kényelmet, jólétet, könnyű megélést ígérő körülgyülekező élősdiak, de igenis egy táborban találja a férfiak seregét a haza fennállását fenyegető veszedelem, jólehet ez a katona vasfegyelmét, a háború nélkülözéseit ígéri, de összekötve egy elérhetetlen ideállal.“*

A XVIII. század utolsó éveiben dőlt romba egy szolgalelkű korszak aranybálványja és nem egy nemzet, de egész Európa megújnodott a francia forradalom tisztító tüzeiben. Önmagának is sirját ásta meg azonban ez a forradalom, mikor az istenséget akarta detronizálni. Ugyanazon a vérpadon véreztek el a forradalomnak Istent nem ismerő démonjai, amelyiken a magát istenítő oligarchia cifra vázai. Az „osztálygyűlölet“ az „osztályérdekek“, „osztályigazság“ frázisai a Robespierék ajkán születnek és azokkal együtt el is vérzenek. Mert míg egyrészt tény az, hogy például a francia társadalomnak egész osztályai tobzódtak az erkölcselenségben, addig másrészt lehetetlen e bajt akként orvosolni, hogy az osztály egyes tagjai ellen személyes gyűlöletünknek engedjünk szabad folyást. Egészen bizonyos ugyanis, hogy bárki közülünk, akár önmagunk kerülnénk azoknak az egyéneknek helyébe, ugyanolyan életet élnénk magunk is, mert téves az a gondolat, hogy mi minden helyzetek között megmaradnánk a helyes és igaz úton, holott a való az, hogy mi azért nem éljük azoknak kárhozott életrendjét, mert nem jutottunk azoknak életkörülményei közé, mely életkörülmények bennünket is azonos életmódra kényszerítettek volna.

Nem az egyének ellen kell tehát harcolnunk, hanem azok ellen a körülmények, azok ellen az intézmények ellen, amelyek a helytelen életmódra kényszerítik az egyént. A társadalom kóros tüneteit nem lehet tehát személyes gyűlölettel orvosolni, hanem ezeknek a kóros tüneteknek, mint társadalmi jelenségeknek végső, indító okait kell felkutatnunk és ezekre a *bajt előidéző okokra kell hatnunk*, hogy a baj megszűnjék. Nem az *osztálygyűlölet*, hanem az *emberszeretet* ismertet meg bennünket azok-

* Horváth Lajos: „A szocializmus válsága.“ M. T. Sz. 1911. 345. l.

kal az intézményekkel, melyek létesítése a fenti társadalmi bajokat megszünteti. Ha gyűlölet és szenvedély vezet bennünket munkánkban, robbantunk és romba döntünk és ezek a romok maguk alá temetnek bennünket is.

Míg az emberben megnyilvánuló isteni szikra — az ész munkája ellen harcolnak a szélsőséges szocialisták, addig a szabadságnak és egyenlőségnek világot megváltó eszméje meg nem születhetik, mert „az ész uralma az ember szabadsága, a szenvedély és állati ösztönök uralma az ember szolgasága”.

Mindig többet ártottak a zászlójukra írt szabadságnak és egyenlőségnek a szocializmus törvényeket tipró túlzásai, mint a mennyire azt elősegítették, mert az ember nem akkor a legszabadabb, mikor a bolsevizmus tobzódása idején az ész munkáját lerombolhatja, hanem akkor, mikor szenvedélyeit az észnek, eszét az igazságnak rendeli alá. A jogrend felforgatása nem szabadsághoz, nem boldogsághoz és egyenlőséghez vezet, mert néhány ezer éves igazság, hogy: „Legum servi sumus, ut liberi esse possimus”. (Cicero.)

II. A tudományos szocializmus szerepe a jövő államéletben; harmóniája és a bölselet révén okszerű összefüggése a katonai- és a büntetőjogi tudományokkal.

Képtelenség volna a *Kant*, *Comte* és a többi hasonló fel fogású szociologus nyomán az emberiségnek, mint összességnek boldogulását biztosító, gyönyörű virágzó fává fejlődött modern szocializmusnak létjogosultságát tagadni. Képtelenség volna nemcsak azért, mert a huszadik század ezt a szocializmust alapvető problémájaként hirdeti, mert e kérdés vizsgálatában „a modern emberiség összes nagy eszméi összefonódnak”, hanem azért is, mert „e századnak az összességre, — a társadalom gazdasági szervezetre nézve veszedelmes egyéni versenyz gazdaságát, azaz a legszélsőbb individualistikus törekvést a közösség szabadsága és tulajdonjoga érdekében érvényesíti”.

A szocialisztikus eszmeáramlatok a társadalmi bölselet szűrőjén átjutva, a tudományos szocializmus elméleti kiépítése útján emelkednek föl a jövő államélet magvát képező erkölcsi, gazdasági, kulturális feladatok örök eszméjéig. A siker gyönyörű koronája lesz a görög állambölselelők óta mindig aktuális szociális evolúció örök harcának.

A legszebb hangszer is tökéletlen és értéktelen szerszám azonban, ha nem tudja valaki szakszerűen kezelni. A társadalmi elv fokozatos érvényesülése is föltételezi, hogy a munkásosztályt kiváló társadalom-erkölcsi tulajdonságok tüntessék ki. Amíg a tömeg a becsületes munka és önképzés helyett a tüntetést, a szabottázt és az osztálygyűlöletet tekinti a célhoz vezető eszköznek, addig abba a csodás zenébe, melyet a társadalmat boldogító szocializmus rejt magában, nem fog gyönyörködni. Legfontosabb tehát, hogy az olesó sikerekre pályázó népszónokoktól félrevezetett tömeget képezzük ki a szocialisztikus

eszmék megértésére. Összefoglaláskép elmondhatjuk *Földessel*, hogy miután az ember „egyen és társ egyszerre, azért magasabb egyéni fejlődés és egyetemlegesség, fokozottabb társadalmi összeműködés az az egyedüli képlet, amely az emberiségnek megfelel. Az individualizmust csak mérsékelni kell, a tulajdon-jog kinövéseit meg kell nyirbálni, a törvényeket jobban át kell hatni társadalmi elemekkel; oly szervezetet kell létesíteni, melyen belül minden osztály, minden életkör saját létének és fejlődésének föltételeit megtalálja.*

A korszellemet alkotó társadalmi jelenségek és intézmények szerves kapcsolatánál fogva bármelyik intézmény fejlesztésére törekszünk, az csak a többi társadalmi intézménnyel összhangban történhetik. Amíg tehát egyrészt a *társadalomtudományt* és ennek jelenségeit, intézményeit biztosító *hadügyi tudományt* közös alapjaikra levezetve, azoknak harmonikus összeműködését tekintjük az állami intézmények egészséges fejlődésének alapjául, addig másrészt a fejlődéstan törvényei szerint első sorban az állam *társadalmi, gazdasági életét kell, mint alépítményt annyira fejleszteni*, (népnevelés, egészségügy, alkohol elleni küzdelem stb.) *hogy az a modern igazságszolgáltatás intézményeinek befogadására alkalmas legyen*, (fiatalkorúak bírósága, javító intézmények, végrehajtás felfüggesztése stb.) *másszóval szociálpolitikai és jogpolitikai kérdéseknek egymással összhangban, egymást kiegészítve és egymást támogatva kell fejlődniök* és mennél magasabb fejlődési fokot ér el ez a két tudomány, annál találóbb lesz Zittelmann mondása, amely szerint *a modern jogász a társadalmi élet szakértője*. Nálunk a katonai büntetőjogtudomány kevesebbet produkált, mint a társadalmi tudomány, az általános büntető jogtudomány többet produkált ez ideig, annál több igyekezettel kell tehát a katonai büntetőjogot megillető helyére emelni.

Ha a jogot (és pedig annak minden ágát, tehát a katonai jogot is), továbbá a hadügyi szervezetet és ennek tudományát társadalmi jelenségnek tekintjük, akkor bizonyos az is, hogy az előbbi irányokba kifejtendő tudományos vizsgálódásunk kiinduló pontjául a társadalomtudomány mindenkori alapelveit és eredményeit kell tekintenünk. Ekkor tudjuk, ezen jelenségek közös okait vizsgálva, azoknak szerves összeüggését, fejlődésükben a harmóniát felfedezni. Ekként válik az a teljesen elhanyagolt *katonai- és katonajogi tudomány az emberiség fejlődésének, boldogulásának éppen olyan fontos tényezőjévé, miként a szociológiai tudományok bármely másik, de már kiművelt és így elsőbrendűnek látszó ága*.

Lejártak tehát azok az idők, amikor a rablók és gyilkosok az igazságszolgáltatás elől a katonasághoz menekülve, a békés polgárok egyaránt rettegtek a katonáktól és bűnösöktől, amint hogy a kettő alatt egyet értettek. Több évtized választ el ben-

* *Földes Béla: A szocializmus. II. k. 472. l.*

nünket attól a kortól is, amikor koruk felfogását tolmácsolva az olasz *Colažanni** (La sociologia criminale 1889.), a francia *Corre*** (Crime et suicide. 1891.) és más szociológusok koruk legtöbb társadalmi bajának és így a bűnözésnek is egyik legbőségesebb kutforrásául a *militarizmust* tekintették.

Hol állunk ma ezektől a „barbár” időktől; ma, amikor a népnevelésnek, mint főfő szociális tényezőnek egyik legfontosabb intézményét kell a katonaságban látnunk. A rend és fegyelem érzete a katonaviselt polgároknál egyenesen ellenmérge a kriminálitásnak. Belátták ezt a büntető novella alkotói is, mikor a javítóintézetben tartást a katonaköteles 21 éves korig teszik lehetővé, amikor annak további javító nevelését és fegyelmezését a katonaságra óhajtják bízni. A katonai szolgálat tehát békében is áldásos az állam polgárait és így végeredményében magára az államra, *mert nevelő hatásánál fogva* — ismételjük — azt a *bűnözési hajlam ellenméréül* kell tekintenünk.***

2. Szakasz.

A böleselet a katonai tudományokban.

Lehet, hogy szokatlanul hangzik az nálunk, hogy a katonai tudományokat a bennük rejlő böleseleti igazságok folytán kapcsolatosan vizsgáljuk a jogtudományokkal és azoknak melléktudományával, a szociológiával, de a kérdés tárgyalási módja nálunk szokatlan, a nyugati államokban irodalma van ennek és azt nem kisebb tudósok fejlesztették ki, mint *Hegel, Hartmann, Schoppenhauer, Leibnitz, Nietzsche, Darwin, Spencer, Kant* és még többen. Nem az új kor veszedelmes „militarizmusa” jött rá az igazságra, hogy *a jog nem elméleti, hanem hatalmi kérdés*, hanem *Ihering* hangoztatta ezt. (Der Kampf um's Recht. 1872.) Keserűen hangzik, de míg az ember halandó lény, nem is tud halhatatlant alkotni; élete örök harc és küzdés a természettel, a környezetével; az életrevaló, a kiváló elem mindig csak a selejtes rovására érvényesühet.†

* Az olasz bűnügyi szociológiai főiskola úgynevezett harmadik iskolájának (terza scuola) tagja.

** A francia bűnügyi szociológiai iskola tagja.

*** *Angyal Pál dr.*: Háború és büntetőjog. B. Sz. 1914. 26. l.

† Bár nem tárgya ennek a munkának, hogy az örök békének évtizedek óta aktuális és arra illetékesebbek által túlon-túl megtárgyalt kérdését pro és kontra fejtegetse; mindazonáltal, ha nem népszerű is a háború után a háború elkerülhetlenségének hangoztatása, a földi ember mai erkölcsi és szellemi fejlettsége mellett, mégis helyel-közzel ki kell arra terjeszkednünk, legalább abban a mértékben, a mennyiben a dolgok összefüggése azt ennek a könyvnek a keretén belül megköveteli. Viszont a népek hangulata mit sem változtat azon a törvényszerűségeen — amely a jelen esetben is úgy bevált, mint *Platen* idejében — mely szerint évtizedek békéje után a közvélemény éppen olyan dühöngve követeli a harcot, mint évek háborúja után az örök békét. *Platen* porosz író 1843-ban írja: Alig van veszedelmesebb tanítás, mint az örök béke lehetőségének

A hadseregnek és hadseregszervezetnek az állam biztonsága és függetlensége szempontjából való jelentősége már régen tárgyat képezi más nemzetek filozófiai és jogtudományi munkálatainak.

A kérdés föltevésekor mindenekelőtt azt kell vizsgálnunk, hogy a katonai életnek, a hadsereg belrendjének és szervezetének megalkotásánál mennyiben érvényesülnek *redlis*, vagy *ideális* tényezők.

Az emberi test tökéletes gépezete az anyagi és lelki, szellemi tényezők harmónikus és egészséges együttműködéséből épül föl, mert az ember gyarló és anyagi lény, azért testi életének föltétele a táplálék, a fűtőanyag. Az egészséges lélek első föltétele pedig az egészséges test. Csak egészséges szervezet életműködése képesíti az emberi lelket, a szellemet istenáldotta ihletéséből eredő produktív tevékenységre. Viszont a szellemnek, a léleknek egészséges fejlődése a testnek, az anyag gépezetének egészséges és szabályos működését feltételezi. Így az

hirdetése. Ezt a hitet ki kell irtani, mielőtt még valamely egész nemzetnek szellemét megmételtyezné s a népet a biztonság érzésébe és elpuhultságba kergetné...

A közvélemény általában idegengedik a háborútól, de alkalomadtán hihetetlen gyorsasággal megváltozik, s parancsolólag, szinte dühöngve köve eli a harcot... Az újkor háborúinak indító okai, már csak az általános védőkötelezettség következtében is nagyobbak, fontosabbak lesznek, mint voltak régen. Ez a körülmény elég nagy biztosíték arra, hogy a jövőben a háborúk ritkábbak lesznek; az örök békére azonban ne számítsunk. Ennek az eszméje különben, mely a dolgok természetes, erős és egészséges rendje helyett olyan viszonyokat akar teremteni, mely szükségszerűleg erkölcsi szendérgésre, sőt politikai meghalásra vezetne, nemcsak téves, de alapjában véve nem is szép. Bizonyos, hogy a háború hatalmas cselekvés, melyet Isten rendelt, melyben nemcsak hatalmát, hanem magasztosságát is megismerteti velünk.

Luden történetíró 1811-ben azt mondta, hogy „az örök béke az emberiségre olyan hatással lenne, mintha a vihar eltűnnék a természetből, de megmaradnának a tavak és mocsarak. A művelődés érdeke nem a háború megszűnését kívánja, hanem csak azt, hogy a lehető legrövidebb idő alatt befejeződjék”.

Kant szerint „a tartós béke a közönséges kereskedő szellemet és vele az önzést, gyávaságot, elpuhultságot teszi általánossá és lealacsonyítja a nép gondolkodás módját”.

Proudhon francia író szerint „A háború az igazságnak legmagasztosabb megnyilvánulása, az erő jogának fegyveres bizonyítéka. A háború a legrégibb hitvallás — a háború lesz a legutolsó is”.

Nietzsche szerint „háború és bátorság több nagy dolgot művelt, mint a felebaráti szeretet, — nem a szánalom, hanem a vitézség mentette meg eddig a szerencsétleneket”.

Jelen világháború előtti hangulatot fejezi ki *Rooseveltnak* elnök korábban tett nyilatkozata: „az igazságos háború sokkal áldásosabb a nemzet lelkére, mint a legvirágzóbb béke, ha csak jogtalanságok eltűrésével lehet fenntartani. Vannak esetek, mikor jobb vereséget szenvedni, mint a küzdelmét el sem kezdeni”.

Ruskin angol író szerint „a békének minden nemes és tiszta művészete a háborúból ered, egyetlen nagy művészet sem fejlődött ki a földön soha máshol, mint harcias népnél”. Összetartozó szók szerinte: „béke és érzékiség; béke és önzés; béke és halál”.

Isten képére teremtett, tehát tökéletes emberi lélek és ennek hüvelye: a gyarló test, kölcsönös hatással vannak egymásra.

A hadsereg, mint a gyarló emberek gyülekezete, nem nélkülözheti azokat az anyagi feltételeket, amelyek e testület egyes tagjainak testi életéhez szükségesek. A katonai tudományoknak az az ága, amelyik az emberi tömegek fizikai erejére épített hadseregnek ez emberanyag fizikai létéhez és szerepéhez szükséges készletek és anyagi eszközök előteremtéséről, gondoskodik, elosztásáról, felhasználásáról gondoskodik, eszményi, bölcséleti, ideális elemet természetesen nem tüntet fel. Az a tudomány azonban, amelyik az egészséges élettani szervezetbe a sikernek első feltételét képező lelkiületet, öntevékenységet neveli és azt az altruisztikus hazaszeretet fenségével megihleti, a katonai tudományoknak ez az ága nem a materialis élet jelenségeit, egészséges feltételeit vizsgálja, hanem a *lélektan*, *bölcsélet* és *szociológia* útján a nyers emberanyagnak lelkét formálja ki avégből, hogy ez az Istentől eredő lélek békében

Goethe szerint „csak *Frigyes* tettei öntöttek valódi tartalmat a német irodalomba“.

A most elhunyt *Anatole France* is azt mondja, hogy a „háboru a haladásnak felül nem multható, leghatásosabb eszköze. Ha nem volna háború, mivé lenne a jellem ereje, a lélek nagysága, a hazaszeretet? A bátorság és az önfeláldozás erényeit többé nem lehetne már fölhasználni“. (A fehér kövön. 23. 61. l.).

Mindezek nem is katonák, hanem politikusok, történettudósok, bölcsészek, írók, költők.

Kötetek számra lehetne az évezredekben át leszűrődött tapasztalatok kijegecesedett igazságait folytatni; *Fichtét*, *Nagy Frigyes*t és számtalan tekintélyt a világtörténelemnek idézni.

Az emberiséget az örök béke jegyében egyesítő „összállam“ — *Feuerbach* szerint az emberiség sírja volna. Ez által megszűnnék a nemzetek önállósága, nemzeti vívmánya.

Pikler sem mondja meg, miként képzei „az összes emberek jövőendő, egységes államát, egységes nyelvét, egységes kulturáját, irodalmát, költészetét?“ — addig pedig ezeket a merész állításokat utópiának kell tekintenünk, amelyik olyan emberekkel számol, akikben nincs vér, indulat, szenvedély, szóval a halandó emberek földi életét szabályozó tényezők, (*Pikler*: A jog keletkezéséről és fejlődéséről. 247. l.).

Igaz, hogy a hadsereg, a háború sokba kerül, de az ügyesen, céltudatosan felhasznált költségek megmentik az államot egy szerencsétlen háborúnak még több kiadásától, mert *Thier* szerint a gyengeség nagyon sokba kerül. Ha elgondoljuk ezek után, hogy ez ideig a legdrágább háború, az 1870—71-i német-francia háború a franciáknak 8740 millió frankjukba került (beleértve a németeknek fizetett öt milliárd hadisarcot is), míg a jelenlegi háború csak nekünk Magyarországnak és Ausztriának 1918. év decemberig 70 milliárdunkban van, akkor még inkább áll az a jövőre, hogy a háború gyors befejezésére kell törekedni, amit csak úgy érhetünk el, ha minél alaposabban felkészülünk arra. Nagyobb lévén a hadsereg által biztosított nemzeti érték, nagyobb a biztosítási díj is, mert „sokba kerül az államnak, ha a hadserege kevésbe kerül“. (*Steinmetz*: Die Philosophie des Krieges“).

Nyilvánvaló, hogy a „legyőzöttekre“ kényszerített zsoldos hadsereg a „győzőknek“ állig való felfegyverkezése mellett a lelkek egyensúlyának helyreállításával nyomtalanul el fog tűnni és helyét az általános védő köelezettség foglalja el.

családi tűzhelye és így hazája érdekében annak hasznos polgárává, háborúban egy magasabb etikai és e lélekben gyökeredző törvénynek: a hazaszeretetnek szolgálatában, annak védelmezőjévé válják.

A hadsereg kötelékén belül ezeket a magasztos célokat, nem emberi, hanem isteni törvények oltják az ember lelkébe. Mikor a Mindenható legigénytelenebb növényi és állati teremtményeit is ellátja a lét küzdelmeiben védelméhez szükséges szervekkel, akkor az ember gyarlóságának adja tanujelét, ha e mindenható és örök törvényeken véges eszével akarja magát túltenni és gyermekes ártatlansággal óhajtja a sorsául jelölt küzdelmes életét egy kényelmes életről, az örök békéről álmódva lemorzsolni. A krisztusi tan, mely szerint aki fegyverrel öl, fegyver által muljék ki, a legteljesebb összhangban áll a teremtnök fentebbi örök törvényével és hogy ezt megértsük, a termopiléi hősökig sem kell visszatekintenünk, elég, ha az uzsoki hősöket állítjuk szembe a dánosi haramiákkal, többet mond ez, mint ha az álbölesek szofizmáiról könyvekszámba értekeznénk.

Ha tehát van tudomány amelyiknek módszere és fegyvere a *lélektan*, *bölcsélet*, akkor ez a katonai tudományoknak az az ága lesz, amelyik a hazaszeretet fenséges ideája szolgálatában magát önzetlenül feláldozni kész hadsereg szellemét képezi ki ahhoz, hogy magasztos céljait átérthesse.

Nem foglalkozás, nem mesterség, nem hivatal a katonai pálya, mert ez földi jóval, vagyonnal nem kecsegtet. Nem anyagi, de eszményi célok lelkesítenek ezen és akinek lelke e célok iránt nem fogékony, menekül az onnét a bérharcokért lelkesülő önző táborába; amely harcok az állam, a nemzet védelmi harcától abban különböznek, hogy míg amannak szülőoka a köznapi önző anyagiasság, emezé az önzetlen hazaszeret: amabban a haszonlesés, kapzsiság, köznapi emberi indulatok, a nemzet védelmi háborújában minden anyagiasságtól ment önzetlenség, a legszentebb ideákért való lelkesedés érvényesülnek. Azt a szellemet hirdetik és iskolázzák ezek a katonai tudományok, amelyik a harcos lelkét a köznapiasság, az anyagiasság fölé emeli; amely szellem, amely lelki műveltség a győzelem titka és amely pszichológiai tényezők *Napoleon* szerint a győzelmes háborúnak háromnegyedrészt feltételei.

A katonát valódi hivatására nevelő katonai tudományok azokat a minden törvények elsejét képező erkölcsi törvényeket oltják az ezek iránt leginkább fogékony ifjú szívekbe, amely törvények nem a büntető törvényeknek tiltó és elrettentő rendelkezéseivel tartják vissza a tettet a bűnözéstől, hanem azok lelkét teszik fogékonnyá az erkölcsi törvények első pontját képező *lelküismeretes köteleesség érzés* iránt. Ez a köteleesség érzés lesz azután a biztosítéka a nélkülözhetetlen katonai fegyelemnek és engedelmességnek; a katonai erények közé sorolható önzetlen lelkesedésnek és hazaszeretetnek. Mindezen katonai

erények forrását képező erkölcsi törvények megismerése mindenekelőtt szükséges és csak ezeknek a törvényeknek az átértékelése után lehet szó a katonák életét és jogviszonyait szabályozó egyéb törvényekről, így végül a katonai büntető törvényekről is. Ha szükséges ez utóbbi törvények rendszerének megértéséhez a jogbölcselet, akkor ugyanez a *filozófia még inkább kiinduló pontját kell, hogy képezze az erkölcsi törvényeket magyarázó, értelmező katonai tudományoknak is.*

A véderőrendszernek alapját képező általános védőkötelezettség nem a tisztességes társadalomból kiközösített zsoldos és verbuvált hadnak selejtes elemeit, kalandorait gyűjti a rabló hadjáratokat vezető hűbérúr körül, hanem a nemzetnek a XX. század kulturájában felnőtt fiait neveli a katonai erények legszelbikére, a magasztos hazaszeretetre, az összetartozás érzetében gyökeredző *közszellemre*, amely „közszellem folytán leli minden egyes ember dicsőségét az egésznek dicsőségében“. Ez az intelligens elem már megérti hivatottságát a haza védelmében, már megérti a katonai tudományoknak tárgyát képező *erkölcsi törvényeket* és ezeknek a *bölcseleti tudományokból merített igazságait*. Ezek a közszellemben nevelkedett katonák már nem gyilkosok lesznek a háborúban, miként a fentebbi krisztusi tanítást parodizáló álbölcsek hirdetik, hanem a fészüküket védelmező sasok, hazájuk szent földjét védelmező hősök, akik törvényeiknek, bibliájuknak szent igéit átértik és átérzik, mikor az a közszellemnek varázslatos érzésével ihleti meg szívüket, miközben azt hirdeti, hogy ez a „közszellem az összetartozás érzetében és azon szükség felismerésében gyökeredzik, mely szerint a személyi érdekeket az összesség javának alá kell rendelni. Ez a közszellem adja a rendi állással járó önértéket, ez ösztönöz kötelességeink szigorú odaadó teljesítésére és fejleszti a legmagasztosabb katonai erényeket“.*

Nem lehet tehát kétséges, hogy a katonai tudományoknak éppen úgy melléktudományát képezik a *bölcseleti tudományok*, miként a *társadalom tudomány* és nem kis mértékben a *büntető jogtudomány* is, mely utóbbinak legelső haszna a fegyelem, a katonai társadalomnak nélkülözhetetlen jogrendje. A katonai tudományoknak ez utóbbi tudományokhoz való viszonyát és lényegét hosszadalmas volna e helyütt részleteiben vizsgálnunk, mert messze eltérítene bennünket tulajdonképeni tárgyunktól.

3. Szakasz.

A bölcselet a katonai büntetőjogban.

Miként a katonai büntetőtörvény az állam általános büntető törvényének alapelveit kell, hogy magáévá tegye, akként a katonai büntető jogtudomány az általános büntető jogtudo-

* Szolg. Szab. a m. kir. honvédség számára. I. R. 5. §.

mánynak rendszerén és elvein épül föl. Ha a katonai büntető jogtudományt a jelenkor szociális viszonyaival és fejlett társadalmi állapotával összhangba akarjuk hozni, akkor éppen úgy, mint az általános büntetőjog terén is ennek a kérdésnek az eldöntésénél vizsgálunk kell egyrészt a *katonai büntetőjog és hatalom jogbölcseleti igazolását. Ki kell derítenünk, érvényesülnek-e és mennyiben a katonai büntető jogtudomány terén is a társadalom-politikai, büntetőjog-politikai kriminál-szociológiai tényezők.* Másrészt vizsgálunk kell a *tételes jogintézmények történelmi oknyomozását.* Végül foglalkoznunk kell a jelenlegi *tételes katonai büntetőjogi intézményekkel.*

Mind ezeknek a kutatásoknak eredményeképp állapíthatjuk meg azután, hogy a katonai jognak mely intézményei állanak összhangban, melyek ellentétben a *ma* korszellemével és társadalmi berendezkedésével és ez alapon, mily tekintetben és minő mértékben van szükség a katonai büntetőjog terén is, épen úgy, mint minden egyéb emberi alkotások terén reformokra. Ezekhez képest az alábbiak során első feladatunk lesz, hogy a *katonai büntetőjog és hatalom jogbölcseleti igazolásának alapját és lényegét vizsgáljuk és megállapítsuk a kriminál-szociológia és büntető-jogpolitika szerepét a katonai büntetőjog terén.*

A tételes jogintézményeknek és a katonai büntető bíráskodásnak történelmi oknyomozását a II. Részben tárgyaljuk.

A jelenlegi tételes katonai büntetőjogi intézményekkel kapcsolatos és immár komolyan aktuális és szükséges magyar katonai büntetőjogi reformokkal másutt foglalkozunk.

A) A katonai büntetőjog és hatalom jogbölcseleti igazolása. Kriminál-szociológia.

I. A katonai büntető jogtudomány lényege — viszonya a hadi tudományokhoz.

A katonai büntetőjog *mint tudomány* a XVII. század korát éli. A XVIII. század közepétől a *Hegel-féle iskola* nyomán kialakult bölcseleti irány, amely a büntető jogtudománynak és a büntetés céljainak és alapelveinek felderítésére és igazolására büntetőjogi elméleteket állított föl és a német *Savigny* nyomán kialakult jogtörténeti, jogösszehasonlító iskola nyom nélkül haladt el a katonai büntetőjog mellett. A XIX. századnak *Kant* nyomán („Kritik der reinen Vernunft“) egészen a vallási kérdésekig felhatoló kritikai szelleme nem vett tudomást a tetszhalott katonai büntetőjogról. Nyilvánvaló, hogy ezeknek az iskoláknak a hatása alól a katonai kodifikacionális, tételes jog és joggyakorlat sem vonhatta ki magát, de ebben aztán a katonai jogtudomány ki is merült. Nagy általánosságban mondhatjuk ezt nem csak a magyar, hanem Ausztria katonai büntetőjogáról is, sőt magyar katonai büntetőjogról a legújabb időkig beszélni sem hallottunk, mert hisz Magyarországnak 1878-ig kodifikált szerves polgári büntetőjoga sem volt. Tuda-

tosan használtuk a tetszhalott kifejezést, mert egy intézményre, amelyik tudományosan megalapozva nincsen, századokkal ezelőtt kimondták nagy gondolkodók a találó kifejezést: „Ein Jurist, der nichts ist als Jurist, ist ein armer Ding“ (Luther). A katonai büntetőjog is csak akkor lesz a szó igazi értelmében tudomány, ha az általános jogtudományhoz simulva, mind a három területen a mai kor szellemében szakszerű megmunkálás alá kerül és pedig: úgy a *jogbölcselet*, azaz a katonai büntetőjog elmélete; mind a *jogpolitika*, azaz jogalkotás, törvényhozás; — és a *tételes jog intézményei*, azaz a jogalkalmazás terén. A katonai büntetőjogra is elmondhatjuk ugyanis *Montesquieu*vel („Esprit des lois“), hogy a büntetési rendszer és ezzel az egész büntető jogtudomány az államformával, jog- és erkölcsi befogással és a nép képzettségével teljes összhangban fejlődik és ezekkel a tényezőkkel együtt változik.

Ausztriában egyes katonai írók időnként igyekeztek a napirendre kerülő kérdéseket megvilágítani, így főleg a gyakorlati téren a katonai büntetőtörvénynek elavult rendelkezéseit a modern jogfejlődés rendszerében magyarázni és empirikus módon a törvényhozás vonatkozó anyagát rendszerbe gyűjtve a gyakorlati téren hasznosítani; de míg ez az igyekezet manapság mind csak toldás-foldásnak mondható ott, ahol az általános büntetőjog terén is 1852. év a legutolsó egységes kodifikációs rendelkezés ideje (Ausztriában) — addig másrészt ez a katonajogi irodalom sem foglalkozott, jóformán néhány értekezés kivételével a katonai büntetőjoggal, mint tudománnyal, azaz annak vizsgálatával a jogtörténet, a jogösszehasonlítás, az ebből folyó kritika és a jogbölcselet alapján, amely vizsgálódások nélkül pedig csak sötétben tapogatás az irodalmi működés.

Nálunk az általános büntetőjogi irodalom és pedig annak mindegyik terén európai hírű, mégis katonajogi irodalomról nem beszélhetünk. Ennek a magyarázata egyrészt az ország átkos közjogi helyzete a múltban, másrészt, ami ugyancsak abból folyik, a katonai élet népszerűtlensége. A világháború lezajlása után új korszaknak kell kezdődnie e téren is Magyarországon. Végre valahára nekünk is meg kell értenünk, hogy egy ország nyugodt és békés fejlődése csak jól felszerelt és jól fegyvelmezt hadserege védelmében képzelhető,* mert az állam-

* A hadügyi szervezet általános védőkötelezettségének elve a jövőben a korszellemnek mindent átalakító hatása alatt, nyilván nem az állandó hadseregekben, hanem a keret — (milic) rendszer körül alakul ki. Magyarország önálló nemzeti hadserege is végre valahára befejezett tény. Persze nem vitathatjuk az, hogy a háborúval járó mérhetlen szenvedések és pusztítások visszahatásaként e világháború után az álmodozók *népszövetségének tervezetei* ne születhessenek meg, de csupán papirformák lesznek ezek, amelyek a hágai békepalota irattárát gazdagítják komoly esetben, ha az erősebb, jogai érvényesítése végett a fegyverekhez apellál. Annak a békeműzeumnak pedig nem is ez lenne legfűrésőbb gyűjteménye, annak a cárnak kezdeményező iratai mellett, amelyet ábrándozásából saját csata-

nak nemcsak a múltban, hanem a jövőben is legbiztosabb alapja Machiavelli szerint a jó törvények és jó fegyverek.

Igazságszolgáltatás és fegyelem; általános állami érdekek és legfőbb katonai érdek rokonfogalmak, kiegészítik egymást. A szervezett hadsereg az államnak egy része, polgárai jólétének, biztonságának nem önző célok által vezetett őre; így a hadügyi tudomány az államtudományok közé sorol, miként a katonai büntetőjog is az államjoghoz számít. A katonai büntető hatalom gyakorlása is az állam jogköréhez tartozik; a katonai deliktumok esetén az állam a sértett fél, nem pedig az egyes, tehát az állami összérdek az állam biztonságának érdeke (miként a polgári deliktumoknál az államnak, mint polgári társadalomnak biztonsága). követeli a bűnös megbüntetését, nem pedig a közvetlenül sértett magánérdeke.* A katonai büntetőjog az állam biztonságát és jogait védelmezi; míg az általános büntetőjog az egyes ember jogait, biztonságát védi.

A hadügyminiszter az állam politikai irányának, nemzeti törekvésének ismerete és átértése nélkül ezen politika végső eszközéről** — a hadseregnek megfelelő szervezetről és előkészítéséről és így az ország védelméről sem tud gondoskodni.

A katonai büntetőjog elméletének, büntetési rendszerének vizsgálatánál ugyanabból az alaptól kell kiindulnunk, mint az azzal belső összefüggésben álló hadügyi tudományok elméleti igazolásánál, akár elrettentési, akár javítási, vagy egyéb elméletnek nevezzük azt az alapot. Mert a katonai büntetőjog elmé-

kiáltása ébresztett föl; majd pedig szomorú halálával cáfolta meg nem egészen őszinte békeelveit.

Azt talán magyarázni sem kell, hogy az eljárás, amellyel a népszövetségek döntőbíróvága ha ároztat a vonakodó félre kényszerítene, maga a háború volna, amelyben érdekeik szerint vennének részt pro és contra az államok.

Amennyire kétségbe vonjuk az ábrándozó pacifistáknak a nemzetközi döntőbíróságok elvére alapított *világbékéjét*, még ha e döntőbíróságok mellé a *titkos szerződések eltörlését* és a *külpolitika* legszigorúbb parlamenti *ellenőrzését* is beiktatják; annyira kétségbe vonjuk ezt a világbékét akkor is, ha hatékonyabb tényezők érvényesülnének annak megteremtése körül, miként a modern szocializmusban nagyraőtt népek *demokratikus választójoga*. Ugyan e népek *gazdasági, nemzeti, faji szolidaritása*, vagy általában a *mai társadalmi problémák legreमेкеbb megoldása*. Mindezeknek a kérdéseknek az ideális megfejtése sem változtathat ugyanis azon a tényen, hogy az ember halandó lény, éle é, mint ilyet, küzdelmek nélkül be nem rendezheti és mindenek fölött halhatatlant nem alkothat. Hogy pedig a nemzeti érdekek a legvérmesebb pacifistát is mily ádáz harcossá változtathatják át, elég, ha *Gusztáv Hervé* példájára hiva kozunk, vagy amikor az *antimilitarista* a nemzet önvédelmi háborúját elismeri, vajjon nem fogad-e el minden háborút, figyelemmel arra, hogy „a világfelfordulás közepette a legbárgyúbb diplomáciai mesterkedés elegendő arra, hogy a legvérengzőbb autokrácia, mint megtámadott ártatlanság jelentkezék“.

* Volt idő, mikor a büntetőjogot általában a magánjoghoz számították.

** A háború a politikának folytatása, csak hogy más eszközökkel. (Clausewitz).

letét és a hadügyi szervezet elméletét azonos elvek hatják át az ókori népek néphadserege idejében, mikor minden szabad polgár katona volt, ha a haza érdeke úgy kívánta; azonos elvek érvényesültek a két tudomány terén a XII. századtól a XIV. századig fennállott lovagi kor hűbéri védőrendszerénél; a XV—XVI. század zsoldos hadseregeinél és azonos elvek érvényesülnek később az általános védőkötelezettség korszakában, az állandó hadseregek idejében; valamint párhuzamban fognak fejlődni az általános védőkötelezettségnek jövő, nyilván keret- (milic) rendszerénél. Ez az egyetlen elv abban dombo-rodott ki, abban testesült meg minden időben, hogy minden állam csak addig tudott igazának érvényt szerezni, csak addig tudott polgárainak hatályos jogvédelmet nyújtani, a meddig hatalma volt ahhoz. *Hatalom és jog* tehát szintén összetartozó fogalmak, mert amit az állam jogosnak tart, azt hatalma súlyával védelmezi meg. Hatalom nélkül a jog talmi érték, az ember lábak nélkül, mert nincs mire támaszkodnia; viszont a hatalom gyakran jogokat állapít meg. Ez a hatalom pedig akár közvetve, akár közvetlenül az állam hadserege volt és lesz és így Moltke szerint az állam hadseregével áll, vagy bukik. A jog az igazság istenasszonya kezében a mérleg — a hatalom a kard, amely azt a jogot megvédelmezi.

II. A büntetőjogi elméleteknek, a véderőrendszernek és az államformáknak egymáshoz való viszonya és összefüggése.

A XVIII. század közepéig a katonai büntetőjog terén is, miként az általános büntetőjogban kizárólag és egyedül az *elrettentési elv* érvényesült. A rómaiak általános és katonai büntetőjogának elrettentési elvét az utánuk következő népek változtatás nélkül átvették. (Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus propter exemplum capite puniendus est.) *Caligula* nemcsak az egykorú polgári, de a katonai társadalmat is jellemzi, mikor azt hangoztatja, hogy „Oderint, dum metuant“. A „terrent, nisi timent“ jelszavak voltak a ragasztó-szer még *Wallenstein* korában is, mikor a katonaságnál összegyülekező, kötéllal verbuvált heterogén elemet csak ilyen szavakkal lehetett összetartani és vasfegyelemre szorítani: „So erschiesse mann dich unschuldig, desto mehr wird der Schuldige zittern.“ Ez a kor ismerte a halálbüntetés súlyosbítását és a kinzókamrák titkait.

Jena és Auerstädtnél bukott el a középkori rendszerű porosz hadsereggel együtt annak lélek nélküli tömegekre épített rendszere és a fent jelzett kegyetlen és kizárólagos elrettentési és megtorlási elve. Ez a kor megindította, az olasz iskola, élén *Beccarriával* (Dei delitti e delle pene.) rendszerbe gyűjtötte és tudományos alapokra fektette, a francia forradalom (Code Penal) teljes győzelemre juttatta a büntetőjog bölcsészeti rendszerét; így az elrettentés, a megtorlás elvének bölcs mérsékletét

a javítási, az elégtételi, a megakadályozási, a megelőzési elmélet számos alfajával.

Ez a kor, majd később a XIX. század lelkiismeretes analízis útján levezette az addig külön álló rokontudományokat közös alapelveikhez, ekként azok között az okozati kapcsolatot fölföldözve, rendszert teremtett. Majd a természettudományok, a bölcsélet, történelem, statisztika vizsgálatának eredményét a jogtudományok terén bölcsen érvényesítette, azok kölcsönhatását kimutatva; később a determinizmus térfoglalásával, a pozitív iskola segítségével a jogalkalmazás terén, a való élettel összhangban lelket és életet varázsolt a jogtudományba.

A korszellemet megértő nagy elmék vezették Poroszországot az egyén individuális értékére épített, az egyes erejét és tehetségét megsokszorozó erkölcsi alapokra helyezett hadseregével az 1866., majd az 1870–71-i győzelmes hadjárataihoz és mutatta azután ezzel az irányt Európa többi államainak.

Az általános védőkötelezettség bevezetése* pontot tett a hadseregben a hűbéri és zsoldos hadak katonai fegyelmét fentartó pusztán elrettentési és megtorlási elv után, éppen úgy, mint ahogyan a *hűbéri és zsoldos hadak védőrendszerét más, más államformák teremtték meg, mint az általános védőkötelezettséget*. Amott kapcsolódik a hadügyi szervezet az általános- és katonai jogtudományok, emitt az államtudományok körébe.**

A mai modern jogász előtt merényletszámban megy a múlt századok elrettentési elmélete, mely elmélet minden jogalap híján az által akarta visszaretenteni a törvénysértéstől a bűnözésre hajlót, hogy lássa az, a raffinált kínzóeszközökkel meggyötört bűnösnek testi és lelki szenvedéseit: „ut unius poena metus possit esse multorum“.

A fejlődésnek a való életben is érvényesülő evolúciója, ekként az egymásra következő korszakok értékitéletének változása, másrésről a tudományos vizsgálódások folyton fejlődő rendszere maga után vont a büntetés bölcséleti alapja és annak gyakorlati célja felől kifejlődött elméletek tökéletesbülését is. Ezen fejlődés során kiderülvén, hogy az általános, valamint a

* Németországban 1815; Magyarország-Ausztriában 1867. évben iktatták törvénybe. Franciaországban az 1798. évi összeírási törvény alapján rendelték el az általános védőkötelezettséget háború idejére.

** A katonailag szervezett Spárta néphadseregekkel küzdött. Görögország államformája a kereskedelmi és művészeti szellemének megfelelőleg a neki kényelmesebb zsoldos csapatokat rendszeresítette. A római köztársaság a római polgárookra támaszkodott; a római császárság ismét zsoldosokra. A germán államok államjogi szervezetének a lovagkor hűbéri csapatai, majd a zsoldos csapatok feleltek meg; miként a monarchikus államok az általános védőkötelezettséget rendszeresítették, és pedig legnagyobb részt az állandó hadseregek formájában, míg annak keret rendszerű formáját a mulban nehézkesnek tartották; míg a jövőben nyilván a jelennek fejlett társadalmi viszonyai — és a világháború tapasztalatai alapján az egyesnek nagyobb intelligenciáját megkövetelő ez utóbbi rendszerrel akarják a nemzet összes férfierejére támaszkodva, annak jólétét és fennállását biztosítani.

katonai büntető jogtudomány nemcsak a fejlődő élet gyakorlati követelményeit akarja kielégíteni, hanem az állami, valamint a polgári és katonai társadalom céljait is szolgálja, ehhez képest ezen tudományok rendszere az igazságosság elveit kell, hogy a célszerűség elveivel vegyítse s így a büntetés célja sem lehet már egyedül az elrettentés, a cselekmény megtorlása, hanem emellett még a megelőzés gondolata is kell, hogy azt áthassa.

III. Az általános és a katonai büntető jogtudomány elmélete és rendszere. Büntetőjogi iskolák.

Miként az általános, úgy a katonai büntetőjog is a viszonylagos (relativ); általános, vagy feltétlen (absolut); és egyes vagy egyesített büntetési elméletet ismeri. Jogi íróink ehhez a háromféle elmülethez negyedik csoportnak a kriminológiai és kriminálpolitikai iskolákat számítják.

Ezekről az elmületekről, valamint a viszonylagos elmületekhez soroló elégtételi, szerződési, megakadályozási, végrehajtási, intési, fenyegetési elmületekről; a lélektani kényszer, tapasztalati szükség, hasznosság, szükségesség elmületéről jogi tankönyveink nyújtanak kimerítő és szakszerű felvilágosítást. Ugyancsak ott találunk részletes ismertetést az általános elmületekhez tartozó erkölcsi megtorlás, isteni igazság, jogi megtorlás, vagyis polgári igazság elmületéről, végül az összetett elmület számos alfajáról.

A fejlődő élet tovahaladt a régebbi feltétlen (absolut) büntetőjogi elmület mellett, mint a miként a büntetőjog fejlesztésének bölcséleti indokolásai sohasem alapultak a megtorlás gondolatán, hanem ellenkezőleg mindig abban az irányban haladtak, hogy olyan büntetőjogot készítsenek, amely jobban meggátolja a bűncselekmények elkövetését, mint az eddigi, tehát a célszerűség volt alapgondolatuk.* A fejlődésnek ezidei álláspontja szerint tehát csak az a legkisebb büntetés igazságos, amelyik nagyobb rosszat hárít el a büntettek meggátolása által, mint amekkora rosszat okoz. Más szóval az a legkisebb büntetés igazságos, amely a bűncselekményt még meggátolni képes. Tehát ugyanazon hatású büntetések közül csakis a legkisebb igazságos, miután az ennél nagyobb büntetés már nagyobb szenvedést okoz.

Ha ezt a gondolatot folytatjuk, eljutunk egy pontig, amely ponton a bűncselekmények elkövetése tán megakadályozható, csökkenthető, jobban mondva megelőzhető még kisebb rossz, szenvedés árán is mint a büntetés, így például a nevelés, megjavítás árán. Ezen a ponton tehát csak abban az esetben és ott lesz a büntetés igazságos, ha és ahol nem állanak rendelkezésünkre olyan eszközök, amelyeknek segítségével még kisebb szen-

* Pikler Gyula: A büntetőjog bölcselite. 97. 1.

vedés árán érhető el a bűncselekmények csökkentése, meggátolása, illetőleg megelőzése. Így érkezünk el a javítás, a *praeventiv* intézkedések fogalmához; végül az összes társadalmi intézményekkel, természettani és egyéb szellemi tudományokkal közös alaphoz, a kauzalitás, a determinizmus alapjához. Itt már a büntetési rendszer nem a bűnös ellen irányul, hanem azok ellen az okok ellen, amelyek az egyént bűnössé teszik, amelyek azt a bűnre determinálják. A bűnt előidéző okok ellen is küzdenünk kell tehát. A megtorlás sohasem kereste a bűncselekmény okait. mert szerinte „az okok egyedüli forrása a rossz útra tért szabad akarata“, tehát erre az akaratszabadságra akartak Kanték hatni a büntetéssel járó félelemmel. Ezzel szemben ma azt mondjuk, hogy ha valamit el akarunk háritani, annak okát kell megszüntetnünk, viszont ha valamit el akarunk érni, azokat a ható okokat kell mozgásba hoznunk, ami a kívánatos eredményt létre hozza.*

Míg tehát a klasszikus iskola azt a büntetést tartotta igazságosnak, amelyik a büntetett arányban áll, addig a modern célszerűségi iskola a büntetés által a bűncselekmények számának és így az emberek szenvedéseinek csökkentését célozva, azt a legkisebb büntetést tartja igazságosnak, amelyik már a bűncselekményeket csökkenteni képes; más szóval a büntetéssel kisebb rosszat akar az emberekre róni, mint amekkora rossztól az által óvja meg azokat, hogy a bűncselekményt meggátolja; tehát ez az *igazságossági elv arra figyel, hogy a jó, amelyet egyik oldalon okozunk a társadalomnak, nem kisebb-e a rossznál, melyet a másik oldalon okozunk* (a büntettesnek).

Már most az ember fejlődő értelmisége nyomán kialakuló és pozitív igazságokra törekvő eszmeáramlatok útján a modern jogfejlődés megállapítja, hogy a büntett nem más, mint olyan természeti jelenség, melynek törvényeit, okait éppen úgy, mint más természeti jelenségek okait kideríthetjük. Tehát a bűncselekményeket, mint társadalmi jelenségeket tekintve, olyan eszközt, olyan módokat kell keresnünk, amelyek segítségével ezen társadalmi jelenségeket előidéző okokra hathatunk. *A bűncselekmények okait megsemmisítő ilyen eszközöknek, módzatoknak keresse a modern kriminológiai, kriminalpolitika feladata.* Ennek a természettudományi, más szóval kriminológiai, kriminalpolitikai iskolának jelszava *kizárólag a megelőzés*; míg a klasszikus iskola *egyedül a megtorlásban látja a fő büntetőjogi vezéreszmét. A helyes út középpütt vezet.***

A XVIII. század klasszikus iskolája a *büntettet*, az új büntetőjogi iskola a büntettest bünteti; eszerint ezeket a javíthatók (fiatalkorúak, alkalmi bűnözők) és javíthatlanok (szokásos, visszaeső bűnösök, munkakerülők) osztályába sorolja, az előbbiekkal szemben enyhébb, az utóbbiakkal szemben súlyosabb

* Vargha Ferenc: A megtorlás és védekezés pszichológiája. B. Sz. 1915. 345. l.

** Pikler Gyula i. m. 120. l.

a modern célszerűségi iskola, mint a régi. Hogy pedig a mai korszellem, társadalom mért nem követeli a kizárólagos és föltétlen megtorlást, és miért fogadja el a bűnözés megakadályozására szolgáló enyhébb és célravezetőbb intézményeket, ennek természetes oka a folyton fejlődő emberi elme magasabb értelmi és erkölcsi foka és az ezzel lépést tartó kultúrintézmények tökéletesedése.

Kétségtelen, hogy a modern kriminológia munkája csak és kizárólag addig lesz célravezető, *míg a társadalom védelmét az egyén védelme fölül helyezi; a míg nem kockáztatja az állam érdemes polgárainak biztosságát a bűnöző megjavításának hasznáért.** A modern irányokba fejlődő elméletek helyes mérsekletét és irányát a klasszikusok nagy mesterének szavaival fejezhetjük ki, mikor meg kell állapítanunk, hogy a *javító tannak csak addig van létjogosultsága, míg nem kerül ellen-tétbe a jogvédelem elveivel.***

A régi és új klasszikus iskola között az u. n. közvetítő iskolák hatása alatt kialakult elméletek tekintetében utalok jogi tankönyveinkre, a melyek kimerítően magyarázzák a XIX. század naturalista — természettudományi — bűnügyi ember-tani — bűnügyi társadalomtani — bűnügyi testtani — bűnügyi lelektani iskolait.

A modern és egyik irányban sem túlzó büntető jogpolitika az előző iskolák tanulságait a fejlődő élet újabb követelményeivel összekapcsolva, elfogulatlanul állapítja meg azokat a vezéreszméket, melyek gerincét kell, hogy képezzék a korral higgadtan haladó és emberi mérték szerint tökéletesedő modern jog-szolgáltatásnak. Ezeknek alapján a legújabb u. n. *közvetítő iskola**** bölcsen összeegyezteti mindegyik iránynak a mai, fejlett büntetőjog szempontjából helyes és mérsékelt jogelveit és e nagyszerű munkában összefonódnak a *méltányosságon alapuló megtorlás a megelőzéssel; az egyénítés (individualisatio) az emberiséssel* és együttesen alkotják e vezéreszmék a XX. század büntető jogpolitikáját.†

* Carrara Ferenc: A Büntető Jogtudomány Programja. II. K. 30. l.

** U. o. 25. l.: „A föltétlen szuverenitást csak a jogban ismerjük el. Mozdítsátok elő minden módon az elévayedett megjavítását, mi helyeselni, sőt közreműködésünkkel támogatni fogjuk törekvésteket; de a javításból ne csináljatok a legfőbb összeütközés esetén a jogvédelmet is fölforgató elvet, mert a jogvédelmet illeti meg a büntető jog feletti uralom“.

*** Hívei nálunk: Aggyal Pál, Finkéy Ferenc, Balogh Jenő, Feier László; a francia Vidal, Gerraud; a német Liszt, Seuffert, van Calker; az osztrák Lammasch.

† Finkéy Ferenc dr.: A magyar büntetőjog tankönyve. 55. l.

IV. A katonai büntető jogtudomány elmélete (folytatás).

Már most mindezeket a *katonai büntető jogra* átvive, kétségtelen, hogy miként az általános büntetőjog a polgári társadalom és az állam belrendjének biztonságát védelmezi, azonképpen a *katonai büntetőjog a katonai társadalom jogrendjét és a katonai fegyelmet biztosítja*. Ha elismerjük azt, hogy az állam szuverenitása hadseregében testesül meg, akkor megfelel a legfőbb igazság elveinek az a büntetőjogi szankció, amellyel az állam katonai büntető törvényei szerint sújtja a különleges katonai állásból folyó különleges köteleességek megsértőit.

Amíg tehát ismételten hangoztatjuk, hogy az általános büntetőjogi elvek lényegükben közösek a katonai büntetőjog elveivel, addig némi módosulását ez elveknek a katonai büntetőjog terén annyiban kell elismernünk, amennyiben a hadsereg rendeltetése, célja és mindenek fölött háború idején sikeres működése azt, az intézmény természeténél fogva megköveteli.

A hadsereg jogrendjét képező fegyelemnek, az előljárók — és a törvények iránt való „föltétlen engedelmességnek“ a katona kiművelt erkölcsi érzületére ható *nevelés* első biztosítéka. Ennek a nevelésnek alsó fokán eszköze az előljáró példáján felépülő *oktatás, intés*, felső fokán eszköze a *büntetés*.

Amíg tehát tagadásba kell vennünk a büntetéstől való félelmen alapuló elrettentési elvnek érvényesülését, mint az engedelmesség kizárólagos biztosítékát, (a mai katonai büntető törvény rendszere) mert ezt az engedelmességet, valamint minden más katonai erények koronáját képező *kötelességérzetet* örökérvényűvé, maradandóvá csak a belső meggyőződésre és szívre ható nevelés teheti, addig másrésről a modern értelemben vett *jogi megtorlást minden modern állam katonai büntető törvénye abban a mértékben érvényesíti, amennyiben az a megjavítás mértékével és elméletével összeegyeztethető*. Ezeknek a tényezőknek eredőjeként a *büntetés tehát sohasem szolgálhat öncélt*, hanem mindig a megtámadott jogrend helyreállítását célozza. A katonai büntetőjog terén is túlhaladtunk tehát Kantnak elévült elméletén, aki a büntetés céljában csak a megtorló (isteni) igazságot látja, aki a büntetést mint a gyakorlati elme *föltétlen cszparancsát* (Kategorische Imperativ) fogja fel, holott ez abszolút igazság a véges emberi elme által fel sem fogható, meg sem határozható és mint ilyennek megvalósítása az államnak, mint a történelmi fejlődés és emberi munka eredményének feladatát nem is képezheti.*

* Man darf in der Strafe keinen Selbstzweck suchen; denn alle menschlichen Institutionen sind unvollkommen, aber doch alle der Menschen wegen da, mit denen sie werden, sich verändern und verschwinden. Und eine Institution wie das Strafrecht über den Menschen und seine Endlichkeiten stellen und doch durch, und an Menschen üben wollen, heisse Übermenschliches durch Menschliches zu erreichen suchen. Dr. Ernst Franz Weisl: „Das Heeresstrafrecht“ I. k. 4. l.

A büntetésnek a büntetettel elvileg arányban kell állnia. A régi klasszikus iskola e tételét a modern büntetőjogi iskola elveivel összhangzásba hozva, folytassuk a fenti tételt akként, hogy azért ne legyen nagyobb ez a büntetés annál a mértéknél, amelyik mérték már a bűncselekményt csökkenteni képes. Tehát az állam, mint katonai büntető hatalom békés időben azért és abban a mértékben büntet, hogy a bűnös a bűncselekmény megtorlásának hatása alatt javuljon meg; tehát inkább a *lelki kényszer* elmélete egyesülésének tekinthetjük ezt a *javítás* elméletével, mert nem a tettes elpusztításával, megtörésével akarjuk a bűncselekményt megakadályozni, hanem azt csupán olyan büntetéssel akarjuk sújtani, mely már elégséges a tettes megjavulásához. Szóval a modern célszerűségi iskola főigazságossági elvének (ez az igazságossági elv az általános elmélet isteni, erkölcsi, vagy abszolút igazság elméletével szemben „a társadalom tagjainak lelkében élő emberi igazságot fejezi ki“) itt is érvényesülnie kell, mely szerint *a büntetésnek nagyobb rosszat kell elhárítania a bűncselekmény megakadályozásával, mind a mekkora rosszat a büntetés okoz.* A büntetés célja tehát a katonai büntetőjogban úgy a *megtorlás* mint a *megelőzés*. A megtorlást és a megelőzést tehát itt sem szabad egymást kizáró, egymással ellentétes jelszavaknak tekintenünk, mert ezek kiegészítik egymást és ekként az igazság és hasznosság a büntetés célját együttesen kifejező fogalmak, vezéreszmék. Azaz az „igazságosan kimért és célszerűen alkalmazott megtorlás által érhetjük el a megelőzést, vagyis a jogsértő egyénnek a bűn ismétlésben való meggátolását, annak megjavítását, nevelését“.*

Másrészről az is bizonyos, hogy a halálbüntetést a katonai büntető törvénykönyv sohasem mellőzheti teljesen, ez pedig a leghatározottabb elrettentési eszköz. Az ókor kiváló bölcsészének *Senecának* a mai relativ iskola alapját is képező mondása: „Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur, revocari praeterita non possunt, futura prohibentur“, — a katonai büntetőjogban is akként módosul, hogy: „Prudens punit, quia peccatum est, et ne peccetur.“

Ekként a XIX. század közepe óta úgy az általános, azaz a polgári büntetőjog, mint — legalább a jövőben a katonai büntetőjog is a hadsereg jogrendjének biztosítása érdekében a *vegyes az összetett* elmélet körül alakul ki. A katonai büntetőjog alapelvei is a büntetés szükségességén, hasznosságán és az igazság elvein épülnek föl, hasznosság alatt a katonai társadalom- és államnak, a köznek hasznát, igazság alatt nem az isteni, hanem az emberi, a méltányosságra törekvő humánus igazságot értve.

Hogy az államot rendes fejlődésében időlegesen akadályozó háború nem csak a katonai, hanem a polgári jog gyakor-

* *Finkey F. dr. i. m. 38. l.*

latában is átmenetileg a büntetőjogi alapelvek áttörésével, az elrettentési elvnek előtérbe való nyomulásával jár, ezt a háborúban kifejlődött büntetőjogi gyakorlatra való tekintettel nem kell bővebben magyarázni.* Az állam élet-halál harcában egyaránt merítheti erejét polgárai életéből és véréből, valamint azok vagyonából; és akkor, amikor a titáni küzdelmek talán az utolsó vérré mennek, az állam önfenntartási ösztöne abban az elvben domborodik ki, mely szerint meg kell adni a hadseregnek, a nemzet összes erőforrásának igénybe vételével mindazt, ami annak sikeres működéséhez szükséges, mert az állam fennállása a fegyverek sikerétől függ. Aki tehát ilyen viszonyok között kötelességét nem teljesíti, sőt egyéni, önös érdekei önző szolgálatában a büntető törvényekkel is összeütközésbe jut, az az állam védelmére rendelt intézményt, végeredményében magát az államot támadja és veszélyezteti.

Hogy a büntetés célja is módosul háborúban a békeviszonyokhoz képest, mi sem igazolja jobban, mint az államok katonai büntető törvényének vonatkozó rendelkezései, mely szerint háború esetén súlyosabb büntetést kell kiszabni, mint békében (Kbt. 89. §.). Viszont a háború kreál is bűncselekményeket (árdrágítás stb.). Egyes deliktumok meg súlyosabban minősülnek, súlyosabb beszámítás alá esnek, mint békében. (Kbtk. 142, 149, 152, 161, 170, 176, 177, 185, 192, 194, 197—99, 213, 218—19, 221, 222, 232, 234, 240, 243, 260, 264, 267, 272, 277, 281, 285, 287, 300, 307, 308, 310, 312, 317, 321, 322, 326, 327, 328, 367, 449—453, 462, 463, 471, 473, 487, 489, 490, 492. §§.) Vannak végül csakis háború idején elkövethető bűncselekmények (gyávaság, ellenséges államnál szolgálatba lépés, ellenséggel való egyetértés, engedély nélküli zsákmányolás, fosztogatás).

Mindezekre a körülményekre csak annyiban akartunk kitérni ehelyütt, amennyiben annak igazolására szolgálnak, hogy a büntetés *célja és alapja* módosulást szenved a háborúban, azaz rendkívüli viszonyok, rendkívüli — bár csupán átmeneti változásokkal járnak a rendes szabályoktól eltérőleg.

A katonai büntetőjog rendszerére is alkalmazhatjuk a klasszikus iskola jelszavát, mely szerint, csak amikor az igazságnak már elég van téve, kell a tettes erkölcsi javításáról is gondoskodni, másszóval a büntetőrendszer főcélja a jogvédelem kell, hogy legyen, mellékcélja a javítás. A katonai büntető törvényen de lege lata végig vonuló és a régebbi német iskola nyomán kifejlődött merev szubjektív rendszer — Kanték akaratszabadsága elméletének hódolva — a bűncselekmény motivumaként nagy általánosságban helytelenül az alanyi momentumot, a tettes szándékát tekinti, magára a cselekményre, mint tárgyi elemre, sok esetben a kisebb súlyt helyezve. Ez a túlzott szubjektivitás a bűnözésre készítő tünetek, okok és az eredmény mint okozat között az összefüggést nem ismeri,

* Angyal Pál: „Háború és büntetőjog.” B. Sz. 1914. 22. 1.

mert a büncselekmény egyedüli okát helytelenül a rossz útra tért szabad akaratban látja.

Ennek a túlzott szubjektív iránynak is fel kell frissülnie de lege ferenda az új magyar katonai büntető törvényben az általános büntetőjog egészséges fejlődése nyomán és csak abban a mértékben szerepelhet az a katonai büntető törvénykönyvben, azoknál a főleg katonai deliktumoknál, amelyeknél a katonai különleges viszonyok azt indokoltá teszik. (Szökés, lázadás, zendülés, öncsonkítás, gyávaság stb.)

V. Szubjektív és objektív tényezők szerepe a katonai büntető törvényben.

Vizsgáljuk már most közelebbről a katonai büntető törvényben végig vonuló és ekként a katonai büntetőjogi elméletek kialakulásában főfontosságú *szubjektív és objektív tényezők szerepét*. Kétségtelen az, hogy az általában túlzott szubjektív irány a középkori zsoldos és leginkább a nép rakoncátlan eleméből toborzott hadak fékentartására egyedül alkalmas rendkívül szigorú büntetési tételeivel áll összefüggésben a katonai büntető törvény alapját képező hadicikkeknek és így magának a katonai büntető törvénynek is. Már annyira nem avult ez a törvény, hogy főtételeiben a merev szubjektivitással ne tudna szakítani, így például a kísérlet szubjektív alapját képező gonosz szándék mellett a cselekmény tényálladékaul megköveteli a tárgyi elemet is, amely ha hiányzik, vagy alkalmatlan, vagy a tett elkövetéséhez szolgáló eszköz alkalmatlan, ez esetben az a tett be nem számítható. Sőt a katonai büntető törvény tovább megy és ezen két föltétel mellé egy harmadik negatív elemet is előír, amely a tettes lélektani állapotából kell hogy follyék, mely szerint a beszámítást a szubjektív és objektív elemek fenfor-gása dacára megszünteti, ha a tettes, bár nem valamely véletlenül közbejött akadály, tehát nem szabad akaratán kívül álló okból, hanem saját lelki funkciója, azaz szabad akaratának folyamányaként (bűnbánat, a büntetéstől való félelem, részvét) eláll a véghezviteltől. (A valóságos véghezvitel megkezdése kísérletként számít be, ha a cselekmény véghezvitele — befejezése — „csak a tehetetlenség, külső akadály közbejövetele, vagy véletlen miatt maradt abban“. Kbt. 15. §.) Már később azután, mikor a kísérletet csupán enyhítő körülményül számítja be, nem pedig külön fogalomként, ismét a helytelen szubjektivitás hatása alatt áll: „Ahol a törvény különös kivételt nem rendelt, az egyes büntettek vonatkozó határozatok általában a megkísérelt büntetettre is alkalmazandók és a gonosztett kísérlete a 115. §. a) pont* alkalmazása mellett ugyanazzal a büntetéssel

* A kbt. 115. §. a) pont szerint enyhítő körülmény, „ha a tett a kísérletnél maradt és pedig ahhoz képest, hogy a kísérlet mily messze maradt a büntett, vagy vétség véghezviteltől“.

sújtandó, amely a véghezvitt büntetetre van szabva". (Kbt. 15. §. 2. bek.)

A *beszámításnál* tehát a törvény a kísérletnek csupán alanyi alkatelemét, a szándékot veszi figyelembe, a tárgyi tünetet, magát a cselekményt — ami az egyedüli irányadó kellene, hogy legyen — csupán enyhítő körülményként veszi, tehát mellékesen figyelembe. A szubjektivizmusnak ekkora fokú túlzása kétezer évvel ezelőtti kornak szellemét tükrözi vissza, amikor a rabszolgaság korával járó kegyetlenség és a fogytékos erkölcsi felfogás jóformán csak a halálbüntetést ismerte. Ezeknek az ókori népeknek kezdetleges erkölcsi felfogása, túlzott szubjektivizmusa teremtette meg azokat a jogelveket, amelyek szerint a kísérlet a befejezett bűncselekménnyel egyenlő (In dege Cornelia dolus pro facto accipitur) a részesek büntetése egyenlő stb. A rómaiak büntetőjogának alapelve szintén a túlzott szubjektivitás, mely a beszámításnál nem annyira a tett külső objektív hatását, mint az alanyi momentumot, azaz a jogrend ellen szegülő akaratot vette figyelembe, (In maleficiis voluntas spectatur, non exitus) törvényük tehát az objektív hatástól eltekintve, a gonosz szándékot akarta büntetni; ez a gonosz szándék pedig a tett kísérletében éppen úgy megnyilvánul, mint a bevégzett bűncselekménynél; következésképp azokat, azaz a kísérletet és bevégzett bűncselekményt egyformán büntette. Ez az ósdi, sokszorosan elavult felfogás jut tehát érvényre a katonai büntető törvény azonos intézményeinél és persze az ennek alapját képező 1852. évi osztrák polgári Btk.-ben is.

Míg tehát a *beszámítás tanában* (Kbt. 1. §., 3. §. f) pont) a törvénykönyv határozottan a helyes objektív alapon áll, addig már a *kísérletnél* a szépen megvalósított helyes objektív álláspontot cserben hagyja a kísérletnek csupán enyhítő körülményként, nem külön fogalomként való beszámításában.

A *részesség tanánál* (Kbt. 11. §.) sem tud a Kbt. szakítani még a XVIII. században is uralkodó korszellemnek szubjektív irányával. A részesség tanánál a cselekmény véghezvitelében való közvetett, vagy közvetlen közreműködést a társaknak és részeseknek (felbujtó, bűnsegéd, tettestárs, segélyző) csak az esetben számítja be és helyesen a katonai büntető törvény is, ha az alaptett ismérve a gonosz szándék (dolus). Gondatlanságból elkövetett cselekményeknél (culpa) részességről, tártettesekről nem beszélhetünk. Gondatlan felbujtás, gondatlan bűnsegéd a Kbt.-ben sincs.

A *részesség tanában* a katonai büntető törvény már aztán csupán a szubjektív elemet ismeri. Nem különböztet abban az értelemben, hogy a felelősséget csak annyiban állapítaná meg, amennyiben valakinek valamely cselekmény előidézésében része van. Akkor, ha a tettes súlyosabb büntetés alá eső cselekményt követett el, mint amelyre a felbujtó reá bírta, nem mondja ki a Kbt., hogy ez a súlyosabb beszámítású cselekmény a felbujtót nem terheli. Szóval a cselekményt magát, az *objektív*

elemet, figyelmen kívül hagyja az összes részesekre és tettestársakra vonatkozólag is. Így a Kbt. nem ismeri azt a jogelvet sem, hogy a felbújtó nem felelős a használt eszközökért és az elkövetés módjáért, ha a felbujtásnál enyhébb eszközök alkalmazását, vagy enyhébb beszámítás alá eső elkövetési módot ajánlott.*

A részesek és tettestársak tanának de lege ferenda módosulnia kell az előjáró szolgálati parancsára cselekvő alárendeltre nézve is, mert az előjáró parancsát végrehajtó és legtöbbször megfontolási idő híjján cselekvő alárendeltet de lege lata igazságtalanul éri az előjáróval való együttes felelősségrevonás, amikor legtöbbször ahhoz sincs ideje, hogy a parancs megtagadásának a Kbt. 153. §-ában felsorolt eseteit végig gondolhassa. Más esetben meg a másik végletekbe kerül a törvény, amikor például az emberölésnél (gyilkosságnál) a tettesnek szubjektív, előre megfontolt szándékát nem ismeri.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a bűncselekmények elkövetése után való segélynyújtás — a *bűnrészesülés* — nem a közvetlen tettes bűncselekményén alapszik, hanem külön deliktumot képez a Kbt.-ben, amennyiben arra különálló büntetést szab a törvény; bár annak büntettként, vagy vétségként való minősítése az alap bűncselekményhez igazodik, amint az büntetett vagy vétség, illetőleg, amiként annak az alaptettnak büntetett vagy vétség voltáról a bűnsegélyező tudott, — így ez más elbírálás alá esik.

Amíg végül egyes „közönséges” bűncselekmények jogelvi meghatározásánál határozottan tarthatatlan de lege ferenda a Kbt. szubjektív rendszere (pld. felségárulás: 334—343 §§.; fölkelés, lázongás: 344—352. §§.; gyújtogatás: 448. §.; rablás: 483. §.); addig a „katonai” bűncselekményeknél a *katonai élet sajátosságai ezt a szubjektivitást sok esetben indokoltá teszik.* Megértjük ezt, ha elgondoljuk, hogy a hadicikkekre szolgálati esküvel kötelezett harcos állományú egyéneknek a különleges katonai „álláskötelmeket” sértő törvénysértéseinek elbírálásánál nemcsak a szorosan vett jogi, hanem katonai tekintetek is mértékadók. Katonai bűncselekményeknél ugyanis mindig a legfelsőbb szolgálat nevében megszemélyesülő állam a sértett fél, háborúban pedig egyenesen a csapat harc képessége forog kockán. Azért, amikor a katona Szolgálati Szabályzata „a saját akaratnak a közjóra irányuló nemes alárendelését követeli meg a törvény és parancs alá”,** akkor a függetlennek és fegyelemnek olyan szentségét oltja a lelkekbe, mely súlyos büntettnak minősíti ezen fegyelem megsértésének már csupán a *szándékát* is. Ennek a büntettnak a büntethetősége azután az alanyi bűnösség foka és a bekövetkezett kár objektív tünete szerint igazodik, aszerint, amint az az ellenség előtt nagyobb, pozitív

* „A magyar büntető törvények és szabályok kézikönyve.” 1912. 105. l.

** Szolg. Szab. I. R. III. fej. 11. §. 2. bek.

harcászati érdekeket veszélyeztetett-e, vagy csak békés időben fegyelmi szempontokat sért.

Amíg az állami szervezetben tömörülő állampolgárokat ezen önkényes egyesülésükben közös érdekeik, anyagi jólétük biztosítása vezetik, addig a katonai társadalom eszményi célok érdekében a védőképes állampolgárok millióit az állam lét-fenntartási ösztöne által kényszerítve, csak a vaskorlátok által képes egy Legfelsőbb akaratnak engedelmeskedő szervezetbe tömöríteni. Amíg tehát az állampolgárok törvénysértéseinél megelégedhetünk az objektív tüneteket vizsgáló, csupán jogi tekintetekkel, addig a katonának katonai szolgálatára vonatkozó törvénysértéseinél már a katonai tekinteteket is figyelembe véve, az *akarat* bűnösségi fokát, tehát a szubjektív elemet is tekintetbe kell vennünk a tárgyi tünetek mellett. Ezeknek az általános szempontoknak érvényesülése mellett mindazonáltal de lege ferenda a katonai büntető törvénynek túlzott szubjektívizmusát, még a katonai büntetéseknél is redukálnunk kell a mai korszellem megkívánta mértékben, mint amiként más államok újabb katonai büntető törvényeinél ezeket az enyhébb irányzatokat megállapíthatjuk. Így pld. a szökést (Kbt. 183. §.) az önkényű eltávozástól (Kbt. 212. §.) a mi katonai büntető törvényünk szerint a katonai szolgálat alól mindenkorra való kivonás szándéka különbözteti meg. Ugyanígy a német katonai büntető törvény (69. §.). Célszerű volna itt a mindenkorra való kivonási szándék mellett a távollét ideje szerint is a büntetést megszabni, vagy legalább olyan latitüdben megállapítani, hogy az önkényű eltávozás legmagasabb kimérete a szökés legkisebb kiméretével essék össze. A francia Kbt. szerint a szökéshez legalább hat napi, az olasz szerint öt napi távollét szükséges.

Az öncsonkítás büntette (Kbt. 293. §.) a mi törvényeink szerint be van fejezve, ha a tettes testének bárminő megsérítése által katonai szolgálatra való alkalmatlanságát *akarla* előidézni. A későbbi keletű (1872. június 23.) német Kbt. 81. §-a szerint az öncsonkítás már csak akkor van befejezve, ha a tettes a katonai szolgálatra való alkalmatlanságát *előidézte*. A hadbíróságok joggyakorlatában nálunk is a helyes irány érvényesül, így az öncsonkításnál a törvény merev szubjektív álláspontját mérsékli a felsőbb bíróság elvi jelentőségű határozata, mikor kimondja, hogy: „aki testén azzal a szándékkal ejt sérülést, hogy magát a törvényes hadikötelezettség teljesítésére részben (időlegesen) tegye alkalmatlanná, nem a Kbt. 293. §-a szerinti büntetett, hanem az 1912:XXXIII. t.-e. (véderőtörvény) 69. §. szerinti vétséget követi el“.* Ez a rendelkezés gyakorlatilag abban nyilvánul, hogy amennyiben a sérülésről felvett bizottsági jegyzőkönyv a katonai szolgálatra való csupán időleges alkalmatlanságot igazolja, ez esetben a részben (időlegesen) való

* L. H. T. 1915:41. sz. határozata.

alkalmatlanná tétel szándéka forog fenn; ha ez a bizottsági jegyzőkönyv a végleges alkalmatlanságot állapítja meg, akkor a végleg alkalmatlanná tétel szándéka van beigazolva. (Persze az más kérdés, hogy a törvény rendelkezései határozattal módosíthatók-e. E tekintetben a felsőbb bíróság is nyilván az I. fejezet V. pontjában kifejtett nézetünket osztja a Kbt. közjogi jelentőségéről Magyarországon.)

Már a *gyávaságnál* (Kbt. 243. §.) az eminens katonai és fegyelmi szempontok annál kevésbé engedhetnek letérést a szubjektív alapról, mert ez a bűncselekmény csak háborúban lévén elkövethető, a hadsereg harcésztsége megköveteli, hogy „bár csak szavak, vagy jelek által tanúsított oly érzület, mely a bátortalanságnak másokban való előidézésére alkalmas”, mint gyávaság büntetőjogi szankeió alá essék. Amíg tehát jogászai szempontok meg nem engedik, hogy pozitív ténykedésben meg nem nyilvánuló, az ember lelki gyengeségén alapuló *állapot* büntethető legyen, addig katonai érdekek ezt megkövetelik. Más kérdés az, hogy minő határok között szabjuk meg az egyes bűncselekmények büntetési tételeit.

A katonai deliktumok elseje, amelynek büntetése körül a tisztán katonai érdekek megalkuvást nem tűrnek: a *függelem-sértés* (Kbt. 145—158. §§.). Szükségtelen bővebb magyarázat ahhoz, hogy míg a polgári társadalomban a feljebbvaló iránt tanúsított tiszteletlenség talán csak megdorgálást von maga után, addig ez a katonai társadalomban súlyos büntetést is képezhet.* Az erőszakos ellenszegülésnek és a parancs nem teljesítésnek még *szándékát* is büntetni kell, hogy a hadsereg céljának megfelelhessen.** Nemkülönbben a *zendülés és lázadás* büntetetei sem nélkülözhetik a szubjektív elemet (Kbt. 159—172. §§.), mert

* „Es muss zugegeben werden, das es einer ungemein starker Autorität bedarf um Tausende von Menschen zu bestimmen unter den schwierigsten Verhältnissen, unter Leiden und Entbehrungen, Gesundheit und Leben an die Ausführung einer gegebenen Befehles zu setzen. Autorität von Oben und Gehorsam von Unten, mit einem Worte Disziplin ist die ganze Seele der Armee“. (Moltke).

** *A katonai büntető törvénykönyv* készülő tervezetével kapcsolatosan időszerű lesz, hogy a *Katonai bűnvádi perrendtartás legfőbb hiányosságairól* legalább nagy általánosságban megemlékezzünk, annál is inkább, mert a modern *anyag*i rész szükségessé teszi, hogy az *alaki* rész is a modern jogelveknek megalkuvás nélkül való érvényre juttatásával az előbbihez simuljon:

Az új Kbp. a polgári Bp. nyomán készült és még sincs annak a nivóján, első sorban a nehézkes illetékes parancsnoki intézmény bevezetése miatt. Annak a jogelvnek aggodalmasságig való érvényre juttatása, hogy az illetékes parancsnok a vádnak (valójában a pernek a főtárgyalásig) ura, ekként a megalkuvás a katonai és perrendi szempontok között a főtárgyalást előkészítő nyomozó eljárásnak számos anomáliájára vezetett.

Az 1898. december 1-én kelt német Kbp. jelen'ékenyen kisebb területre szorítja az illetékes parancsnok jogkörét. Az illetékes parancsnok a nyomozás menetébe egyáltalán nem folyhat be. (24. §.: „Im Übrigen darf er in den Gang einer eingeleiteten Untersuchung nicht eingreifen“).

A nyomozó eljárásban a vizsgálóbíró nálunk lényegesen akadályozza az illetékes parancsnok hatalmi szava. A nyomozó parancsok, sok-

a katonáknak a hadi fáradalmak miatt még annak „szándékával sem szabad panaszkodniok, hogy erőszakos módon nyer-

szor kellő alap híján tömegesen érkeznek, amely tömegmunka a vizsgálóbíró részéről is az alaposság rovására eshet. Az ügyész ebben az illetékes parancsnoknak ki van szolgáltatva, utasítása követésére köteles. A vizsgálóbíró viszont az elrendelt nyomozást minden irányban köteles lefolytatni, még ha annak eredménytelenségéről, mint jogász kezdetől fogva meg van is győződve. Terheltet szabadlábra nem helyezheti, még ha annak már első kihallgatása alkalmával arra a meggyőződésre jutott is, hogy a fogság elrendelése fölösleges, vagy idő előtti volt.

Az illetékes parancsnok a nyomozó eljárás kiegészítését rendelheti el és ez a vizsgálóbírónak parancs, még ha a kiegészítés eredménytelenségéről a peranyag ismerete mellett meg van is győződve.

A bírói függetlenség és határozás joga már a nyomozó eljárás során kiépítendő volna a polgári büntető perrend jogelvei alapján. Ehhez képest a honvéd ügyészt is az előkészítő eljárásban csak indítványtétel joga illethetné meg. Viszont a vizsgálóbíró úgy a nyomozó eljárás lefolytatására, mint annak kiegészítésére vonatkozó ügyészi indítványokat indokoltan elutasíthatná. A vizsgálati fogság felől való határozás, annak elrendelése és megszüntetése né csak az illetékes parancsnok kizárólagos joga legyen, hanem legyen ahhoz szava és határozóképesége a bűnpert és terhelt személyét jobban ismerő vizsgálóbírónak is.

Az illetékes parancsnoki intézmény *abban az értelemben*, hogy ő kimondva a vádnak, lényegileg a főtárgyalásig a pernek ura, megszüntetendő volna a fenti indokoláson kívül azért is, mert a modern kor igazságszolgáltatásához szakképzettség kívántatván, ilyen szakképzettség nélkül szűkölködő befolyás, — hatalmi szó, nem válhatik a modern jogszolgáltatás előnyére, de még kevésbbé egyeztethető össze a modern perrend jogelveivel.

Annak azután semmi akadályja sem lenne, hogy az illetékes parancsnoknak a *katonai* érdekek megóvása érdekében és annak mértékéhez képest az eljárás menetére befolyást biztosítsunk, esetleg abban a formában, hogy a tényvázlat előterjesztésekor az illetékes parancsnok a katonai szempontok érvényesítése érdekében írásbeli véleményt nyilvánítsa. Azonkívül az eljárás bármely szakaszában indítványokat tehetne az eljáró igazságügyi hatóságnak, amelyiknek kötelességében állana, hogy minden ilyen indítvány fölött határozzon. A határozat ellen az illetékes parancsnok a legfelsőbb honvéd törvényszékhez perorvoslattal élhetne.

Szükséges volna az ügyésznek, mint szakközegnek az illetékes parancsnoktól annyiban való függetlenítése, hogy ő az illetékes parancsnoknak perbeli sérelmes intézkedései ellen a honvéd koronaügyészhez — legfelsőbb honvéd törvényszékhez felfolyamodhassék. Ez állana arra az esetre is, ha az illetékes parancsnok az ügyész által az ítéletek ellen bejelentett perorvoslat fönntartása, illetve indokolása kérdésében az ügyésznek — annak meggyőződése ellenére — parancsoló — vagy tiltó rendelkezést adna.

Ami már most a honvéd törvényszékek függetlenségét illeti, tartathatlan a Kbp. vonatkozó szakaszainak az a rendelkezése, hogy a bíróság csak az illetékes parancsnok hozzájárulásával rendelheti el a főtárgyalásnak a bíróság székhelyén kívül való megtartását, figyelemmel arra, hogy annak megítélése, miszerint ez az eljárás gyorsabb keresztülvitele és költségmegtakarítás szempontjából indokolt-e, egyedül a bíróság belátásától függhet. Ettől eltekintve, abban az esetben, ha annak szüksége forog fenn, mikép a főtárgyalást más honvéd kerületben tartásuk meg, a honvédelmi miniszter engedélye szükséges a fennálló utasításokhoz képest.

Nincs kellő indoka a jogerős ítéleteknek az illetékes parancsnok végrehajtó záradékával való ellátásának sem, miután a jogerős ítélet a törvény rendelkezéseinél fogva inso jure végrehajtható és így a végrehajtási záradéknak gyakorlati értéke nincs.

A katonai igazságszolgáltatás technikai berendezésének egyszerű-

jenek orvoslást", még „olyan nyilatkozatra sem vetemedhetnek, ami által ellenszegülés támadhatna”.

sítését, munka-, idő- és költségkimelés szempontjából, ahol ez az anyagi igazság veszélyeztetése nélkül kivihető, úgy ka.ona-szolgálati szempontok, mint csonka országunk gazdasági helyzete indokolná. Ide vonatkozólag a modern polgári jogszolgáltatás keretei között életbeléptetett reformok jelzik a követendő utat.

Igy mindenekelőtt célszerű volna részben az anyagi igazság szak-szerű biztosítása — részben az amúgy is mindig túlterhelt csapat tehermentesítése érdekében a *közönséges* bűncselekményeknél a laikus haditörvényszéki tagok közreműködésének mellőzése. Azoknál a bűncselekményeknél ugyanis, amelyeknél a törvény a *kötelező védelmet nem írja elő*, a tárgyalásvezető, mint egyes bíró, *kötelező védelem esetén* pedig a törvényszék vezetője által esetenként kijelölt két másik hadbíróval, mint társbíróval ítélkeznek.

A *katonai* bűncselekményeknél az eminens katona-szolgálati érdekek azáltal volnának kifejezésre juttathatók, hogy a *nem kötelező védelem* esetén a társas bíróság az eddigi dandár haditörvényszék összetételében alakulna (a hadbíró mellett két csapatbiztost). Üdvös volna itt a német Kbp. mintájára (40. §.) az egyévi csapatszolgálatot kikötni, mielőtt a csapatbiztost haditörvényszékre vezényelhető. Ezzel szemben a *kötelező védelem* esetén, tehát a súlyos *katonai* bűncselekmények fölött a haditörvényszék, mint eddig ötös tanácsban ítélkezne, melynek azonban két tagja hadbíró lenne. Ez az összetétel a haditörvényszéket a jogászelem erősítésével az anyagi igazság kiderítésére alkalmasabbá tenné anélkül, hogy ez az összetétel a különleges katonai érdekeket veszélyeztetné; miként ezt a németek is átlátták, ahol az öttagú haditörvényszék két tagja hadbíró, három tagja csapatbiztost (Német Kbp. 51. §.).

Szó lehetne végül olyan perrendi intézkedésről, melynek alapján, akkor, mikor a tárgyalásvezető indítványával kisebbségben marad, az ítéletben kifejezésre juthatna az a körülmény, hogy a hozott ítélet indokolása nem a tárgyalásvezető felfogásán alapszik. Tarthatatlan ugyanis az a helyzet, hogy egy jogilag helytelen ítéletet meggyőződése ellenére a tárgyalásvezetőnek, mint az egyedüli jogilag képzett haditörvényszéki tagnak kelljen indokolnia, mely indokolás folytán kívülről jogi képzettségét illetőleg méltatlan megítélésben részesülhet. Tehát a polgári Bp. 371. §-ának analóg rendelkezéseire oly módozatot kellene biztosítani a hadbíróknak, amint a hivatkozott szakasz a polgári büntetőbíróknak is nyújt az esküdtszék esetleges tévedése esetén.

A modern jogelvek követelményeiként szegezhetjük le, mikép az előjáró parancsnokság által elrendelt előzetes letartóztatás leghosszabb tartamát meg kellene állapítani és e kérdés körül a *védelmet* is megfelelő jogokhoz kellene juttatni, mert a Kbp. 175. §-a az indokolatlanul hosszú ideig tartó előzetes letartóztatás ellen kellő védelmet nem nyújt. Szabályozni kellene a vizsgálati fogság tartamát is. Nem jogerős ítéletek esetén a vizsgálati fogság fenntartása a haditörvényszék hatáskörébe volna utalandó. A személyes szabadság hatékonyabb biztosítása az esetleg nem eléggé indokolt vizsgálati fogsággal szemben oly módon volna elérhető, hogy a benyújtott felfolyamodás fölött egy a vádtanács mintájára felállítandó hármass bírói kollégium dönnene.

Szükséges volna a perorvoslattal megtámadott ítéleteknél annak az időnek a jogerősen kiszabott büntetésbe való feltétlen beszámítása, amelyet az elítélt az elsőfokú ítélet kihirdetése óta letartóztatásban töltött. (Kbp. 171., 172., 177., 182., 300., 304., 336., 371. és 417. §§-hoz.)

Ezek volnának dióhéjba szedve a rendes eljárás kereteiben szükséges módosítások a Kbp.-on. Sok szó férne még a rögtönbíráskodásnak, főleg az időpontok meghatározása tekintetében hiányos rendelkezéséhez; továbbá a hadrakelt sereg tábori bíróságai ítéletei ellen létesítendő perorvoslatok kérdéséhez. Ezeknek azonban a részletes tárgyalása ennek a könyvnek keretein kívül esik.

Elsősorban tehát szubjektív, mint objektív irányban a katonai büntető törvénynek lényeges enyhítése de lege ferenda lelkiismeretes munkát kíván.

B) Katonai büntető-jogpolitika. A tételés katonai büntetőjog szociológiája.*

I. A katonai büntetőjog, mint társadalmi jelenség; jogpolitikai és szociálpolitikai vonatkozásai.

Az előzőkben igyekeztünk kifejteni, hogy az állam védelmi berendezkedése az egyidejű államformához igazodik. E védelmi berendezkedés alapját képező katonai tudomány az államtudományok körébe tartozik. A katonák közjogi szempontból éppen olyan állampolgárok, mint a polgári egyének: a katonai társadalom jogrendjét szabályozó katonai büntetőjog tehát, éppen úgy az államjoghoz számít, mint a polgári társadalom jogrendjét szabályozó általános, vagyis polgári büntetőjog. E kettőnek, vagyis a katonai büntetőjognak és az általános büntetőjognak egy és ugyanazon államban kölcsönhatását és okszerű összefüggését már kiderítettük, nyilvánvaló tehát, hogy a katonai büntető jogtudomány éppen olyan társadalmi jelenség, mint az általános büntető jogtudomány.

Az állam egyik főcélja a jogrend biztosítása, akár a katonai társadalom jogrendjét, akár a polgári társadalom jogrendjét tekintjük. Az eszköz e cél eléréséhez azok a törvényszerű intézkedések, jogszabályok, mely intézkedések segítségével az állam, illetőleg társadalom biztonságérzete megvalósítható. Az államnak azonban több célja is van, így nyilvánvalólag az is főcélja, hogy polgárai összességének, a társadalomnak anyagi és szellemi jólétét biztosítsa. E célnak eszköze viszont a társadalmi berendezkedések tökéletesítése a társadalomtudomány révén. Minthogy azonban az államnak egyik célja sem juthat ellenkezésbe a másik céljával, mint amiként a cél és eszköz között is meg kell lenni az összhangnak, vagyis a büntetőjogi intézmények jogszerűek kell, hogy legyenek, azonképen a törvényhozás a katonai büntető jogszabályok megalkotásánál is a többi társadalmi jelenségeknek kialakulására, összefüggésére kiható általános szociológiai elvekhez kell hogy igazodjék. Nem veszi fel pl. a törvényhozó a Kbt. büntetéseit közé manapság a rablánc alkalmazását, a megtizedelést, a halálbüntetés súlyosbítását stb.

A katonai büntetőjog tehát társadalmi jelenség lévén, azokat a szempontokat, amelyek a jogalkotót, a törvényhozót arra vezetik, hogy a katonai büntetőjogra, mint társadalmi jelenségre vonatkozó általános társadalomtudományi igazságokat a katonai büntető törvény megalkotásánál minő mértékben érvényesítse, azokat a szempontokat *katonai büntető-jogpolitikai szem-*

* Kiss Géza: Szociológia és jogalkalmazás. M. T. Sz. 1909. 627. s. k. l.

pontoknak mondjuk. A katonai büntető-jogpolitika a büncselekmények meghatározásának és a büntetés kiszabásának az a módszere, amelyik a katonai büntető jogszolgáltatás gyakorlása közben a korszellemnek — az egykoru társadalmi viszonyok követelményeinek megfelelőleg és az állam többi céljaival összhangban a *célszerűség, hasznosság és szükségesség* között igyekszik a helyes arányt megállapítani. A katonai büntető-jogpolitika feladata nem csupán a tételes katonai büntetőjog javítása, fejlesztése, bírálata, hanem feladata az ismertetése, vizsgálata, azoknak az általános szociálpolitiki reformoknak is, melyek a katonai büntetőjog terén a bűnözés leküzdésére, illetőleg csökkentésére irányulnak. A katonai büntető jogszabályoknak a mindenkori társadalmi és az állam általános gazdasági viszonyaihoz való alkalmazását a *törvényhozás* kell, hogy elvégezze. A törvényhozás ezen feladatának teljesítése közben a zsinormértékül szolgáló társadalmi jelenségek kialakulására vonatkozó összes törvényszerűségeket, tehát az általános szociológiai tudományt vizsgálata tárgyává kell, hogy tegye, avégből, hogy a társadalom minden egyes tagja számára üdvös jogszabályokat megalkothassa.

II. A tételes katonai büntetőjog tudománya és melléktudománya, a szociologia.

Az előbbieken igyekeztünk kifejtetni, hogy, mint az általános jogbölcselet, a katona jogbölcselet is a társadalomtudomány tanulságai révén és e tudomány kiderített igazságainak korlátlan felhasználásával, érvényesítésével akarja a katonai büntető jogtudomány büntetési rendszerét és általános jogelveit megállapítani.

Ami már most a *tételes jog tudományát*, a szorosan vett *jogalkalmazást* illeti, ennek viszonyát már a társadalomtudományhoz az írott jogszabály szabja meg, azaz a jogalkalmazó a szociológia törvényszerűségeinek érvényesítéseinél az írott jog rendelkezésein túl nem terjeszkedhet. A tételes jognak az alkalmazója a bíró, ezt a szociális viszonyok szemmeltartásával szerkesztett törvényt már ítélkezéseinél nem bírálhatja fölül, hanem az írott jog rendelkezéseit csak leolvassa és ezen közben tartalmának, lényegének változtatása nélkül érvényesíti a társadalomtudománynak, a társadalmi életnek törvényszerűségeit, vizsgálatának eredményeit; de — hangsúlyozzuk — csak abban a mértékben, amennyiben ez az írott jog rendelkezéseit magyarázza, kiegészíti, de meg nem változtatja. Ellenkező esetben, azaz, ha a törvény rendelkezéseinek rovására kutatja a társadalmi jelenségek követelményeit, akkor már a jogból szociológiát csinálna, amely körülmény sokkal nagyobb ártalmára volna a katonai büntetőjog fejlődésének, ezzel kapcsolatban a legfőbb katonai és fegyelmi szempontoknak, mint amennyire ártalmára volna a polgári jogfejlődésnek az előbbi túlzásból kinövő ú. n. *szabadjogi elmélet*.

Az már azonban nyilvánvaló, hogy a még oly tökéletes törvény is az élet összes jelenségeire közvetlen szabályokat fel nem állíthat, már csak azért sem, mert akár a törvény-, akár a jogalkalmazás maga az élet tudománya lévén, az mindenkor a való élet jelenségeihez kell, hogy simuljon és így annak minduntalan utalnia kell a társadalmi életnek arra a törvényszerűségeire, egyéb jelenségeire, amelyek a törvényhozó akaratának nem ugyan individualiter, hanem értelmezésszerű magyarázói, kiegészítői.*

Mikor tehát megállapítjuk, hogy az általános jogelvek szerint a társadalmi életjelenségekkel összhangban lévő és a törvényhozó akaratát világosan kifejező törvényt a bíró jogász okoskodás útján mintegy fölül nem bírálhatja, hanem azt, bár a társadalmi jelenségek figyelembe vételével kell alkalmaznia, akkor nem térhetünk napirendre e kérdés fölött, ha a jelenlegi katonai büntető törvénykönyvnek több évszázados eredetét és a magyar jogforrástan szempontjából való lényegét vizsgáljuk. Mert világos, hogy ez a tulajdonképpeni osztrák törvény, sem a XX. század társadalmi berendezkedésével nem számolható 1800 körül, sem a magyar állam alkotmányosan életbe léptetett akaratának az nem kifejezője. Hol van tehát itt a határ, ameddig a XX. század gyakorlati életének jogesetei elbírálásánál a jogalkalmazó elmehet a törvénynek, bár közvetett tartalma alapján, de anélkül, hogy a törvényhozó individualis akaratából levont, még a XIX. században is divatos, a törvény holt betűjének csürés-csavarásán alapuló élettelen következtetések útvesztőjébe kerülne. Miként alkalmazzuk e jogalkotásra a XX. századnak a kétezer éves római jog rendszeréből kinőő igazságait, mely szerint a törvény, amely a kor társadalmi jelenségeivel a legbensőbb összefüggésben áll, a korszaknak olyan szociális alkotása, amely alkotás helyes értelmezése megköveteli, hogy a törvényhozó egyéni akaratával szemben a jogalkalmazó abban az értelemben is kellő szakértelmet fejtsen ki, hogy a törvény tartalmában, szavaiban meglássa a gondolat önállóságát, vagyis azokat a társadalmi törvényszerűségeket, melyek — szükségképpen a lényegnek sérelme nélkül — a törvény tartalmának kiegészítő részét képezik. Ezeknek a társadalmi törvényszerűségeknél az ismerete nélkül tehát a jogalkalmazó a tételes jogszabályok helyes értelmét fel nem ismerheti, mert azoknak a jogszabályoknak teljes tartalmát a törvény írott betűje ki nem fejezi, ki sem fejezheti. Nehezen mondhatnánk el tehát a jelenlegi Kbt.-ről, hogy lényegének sérelme nélkül bírálhatjuk el a mai kor gyakorlati életének jogeseteit, mert ha igaz a fenti fejtegetésekből levont következtetés, hogy a törvény holt betűje körül kifejlődő szofisztikus okoskodáshoz, szócavaráshoz a törvény lelkének, vagyis a törvényhozó valódi akaratának semmi köze sincs, akkor meg kell állapítanunk, hogy a ka-

* Kiss Géza: i. m. 638. l.

tonai büntető törvénybe e lélek már életet nem támaszthat, mert annak lelke a XVIII—XIX. század vonatkozó társadalmi berendezkedéseivel együtt már nem él.

Mekkora szakértője kell, hogy legyen a társadalmi életnek a katonai jogász, a hadbíró, amikor a XVIII. századbeli törvény rendelkezéseit a XX. század társadalmi törvényszerűségeivel kell, hogy okszerű összefüggésbe hozza, anélkül, hogy akár az egyik végletbe, a törvényhozó hatáskörébe avatkozna, anélkül, hogy akár a másik végletbe, a jogtételeket fölforgató szabad-jogi elméletnek (a jog szocializálása) már hangoztatott túlsaiba ragadtatná magát; mely elmélet szerint a bírót az írott jogszabály rendelkezései csak mellékesen kötik, elsősorban a fennálló és uralkodó szociológiai jelenségek követelményeihez kell, hogy igazodjék. A harmadik szélsőségről nem is beszélünk, amelyik legnagyobb ártalmára volna a katonai büntetőjog fejlődésének: nevezetesen a törvényhozó egyéni akaratára a törvény betűszerinti magyarázásából irányuló olyan logikai következtetések, amelyekre a törvény alkotói sohasem gondoltak és sohasem gondolhattak; amely felfogás a XVIII. és XIX. századnak társadalmi életjelenségeivel mit sem törődve, csupán a logika szabályai szerint következtetett a törvényhozó akaratára, amely rendszer aminő üdvös hatással volt azon kor jogi dogmatikájára, fogalomképezésére, finom jogászi megkülönböztetéseire, éppen annyira ártalmas volt, mint a törvény értelmezésének rendszere.*

A katonai büntető jogtudomány tehát a mai modern jogélet alapját képező fenti jogelvek körébe csak akkor tud igazán beleilleszkedni, ha a legújabb kor bűnvádi perrendtartásainak figyelembe vételével szerkesztett alaki rész mellé az új anyagi rész is elkészül. Hogy mennyire fontos és most már elodázhatatlan kérdés ennek az anyagi résznek a megszerkesztése, elsősorban a m. kir. honvédség és végeredményében egész Magyarország szempontjából, azt a fentiek után és a közelmúlt háborús állapotokat, amikor a nép fegyverben állott, figyelembe véve, szükségtelen bővebben kifejtetni, ha még hangsúlyozzuk az I. fejezet 6. lapoldalán is mondottakat, mely szerint: „a régi jognak új viszonyokra alkalmazása, olyan életviszonyokra, amelyekről a múlt idő jogászai még nem is álmodtak, nemesak igazságtalanságra vezet, hanem a jogélet óriási bizonytalanságára, a jogi fikcióknak nevezett hazugságok és nyakatekert értelmezések alkotására és arra, hogy a törvény helyébe annak minden néven nevezendő szurrogátuma lép, úgymint: a joggyakorlat, jogszokás, a hasonlóság és magyarázat anélkül, hogy e számtalan és nem mindig igazságos kisegítő eszköz anyagilag és alakilag pótolná a jognak a modern államban egyedüli forrását: a törvényt“.**

Amíg megállapítjuk egyrészt, hogy a katonai büntető tör-

* Kiss Géza: i. m. 736 s. k. l.

** Az új Kbt. állítólag munkában van és remélhetőleg nem lesz 40 esztendőre szükség — miként az új Kbp.-nál — míg elkészül.

vény értelmezésének rendszere is a mindenkori társadalomtudomány törvényszerűségeinek, jelenségeinek, ismereteinek szakértelmén épül föl, szem előtt tartva mindazonáltal, hogy ez a társadalomtudomány annak a büntetőjognak csupán *mellék-tudománya* lehet, addig tartozunk az igazságnak azzal, hogy a mult századoknak a jogalkalmazásnál, jogértelmezésnél helyesen hibáztatott logikai módszerét már a jogi dogmatika, jogelvi meghatározások terén a maga értékében mérlegeljük, de tartozunk az igazságnak azzal is, hogy a Kbt.-t ne csak a XX. századnak, hanem *keletkezési idejének* szelleméből, szempontjából tekintsük, vizsgáljuk.

Három körülményt kell tehát még rövid vizsgálatunk tárgyává tennünk:

Hol van az a mérték, ameddig a társadalomtudomány vizsgálatainak eredményét a jogalkalmazás terén érvényesíthetjük, anélkül, hogy a jogból szociológiát csinálnánk és ezáltal a szabadjogi elmélet hibáztatott túlzásaiba átesapnánk.

Ha a XVIII. és főleg XIX. századnak logikai módszere ártalmas volt mint törvényértelmezési módszer, előmozdította-e ez a logikai módszer egy másik irányban a büntető jogtudomány fejlődését.

Végül a mult század elejének katonai büntető törvénykönyve, mint jogászi alkotás annak a kornak szelleméből tekintve minő helyet foglal el az egykoru kodifikacionális munkák között.

Ha a jognak és szociológiának egymáshoz való viszonyát és összefüggését a jogbölselet, vagy a törvényalkotás keretei között vizsgáljuk, hangoztattuk, miként kétségtelen, hogy mind a két tudomány korlátlan mértékben támaszkodhat a szociológia tanulságaira. A társadalomtudomány összes jelenségeinek és törvényszerűségeinek tudományos vizsgálatával jut el a jogbölcsész e társadalom életviszonyait szabályozó jogtudomány elméleti igazságaihoz. Ezeket az elméleti igazságokat a tételes jogszabályok keretein belül formába öntő törvényhozás, törvényalkotás szintén a szociológia egész lényegét és összes jelenségeit vizsgálata tárgyává teszi, mikor ezeket az életjelenségeket szabályozó jogi törvényt megalkotja.

Ezzel szemben a tételes jog tudományának feladata szociológiai értelemben már csupán annyi, hogy a társadalmi élet törvényszerűségeit az írott jogszabály tartalmán belül érvényesítse; más szóval a jogalkalmazónak a társadalomtudomány azon jelenségeit, törvényszerűségeit, amelyek a való élet körülményeire vonatkoznak, már csupán abban a mértékben kell ismernie, aminő mértékben azok a társadalmi törvényszerűségek a tételes jog közvetlen, vagy közvetett tartalmát képezik. A társadalmi jelenségeknek, törvényszerűségeknek a tételes jog közvetlen, vagy közvetett tartalmán túl terjedő vizsgálata, érvényesítése a törvény megváltoztatására vezetne és ez esetben a jogalkalmazó a törvényhozó hatáskörét bitorolná és ahelyett

végezne szociálpolitikai munkát. A jogalkalmazó tehát a tételes jognak iratlan, közvetett tartalmát képező társadalmi törvényszerűségeket is mintegy kötelező jogszabályoknak kell, hogy tekintse és ebben kell az élő jog igazi jelentőségét felismernie.

A jogalkalmazás terén a társadalomtudomány törvényszerűségeinek, jelenségeinek érvényesítése alkalmával tehát éppen annyira ártalmas munkát végzünk, ha a felső határon terjeszkedünk túl és a jogbölcse, vagy törvényhozó szempontjából vizsgáljuk a jogtudománynak, mint társadalmi jelenségnek feladatait a tételes jog keretein és a törvényhozás valódi akaratán túlmenőleg, mint amennyire ártalmas munkát végzünk, ha az alsó határt nem ismerjük fel és mint bíró a törvényhozó individuális akaratát kutatva, a törvény holt betűjének értelmezése útján akarjuk a fejlődő élet jelenségeiből folyó jogeseteket elbírálni; amely munkánkkal okvetlen az álokoskodás kátyujába kerülünk. Szellemi torna lesz ez az utóbbi, amelyik látványosság lehet szemeinknek, de értelmünk és a helyes jogfejlődés rovására. A jogalkalmazás helyes módszerét fentebb vázoltuk, amely módszer a tételes jog tudományát valóban az élet tudományává avatja, amennyiben ennek a módszernek az útján a társadalomtudomány a való életnek tényleg létező társadalmi intézményeire vonatkozó adatait a jogász rendelkezésére bocsátja.

Ha a való életnek a jogalkalmazás útján elbírálandó jelenségei, esetei nem is igazodnak az „a priori” megállapított logikai törvényekhez, hanem inkább az egykoru társadalmi berendezkedés viszonyaihoz, mégis ez a törvény értelmezésénél hibáztatott és tarthatatlan logikai módszer emelte a XIX. és főleg a XX. század jogi dogmatikáját arra a magaslatra, ahol az jelenleg áll. Más kérdés az, hogy ennek a jogi dogmatikának doktrínár túlszáai abban a mértékben, amennyiben azt a régi klasszikus iskola kifejtette, alkalmasak lettek volna-e az *egyéni felelősség és alanyi bűnösség-megelőzés és javító nevelés* modern jogelveinek kiépítéséhez. A régi klasszikus iskolának általánosító iránya minden mesteri fogalom képezése és tökéletes jogászi meghatározásai mellett a büntettes egyéniségét előtérbe állító pozitív bölcséleti rendszer nélkül mesteri törvényszerkezetet, papírtörvényeket eredményezett volna ugyan, anélkül azonban, hogy azt az élet igazi tudományává tette volna. Mindazonáltal a XVIII. és XIX. századnak a logikai rendszerén nagyra nőtt jogi dogmatikája nyújtotta azt az alapot, amelyen tovább építve jutott el a modern jogtudomány mai fejlett állapotához. Mondhatnánk talán, hogy azoknak a jogi problémáknak elméleti megoldását végezte ez a logikai módszer, amely jogászi problémáknak az élethez alakítását, azaz gyakorlati megoldását a XX. századnak mindinkább a természettudományokra és szociológiára támaszkodó racionális bölcséleti rendszere és kriminológiája dolgozta ki. Ekként párosult a régi klasszikus iskola *igazságossági és megtorlási*

elvé az új büntetőjogi irányzat modern eszméivel: a *társadalmi védekezés az egyénítés elvével*, amely összeműködés eredménye egyrészt a közveszélyes büntetettek ellen való erőlesebb és célirányosabb büntetőjogi tevékenység, másrészt viszont a bűncselekmények megelőzésére irányuló és a büntetés helyett, vagy mellett alkalmazandó biztonsági intézkedések.

Amikor a katonai büntetőjog terén azt az óriási hézagot érezzük, amely a büntető törvény keletkezésének ideje és a XX. század modern jogalkotásai közé esik, akkor semminemű szempont sem tarthat vissza bennünket attól az általánosan kötelezőnek ismert feladattól, hogy a jelenleginél „mindig jobb, mindig igazságosabb, erkölcsösebb, szociálisabb jogot alkotni igyekezzünk. Ez az emberiség minden nemzetének legnemesebb munkája.” Ugyanis „bármely jogállapot megváltoztatásában, csak a mai kornak kívánalmái irányadók, nevezetesen, hogy mi a mai művelődési közösség és nemzetközi jogállás követelménye, mi e kor erkölcsi fölfogása, mit hirdet a tudomány, mint gyakorlati igazságot. Ezek és csak ezek az irányadók, nem pedig valamely régi kódexek iránt érzett hamis kegyelet férfiatlan érzése.”*

Más kérdés azonban az, hogy a régi klasszikus iskola dogmatikus tételeiből és az akkori jogi felfogás rendszerében felépített katonai büntető törvénykönyvet bírálatosan ismeressük. A legnagyobb mértékben igazságtalanok volnánk, ha a bírálatos méltatás alkalmával a Kbt.-t a mai fejlett jogtudomány szemüvegén át néznénk. Magunkat áltatnánk és rosszhiszeműleg járnánk el, ha a törvény értékmérőjét is nem keletkezésének korából vennénk; ha e kritikánál egy későbbi, tapasztalati igazságokban sokkal gazdagabb évszázadoknak mértékét alkalmaznánk a múlt század alkotására.

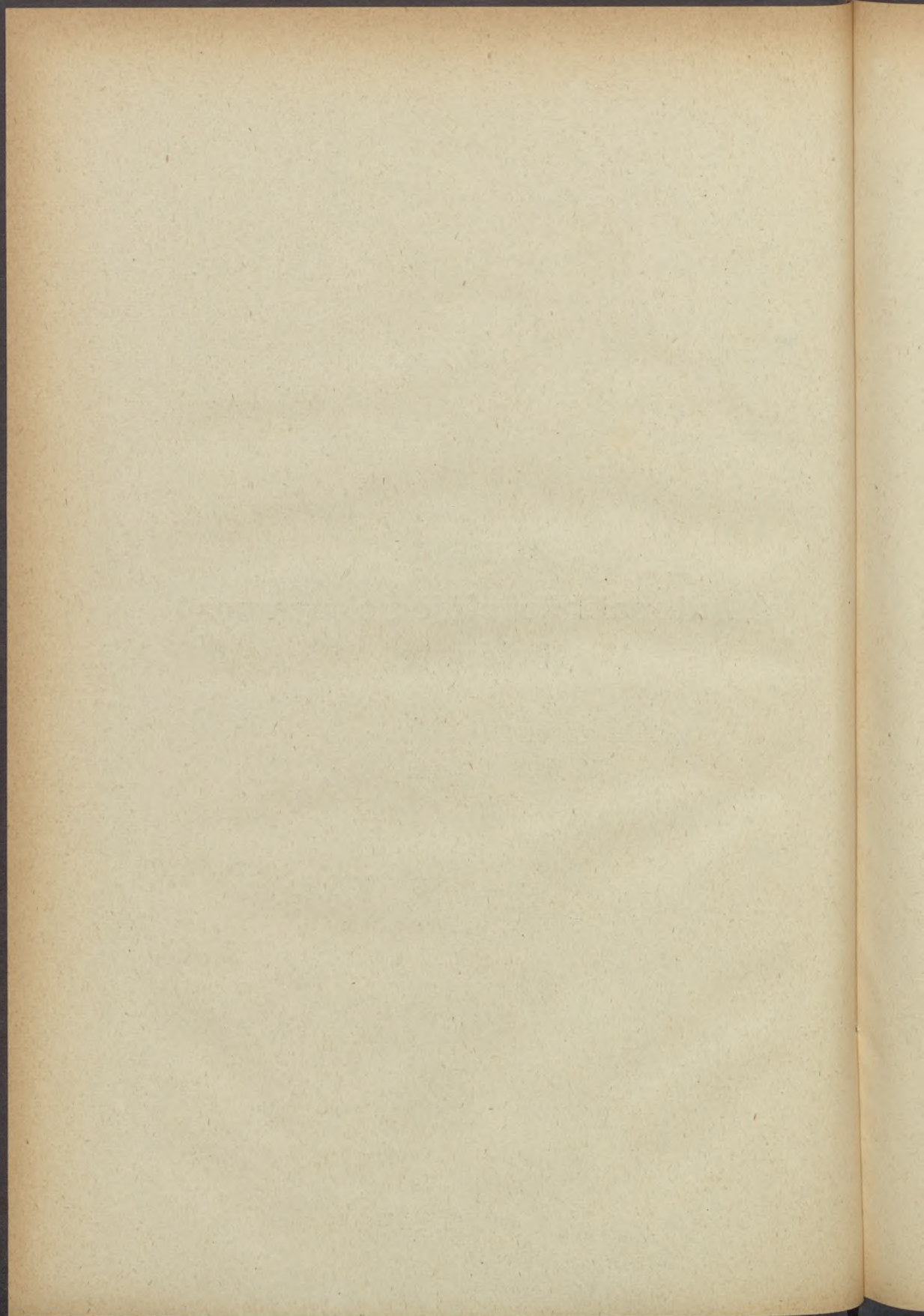
Anélkül, hogy a Kbt.-nek, mint jogászai alkotásnak, irodalmi terméknek beható bírálatába ehelyütt belemennénk, meg kell állapítanunk, hogy ez a jogászai munka korának kiváló terméke. Attól eltekintve, hogy jogászai definíciói legtöbb helyen méltán mintául szolgálhatnának az új Kbt.-nek is, kétségtelen, miképp óriási haladást jelez ez a mű a keletkezése előtti kor jogi bizonytalanságával szemben, amely körülményt annál inkább méltányolnunk kell, mert ez az 1803. évi polgári büntető törvénykönyvnek javított és a katonai deliktumok tekintetében kiegészített 1885-i kiadása az első kodifikációs katonai büntető törvénye Ausztriának.** Miként a régi klasszikus iskola polgári büntető törvényeit, úgy a katonai büntető törvénykönyvet szintén annak a kornak logikai rendszeréből folyó jogi dogmatikája hatja át; persze hátránya, hibája, túlzása, a klasszikusok álláspontjából tekintve is több van, lévén ez is emberi, tehát gyarló alkotás.

* *Wlassics Gyula dr.*: Előjáró beszéd a büntetőjogi reformhoz. Jogállam. 1913. 418. l.

** Magyarország katonai büntetőjogi intézményeiről, így *II. Rákóczi Ferenc* fejedelem *Magyar katonai büntető törvényéről* (1707.) a II. Rész III. Fejezet 3. szakaszában lesz szó (l. még 86. l.).

II. RÉSZ.

**A katonai büntetőjog oknyomozó
története.**

I. FEJEZET.

A római katonai büntetőjog.

Irodalom: *Abegg*: De antiquissimo Romanorum iure crim. 1823; *Rein*: Das Criminalrecht der Römer. 1845; *Zumpt*: Strafrecht der Römischen Republik. 1865; *Schnierer*: Zur Geschichte der Militärlichen Rechtspflege. Zürich. 1874; *Morlin*: A felsegértés a rómaiaknál. 1882; *Brunnenmeister*: Das Tödtungsverbrechen im alten Rom. 1887; *Mommsen*: Römische Strafrecht. 1899; *Ihering*: Geist d. röm. Rechts. *Geib*: Geschichte des römischen Criminalprocesses és Lehrbuch d. deutsch. Strafrechts I. k. *Michele Carcani*: Dei reati delle pene e dei giudizi militari presso i romani. Milano 1874.

Mint minden népnek büntetőjoga, a rómaiak büntetőjoga is a legrégibb időkben szokásos *magánboszúból*, majd a társadalmi kötelékek legkezdetlegesebb korában egy árnyalattal fejlettebb *vérboszúból*; még később, de még mindig a jogélet őskorában az istenséget sértő, azaz vallási felfogásból u. n. *isteni boszúból* nőtt ki (expiatio, execratio capitis, consecratio bonorum). A magánboszú és vérboszú jelentőségét nevük magyarázza. Az isteni boszú korában a megsértett istenség haragját akarták a tettes megbüntetésével kiengesztelni, hogy az istennek az egész államot fenyegető boszúját elhárítsák. Hogyan is képzelhette volna ez a kor isteneit másnak, mint hatalmas, zsarnok, kegyetlen, boszúálló kényuraknak. Mennél magasabban állott a nép fölött parancsoló ura, királya, tirannisa, annál kegyetlenebbnek tanulta azt megismerni a társadalmi széttagoltságban élő, rabszolgatartó kor. Legfőbb urát, isteneit tehát a legkegyetlenebbnek tartotta, akiknek hajlandóságát állandó áldozatokkal, ajándékokkal akarták maguknak biztosítani, éppen úgy, miként földi hatalmasságaik kegyét csak ez úton nyerhették el. Egy új világrendnek kellett támadnia a régi helyén, míg a kereszténységgel járó felebaráti szeretet isteneiket is kegyes és a gyarló ember minden bűnét megbocsátó jósággal ruházta föl. Ez az Isten már nem obulusért mérte a boldogságot a túlvilág lakóinak.

Ebben a kezdetleges, theokratikus korban tehát még a rómaiak sem ismerték a formális bünvádi eljárást, valamint a rendszeres büncselekményeket és ezek megbüntetését szabályozó rendelkezéseket.

1. Szakasz.

A királyság idejében.

A királyság idejében, majd a királyságot felváltó köztársaságnak első idejében, a XII. tábláig már a XII táblás törvényeknek bár kezdetleges kodifikacionális rendelkezései alapján a katonai büntető hatalmat is a *népggyülekezet, comitiák* gyakorolják. Ebben a korban a büntető eljárás és a polgári törvénykezés között nincs meg még az éles választó vonal, bár a bűncselekmény *közjogi* felfogása a görög állameszme nyomán a rómaiaknál is kialakul.

A büntető eljárás alá általában csak azokat a bűncselekményeket vonták, mint *közbüntetteket* (crimina publica), amelyek az összességnek, az államnak, vagy az egész polgári, vagy katonai társadalomnak jogát, vagy közbiztonságát veszélyeztettek, sértették; míg olyan bűncselekmények, melyek a római polgároknak, mint magánszemélyeknek érdekeit sértették, mint *magánvétségek* (delicta propria) a polgári per, azaz polgári törvénykezés jogkörébe tartoztak.

A centuriák és tribusok szerint egybegyűlt nép úgy a törvényhozói, mint a birói hatalmat is gyakorolta, kivéve a tettenérés és beismerő vallomás esetét, mikor is a *consulok* és *questorok* — később *praetorok* önálló fenyítő hatóság voltak. Más esetekben tehát a népggyűléshez történt provocatio esetén ez a népggyűlés *hazaárulási és politikai* büntettekben (judicium perduellionis,) és *gyilkossági* (pericidium), egyszerűen *főbenjáró bűnperekben* mint *comitia centuriata* járt el — pénzbüntetéssel járó bűncselekményekben mint *comitia tributa* ítélkezett.

Büntetés volt ebben a korban a halál, szolgaságra vettetés, védtelenné nyilvánítás, vagyoni büntetés és testi fenyíték. A katonák kisebb fegyelmetlenségeit, mint házárdjáték, a tartalék élelemadag elfogyasztása, amit a katonának két hétre magával kellett hordania stb., a *centurio* (százados) az oldalán viselt pálcával rövid úton bírálta el. Ugyanezt a katonai fegyelmi fenyítő hatalmat gyakorolta kisebb köteleességsértések és fegyelmetlenségek esetén a légión katonái fölött nem csak ebben, de a következő korszakokban is a *tribunus* és *praefectus* (ezredes), akik a fenti kihágásokat még zsold megvonással, teljes felszereléssel való meneteléssel, az erősségen kívül való táborozással, árkok ásásával, az étkezésnél való állással büntették, vagy meztelán kellett megjelennie a tettesnek az őrség elosztásánál — miként ezeket *Livius, Ammianus, Valerius Maximus* hátrahagyott munkái igazolják. Meg kell jegyeznünk, hogy a bűnvádi és fegyelmi eljárás formái különválasztását csak jóval későbbi korban ismerték.

2. Szakasz.

A köztársaság idejében.

A római büntetőjog fejlődésének második korszaka a köztársaság századaira esik a császárságig, Augustusig, az az u. n. *Questiok kora*. Ebben a korban a *törvényhozói hatalmat a bírói hatalomtól már különválasztották*. A bírói hatalom átszáll a népgyülekezetről a nép közül választott bizottságokra, *Questiokra*. Ezeket a bizottságokat az alkalomhoz képest szervezték. (*Questiones perpetuae*.)

Egy bizottság hatásköre csak meghatározott bűnesetekre vonatkozott, mint ahogy minden különmemű bűntényre a szükséghez képest külön törvényt szerkesztettek.

Az első *Questio perpetua* működését Kr. e. 149-ben a „*crimen repetundarum*“-ra hozott *Lex Calpurnia* értelmében kezdte meg, amely törvény a kormányzók zsarolásai miatt (*pecuniarum*) tett panaszok tárgyában rendelkezett. A *Lex Acilia* (Kr. e. 118.) és *Lex Servilia Glaucia* (Kr. e. 105.) a hivatalnokok visszaéléseit büntette. Míg a *Lex Apuleja* (Kr. e. 105.) és *Lex Valeria* (Kr. e. 90.) az első korszakbeli perduellio helyébe lépő *crimen maiestatis* különböző fajait írja körül.

Ez utóbbi törvénynek (*cr. maiestatis*) keretében már számos *katonai bűncselekmény is helyet talál*, mint a *hazaárulás*, *szökés*, *gyávaság*, *őrszolgálati kötelességsértés*, *parancs nélkül az ütközet megkezdése stb.**

A *Sulla* idejéből származó *Lex Cornelia* a *crimen repetundarum de sicariis et veneficiis* és *maiestatis* keretében már olyan tág fogalmak között sorol föl számos nem is egynemű bűncselekményt (hamisítás, gyilkosság, mérgezés, gyújtogatás, megvesztegetés, hamistanúzás stb.), hogy végeredményében maga a felségsértés bűncselekménye is kellő meghatározás híján szűkölködik. A *Lex Julia* csinált később rendet, mikor a hazaárulás bűncselekményét meghatározza és az ez alá soroló ténykedéseket felsorolja, megkülönbözteti, kimondva, hogy ezek a felségsértő bűncselekmények; míg egyéb e cím alatt az ideig rendszertelenül felsorolt deliktumok, mint hatalmaskodási (*crimen de vi publica et privata*) bűncselekmények kerülnek elbírálás alá.** A *Questiok* korában tehát már helyes fogalmak alakulnak ki úgy az anyagi, mint az alaki büntetőjog terén,

* Marcianus l. 3. . . . qui in bellis cesserit aut arcem tenuerit, aut castra consesserit — qui injussu principis (hadvezér) bellum gesserit delictumve habuerit exercitum comparaverit, quive cum ei in provincia successum esset exercitum successori non tradidit. Weisl: Heeresstrafrecht I. k. 23. l.

** Nem tévesztendő ezzel össze a régi magyar jognak hatalmaskodási (*actus potentiae*) esetei. Ennek amaz jogforrását sohasem képezhette, mint amiként a magyar jog a római jogból a germán népek példájára sohasem merített részletesebben.

maga a büntetőjog pedig már az *államjoghoz* számít. E korszak megfelelő joggyakorlat után már ismeri a kísérlet, részesség, szándék, gondatlanság, bár még hiányos és pontosan körül nem írt fogalmait.

Az előző korszak válogatott halálos büntetései, főleg a *cr. majestatis* esetén kibővülnek még a keresztre feszítéssel, a testi fenyték a kéz levágással és pedig úgy a katonákra, mint a polgári egyénekre nézve. Újabb büntetés még a hivatalvesztés is.

3. Szakasz.

A császárság korában.

A köztársaságot felváltó császári korszak *constitutioi* alkotják a *harmadik* és egyben legfejlettebb korszakot a római jogfejlődés terén és pedig elsősorban magánjogi, azután büntetőjogi értelemben.

Az egyeduralom korszaka *Augustustól* kezdve bezárólag *Justinianusig* olyan fejlett jogéletet tüntet föl, amely jogélet forrása lett Európa modern jogtudományának. Ezt a kort a jogi irodalom két részre osztja: a pogány (*Constantinusig*) és keresztény császárok korára bezárólag (*Justinianusig*). Mi a *katonai büntetőjog szempontjából egy időszaknak tekinthetjük*, mint a *római császárság korának*.

Ez a korszak teremti meg a magánjogban a római *remek-jogot*; ez adja a világnak a *kereszténységet*, ez alapon a jogot a keresztényi erényekkel bensőbb kapcsolatba hozva a jogrendszerbe a kegyetlen degenerált pogánykor kínzásaiival ellentétes humanisztikus irányt vegyít; lerakja alapjait a legújabb kor emberbaráti intézményeinek (árvaház, gyermekmenhely, szegényház stb.). A császárság kora alkotja meg késő századoknak mintaképeül szolgáló *katonai büntető törvényeit*, fejlett *katonai büntetőjogát* is.

Egy világbirodalom pillérei és az ujonnan megalakult központi császári hatalom tekintélye a világhírű római légiók vállain nyugodtak. *Augustus*, majd *Hadrian* császárok *Constitutioin* épült fel a római birodalomnak évezredek mintaképeül szolgáló katonai büntetőjoga. Ebben a korszakban azután nemcsak dicsőség volt római katonának lenni, hanem hasznos is. Bizonyítja ezt a katonáknak kedvezményes örökösödési, végrendekezési joga. *Justinianus gyűjteményes digestái örököltik meg számunkra a római katonai büntetőjogi intézményeket.** A pandekták egész fejezetei (49.) 16., 12. tárgyalják a katonai büntető törvényeket. A katonai jog művelői között nem kisebb

* *Justinianus* császár megbízásából *Tribonianus* jogtudós elnöklete alatt egy tizenhatagú bizottság a *Corpus Juris Justinianus* keretében dolgozta fel állítólag mintegy kétezer könyvnek anyagát.

jogtudósok neveivel találkozunk, mint *Ulpian*, *Julian*, *Papinian*, *Tarruntenus Paternus*, *Aemilius Macer*, *Julius Paulus*. Legkorábban *Menander Arrius* már *Caracalla* császár idejében (Kr. u. 211–217.) „*De jure militari*” című művében különbséget tesz a katonáknak *katonai* és *közönséges* bűncselekményei tekintetében.*

A császárok korabeli — így Justinianus katonai büntető törvénykönyvére vonatkozó feljegyzéseket főleg az alábbi *Digesták* őrizték meg számunkra: L. 2. pr. D. de re mil.**; L. 3. D. 49. 16. de re mil.; L. 3. D. de re mil.; L. 37. D. de poenis.***

Az általános büntetőjog terén ez a korszak a bűncselekmények *közjogi* fölfogása tekintetében méginkább tisztázza a fogalmakat, mint az előző korszak. Ez a tisztultabb fölfogás, ez a szakszerű és mesteri kiművelése a büntetőjognak a császári korszak kiváló jogtudósai mesterileg szerkesztett *constitutióinak* köszönhető. Az egyeduralomnak, mint egy szilárd központi hatalomnak kiépítésével az addigi bizonytalan irány, az egységes föllépést csak akadályozó politikai pártoskodások és az erőket gyöngítítő széthúzó elemek megszűnnek, mindmegannyi akadályai a büntetőjogi intézmények célirányos és üdvös fejlődésének.

Ehez képest a bűncselekmények tisztultabb közjogi jellege abban nyilvánul, hogy a császári constitutiók nyomán a magánvétségeknek és közbűntetteknek eddigi két csoportja mellett a bűncselekményeknek egy harmadik csoportja fejlődik ki, az u. n. *crimina extraordinaria*.

Ebbe a harmadik csoportba lassacskán részben olyan bűncselekményeket soroltak, azok közjogi jellegének fölismerésével, amelyeket az ideig mint „magánvétségeket” (*delicta privata*) ismertek: így főleg a cselekmény súlyosabb természetéből kifolyólag, mint a zsebtolvajlást (*seccularium*), éjjeli lopást (*furtum nocturnum*), betöréses lopást (*effractorium*), sírok kifosztását (*sepulcri violatio*), stb.; részben pedig olyan bűncselekmények tartoztak a *crimina extraordinaria*-k közé, amelyek az addigi leges *judicorum publicorum* szerint azideig büntetés alá nem estek: így a csalás (*stellionatus*), orgazdaság (*cr. receptatorum*), zsarolás (*concussio*), magzatelhajtás (*abactio partus*) stb.

A császárság megszilárdulásával vele járt az is, hogy úgy a törvényhozó, mint a végrehajtó hatalom a császár kezében összpontosult, előbbi a korszak világhírű jogtudósai által gy. korolta, míg a büntető eljárást külön e célra szervezett tisztviselői kar látta el. A *polgári és katonai büntető eljárás különválasztása*, mint hátrább látni fogjuk, csak a későbbi korra esik.

Ennek a korszaknak büntetései között már a vadállatokkal való viaskodást és vízbefulladásztást is ismerjük. *Katonákra*, mint

* *Jühns*: Geschichte der Kriegswissenschaften München és Lipse, 1889. I. k. 107. l.

** Lex. 2. principium. Digesta de re militari.

*** *Weisl*: Heeresstrafrecht I. k. 33. s. k. l.

megbecstelenítő büntetést, egyiket sem alkalmazták; csupán hazaárulás, ellenséghez történt átszökés esetén, bár ilyenkor is a hadsereg kötelékéből történt kicsapás után. A kereszténység terjedésével persze enyhülnek a pogány császárok korabeli (Tiberius, Caligula, Nero) kegyetlen és kínzó büntetések.

A katonai büntető törvénykezés, főleg az előző korszakokban legnagyobbbrészt a szokásjogon alapult. Bár egyes bűncselekmények fogalmilag meg voltak állapítva, több deliktumnak büntetése is meg volt szabva, mégis általánosságban az *első és második korszakban* majdnem kizárólag a *legtöbb katonai bűncselekményt* (a „nullum delictum sine lege” jogelve e korban még ismeretlen fogalom lévén) *maga a hadvezér állapította meg* (minősítette) és szabta ki a büntetést belátása szerint. A katonai bűncselekményeinél ugyanis elvileg az államfőt illető végrehajtó hatalomnak letéteményese a hadvezér volt.

Justinianus katonai büntető törvénykönyve az első kodifikacionális intézkedés a katonai büntetőjog terén. Ennek keretében nemcsak a bűncselekmények fogalmi meghatározását és büntetési tételét írja körül, hanem megállapítja már az előző korszak fejlett jogélete alapján a mai kultúrállamok katonai büntető törvénykönyveinek is alapját képező u. n. *katonai* (delicta militum propria) és *közönséges* bűncselekmények (communia) jellegét. (militum delicta sive admissa, aut propria sunt, aut, eum caeteri communia) (L. 2., 47., 16.). Ismeri továbbá Justinianus katonai büntető törvénye a *katonailag minősülő közönséges bűncselekményeket* is (quaedam delicta pagano aut nullam, aut leviozem poenam arrogant, militi vero graviorem). *A katonai deliktumokat*, mint a katonai álláskötelmeket sértő bűncselekményeket az eskü letétele után csak a katonák, mint ilyenek (uti milites) követhetik el.

A katonai bűncselekmények súlyosabb büntetésének jogalapja arra a szerződési viszonyra vezethető vissza, amelybe a katonai, főleg a zsoldos hadseregek idejében az eskü letétele után az állammal szemben jut. A katonai bűncselekménnyel tehát mintegy ezt a szerződést és az ezt megerősítő ünnepélyes esküjét szegi meg a katonai. Ez a körülmény a római jogfelfogás szerint magasabb büntetést vont maga után és ez a magyarázata az aránytalanul súlyosabb büntetéseknek, amellyel a római katonai büntető törvény a katonákat általában, a katonai bűncselekményeket különösen súlytotta.

A közönséges bűncselekményeket úgy a katonák, miként nem katonák is elkövethetik, míg egynémely közönséges bűncselekmény, ha azokat katonák követik el, súlyosabban, azaz katonailag azért minősülnek már a római katonai jogban is, mert fegyelmi és katonai szolgálati szempontok azt megkövetelik. (pld. bajtársi lopás, őrség legénysége a gondjaira bízott tárgyon követi el a lopást, szolgálat közben elkövetett sikkasztás, vagy csalás, stb.). Következésképp a közönséges bűncselekmények

tekintetében a katonákra is a római állam általános büntető törvénykönyvét alkalmazták.*

Itt lesz helyén való annak vizsgálata is, hogy a *katonai büntető bíraskodást* a bűncselekmények fent részletezett csoportjai tekintetében miként gyakorolták a római birodalomban; kiterjedt-e ez a katonai büntetőbíraskodás a bűncselekmények mindegyik csoportjára, nevezetesen a katonai és közönséges (katonailag minősülő közönséges) bűncselekményekre? kiterjedt-e a katonák polgári azaz magánjogi jogügyleteire is. *Rendszerezés katonai büntető bíraskodásról* a rómaiaknál is csak az *állandó hadsereg szervezése után* beszélhetünk. Amíg a hadsereget csak háború idejére állították fel, addig a táborban a büntetőbíraskodást kizárólag, a királyság idejében a *király*, a köztársaság idejében a *consulok*, majd a *diktátor*, illetőleg ezek nevében és meghatalmazásából a *hadvezér* gyakorolta. Az ítélet ellen a fellebbezés megengedése a király kegyelmi ténye volt. A consulok a kegyelmi kérvényt csak akkor utasíthatták vissza, ha háborúban, mint hadvezér gyakorolták a büntetőbíraskodást. A köztársaság második felében a fellebbezésnek a háborúban hozott ítéletekkel szemben is helyt adtak, amikor is már a consulok, mint legfőbb hadvezér és legfőbb bíró mellett egyes bűncselekményeket *quaestiones perpetuae* szervezésével az utóbbiak vizsgálták ki és bírálták el.

A harmadik korszakban, a *császárság idejében*, miként említettük a *legfőbb hadúr és bíró maga a császár*, bírói hatalmát kinevezett tisztviselőkkel gyakorolta.

A polgári és katonai bíraskodás az első és második időszakban közös volt, csak a harmadik időszakban, azaz a *császárság korában szervezték először* az állandó hadsereg felállításával (*Diocletian idejében*) a *katonai büntető bíróságokat*, melyek elvileg csak katonai és katonailag minősülő közönséges bűncselekmények tekintetében ítéleztek — közönséges bűncselekmények fölött csak az esetben, ha ilyenek az illetékességük alá tartozó katonai, vagy katonailag minősülő közönséges bűncselekményekkel halmazatban állottak. (L. 4. §. 5. 49, 16.)

Az utolsó pogány császár *Constantinus* idejében már a *katonai büntető bíraskodást* a birodalomban a „*magistri militum*“ (equitum et peditum) — a tartományokban pedig a „*duces*“ és „*comites*“ — ek gyakorolták, még pedig úgy a katonai,

* A bűncselekmények katonai, továbbá közönséges és katonailag minősülő közönséges deliktumokra történt felosztása tekintetében tehát a római minta után indultak a magyar, osztrák, német, francia, olasz, orosz, angol katonai büntető törvénykönyvek, sőt az amerikai Egyesült Államok katonai büntető törvénykönyve is. Ugyancsak római példára alkalmazzák a katonákra is közönséges bűncselekmények esetén az általános, azaz polgári büntető törvénykönyvet, — Német, Francia és Olaszország s az Amerikai Egyesült Államok és az új katonai büntetőtörvény megszerkesztése után nyilván Magyarország is, amely utóbbinak ez idő szerinti Kbt.-e a közönséges bűncselekményeket is magában foglalja.

mint a közönséges bűncselekmények tekintetében, valamint a katonák polgári magánjogi jogügyeiben is.

Hogy a keresztény császárság korában, nevezetesen *Justinianus idejében*, a katonai büntető bíraskodás a katonák minő bűncselekményeire terjed ki, arra nézve biztos adataink nincsenek. Jogi íróink véleménye szerint Justinianus törvénykezése értelmében is kiterjedt a katonai büntetőbíróóságok hatásköre nemcsak a katonai, de a katonák közönséges (katonailag minősülő közönséges) bűncselekményeire is.*

A katonai büntetőbíráskodás vezetésével, mint jogászelem a *hadi tribunusok (assesor togatus)* voltak megbízva, akik kisebb büntetéseket maguk, nagyobbakat a *haditörvényszék* tagjaival együtt szabtak ki. A haditörvényszék tagjai tisztek és e célra kinevezett hivatalnokok voltak.**

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a katonai büntetőbíráskodás tekintetében is*** a római birodalom hasonló intézményei képezték a mintát a későbbi korszakok modern államaiban.†

* Dangelmaier Emil dr.: „Abhandlungen“ 63. s. k. l. és o. h. források.

** Bárczay Oszkár: A hadügy fejlődésének története. I. k. 282. l.

*** Persze a római remekjog a magánjog terén mélyebb nyomokat hagyott a későbbi századok jogéletében, miként az a dolgok természetéből folyik, mint a katonai jog, amely a különböző államformák védelmi berendezkedéséhez simulva, távolról sem fejlődhetett olyan egységesen.

† Így a katonák *magánjogi viszonylataiban* a katonai bíróságok illetékessége nálunk Magyarországon az 1868:XL. t.-c. 54. §. alapján 1871. szeptember 1-ől fogva szűnt meg; míg Ausztriában az 1869. május 20-i; Németországban az 1809. július 19-i rendelet értelmében; Franciaországban pedig az 1791. szeptember 30-i rendelet alapján szűnt meg. Viszont jelenleg is a katonák összes bűncselekményei (katonai, közönséges és katonailag minősülő közönséges bűncselekmények) általában a hadbíróóságok illetékessége alá tartoznak: Magyarországon, Ausztriában, Németországban, Franciaországban (ez utóbbi két országokban a közönséges bűncselekmények tekintetében a polgári büntető törvénykönyv alapján). Olaszországban és az amerikai Egyesült Államokban a katonai bíróságok alá már csak a katonai és katonailag minősülő közönséges bűncselekmények tartoznak, Olaszországban azonban az utóbbi deliktumok nagyon tág határok között vannak megszabva; míg Angliában csak a katonai bűncselekmények tartoznak a katonai bíróságok illetékessége alá, amely körülményt Angliának Európa többi államaitól eltérő véderőrendszere magyarázza meg (a háború előtt zsoldos csapatai voltak. Anglián kívül az európai államok között csak Sweicban nincs általános védőkötelezettség, a háborúban pedig Anglia is ez utóbbi rendszer bevezetésére kényszerült). Háborúban persze az illetékesség minden államban tágabb határok között van megállapítva a harcok és a katonai fegyelem szempontjából. A katonai bíraskodást külön katonai igazságügyi kar (hadbírák) látják el nálunk Magyarországon, Ausztriában, Németországban, Oroszországban, Spanyolországban, Szerbiában; katonaaállományú tisztek látják el Angliában, Törökországban, Romániában, Görögországban. Polgári bírák (csak a katonai igazságügyet látják el, de nem képeznek tisztikart és nincs rendfokozatuk) gyakorolják a katonai bíraskodást Olaszországban, Hollandiában, Belgiumban, Sweicban. Franciaországban az 1857. évi Kbp. szerint csak katonaaállományú tisztek látták el a katonai igazságügyi szolgálatot: az új Kbp. értelmében (1901.) a héttagú haditörvényszéki tanács katonaaállományú tisztekből áll (legénységi állományú vádlott esetén egy altiszt is), e tanács mellett egy ügyész és vizsgálóbíró állását már az ujonnan rendszeresített katonai igazságügyi karból (hadbírák) töltik be.

*Justianusnak az alábbi katonai büntető törvényei ismertek előttünk.**

1. *Függelemsértés:* ennek a bűncselekménynek ismerve egyeznek a mai Kbt. hasonló jogelvi meghatározásaival. Megkülönböztették az engedetlenség enyhébb és fegyelmi úton megtorolható eseteit, az előljáró szolgálati parancsának szándékoságból, gondatlanságból, vagy feledékenységből való nem teljesítésétől, eszerint volt súlyosabb vagy enyhébb annak büntetése is. Háború idején különös súlyt helyeztek a sikeres együttműködésnek alapját képező vak engedelmességre. A parancs nemteljesítését akkor is halállal büntették, ha abból a hadseregére előny származott. (in bello qui rem a duce prohibitam fecit, aut mandata non servavit, capite punitur, etsi res-bene gesserit.)

Minden, az előljáróval szemben elkövetett tettelegességet halállal büntettek.

2. *Szökés és önkényű eltávozás.* A cselekmény kriteriumára ugyanaz áll, mint a függelemsértésnél. A szökéshez a katonai szolgálat alól mindenkorra való kivonás szándéka volt szükséges, enélkül önkényű eltávozás volt a cselekmény. Első szökést békében alsóbb szolgálati ágba való helyezéssel, második szökést és háborúban már az első szökést halállal büntették. Az önkényű eltávozót (emansor) fegyelmileg fenyítették meg.

A szökés miatt való elítélés vagyon elkobzással járt. Ellenességhez való átszökést, vagy ennek kísérletét, közönséges és nem katonai büntettnek minősítették és ehhez képest kötéláltali halállal, tűzhalállal, vízbefulladásztással, vagy vadállatok

A közel jövőben várható új katonai büntető törvényünk e tekintetben nyilván az általánosan helyesnek ismert úton fog a jövőben is haladni, a katonai büntetőbíróságok illetékességét fenntartva a katonák összes bűncselekményei tekintetében. E mellett szól mindennekfölött az a körülmény, hogy a lépten-nyomon felmerülő anyagi halmazat esetén, ha a katonai és közönséges bűncselekményekről van szó, jóformán lehetetlen annak elképzelése, hogy a katonai bűncselekményt a katonai bíróság, a közönséges deliktumot a polgári bíróság nyomozza ki és ezek külön-külön ítélkezzenek. A bűncselekmények elkövetésének módja is legtöbbször kizárja az illetékesség különválasztását, pld. egy legénységi egyén katonai bélyegzővel meghamisított közokirat segélyével, mint állítólag harácsolással megbízott tiszt, tisztí egyenruhában követ el csalásokat, sikkasztásokat; vagy minő nehézségekkel járna a bűncselekmény tényálladékának megállapítása ott, ahol kétséges, vajjon a katona fegyverhasználatra jogos, vagy jogtalan volt-e (amit csak katonai szempontból lehet elbírálni) stb. De a katonának minden tetteire kiható és azt szabályozó legfőbb katonai szempontok sem tűrnek ilyen különválasztást, mert a katona összes cselekményei elbírálásánál a büntetőjogi szempontok mellett legfőbb fegyelmi, tehát katonai tekintetek is kell, hogy érvényesüljenek. Természetesen az a generalis jogelv érvényben maradna, hogy a katonai egyének közönséges bűncselekmények tekintetében állampolgárságuk szerint saját polgári büntető törvénykönyvüknek legyenek alávetve. (Ugyanígy vélekedik Doleschall i. m. 44. és 47. l.; Szilágyi A. K. A büntető jog területi hatálya c. munkájában).

* Weist: i. m. 34—39. l.; Dangelmaier: i. m. 7—11. l.

közé vetéssel, tehát megbecstelenítő büntetéssel büntették, miután előzőleg a tettest a katonaság kötelékéből kicsapták.

Az önként jelentkező szökevényt már a rómaiak is enyhébben büntették.

3. *Gyávaság*: „Qui in acie prior fugam fecit capite puniendus est“. Aki az ellenség előtt először megszaladt, halállal bűnhődött. Ezt a büntetést elkövette az a katona is, amelyik bajban lévő előjáróját az ütközetben cserben hagyta, ha az ennek folytán elesett. Elkövette a katona akkor is, ha a harcban fegyverét elvesztette.

A gyávaság büntetése legtöbbször halál, megtizedelés; kivételesen alsóbb szolgálati ághoz való áthelyezés volt. Ugyaneköz a büntetések érték a „maradozót“ is.

4. *Öncsonkítás és öngyilkosság*. Az öncsonkítót halállal és pedig az első időkben (Kr. u. 367.) máglyahalállal büntették. Az öngyilkosság kísérletét, ha nem a katonai viszonyokkal összefüggő életunalom volt az indítóok, a hadseregből való kicsapással, ha a katonai szolgálat elkerülését célozta, halállal, ha pedig borközi könnyelműség volt az oka, alacsonyabb szolgálati ágba való helyezéssel büntették. Megjegyzendő, hogy az öngyilkosságot általában nem tekintették a rómaiak sem bűncselekménynek, csak a katonánál, mert ez életével a katonai eskü értelmében az államnak adózott, a fölött tehát nem rendelkezhetett büntetlenül.

5. *Fölkelés és lázadás*: az alaptalan panaszt és a katonai szolgálattal való engedetlenség nyilvános hangoztatását legenyhébb esetben más légióba való áthelyezéssel, súlyosabb esetekben, nevezetesen lázító ténykedést, akár sikerült fölkelést támasztani, akár nem, halállal büntettek. Lázadó csapatrészeket megtizedeltek; a vezetőket halállal büntették, a lázadó csapatokat más kötelékbe felosztották.

Megállapítja Justinianus katonai büntető törvénykönyve:

6. *A hazaárulás, az állam hadiereje ellen elkövetett bűntettek* ismérveit. (Kbt. 327. §.)

7. *Jogosulatlan toborzás*,

8. *Kémkedés*,

9. *Róma ellen való hadvezetés bűncselekményét*. Ismeri végül főleg a császárság kezdetén, így Augustus korában szerkesztett katonai büntető törvénykönyv:

10. *Általános szolgálati utasítások mellőzésének*, továbbá a *fegyelem és rend elleni bűncselekményeknek* számos faját: így az őrhelynek elhagyását, a földéritő szolgálat idején az ellenség közelében való indokolatlan tartózkodást, hadfelszerelési tárgyak elhagyását, a sorból és rendből való önkényű kilépést, foghelyiségből való szökést stb. a büntetés, mint általában súlyosabb esetekben halál, enyhébb esetekben alacsonyabb szolgálati ághoz való áthelyezés volt.

Justinianus katonai büntetőjogának büntetési rendszere a leghatározottab elrettentési elven épült föl. E rendszernek

jelentőségét szükségtelen bővebben magyarázni, ha az állandó hadseregek jellegével bíró hatalmas római légiók világtörténeti szerepét annak a korszaknak nézőpontjából vizsgáljuk. Ekkora tömegeket abban a korban a tiszta elrettentési elv nélkül lenetetlen lett volna egy világbirodalomhoz segíteni. Ez az elrettentési elv indokolja a katonai büntetések rendkívüli szigorúságát, a halálbüntetésnek lépten-nyomon való alkalmazását.

A katonai büntetések ehhez képest Justinianus katonai büntetőtörvénye alapján is *főbenjáró* és *nem főbenjáró* büntetések voltak. *Főbenjáró* büntetés volt a halálbüntetés több faja. Ezt a büncselekmény súlyához képest ugyanis többféleképp hajtották végre, így szokásos volt:

a lefejezés (decollatio, capitis punicio),

a halálrakorbácsolás (fustuarium).

A halálbüntetést *meztizedelés* útján hajtották végre, ha nagyobb számú csapatkötelek zsendülését, lázadását kellett elfojtani.

A halálbüntetés megbecstelenítő fajai voltak az akasztás, vízbefulladás, vadállatokkal való viaskodás; ezeket, mint említettük, csak a legsúlyosabb néhány büncselekménynél és ritkábban alkalmazták és pedig miután a tettest katonai jellegétől megfosztották, mert mint katonákon ezek a büntetések végrehajthatók nem voltak.

A nem főbenjáró büntetések voltak:

a testi fenyték (castigatio), zsold megvonása (pecuniaria multa), nehezebb szolgálatra alkalmazás (munerum indictio), alacsonyabb szolgálati ágban való alkalmazás (militiae mutatio), lefokozás (gradus dejectio), végül a hadsereg kötelekéből való kicsapás (ignominiosa missio).

A fegyelmi fenytések ugyanazok voltak, mint az előző korszakokban.

A katonák büntetési között nem szerepelt a szabadságvesztés büntetés, amely a polgári büntetőjog szerint akkor is szokásos büntetési nem volt, mint *börtön* (carcer), vagy *fogság* (custodia), *nem szerepelt a száműzetés* (deportatio) sem, miután ezek a büntetések a katonát katonai szolgálatától elvonták volna, illetőleg katonai szolgálati idejét megrövidítették volna, amely körülmény a római világbirodalom és katonai állam katonai céljával összeegyeztethető nem volt.

II. FEJEZET.

Európai katonai büntetőjog a közép- és újkorban.

IRODALOM. Német: Joh. Chr. *Lunig*: Corpus Juris Militaris des heil. röm. Reichs worin das Kriege-recht. Leipzig 1723.; *Malblanc*: Geschichte der peinlichen Gerichtsordnungen Karls V. 1783.; *Rudolff*: Handbuch des preussischen Mil. Strafrechts. Berlin 1830.; *Wüld*: Das Strafrecht der Germanen. 1842.; *Friccius*: Geschichte des deutschen, insbesondere des preussischen Kriege-rechts. Berlin 1848.; *Osenbrüggen*: Strafrecht der Longobarden. 1863.; *Stintzing*: Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft. 1880.; *Mayer*: Zur Entstehung der Lex Ribuaria. 1886.; *Lehmann*: Königsfriede der Nordgermanen. 1886.; *Brunner*: Deutsche Rechtsgeschichte. 1892.; *Schröder*: Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte; *Kohler* és *Scheel*: Die Carolina und ihre Vorgängerinnen. 1900—4.; *Bohnin*: Rechtsverfassung in den deutschen Heeren. Weimar 1904. Osztrák: Joh. *Kostka*: Observationes militares Theoretico practicae etc. Wien I. kiad. 1724.; II. kiad. 1752.; Fr. *Myller* v. *Freiburg*, kaiserl. Generalauditor: Jurisprudentia criminalis. 1746. (tartalma: I. Miksa, II. Miksa, III. Ferdinánd, I. Lipót hadicikkei, V. Károly, II. Ferenc, I. József rendeletei, Peinliche Halsgerichtsordnung, peinel. Landsgerichtsordnung.); *Bergmayer* J. *Ferenc*: Az osztrák kbt. kodificationalis munkálatai 1835-ben; *Damjanich* Márton tábornok-hadbíró: Handbuch. 1849.; Commentár. 1855.; Studien über das mil. Strafrecht. 1862. I. kiad.; 1892. II. kiad.; *Dangelmaier* Emil ezs.-hdb.: Mil.Rechtliche u. Mil.Ethische Abhandlungen. 1893.; Philosophie 1896.; E. *Franz Weisl*: Das Heeresstrafrecht. I. k. 1893.; II. k. 1905.; *Kleemann*: Genesis u. Tatsache d. Militärdelict. Wien 1902. és Handbuch d. Mil. Gesetze.; Dr. *Ferd. Schmid*: Das Heeresrecht der öst.-ung. Monarchie. 1903.; Dr. *Georg Lelewer*: Kommentar zu den mil. Strafprozessordnungen Öst.-Ung. Wien 1912. Magyar: *Hajnik Imre*: Egyetemes európai jogtörténet 1896.

1. Szakasz.

A népvándorlás után következő századokban.

A katonai büntetőjog történeti fejlődésére vonatkozólag kevés a jelentősége az európai népek középkori büntetőjogának.

A római birodalom megdőlte után, a népvándorlás idején és az ezt követő századokban a büntetőjog fejlettsége messze mögöttle marad a római büntetőjognak. E korban a büntető jogtudomány visszaesik majdnem ókori állapotába.

A népvándorlásnak germán, gall és szláv törzsei csak egy-két büntetést utaltak, mint közbüntetteket a közhatóságoknak, úgy mint törzsfőknek és nemzetgyűlésnek ítélkezései alá. A legtöbb bűncselekmény megtorlása a magán- vagy vérbosszú és ebből kifejlődő kompozíció, megváltás kereteibe tartozott. Ezek a néptörzsek azután a polgáriasulás fejlettebb formáinak befogadásával és állandó tartózkodási és lakóhelyükkel kapcsolatosan az állami élet megszilárdítására és a büntető hatalom szervezésére törekedtek. Törvényeiket a jogtörténet, szemben az előző római kor törvényeivel, „*lex romana*“-val, „*leges barbarorum*“ elnevezéssel jelöli meg. Ezek a törvények kegyetlenebbek bármely kor büntető törvényeinél, azért „vérrel írott“ törvényeknek is mondják azokat. Ilyen törvények a nyugati frankok törvénye: a *lex Salica* 418—420. körül; a ripuari- vagy part-

frankok törvénye: a *lex Ripuariorum*; a *leges Longobardorum* (464.); az orosz *Prawda*; vagy a bajorok törvényei: a *leges Bajuvariorum*; a nyugati gótok törvénye (466.); burgundok (516.) és *allemannok törvényei* (770.) stb. Mindmegannyi törvényeiknek rendszerét *Tacitus* nyomán (De mor. Germ. c. 12.) abban láthatjuk, hogy árulóikat és a hadsereget hűtlenül elhagyó gyáva harcosaikat gyalázatos halállal végezték ki. Ebben a bűncselekményben azután — a büntett közjogi jellege ki is merülven — a nép közösségét fenyegető veszedelmet láttak, mert megbüntetését a népgyűlésre bízták. Minden egyéb bűncselekménnyel az egyesnek magán érdekeit látták csupán veszélyeztetve és itt a nemzeti egyesületnek már csak az a szerepe volt, hogy mérsékelje a vérbosszú mérhetlen elfajulását, a megváltást képező összeg, kártalanítási díj, kompozíció kimérésével, vagyis a sértett és tettes kiegyeztetésével.

A fentebb említett árulókra és a hadsereget hűtlenül elhagyó, gyáva harcosokra vonatkozó rendelkezések általános büntetőjogi határozatok, miután még ez a korszak katonai bűnvádi eljárást, *katonai büntetőjogot*, *katonai büntető törvényeket* kifejezetten nem ismer, mert ilyeneket jóval később a XV. században kibocsátott *hadicikkek* nyomán szerveznek és szerkesztenek először. Míg *Tacitus*nak említett feljegyzései tehát kifejezetten katonai büntetőjogi intézkedéseknek nem mondhatók, addig a bajorok büntetőjoga, a *lex Bajuvariorum* és a *Rothár* király idejéből (643.) való *leges Rotharis* már inkább tartalmaznak, ha szintén nem is kifejezetten katonai büntetőjogi intézkedéseket, de mégis háború idején a katonákat erő büntetéseket, melyeket a hadvezér megöléséért, az ellenséggel való összejátszásáért, a csatatérnek engedély nélkül való elhagyásáért, háború előidézéséért, szökéséért, miként általában „felségáruló” bűncselekményekért szabtak ki.

Az állami szervezet és központi hatalom kifejlődésével, erősödésével mindinkább szükség van arra, hogy az államnak belrendjét biztosabb alapokra helyezték; hogy az állami és társadalmi együttlét elsőrendű védelmi eszközét, a büntető jogszabályoknak, bár ekkor még csupán kezdetleges formáját megvalósítsák. Így a közrend és állam biztonsága érdekében mindig több és több bűncselekményt közbüntetéssel torolnak meg; ekként a közbüntettek köre mindig jobban tágul a magán-deliktumokkal szemben. Így a későbbi *meroving* és *karoling* (Nagy Károly) királyok *capitularéi* (847., 866.) főleg a frank birodalom fénykorában határozottan ezt a fejlettebb jogállapotot tüntetik föl, amennyiben számos közönséges bűncselekményt a közbüntettek közé sorolnak: így a lopást, rablást, emberölést, mérgezést, hamis esküt, pénzhamisítást, stb. Ezeknek megtorlását hivatalból elrendelve nyilvános büntetéssel sújtották. Ugyanezek a capitularék *halált szabnak arra, aki ellenséges támadás esetén magát a katonai szolgálat alól kivonja, vagy katonai szolgálatát kötelességellenesen teljesíti.*

Nyomon követik ezeket a capitulárekát a kereszténység elterjedésével járó kánonjogi üdvös intézkedések. A motivumok tanának csiráit láthatjuk meg a kánonjognak a világi igazságszolgáltatásra is kiható jogelveiben, amely jogelvek szerint a büntetéshez nem elég a cselekmény tisztán objektív tüneteinek *a vizsgálata, a kár nagyságának a megállapítása, hanem a tett alapját képező belső motivumokat, a szándékot is figyelemre kell méltatni.* A bűnbeszámítás alapját képező gonosz szándék, általában a szubjektív elem ettől az időtől fogva sorol — ha most még csak elvétve is — mint egyenlő értékű tényező a tett objektív tünete, külső hatása mellé. *Ezek a középkori jogalkotások ugyanis, így főleg a germánjog, ez ideig a római jog me-rev szubjektivitásával szemben a tett objektív tüneteire helyezik a súlyt.*

Ez volt az általános jogállapot Európa nyugati népeinél a középkor első, nagyobb felében, úgy a tizedik századig. Ettől az időtől fogva a *tizenötödik századig* vajudik a jogélet; inkább visszafelé, mint előre halad. Ezt a visszas állapotot az európai népeknek ezideig laza állami szerkezete magyarázza meg. A *hűbériség, a lovagkor* és ennek nyomán kifejlődő *ököljog*, a folytonos harcok és kegyetlenkedések részint azt eredményezték, hogy a hűbér urak a maguk kis önző érdekeik szerint kezelték a büntető hatalmat, a kompozíció az ő vagyoni gyarapodásukat jelentette; részint az elvadult erkölcsök csupán a boszúnak engedtek szabad teret a kegyetlen, kínzó, halál- és testesonkító büntetésekben. A kánonjogi büntető eljárás ebben a korban alig érezte üdvös hatását a kor kegyetlen szellemével szemben. *Katonai büntetőjogról ebben a korban sem beszélhetünk.* Ha voltak egyes, háború idejére és idején megszabott büntetések a katonák némely bűncselekményeire, azok is nagyrészt a *szokás-jogon* alapultak, minden rendszer és célirányos jogfejlődés nélkül.*

2. Szakasz.

Katonai büntetőjogi intézmények a központi hatalom megszilárdulásával: a XV. század második felétől.

A XV. század második felétől kezdve az előző századok jogi bizonytalanságát és zűrzavaros államformáit az állami élet újabb és biztosabb alakulatai, így főleg a német császári hatalom kifejlődése és megerősödése váltják föl. Ezzel a fejlettebb állami szervezettel járó védelmi rendszer, a zsoldos és bár még a szór-ványosan és kezdetleges formában előforduló *állandó had-*

* Hadjárat idején a katonákra vonatkozólag bűncselekményeket és büntetéseket tartalmaz ebből a korból *I. Frigyes* császárnak 1158-ban kelt „*Heeresgesetz*”-e — és az 1393-ban létesített sveitzi szövetségeseknek *sempachi levele* (*Sempacher Brief*). Mind a két törvénynek részletesebb tárgyalását *I. Jähns: Geschichte der Kriegswissenschaft 1889. I. k. 207. s. k. I.*

seregek* nem csak az egységes állami büntetőjognak, hanem már a XV. század katonai büntetőjogi intézményének is alapját vetették meg. Ez a fejlődési szakasz a XVIII. század második felével záródik le. E kor általános és katonai büntetőjogának rendszere a korszaknak és a véderőrendszernek megfelelő elrettentési és megtorlási elv. Felváltja ezt a XVIII. század második felétől Európaszerte szervezett általános védőkötelezettség és a büntetőjog terén ezzel járó enyhébb jogelvek: a bűn megelőzés, emberiség, egyenlőség, alanyi bűnösség, megjavítás elve.

Az újkor első századával, a XVI. századdal alakul ki tehát a zsoldos és itt-ott már fellépő állandó hadseregek szervezetével e korszaknak jogfejlődésére jellegzetesen kiható általános kodifikacionális törekvés.

Az első, bár még bizonytalan lépéseket az európai jogélet nagykorúsága felé a XV. század tette meg. A reneszánsz fenyegetésében az olasz praktikusok nyomán Európaszerte a helyi, vagy honi jogképződést is eltető erővel hatja át a római magán- és büntetőjog felújítása. A glosszátorok és postglosszátorok a kánonjog magyarázóival együtt új alapokra helyezik a büntető jogtudományt. A bűncselekmények közjogi jellege általános lesz, a kompozíció megszűnik és míg a régebbi középkor a bűncselekményeknek csupán objektív tüneteit, külső megnyilvánulását vizsgálta, most a római jog szubjektív rendszerének hatása-

* *Franciaországban* az első állandó hadsereget VII. Károly alatt 1445-ben szervezték. *Németországban* Frigyes Vilmos, a nagy választófejedelem szervezte az első állandó hadsereget 1656-ban. *Ausztriában* I. Lipót nevéhez fűződik az első állandó hadsereg szervezése.

Magyarországon az első állandó hadsereg szervezése tárgyában Zsigmond király alatt az 1435. évi pozsonyi országgyűlés V. dekrétuma rendelkezik. Körülírja ez „a nemesség fülülését, táborozását“ illető rendelkezést, melyből különösen említést érdemel: hogy az ország nagyobb batorságára állandó, királyi költségen tartandó katonaság rendeltetik és csak ha ez elegendő nem lenne, azon esetre kívántatik a nemesség felkelése (insurrektio), tartozván a birtoktalanok személyesen fölülni, a birtokosok azonfölül minden 33 telektől, vagy jobbágytól 1—1, száztól három jól felkészült katonát, kiknek kevesebb birtokok, arányszerint többen egyet állítani. (Mátyás alatt 1458-ban nagyobb fegyveres erőre lévén szükség, az határozatott, hogy nem 33, hanem 20 jobbágytól állíttassék egy katona, s innen a husz helye. te husz ára szolgálat után keletkezett ebben az időben a husz és ár-ból a „huszár“ eredeti magyar elnevezés.)

Ez a Zsigmond-féle állandó katonaság tehát mintegy kíséret-hadsereg szerepelt és az ország védelmére, nem pedig külső háborúk esetére szervezték. *Hunyadi Mátyás állandó hadserege* már az állandó hadseregek minden föltételének megfelelt. Ezt Mátyás 1465-ben állította föl, maga fizette és minden tekintetben csupán tőle függött, „mely mellett, vagy éppen ne, vagy igen ritkán lenne kénytelen a nemesség és parasztság katonai szolgálatjára szorulni. Ez a hadsereg harcon kívül is engedelmességre, tiszta, mértékletes életre szoktatvák, mint akkor egy európai fejedelem seregei sem... Ez az új szerkezetű, állandóul fegyverben, királyi költségen, királyi parancs alatt lévő katonaság, az ácsokon, gépekkel, csap atókkal, bányákon, sáncsók, tábori mindenféle szolgálkon, segédek, kívül állott rendszeren 20.000 lovasból, 8000 gyalogból és 9000 hadiszekérből, később hozzájárult még ezekhez a híres 6000 főnyi, mind a legvállaga-

ként általános jogelvvé válik, hogy minden bűncselekménynél *úgy az objektív, mint a szubjektív* elemet egyenlő gondossággal kell mérlegelni.

Németországból indul ki az első lépés az újkori jogállapotok felé. I. Miksa császárnak sikerül a rakoncátlan elemnek szelvényben való megfékezésével a központi hatalom megszilárdítása. Nyomon követi ezt a hatalom fenntartásához szükséges célszerű és új védelmi és büntetőjogi rendszer. Előbbi tekintetben a rakoncátlan és megbízhatatlan rendi elemmel szemben függetleníti magát örökös országaiban (Ausztiria, Tirol stb.) toborzott zsoldos hadseregével, *Landsknechtjeivel*; utóbbi tekintetben birodalmának zsoldos katonái és polgára számára üdvös büntetőjogi intézményeket létesít.

A *Landsknechteknek* már 1490-től kezdve *szervezett katonai bíróságai* voltak, úgymint: a *Schultheissengericht*, mely esküdszéki jellegű bíróság volt és a *népbiróság* u. m. *Spiessrecht* azoknál az ezredeknél, melyeknek legénysége, azaz maga az egész ezred ítél.

Az esküdszéki jellegű haditörvényszéket egy jogtudó egyén közrevonásával tartották, ezt a bírót „*Schultheiss*“-nak, már a XVI. században spanyol szóképzés nyomán „*Auditor*“-nak mondták.

Ezzel szemben a csapatköteléken belül megnyilvánuló bajtársiasság szép elvének akartak hódolni, mikor az előbbi katonai bírósági intézmény mellett még egy, tisztán a *bajtársak*

több erős férfiakból álló, fekete készületéről és talán mivel soha fődél alá nem ment, a napsütötte arcokól fekete névvel nevezett (gyalog) sereg“. Ennek az egész hadseregnek („hadi testnek“) fenntartása évente egymillió és ha vanezer aranyba került.

(*Péczely József*: a magyarok története Ázsiából kijövetelöktől fogva a mai időkig. Debreczen 1837. II. Darab 164., 304. és 340. l.). Mátyás állandó hadserege a nagy király halálával fel is oszlott. Utóljára verekedik ez a hadsereg Szendrónél a törökkel Kinizsy vezérlete alatt 1492-ben.

Rudolf alatt 1595-ben állí annak föl magyar nemzeti hadsereget („*Hungaricus exercitus*“), de ez, ha évente állították is ki, még sem volt állandó hadsereg, legfőbb hibája pedig a bécsi haditanácsosoknak a dinasztia érdekeiért aggodó fél ékenységéből sarjadt, amely tanács nem átalította a rendeket egyenesen azzal meggyanúsítani, hogy azok a tervezett magyar hadsereggel az osztrák háztól való elszakadást akarák elérni. Közelebb állt a magyar nemzeti állandó hadsereg a megvalósításhoz 1604. évben, amikor a bécsi kormány a magyar tanácsosok meghallgatásával lépett föl kezdeményezőleg, azonban a máskor tékozló, de itt garasoskodó rendek megbocsáthatatlan könnyvel és könnyelműséggel akadályozták ezt meg.

Újjá születik a rendes, Mátyás korabeli nemzeti magyar hadsereg II. *Rákóczi Ferenccz*, a nagyszerű nemzeti hős alatt 1705. ujév napján, amikor is szenátusa a fejedelem javaslatára mondotta ki annak felállítását. Ez a hadsereg azután 8 éven át válakozó szerencsével harcolt a császáriakkal, végre is a szent ügy elbuktaival megszűnik a hadsereg is; mígnem III. *Károly* újból megszervezi, de ekkor már az osztrák hadseregbe oltott állandó magyar hadsereget 1715-ben („minthogy csupán a nemesi fölkeléssel az országot megvédelmezni elegendőkép nem lehet, úgy benszülöttek-ből, mint külföldiekből állandó rendes katonaságot kell tartani“. 1715:VIII. t.-c. 2. §.) *Rákóczi* hadserege mintegy százezer embert, az 1715-ben felállított hadsereg 180.000 embert számolt. (H. K. 1895. 93. l. 1910. 124. l.)

ítéletére alapított haditörvényszéket (das Recht vor dem gemeinen Mann) szerveztek, amely bíróságot ennek megfelelőleg *népbírósnak*, „*Spießrecht*“-nek (das Recht der langen Spiesse) nevezték. Ez a népbíróság bizottságokban ítélkezett, mely bizottságnak jogtudó egyén nem volt tagja, hanem csak maguk a Landsknechtek és pedig a gyalogezredekben 41 Landsknecht, a lovasságnál 12 és az eset fontosságához képest 24 bajtársi egyén.*

Az eljárás *szóbeli és nyilvános* volt a *vádelv* alapján. Az ezredes, mint a csapat legmagasabb parancsnoka, pallosjogot gyakorolt, az ítéletet megerősítette, végrehajtását elrendelte. Később, mikor a kánonjog az általános jogfejlődésre mindinkább érezte hatását, akkor a vádelven alapuló szóbeli és nyilvános eljárást a katonai büntetőjog terén is az írásbeli és titkos — inkvizitorius nyomozó eljárás váltotta föl, amely nálunk csak az új perrendtartással 1914-ben — a többi Európában több évtizeddel előbb szűnt meg.**

A katonai büntetőbírószági eljárás alapját főleg *Frigyes* császárnak 1486. évi hadicikkei (*Heeres-Ordnung*) képezték.*** Teljesebbek ennél *I. Miksa* császárnak 1508-ban kelt 23 §-ból álló hadicikkei (*Artikulsbrief*).† Ezeket a hadicikkeket kiegészítik a kisebb jelentőségű 1527., 1530. és 1548. évi hadicikkek; mignem *II. Miksa* megszerkeszti 1570-ben a lovasságra vonat-

* *Dangelmaier*: i. m. 65. l.

** Ertékes adatokat tartalmaz a „Schultheissengericht“ és „Spießrecht“ tárgyában *Lienhard Frönsperger* egykorú író munkája (1565.): *Kriegsbuch*: „Die Gerichtsordnung unter den Landsknechten: Amt und Eyd des Schultheissen. Amt und Eyd der Gerichtsleut, des Schreibers, Weibels. Gerichtssitzung (Fragen und Antworten zwischen dem Schultheissen als Vorsitzenden und den Richtern als Geschworenen). Klage des Profosser durch seinen Fürsprech. Verlesung des verletzten Artikels. Rede des Fürsprechers des Gefangenen. (Aufschuberteilung oder Urteil). An der Form, Malefitz und Schultrecht mit Kundschaften (Zeugenverhör) zu geben und verhören, sampt dero Tex und Belohnung. Urteilsvollstreckung (Mit dem Schwert, dem Strank, Vierteilen, Rädern, Fingerabhauen). Von Zeigen und Kundschaften geben. Meineidstraffen. An der Form des Zeugenverhörs. Gerichtskosten. Kriegerrecht mit der langen Spiesen. (Summarisches Verfahren im Ringe der Landsknechtsgemeinde, und das bei Verurteilung mit dem Gassenlaufe durch die langen Spiesse endet).

Ugyancsak a Spießrecht és Malefitz Recht tárgyában nyújt felvilágosítást. *Kirchhof Vilmos* egykorú író munkája: „*Militaris Disciplina*“ Frankfurt a. M. 1602. (I. Jähns: i. m. I. k. 770. l. és II. k. 960. l.).

*** Különös deliktumokként jelöli meg a szökést, szerencsejátékot, testi sértést, emberölést, lopást (katonai felszerelési cikkekben), fölkelést, lázadást, engedetlenséget, a hadvezér tudtán kívül való hadműveletet. Katonai büntetések a vagyon- és becsületvesztés (überläufer werden für Schelme erklärt), ez utóbbi a népgyülekezetből és isteni tiszteletről való kizárásból állott. Katonai büntetések voltak még a számüzezés, halálbüntetés (lefejezés, akasztás), kézlevágás, testfenyíték.

† Többek között föl sorolja az őrszolgálati kötelességsértést, késedelmes megjelenést a gyülekező helyen, az istenkáromlást bajtársak közötti verekedést és ittasság bűncselekményét, az ellenség előtt tanúsított szolgálati mulasztást és erőszakos ellenszegülést.

Előírja a lelkesítő épületek, gyermekágyas nők, özvegyek, terhes nők és hajadonok, öregek és papí emberek kimelését stb. Büntetések mint az előző 1486. évi hadicikkeknél.

közölgag korának legjelesebb hadicikkeit.* Ez a 141 §-ból álló „*Reiterbestallung*“ első, bár még kezdetleges formája a katonai büntetőjog anyagi részének. Persze sem ez, de még kevésbé az 1508. évi hadicikkek a bűncselekmények törvényszerű jogelvi meghatározásait, kritériumait nem tüntették föl, sem általános jogi alapelveket le nem szegeztek; csupán egyes deliktumok leírásait és büntetését tartalmazták.

II. Miksa császár a lovasságra érvényes előbbi Reiterbestallung-ja mellett a gyalogság számára is szerkesztett hadicikkeket (*Articul auf die Teutsche Fuss-Knechte*), amely szintén az 1508-i hadicikkek bővített kiadása; ugyancsak elbeszélés-szerű leírását tartalmazza a tilos cselekményeknek.** Egyebekben ezek a hadicikkek a bűncselekmények és büntetések tekintetében is nagyjában hasonlóak voltak, csupán az 1508-i hadicikkek a büntetés kiméretét a büntető hatóságra, vagy egyénre bízta.

Míg tehát a huszita háborúk idején a nürnbergi országgyűlésen hozott 1431. évi *Heeresordnung* csupán a kezdő lépéseket teszi meg a német hadseregben a hadseregi biráskodás tekintetében — minden fejedelem tart a seregében birákat (Schoffen), és egy személyt az ítéletek végrehajtására (Straffer), — addig már 1486—1490. évtől kezdve, jóllehet még kezdetleges formában, az anyagi és alaki része alakul ki a katonai büntetőjognak.

Az 1431. évi hadicikk fordulóponthoz jelent a tekintetben is, hogy ez szünteti meg az ítélezésnél a különbséget a *vazallus és szabad ember*, vagyis *lovag* között.*** Azonkívül a párbajt, mint perdöntő eszközt (bizonyíték) eltörli.

* . . . Niemand darf während eines Gefechtes, oder Sturmes plündern, Niemand aus der Lager ohne Urlaub auf Beu e ziehen. Fahnenflüchtige werden für Schelme erklärt und im Betretungsfalle hingerichtet. Niemand beim Lager darf man sich nur des Zeitengewehrs und auch dessen lediglich zur Nothwehr bedienen. Niemand soll nachts sein Gewehr abschiessen . . . Streng verboten ist aller Betrug bei der Musterung, sowohl der mit Persohnen, als der mit Sachen . . . keiner soll dem andern Zutrinken um ihn zum Trunk zu nötigen. Kein Hauptmann dem anderen seine Knechte amspänstigen machen, und niemand auf Bord spielen. E hadicikkek szerint a szökevény Landsknechte bárki ahol érte, megölhette; háborúban aki a sorból és rendből megugrott, azt a hozzá legközelebb álló bajtárs háromszori felszólítás után felkoncolhatta.

L. ezekre a hadicikkekre vonatkozó részletes ismertetést Jähns: i. m. I. k. 759. s. k. l. és részben Weisel: i. m. 43. s. k. l.

** Az előző hadicikkeken kívül újabb bűncselekményekként jelöli meg az őrszolgálati kötelességsértés több fajtát, tehát minősített eseteit, az engedély nélküli zsákmányolást, gyanús egyének elrejtését, zsákmányolt tárgyak és állatok eltulajdonítását. Az ittasságot sem mentesítő, sem enyhítő körülményül el nem fogadja. Bűncselekmény az „előljárónak tettleges megsértése, malmok, süőkemencék, gazdasági eszközök elpusztítása; aggok, asszonyok, gyermekek, papok agyonütése“. Különösen bünteti az őrségen leittasodást. Büntetések mint az előző hadicikkek büntetései és még általában a hivatalvesztés, kicsapás a hadsereg kötelékéből.

*** Ezideig, ha pdl. a vazallus (hűbéres) háború idején hűbérurának zászlaja alá felhívás dacára be nem vonult, javait vesztette: a szabad ember ezzel szemben 60 sillinget fizetett. Éppen úgy ha szabad ember az őrségről önkényűleg eltávozott, 6 sillinget fizetett; ha táborban megittasodott, addig kellett vizet innia, míg bűnét megbánta és belátta, azonkívül bizonyos ideig nem volt szabad bajtársaival érintkeznie.

A hadicikkeknek (*Kriegsartikeln, Bestallungsbrief*) azonkívül, hogy ezekből fejlődik ki idők multával Európa minden államának *alaki és főleg anyagi katonai büntetőjoga*, még a tekintetében is jelentőségük van, hogy keletkezésükkel alakul ki a különbség *büntetőbíróági és fegyelmi eljárás* között. Fegyelmi fenytést is a pallosjoggal bíró ezredes szab ki és pedig, vagy saját belátása szerint, vagy bírói közegétől (Schulteiss, Profoss) bekövetelt vélemény alapján.*

A *hadsereg állandó testületi jelleget ölt*; a katonai bíraskodás lassacskán a XVIII. század elején már kiterjed a katonák, továbbá ezek családtagjai és szolgaszemélyzete magánjogi és bűnügyeire, valamint a hadsereg kötelékébe tartozó összes személyek bűnügyeire.** Amennyiben pedig bizonyos bűncselekményekre a hadicikkek büntetéseket nem tartalmaztak, akkor ezeket a birodalom *általános büntető törvényei* szerint bírálták el. Itt domborodik ki katonai büntetőjogi szempontból is jelentősége *V. Károly* német császár birodalmi büntető törvénykönyvének, az 1532. évi *Carolina*-nak is (*Constitutio Criminalis Carolina*), amelynek büntetési rendszere és általános jogelvei alapját képezték e kor hadicikkeinek is. Nyomon követi a katonai büntetőjogi rendelkezéseket *I. Miksa* császárnak 1499-ben a tiroli grófság számára a polgári büntetőjog terén bevezetett fenytítő törvényszéki rendtartása (*Malefizordnung*), továbbá az alsóausztriai *Landsgerichtordnung* (1514); még korábbi polgári büntető perjogi törvény a *nürnbergi Halsgerichtsordnung* (1481).*** Jelesebb és részletesebb ezeknél a *bambergi Halsgerichtsordnung, Bambergensis* (1507) (*mater Carolinae*) és a *brandenburgi Halsgerichtsordnung, Brandenburgica* (1516) (soror *Carolinae*). Miként a katonai büntetőjog terén *II. Miksa* alatt a speier-i országgyűlésen hozzák 1570-ben az előző hadicikkek nyomán szerkesztett és ennek a kornak legteljesebb hadicikkeit, akként *V. Károly* császár alatt 1530. és 1532. évben az augsburgi és régensburgi országgyűlésen fogadják el a rendek ennek a kornak legjelesebb termékét a polgári büntetőjog tárgyában, a *bambergi és brandenburgi törvényekből Schwarzenberg János* lovag által összeállított egységes birodalmi büntetőtörvényt, a „*Constitutio Criminalis Carolina*“-t (*Peinliche Hals-Gerichtsordnung*), amely az első teljes és részletes munka e téren. Első és harmadik része a büntető eljárást, második része az anyagi büntetőjogot tartalmazza. Ennek a törvénykönyvnek, mint említettük, nemcsak azért van elsőrendű jelentősége, mert a hadicikkekben fel nem sorolt deliktumok esetén a *Carolina*, mint általános birodalmi büntető törvénykönyv rendelkezéseit alkalmazták a katonákra is, hanem azért is, mert általános büntető-

* A fegyelmi büntetések nagyjában ugyanazok, mint a rómaiaknál és még elzárás, dorgálás, vagyonbüntetés (ez utóbbi bizonyos számú marhák beszolgáltatásában állott).

** L. idevonatkozólag 1712. évi „Auditeurs-Instruktion“-t.

*** Kopp: Das Altnürnbergger Strafrecht 1845.

jogi elveit és büntetési rendszerét magukévá teszik e korszaknak hadicikkei és egyéb katonai büntetőjogi intézményei is.

Ezeket az első kodifikacionális kísérleteket (a Carolina már teljes kodifikáció) a XVI. század elején egymásután követik a katonai büntetőjog terén mindig teljesebb anyagi és alaki katonai büntetőjogi intézmények.

A Carolina főleg azt a célt szolgálta, hogy a mindig nagyobb tért hódító római jogot és a német tartományok jogintézményeit összeegyeztesse. Ennek a céljának megfelelőleg az egyes tartományok jogintézményeit, Statutumait, amennyiben a Carolinával ellentétben nem állottak, érvényben hagyta. (Clausula Salvatoria.) Természetesen a Carolina sem tehetette túl magát a korszellemre, amikor rendkívül szigorú büntetési tételeivel és a halálbüntetés válogatott súlyosbításával akarta a tettetést a bűncselekmény elkövetésétől elrettenteni.

Nagyjában ugyanezt a jogfejlődést tüntetik föl Európa többi nyugati országai is, mint ahogyan az államforma is együtt fejlődik és szilárdul meg azokban, mint ahogyan például a hűbériség és ököljog is egyidőben kifejlődve nyomja rá bélyegét minden államban a kornak mindegyik alkotására. Franciaországban XIV. Lajos,* Spanyolországban II. Fülöp (1567), Angliában Hódító Vilmos, Dániában V. Keresztély (1683), Oroszországban IV. (Nagy) Iván (1497), Olaszországban a glosszátorok és postglosszátorok korában indul meg; tehát mindenütt általában a XV. század utolsó, vagy a XVI. század első felében az evolúció, amely a büntetőjog megújodásához és első kodifikacionális kísérleteihez vezet. Ezen a fejlődési fokon azután megmarad Európa mindegyik államának büntetőjoga jóformán egészen a francia forradalomig. A nemzetközi jognak kialakulása és az olasz bölcseleőknek, valamint a francia encyklopedistáknak működése az európai jogéletre már a XVIII. század közepétől azzal az erjesztő hatással volt, amelyet a francia forradalom segített európaszerte a modern jogelvek általános diadalához. Maga a Carolina három évszázadon át volt hatályban. A XVIII. század közepéig az egész német birodalom kötelező büntetőjoga volt a Carolina,** egyes német tartományokban pedig ezt csak a mai egységes német birodalmi büntető törvénykönyv váltotta föl 1872-ben. (Mecklenburg, Brema.) Jellemző e kor büntetőjogára annak immár általánosan elismert közjogi

* Franciaországnak első katonai büntetőtörvénykönyvét szintén XIV. Lajos alatt szerkesztették 1651-ben (*Code Militair*), ez már a katonáknak egymás közötti közönséges bűncselekményeire és a katonailag minősülő közönséges bűncselekményekre is kiterjeszkedik. Ugy ez, mint ugyan csak XIV. Lajos részéről jóval később, 1670-ben kibocsátott polgári büntetőjogi rendeletek „ordonans criminel” nem tekinthetők azonban még kodifikacionális munkának, amint csak 1791-ben szerkesztettek Franciaországban (*Code Penal*), azideig a bíróságok önkényesen állapították meg nemcsak a bűncselekményeket, hanem azok büntetését is.

** Csak Bajorország számára szerkesztettek, de erősen a Carolina nyomán 1751-ben új büntetőtörvényt: „*Coder juris Criminalis Bavarici*.”

jellege és egységes kodifikacionális rendszerének kifejlődése mellett a kizárólagos megtorlási és elrettentési elv, a kegyetlen-ségig menő *túlzsígor*, (Franciaországban pl. a lovakkal négy-felé tépetés) válogatott kínzó, testesonkító büntetések és a halál-büntetés súlyosbitása.

Nézzük már most a Német birodalom katonai büntetőjogá-nak tovább fejlődését egészen a porosz és osztrák irányok szét-válásáig (*III. Ferdinánd* osztrák császár 1642. évi hadicikkei). Azután vizsgáljuk Ausztriának ezidőtől kezdve elkülönülő kato-nai büntetőjogi intézményeit.

3. Szakasz.

Katonai büntetőjogi intézmények a XVII. század első felétől, vagyis a nemzetközijog kialakulásának idejé-től és az állandó hadseregek korában.

Gusztáv Adolf svéd királynak 1621. évben az északnémet Svéd-Pomeránia számára sajátkezüleg szerkesztett hadicikkei-vel új korszak kezdődik a katonai büntetőjog terén. Ez a felvilá-gosult uralkodó nagy eszének és nagy szívének adja fényes tanujelét, mikor említett hadicikkeiben, korát több századdal megelőzve, az emberiesebb, méltányosabb és enyhébb felfogást juttatja érvényre, ha egyelőre jóformán csak a büntetés kisza-básánál is. Míg egyrészt eltörli a botbüntetést, addig másrésztől nemcsak az alárendeltek kötelességeit szabja meg előljáróik iránt, hanem megfordítva is. Első hadicikk ez, amelyik az ellen-séges állam alattvalói védelmében is büntetőjogi szankciót álla-pít meg, a fosztogatásra halálbüntetést rendelve.

Frigyes Vilmos, a német választófejedelem hadicikkei (*Churfürstlich-brandenburgisches Kriegsrecht, oder Artikels-brief*, 1665) már ez utóbi nyomán készültek és mint ilyenek a protestáns német államokban éppen úgy alapját és jogforrását képezik a későbbi német katonai büntető törvénynek, mint II. Miksa Reiterbestallungja és gyalogos Landsknechtjei számára készült hadicikkei alapját és jogforrását képezik a többi német államok későbbi rendszeres katonai büntető törvényének.

Gusztáv Adolfnak és *Frigyes Vilmosnak* emberiesebb irány-ban fejlődő hadicikkeinél még nagyobb lendítést az emberies-ség irányában e korszak katonai büntetőjogán egy új jog-tudományi ágnak életrekelése. Az egyes népek és nemzetek iparának és kereskedelmének fejlődésével mindinkább megdől-nek azok a korlátok, amelyek a nemzeteket egymástól elválaszt-ják. Ezzel együtt jár a nemzetek egymással való érintkezésének szabályozása és azoknak a barbár elveknek elavulása, mely sze-rint a háborút az ellenséges államnak nemcsak katonái, hanem összes intézményei, összes polgárai ellen is viseljük. Elmúlt a régi idők jelszava, a *bella omnium contra omnia*, amikor az ellenséges állam polgárait igazságuk- és joguktól is megfosztva, rabszolgák láncára fűzték, vagyonukat és marháikat bitang

jószágnak tekintették. A tisztultabb vallási felfogás, a reformáció kora és egy új világrész fölfedezésével járó fokozottabb kereskedelmi szellem kelti életre a mindezek biztosítására és felvirágoztatására szolgáló új jogtildomány ágat, a *nemzetközi jogot*. A háborút az államok hadseregei küzdik végig. Ezen belül az államok jogait, javait, békés polgárait a nemzetközi jog védelmezi.

Erre az időre esik *Hugo de Grootnak* ezt az új tudomány-ágot felölelő és kifejtő, korszakot alkotó nagy munkája: „*De jure belli ac pacis*“ (Páris 1625). Kifejti ebben a csak most meginduló világkörűli hajózással (első indiai út) kapcsolatos szabad tengerek (mare liberum) és szabad kereskedelem elméletét, a háború jogszerűségét, az alattvalók állampolgári kötelességét. Kifejti, hogy mi jogszerű és megengedett dolog a háborúban és mi jogszerűtlen és meg nem engedett; beszél a háború befejezéséről és a békekötésről. Ennek a korszaknak hadicikkei az ellenséges javaknak lehetőség szerint való kímélése céljából rendszeresen felsorolják a fosztogatás, az engedély nélküli zsákmányolás büntetettét, hadi foglyok megsebesítését, kirablását. Körülírják a zsákmányolási jogot, stb.*

1867-ben sikerül az észak-német szövetséges államokban érvényre emelni (Szászország kivételével) az 1845. évi porosz katonai büntetőtörvényt az addigi sokféle katonai büntető-

* Ugyanez a szellem tükröződik vissza *Gusztáv Adolfnak* fentebb említett 1621. évi 150 szakaszból álló hadicikkeiből, melyet *Jähns*: i. m. II. k. 1084. lapoldalan következőkép jellemez: Es geht ein Zug der Frömmigkeit und der Ehre durch diese Sätze. Der Krieger soll durch Seine Tätigkeit geädelt sein und darf daher nichts Schlechtes tun; er darf den Krieg nicht mit grösserer Härte führen als in dessen Wesen liegt; er ist ehrenwert zu behandeln, es dürfen ihn keine das Gefühl empörende Strafen treffen, wenn er sie nicht durch Schandtaten herausfordert. Haben schwedische Krieger ein Land erobert, so gehört es dem Könige und demgemäss sind die Einwohner nicht als Feinde, sondern als schwedische Untertanen zu behandeln. Im dienst ist blinder Gehorsam Pflicht; ausser Dienst behält jeder seine bürgerlichen und menschlichen Rechte. Übeltäter darf der Generalprofoss überall ergreifen. Gerichte gibt es zwei im Lager: das Regimentsgericht (13 Ober- und Unteroffiziere von allem Graden) und das Obergericht (die Generale, Obersten und Oberstlts. Unter Forsitz des Feldmarschalls). Vor letzteres Gericht gehören Hochverrat, Klagen gegen Edelleute, Streitigkeiten zwischen Offizieren und Soldaten. Zur Gültigkeit des Urteils genügt die Unterschrift des Feldmarschalls; Berufung fand nicht statt. In peinlichen Fällen wurde das Obergericht öffentlich unter freiem Himmel gehalten und des Urteil sogleich vollstreckt.

E humánus intézményekből fejlődik ki a XVI. század végén a mindig általánosabb állandó hadseregek szolgálatában számos egészségügyi intézmény a betegek és sebesültek érdekében.

Ez eszmék hatása alatt — mint fentebb említettük — még erősen a Carolina nyomán készült Bajorország kodifikacionális polgári büntetőtörvénykönyve 1751-ben a „Codex Juris Criminalis Bavarici.“

Hogy mily óriási lökést ad egész Európa jogfejlődésének a XVIII. század racionalista bölcséletén, a francia encyklopedisták és az olasz klasszikusok, pozitivisták lángelméjén átszűrt és a francia forradalom tüzes keresztségén megtisztult 1791. évi francia Code Penal (polg. Btk.), erről

törvény helyébe.** Majd annak szüksége merült föl, hogy az egész német birodalomnak 1871. május 15-i polgári és egységes birodalmi büntető törvénykönyvével, amely utóbbi életbe lépett 1872. január 1-én, a katonai büntető törvénykönyvet is összhangba hozzák, mire a szükséges munkálatok foganatosítása után megalkották 1872 október 1-én életbelépő *egységes német birodalmi katonai büntetőtörvénykönyvet*, a katonáknak katonai és katonailag minősülő közönséges bűncselekményei tekintetében; míg az általános, modern jogelveknek megfelelőleg a katonákra is kiterjesztették egyéb: azaz a közönséges bűncselekmények tekintetében az általános, vagyis polgári büntető törvénykönyv érvényességét. Éppen így az általános jogelvi meghatározások érvényesülnek a katonákra is a szándék, kísérlet, részesség, enyhítő-súlyosító körülmények, büntetést kizáró okok, halmazat stb. tárgyában. Legújabb katonai bünvádi perrendtartása pedig 1898. december 1-én lépett életbe.

Ausztriának katonai büntetőjoga a német tartományok katonai büntetőjogától III. *Ferdinánd*, mint osztrák császár alatt válik külön. III. *Ferdinánd*-nak 1642. évi hadicikkei az első katonai büntetőjogi rendelkezése az önálló Ausztriának. Sem III. *Ferdinánd*, sem I. *Lipót*, de III. *Károly* alatt sem volt azonban még önálló általános, polgári kodifikált büntetőjoga Ausztriának. Az első kodifikacionális polgári büntető törvényét *Mária Terézia* alatt 1768-ban *Böhmer* tanár nyomán szerkesztették: a „*Constitutio Criminalis Theresiana*“-t. Ez ideig a Carolina volt érvényben Ausztriában is úgyannyira, hogy pld. a katonáknak azokat a (közönséges) bűncselekményeit, amelyek az 1642. évi és későbbi osztrák hadicikkekben felsorolva nem voltak, a Carolina, mint Ausztria számára is érvényes polgári büntetőjogi rendelkezés alapján bíralták el. A hadicikkeknek ugyanis első és legfőbb célja a hadsereg harc készségének és katonai fegyelmének biztosítása. Így ezek a hadicikkek a katonáknak kizárólag olyan bűncselekményeire terjedtek ki, melyeket, mint lényegileg *katonai* bűncselekményeket főleg a háborúban és kizárólag a katonai fegyelem ellen követtek el; míg a *nem*

még a negyedik szakaszban is lesz szó. Itt csak annyit, hogy már ez eszmeáramlatok hatása alatt készült a porosz régebbi 1794. évi Allgemeines Landrecht, ugyancsak mint polgári büntetőjogi kodifikáció a régebbi, 1813. évi bajor; 1838. évi szász; 1839. évi württembergi; 1840. évi hannoveri és braunschweigi, hasonlóképpen a későbbi 1845. évi badeni; 1855. évi szász; 1869. évi hamburgi és újabb 1861. évi bajor; 1850. évi thüringi; 1859. évi szardíniai; 1865. évi svéd; 1866. évi dán; 1867. évi belga; 1870. évi spanyol; végül mindezek koronájaként (még inkább a francia eszmék és Code Penal hatása alatt) bár még 1851. évben a porosz és 1852. évi osztrák polgári büntetőtörvénykönyv. Ennek megfelelőleg az *egyes német államok katonai büntetőtörvényei* már nem mint hadicikkek, hanem *teljesen a modern jogelvek szerint felépített kodifikacionális katonai büntetőtörvény-és eljárás* látnak napvilágot.

** Az egyes államokban ezideig az alábbi keletű katonai büntetőtörvények voltak érvényben: Baden 1803.; Württemberg 1818.; Hannover 1841.; Schleswig-Holstein 1850.; Szászország 1855.; Toskana 1856.; Bajorország 1861.

katonai (közönséges) bűncselekmények tekintetében az állam polgári hatóságai voltak illetékesek (Landesobrigkeit) a polgári büntető törvények alapján; megjegyezvén, hogy még az 1642. évi hadicikkek sem szólnak kifejezetten a „katonailag minősülő közönséges” és „közönséges” bűncselekményekről, csak „katonai” és „nem katonai” deliktumokat említenek. Az előbbi megkülönböztetést csak a későbbi hadicikkek ismerik. Persze lényegileg a „katonai” bűncselekmények alatt a katonailag minősülő közönséges bűncselekményeket is értik és felsorolják. A nem katonai deliktumok alatt pedig a tulajdonképeni közönséges bűncselekményeket értik.

Úgy III. *Ferdinándnak* 1642. évi hadicikkei, mint I. *Lipótnak* az 1642. évi hadicikkek javított kiadását képező és 80 pontból álló 1665. évi; majd a szintén kevés módosítással szerkesztett és 60 pontból álló 1668. évi hadicikkei,* melyek 1768-ig voltak érvényben, továbbá a 91 pontból álló 1672. évi, majd ennek pótlásaként készült és 96 pontból álló 1682. évi hadicikkei éppen úgy, mint III. (VI.) *Károlynak* 1721. évi hadicikkei, az előző kor hadicikkei nyomán készültek a megváltozott viszonyok és korszellem figyelembe vételével. Ezek a hadicikkek takszative felsorolva rendelkeznek a *katonai* (e cím

* I. *Lipótnak* ezek a 60 pontból álló 1668. évi hadicikkei csak Magyarországra nézve kiváló fontosságúak, mert ezeket a „hadi artikulusoka.” II. *Rákóczi Ferenc* fejedelem szabadságharcának első évében, 1703-ban magyarra fordította *Palocsay György* huszárkapitány és ezek a hadicikkek a fejedelemnek azon évi 21 pontból álló és 1704. évi ugyan-csak 21 pontból álló „hadi edictumával” együtt *Rákócziának 1705. évben szervezett rendes nemzeti hadseregében*, mint katonai büntetőjogi rendelkezések szolgáltak. Az első és utolsó magyar katonai büntetőtörvénykönyv szerkesztése is erre az időszakra esik (1707) „A Magyarországi konfederált nemes statusok és rendek részéről szabott hadi regulák, ediktumok és törvények” címén. Mindezekről részletesen a II. Részben III. Fejezet 3. szakaszában lesz szó.

A hivatkozott I. *Lipót*-féle 1668. évi hadicikkek szintén kizárólag a katonai bűncselekmények tárgyában rendelkeznek, így kiváltképen az alábbiakra vonatkozólag:

A lázadást és kísérletét a kötél általi halál megbecstelenítő büntetésével sújtja. A tiszt iránt tanúsított ellenszegülést, mint akár a csapatköteléken belül a parancs teljesítésének megtagadását halállal bünteti. Tisztek, vagy legénység között előforduló *párbajt* a körülményekhez képest *testi vagy halálbüntetéssel* sújtja. Ugyanez a büntetése a *párbajsegédeknek* is. A táborban, vagy helyőrségekben elkövetett kisebb lopások büntetése fogság és megvesszőzés (Gassenlaufe), lőszeren, vagy katonai élelmi kocsikon elkövetett lopás büntetése *testi- vagy halál büntetés*; ugyancsak halál büntetés jár a bajtársi lopásért is. A barátságos országokban elkövetett gyújtogatásért tűzhalál a büntetés. Szidalmazás büntetése pénzbírság. A szállásgazda, vagy szállás koresmárosa (Qwartierwirth) elleni erőszakosság büntetése halál. A századtól egy éjjelen át való eltávozás harcos állományunál (am Streiter) *testi és halál büntetéssel*; kürtősnél és dobosnál becsületvesztéssel és a hadsereg kötelékéből való kieséssel jár. Lázadás előidézésére alkalmas vesztélyes szöbészéd büntetése, annak súlyához és lényegéhez képest *testi és halál büntetés*. A kötelességnek egész csapatok részéről történt megtagadása a bűnös tisztekre nézve becsületvesztéssel és halál büntetéssel, minden tizedik emberre nézve kötél általi halál büntetéssel jár; a többi résztvevőt a legveszélyesebb állásokra,

alatt foglalják össze a katonailag minősülő közönséges bűncselekményeket is) bűncselekmények tárgyában, megszabva az egyes bűncselekmények büntetését is; míg a *nem katonai* (közönséges) bűncselekményekre nézve kijelenti, hogy azok fölött az elkövetési helynek poglári büntetőbírószágai illetékesek. ("Die Bestrafung der letzteren ist der Landesobrigkeit an Ort und Stelle des Vergehens zugewiesen.")*

Alapját és jogforrását képezik ezek a hadicikkek úgy az 1914. évi Ausztriában és Magyarországon is érvényes — persze rendeletekkel minduntalan módosított — azon katonai bünvádi eljárásnak és részben anyagi résznek, melyet *Mária Terézia* alatt 1754-ben szerkesztettek (*Therezianische Militär Justiz-norm*); miként alapját képezik az 1803. évi osztrák polgári Btk. bővített kiadását képező és már a katonai bűncselekményeket is felölelő 1855. évi kodifikált osztrák-(magyar) katonai büntető törvénynek is, amelyet időnként és esetenként szintén rendeletekkel — bár a közös hadsereg, osztrák Landwehr és magyar honvédségnél nem egyöntetűleg — módosítottak a változott viszonyokhoz képest (l.: I. Fej. V. p.). Az 1754. évi *Militär-justiznorm* már kiterjeszti azonban az I. *Lipót* alatt szervezett állandó hadsereg követelményeként a katonai bíróságok illeté-

őrálásokra helyezik. Ugyanez a büntetése azoknak, akik zászlóaljukat, csapatjukat, sánc- vagy egyéb erődített helyeket, mielőtt három ostromot kiállottak volna, vagy azt rommá lötték volna (Ohne drei Stürme ausgestanden zu haben, und ohne augenscheinlich Ruin), elhagyják. Szétugrasztott csapa-ok harcosai közül azokat, kik kézre kerülnek, halál büntetés éri, ha három hét lefolyása alatt közzétett háromszori idézésre és biztos kíséret ígérete dacára (trotz Zusage des sicheren Geleites) vissza nem térnek. Zsákmányolás, ha az az ellenség végleges leverése előtt történik, bűntetése halál és a késedelem veszélye esetén, a parancsnokok részéről teljesítendő felkoncolás. Hadifoglyoknak be nem szállítása tettségsszerű bűntetéssel sújtatik. Katonák illetékeinek visszatarása miatt tiszteknek a büntetése becsület és halál büntetés. A sorozás alkalmával elkövetett család tisztelnél becsületvesztéssel és a ludasra — hitszegőkre — hamis esküre szabott büntetéssel jár. Egyéb hadicikkekben felsorolt katonai bűncselekményeknek elősegítése (bűnpalástolás) a rendfokozatnak szégyenítő elvételével (schimpliche entsetzung der Charge) és a körülményekhez képest testi és halál büntetéssel jár. Erődített helyeken ki- és bejárás másutt, mint a szokásos utakon és helyeken testi és halál büntetéssel jár. Az őrnék mellőzése (Nicht-Respectirung), vagy a fegyvernek önkényű kezelése halál bűntetéssel jár. Az őrhelyen elalvás, vagy annak időelőtti elhagyása agyonlövés általi halál büntetéssel jár. Ezekben a hadicikkekben említett egyéb deliktumok büntetése ugyanaz, mint aminőt azokra a korábbi hadicikkek szabnak meg. Ilyen deliktumok: emberölés, ágyasviszonyban élés, útonállás, nyilvános erőszakoskodás, hamis eskü, varázslás, az őrség elmulasztása, őrhelyen megittasodás, ott láрма okozása, általában őrszolgálati kötelességsértés, ellenséggel való egyetértés, vonatkozás a harctól, vagy az ellenséghez való átpartolás, riadó alkalmával az őrhelyről elmaradás. Weisl: i. m. I. k. 56. l.

* Fenti hadicikkek részletes tárgyalását l.: *Weisl dr. i. m. I. k. 56. s. k. l.* és *Jähns i. m. II. k. 1308. l.*, ahol is az 1682. évi hadicikk 35. §-át ekként idézi: Er verordnet, „dass die Kriegsofficier für die Exorbitanten und verursachten Schäden, es seie gleich in Marschen oder in Quartier zu stehen haben... Gestalten dann zu mehreren Nachdruck und Versicherung, jeder Kreisstand, wo sich die Soldaten befinden, oder da derselbe nicht

kességét, úgy a polgári jogügyletek, miként az összes büncselekmények tárgyában nemcsak a katonákra (és pedig tisztek, altisztek és legénységi egyénekre), hanem ezek hozzátartozóira is (házastárs, gyermekek, szolgaszemélyzet) és az immár állandó hadsereghez állományilag tartozó összes egyénekre (markotányos, hajcsárok, stb.). És pedig e tárgyban rendelkezik már az állandó hadsereg felállítása után rövidesen kibocsátott 1712. évi *Auditeurs-Instruktion*.

A Mária-Theresia féle *Militärjustiznorm* első idejében a rendes elsőfoku hadbírói eljárás az ezredbíróságok előtt folyt le (*Regimentsgerichte*). Olyan egyének és különleges jogeseteket fölött, akik és amelyek nem tartoztak a rendes katonai bíróság illetékessége alá, elsőfokulag a „*judicia delegata militaria mixta*“ ítélte. Ilyen kiváltságos egyének voltak már az ezredes és magasabb rendfokozatu katonai egyének. Ez utóbbi bíróság illetékessége alá tartozó különleges jogeseteket voltak egész csapatkötelékek bűnügyei (gyávaság, zendülés, lázadás, stb. esetén), továbbá a katonai kincstár ellen folyamatba tett keresetek; azután a katonai egyének holtta nyilvánítása és való keresetei. Ezt a bíróságot később „*Landes-Militärgerichte*“-nek nevezték és két polgári bíró is tagja volt annak. Másodfoku bíróság volt a „*Hofkriegsrätliche Justizkollegium*“.* Később ez a bíróság harmadfokban ítélte, mikor is másodfoku bírósággá az általános katonai felelőztetési bíróságot (*Allgemeine Militärappellationsgericht*) szervezték.**

mächtig genug, die ausschreibende Fürsten zu ersuchen, wann wieder die ordonance gehandelt und was darüber erpresst, oder mit Verwunden, Rauben, Brennen, Morden oder in andern dergleichen nicht Militärischen Verbrechen excediret worden, die Deliquenten nicht allein für sich selbst gefänglich anzunehmen und zu examiniren, sondern auch die Strafe anzusetzen und an ihnen zu exequiren.“

Ennek a korszaknak egykorú katonajogi írói voltak: *Stieler* (Späten): „Der Kriegsschuldheiss.“ 1694; *Völker*: „Corpus Juris Militaris.“ 1709; *Ludowici*: „Kriegsprozess.“ 1715; *Seyfried*: „De habitu juris militaris.“ 1715; *Lünig*: „Corpus Juris Militaris.“ 1723; *Knorr*: „Anleitung zum Kriegsprozess.“ 1738; (*Jähns*: i. m. II. k. 1526. s. k. l.) Mint a XVII—XVIII. század katonai tudományainak encyklopédiáját kell említenünk az 1725. évben készült: „Kriegsgebräuche des Infanterieregiments Herzog v. Lothringen“ című munkát, mely 51 számban sorolja föl a szükséges ismereteket. Így a 24. szám a kihallgatásról; a 25. a hadijogról; a 26. a rögtönbíráskodásról; a 28. a kivégzés módjáról; a 29. az agyonlövésről („*Arquebusieren*“); a 30. a megvesszőzés módjáról (*Spiess-Ruthen*, oder *Gassen-Laufen*); a 31. a nőszemélyek (*Weibsbilds*), vagy hadicikkekre nem kötelezett egyének (nicht obligierten *Knecht*) kivégzéséről; 32. a büntetés végrehajtásáról a tettes távollétében, a névcédulának a bitóra történt szegezéséről; a 33. szám arról szól, hogy már a bitó kezébe került tettes miként lehet büntetlen; a 34. szám pedig a hadicikkek közzétételéről intézkedik; a többi szám a katonák és örök általános magatartását szabja meg. (u. o. 1670. l.)

* Ezt a „*Hofkriegsrat*“-ot még 1666-ban szervezi az alsóausztriai kormányzás számára egy császári udvari végezmény és ugyanez illetékessége tárgyában is rendelkezik. (*Jähns*: i. m. II. k. 1316. l.)

** *Schmid Ferdinand* dr.: „Das Heeresrecht der Österreichisch-Ungarischen Monarchie“. 496. l.

Ez a *Mária Terézia* féle Militärjustiznorm az első osztrák törvény, amelyik a rendszeres katonai bünvádi perrendtartást is megszabja; érvényben volt — ismételjük — Ausztriában és Magyarországon, persze mindenütt rendeletekkel többször módosított formában az 1912. évi XXXII. és XXXIII. t.-c., azaz a közös hadsereg és honvédség katonai bünvádi perrendtartásának 1914. július 1-én történt életbeléptetéséig. A megszámlálhatatlan császári rendeletekkel módosított *Mária Terézia* féle katonai bünvádi eljárást a változott viszonyoknak némiképp figyelembe vételével átírják 1884. évben és az alábbi címet adják ennek: „*Militär-Strafprozessordnung, ämtliche Zusammenstellung der, über das Strafverfahren bei den Gerichten des stehenden Heeres und der Kriegsmarine bestehende Gesetze und Vorschriften.*“ Ennek a Kbp.-nak magyar fordítása volt hatályban Magyarországon is.* Ez a „Tereziana“, valamint az 1768. évi „*Constitutio Criminalis Theresiana*“ (polgári büntető törvénykönyv) éppen úgy az elrettentési elvet juttatja érvényre (tán még szigorubb formában), mint a *Carolina*, bár tagadhatatlan, hogy, mint jogászai mű, nyilván már a korszellemnek megfelelőleg és a XVIII. század olasz böleselőinek nyomán messze amaz előtt jár.

4. Szakasz.

Katonai büntetőjogi intézmények a XVIII. század második felétől és a francia forradalom hatása alatt.

Ha a katonai büntetőjog történeti fejlődésének vizsgálatánál nem tekinthettünk el ez ideig sem attól, hogy legalább főbb szakaszaiban, ott ahol a fejlődés közös törvényei szerint a polgári büntetőjog amazzal össze ágazik, sőt bizonyos területen és mértékben egymást helyettesítik, hogy ebben a mértékben a polgári büntetőjog fejlődésére is néhány pillantást vessünk; akkor még fokozottabb mértékben kell vizsgálnunk azokat a tényezőket, amelyek Európa általános és ebből fejlődő katonai büntetőjogának újjá alakulását eredményezték a XVIII. század második felében, majd főleg a francia forradalom idejétől kezdődőleg.

A második fejezetben behatóan vizsgáltuk azokat az okokat és tényezőket, amelyek a XVIII. század közepétől kezdődőleg, akár a katonai büntető jogtudományt a böleseleti- és természet-tudományok, továbbá a szociológia révén, az élet tudományává tették. Egy *Hugó Grotius*, *Mostequieu*, *Rousseau*, megteremtik a nevükről híres korszakot. A fentebbi tudományok segítségével

* A katonai bünvádi perrendtartásnak 1859. évtől kezdődőleg több, mint 40 évig tartó kodifikációs munkálatairól l.: *Zeitschrift für Militärrecht* 1917. 24. l.: *Albin Schager* dr.: „Aus der Geschichte der neuen Militärstrafprozessordnung.“

világosságot gyűjtanak az inkvizitorok kínzókamráiba, hogy borzalommal töltsék el az emberiséget az igazság cégére alatt működő emberi szörnyek munkájával szemben. Az *emberiség, egyenlőség és szabadság* friss fuvallata végleg eltünteti a középkori sirjukból még föl-föl járó boszorkányokat.* A felvilágosodás hadat üzen a babonás jogi tudatlanságnak, amelyik nyilvánvaló, végzetes jogi tévedéseit kegyetlenséggel párosította. A francia encyklopedisták (*Diderot, D'Alambert, Helvetius, D'Holbach*) *Voltaire* és *Beccaria* megértik koruk intó szavát; *Beccaria* olasz gróf „*Dei delitti e delle pene*” című könyvével (1764) rövid időn belül egész Európát megnyeri a modern kriminalisztika üdvös elveinek.

Az eszmék érnek és csak egy szikra kellett ahhoz, hogy valóságban és Európaszerte életre keljenek. Ezt a szikrát a francia forradalom adja, amely 1789-ben elsöpri a zsarnokságot, vele együtt hosszú századoknak igazságügyi rögeszméit, agyrémeit. A forradalom adja a szabadságban, egyenlőség- és testvériségben újjászületett Franciaországnak régi, kegyetlen és sokszorosan elévült XIV. *Lajos* korabeli 1670. évi polgári büntető rendelkezései helyébe az 1791. évi *Code Penal*-t, a francia anyagi büntető törvénykönyvet.**

A francia forradalmi és modern büntetőjogi eszmék hatása alatt készül, bár még néhány évvel a *Code Penal* előtt Ausztriában II. *József* császárnak 1787. évi polgári büntető törvénykönyve: a „*Josefina*” és 1788. évi polgári büntető perrendtartása. Persze ez első lépések még csak tapogatás a világosság felé, de a jég megtört. A *Josefina* átmenet a régi rendszerből a felvilágosodás felé, ehhez képest egyes pontjaiban túlzó az új irányban, mikor — a rögtönbiráskodás esetét kivéve — eltörli a halálbüntetést; majd pedig a régi iránnyal nem tud egyszerre szakítani, amikor, bár eltiltja a kínzást, felfogásában mégis több esetnél a kegyetlenség felé hajlik. Később az ellentétek már némiképp kiegyenlítődnek. 1795-ben visszaállítják a halálbüntetést és az 1787. évi polgári büntető törvénykönyvet 1803 szeptember 3-án új polgári büntető törvénykönyvvá váltja föl Ausztriában, amelyik nagyrészen amannak áldozása. Az 1787. évi *Josefina* alapelvei és rendszere nyomán készült, még a legújabb 1852 május 27-iki osztrák polgári büntető

* Habár nálunk már Kálmán király a mesékbe utalta a boszorkányokat („de strigii, quae non sunt . . .”), még sem zárta ki ez azt, hogy Németországban 1749-ben, Sweitzban még 1782-ben is kivégeztek egy „boszorkányt”.

** Az 1791. évi *Code Penal* büntetési rendszere már a szabadságvesztés büntetés és a pénzbüntetés. A halálbüntetést csak négy esetre rendeli, a minősített kivégzést megszünteti. A bűnfogalmakat szabatosan és világosan írja körül. Rövid megszakítással ez a *Code Penal* marad érvényben Franciaországban 1810-ig, mikor is I. *Napoleon Code Penal*-ja váltja föl amaszt. *Napoleon*nak ez, a régebbi *Code Penal*-ból átdolgozott törvénykönyve 1811. január 1-én lépett életbe.

törvénykönyv is, amely lényegileg csekély módosítással újabb kiadása az 1803-iki törvénykönyvnek.*

A katonai büntetőjog terén *I. Lipót* és *III. Károly* császároknak fentebb hivatkozott hadicikkei a XVIII. század végéig hatályban voltak számos rendelettel, szabállyal módosítva.** Ezeket a régi hadicikkeket az időközben kiadott utasítások és szabályzatok nyomán *I. Ferenc* császár dolgoztatja át, akinek 1798. évi hadicikkeivel szűnik meg hatálya az *I. Lipót* és *III. Károly*-féle régebbi hadicikkeknél. Ezeknek az 1798. évi hadicikkeknél anyagi katonai büntetőjogi rendelkezéseit rendszerbe gyűjti, a katonai bűncselekményeken kívül teljesen az 1803. évi, majd 1852 május 27-iki osztrák polgári büntető törvénykönyvre támaszkodó, 1855 január 15-iki kodifikált katonai büntető törvénykönyv. Ennek kodifikacionális munkálatait még *I. Ferdinánd* császár 1830-tól kezdte meg, majd utóda *I. Ferenc József* az addigi tervezetek nyomán készítette azt el.

Hosszú évtizedek óta düledezik a mult század toldó-foldó, rendeletektől már alig látszó osztrák polgári büntető törvénykönyvének rendszere, mígnem számos tervezet után 1909-ben elkészült egy új javaslat, amelynek második átdolgozása 1912-ben jelent meg.

Miként az 1853 július 29-iki régi osztrák polgári bünvádi perrendtartást felváltó 1873. évi új osztrák polgári bünvádi perrendtartást követte, bár megkésve, az 1912. évi katonai bünvádi perrendtartás; akként az új osztrák katonai büntető törvény is nyilván csak a megalkotandó új osztrák polgári büntető törvénykönyv után születik meg.

Hogy a XVIII. századnak vívmányai a büntetőjog terén, majd a francia szabadelvű eszmék mekkora átalakító hatással voltak Németország kodifikacionális anyagi és alaki, polgári és katonai büntető jogára a XVIII. század közepétől kezdődőleg, erről ennek a fejezetnek 3. szakaszában szoltunk, ahol felsoroltuk a német államok újabb polgári és katonai kodifikacionális büntető törvénykönyveit is.

Az 1872 január 1-én életbe lépett legújabb német birodalmi polgári büntető törvénykönyvnek ennél fogva az 1872 október 1-i német katonai büntető törvénykönyvnek napjai is meg vannak számlálva, amennyiben a XX. század természet-tudományi és szociológiai reformmozgalmaiból kinőtt modern kriminológia ott is megtestesült — az alanyi bűnösség elve mellett, a motivumok méltatására épült — polgári büntető törvénykönyvnek 1909. évi tervezetében; és az ezzel szembe helyez-

* „Hogy a fennálló büntetőjog áttekinthetése könnyűvé és biztossá tétessék, a fennebbi 1803-i szeptember 3-án kelt büntetőtörvénykönyvnek, a későbbi törvények által rendelt változtatások beiktatásával s több új határozatok felvételével új kiadását eszközöltettük.“ (A közns. birodalmi törvény- és kormánylap XXXVI. darabjának 117. számában.)

** Az 1752, 1754., 1755., 1763., 1780., 1784., 1790. évi kiegészítő rendeletekről l. *Weisel* i. m. I. k. 62. l.

kedő — az egyénítés, közveszélyesség elvének teljes keresztülvitelére alapított — radikálisabb 1910. évi ellentervezetben. Mindez természetesen hasonló jogelvi alapon a német Kbt. reformját is magával fogja hozni.

Miként az új kor államformáinak és véderő rendszerének változása (hűbériség, zsoldos csapatok, állandó hadsereg) egyértelmű változtatását és kialakulását idézte elő azon kor büntető jogának; akként a XVIII. század reformeszméi, a francia forradalom liberális iránya, majd a XX. század modern kriminológiája is egyaránt éreztette hatását Nyugateurópa összes büntetőjogi intézményeinél. Ezeknek az eszméknek a hatása alatt az összes államokban újabb polgári és katonai büntető törvénykönyvek és bűnvádi perrendtartások készültek. Így *Franciaországban* az 1810. évi Code Penal helyébe annak polgári és katonai büntető törvénykönyve, valamint bűnvádi perrendtartása 1857-ben készült. Legújabb katonai bűnvádi perrendtartása 1901. évben; polgári büntető törvénykönyv javaslata (általános rész) 1892-ben készült. *Olaszországnak* régebbi polgári büntető törvénykönyve és bűnvádi perrendtartása 1865. évi keletű; katonai büntető törvénykönyve (Codice penale per l'esercito del Regno d'Italia) és katonai bűnvádi perrendtartása 1869. évi keletű. Legújabb polgári és katonai büntető törvénykönyve és bűnvádi perrendtartása 1889. évben készült. *Oroszország* régebbi polgári és katonai büntető törvénykönyve és bűnvádi perrendtartása 1869-ben; az újabb 1903-ban készült. Újabb büntető törvénykönyvek készültek* *Svédországban* 1881-ben, *Sveitzban* 1908-ban (javaslat), *Dániában* 1905-ben (javaslat), *Szerbiában* 1912-ben (javaslat), *Hollandiában* 1881-ben, *Spanyolországban* 1870-ben, *Norvégiában* 1902-ben, *Bulgáriában* 1896-ban, *Románia* büntető törvénykönyve még 1874-ből való. *Görögországban* 1871-ben javaslat készült. *Észak-amerikai Egyesült Államok* büntető törvénykönyve 1881-ben, *Japáné* 1908-ban készült. Katonai bűnvádi perrendtartások *Spanyolországban* 1890-ben, *Portugáliában* 1896-ban, *Belgiumban* 1899-ben, *Szerbiában* 1901-ben, *Norvégiában* 1902-ben készültek.

A hangoztatott legújabb büntetőjogi eszmék értelmében is megkezdődött tehát — mikén a fentiekből láthatjuk — a nagy átalakulás munkája. Miután pedig a XX. századnak ezek az új eszmeáramlatai okszerű összefüggésben állanak ennek a kornak

* Nyugateurópa minden államában egységes polgári és katonai Btk. van érvényben, csak a katonai és katonailag minősülő közönséges bűncselekmények tekintetében hatályosulnak önálló és külön katonai büntető törvénykönyvek; Magyarországot és Ausztriát persze kivéve, ahol ezidőszert még a katonák összes bűncselekményeire, tehát a katonai, katonailag minősülő közönséges és a közönséges bűncselekményekre külön Kbt. van érvényben. A készülő új Kbt. szerint azonban nyilvánvalólag nálunk is a katonák közönséges bűncselekményei esetén az általános, azaz polgári Btk. hatályosul.

szocialisztikus reformmozgalmaival, következik ebből, hogy a nagy munkában a jövőben mégkevésbé csupán a jogász elem veszi ki részét, hanem a legújabb büntető törvénykönyvek reformjának kialakuló külön irodalmában meg van a működési köre a szociológusnak épen úgy, mint a jogásznak, a pszihológusnak, orvosnak, sőt nem utolsó helyen a laikusnak is.

Ezek szemmeltartásával kell nekünk is a munkához feküdnünk a magyar katonai büntető törvény megalkotása érdekében. Kitünő példa áll előttünk, bátran elmondhatjuk világhírű büntetőjogászaink nagyértékű magyar büntetőjogi reformmunkáiban, amelyeket hangyaszigorlalommal és igazi zsenialitással szerkesztettek az utóbbi évtizedek alatt. Ilyen eszmék által telítve az ilyen kulturmunka érdekében nem lesz nehéz a magyar törvényhozásnak sem a magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotása, ha, miként az állam általános büntető törvényeinek megszerkesztésénél abban az egész nemzet részt vesz, vagyis „az állami akaratképződés legfelsőbb köreibe az összes *nemzeti* erők behatnak.”

III. FEJEZET.

A magyar katonai büntetőjog.

BEVEZETŐ RÉSZ.

I. A közjogi szellemnek és államiság eszméjének érvényesülése az ősmagyar állami szervezetben. Ez utóbbinak átalakulása a Szent István-féle állami szervezetté.

IRODALOM: Jos. *Keresztury*: De veteri instituto rei militaris hungaricae ac speciatim de insurrectione nobilium. Windabona. 1740. *Jellinek* Artur dr.: Kat. büntetőjog és katonai eskü. 1881. *Gábor* (Graber) Gyula: A kat. büntetőjog törvénykönyv. Budapest. 1901. *Szilágyi* A. K.: A kat. büntetőjog területi hatálya. *Győrffy* László: Értekezések a kat. büntetőjog köréből. I. k. 1913., II. k. 1914. *Doleschall* Alfréd dr.: A kat. büntetőjog.

Az államok akár polgári, akár katonai jogintézményei az állami és társadalmi együttélést szabályozó életjelenségekből nőnek ki. Magyar nemzeti katonai jogintézményeinket tehát szintén csak akkor ismerhetjük föl igazi értékükben, ha vizsgáljuk ezekkel a jogintézményekkel szerves összefüggésben álló egykorú magyar állami és társadalmi életnek tényleg fennállott jelenségeit, törvényszerűségeit, intézményeit. Az az államalkotó erő és képesség, amelyik a magyar nemzetet ezer éves alkotmányos életre predestinálta, rányomta bélyegét ennek a nemzetnek minden intézményére. Míg ugyanis egyrészt ez a nemzet sem vonhatta ki magát azoknak az eszmeáramlatoknak, Európa népei között uralkodó állami és társadalmi szokásoknak hatása alól, amelyek a népvándorlás után a népek végleges elhelyezkedése körül érvényesültek, addig másrészt jogéletének kialakulása

körül is szilárdul ragaszkodott sajátlagos nemzeti intézményeihez.

Az egyéni szabadság- és összetartozás érzete volt az a ragasztószer, amelyik a legrégebb magyar állami és társadalmi életben az ősmagyarokat a *törzsszervezetben* tömörítette. Árpád vezérlete alatt a vérszerződésben egyesült hét törzs a *nemzetgyűlésen* gyakorolta az állami felségjogokat. Ebben a szervezetben megnyilvánuló erős közjogi érzék és közszellem érzete emelte a honszerző magyarokat az akkori germán, longobard és normann hódító és leginkább magánérdekeikért küzdő vezérek körül csoportosuló és szintén egyéni érdekek által vezetett népelemek fölé; amely utóbbiak meghódított területeiken sem közjogi, hanem magánjogi természetű szervezetet alkottak: a *hűbériséget*.

Ekként vezetett az erős és életképes közjogi szellem az *ősmagyar állami szervezeten* a *Szent István-féle központi hatalom kiépítése után a Szent István-féle állami és társadalmi szervezethez* (1000—1308.); majd az *Anjouk korától kezdve a szent korona-féle és ősiségi állami és társadalmi szervezethez* (1308—1848.).*

Aminő föltétel volt a törzsek szerint egységesen föllépő honfoglaló magyaroknak szerves összeműködése ahhoz, hogy az itt talált heterogén népfajok közepette egy ezeréves államnak pilléreit megépíthessék, azonképpen ez állam további lehető és egységes fejlődése ahhoz a föltételhez volt kötve, hogy képes lesz-e az, állami és társadalmi intézményeiben a nyugati népekhez simulva, a keresztény világfölfogást nemzeti sajátosságai-val párosítani, összeegyeztetni; amely keresztény világfölfogás végeredményeiben a barbár népeket a jövő állami és társadalmi élet civilizációjához segítette. A magyar hazát Árpád vezér 7 esztendő nehéz harcai után (889—895.) megszerezte; *Szent István* 3 évi hittérítői munkásság után megszervezte. A megszerzés csupán az ősmagyar törzsszerkezet folytán volt lehetséges. A megszervezés a törzsszerkezetnek a nyugati népek politikai szervezetében és a kereszténység szellemében való átalakítása útján vált lehetővé.

Az *ősmagyar nemzeti szervezet*, mely a vezérek alatt törzsszervezetben élő és a nemzetgyűlésen megzemélyesülő mint egy 8—900 ezer honfoglaló magyart (ebből mintegy 216 ezer fegyveres nép)** az ország birtokába segítette és a közcélok és a közérdekek iránt fogékony közszellemével itt egy ezer éves állam alapjainak kiépítésére képesítette, *megszűnik Géza vezérségének befejeztével* 997-ben. A további munka a szervezés munkája, a magyar állami élet kiépítése, ehhez képest a zsákmányolás helyébe lépő békés élet berendezése már meghaladta a törzsek erejét. Elkezdi a munkához a törzseknek már szervezettebb össze-

* Hajnik Imre: *Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt*. I. k. 33. és 107. l.

** *Kerékyártó Árpád*: Magyarország művelődésének története. 28. l. és 295. l.

működésre, az állami életnek a békés fennmaradást biztosító újabb szervezetére a kereszténység felvételére volt szükség.

A békés együttélés első föltételét képező felebaráti szeretetre, tiszta és erkölcsi életre a kereszténység nélkül az ősmagyarokat sem lehetett volna rászoktatni.

A kereszténység e világtörténeti szerepének fölismerése készítette első keresztény királyainkat arra, hogy a vallás elhanyagolásáért, istenkáromlásért főben járó büntetést szabjanak, amely büntetések azután hosszú századokig érvényben maradtak.*

Géza vezérségével letűnő törzsszervezet helyébe tehát olyan alakulásnak kellett lépnie, amely alakulás nemcsak a hét törzset egyesítő erővel bírjon, hanem annak állami és társadalmi életét a nyugateurópai civilizáció befogadására alkalmas eszmék, szokások és erkölcsök irányában fogékonnyá tegye. Ez az újabb állami és társadalmi alakulás, mint hangsúlyoztuk egyedül a *kereszténységben megerősödött Szt. István-féle állami szervezet lehetett*. Ekként a keresztény egyház támogatásával csatlakozott *Szent-István* az új állami szervezet létesítésével a nyugateurópai kultúrközösséghez; csak hogy a nyugati országok magánjogi, hűbéri alapokon nyugvó rendszerét a régi, egységes *magyar törzsszervezetből átvett közjogi alapokra fektette*, melynek éltető lelke a közszellem és a magánérdeket háttérbe szorító közérdek volt. A népének nagy eszű vezére, majd nemzetének első királya ekként biztosította istenáldotta szervező erejével az ezeréves hazát a magyar nemzetnek, mikor a királyságnak nem hűbéri, hanem közjogi alapokon nyugvó, valóságos központi hatalmát kiépítette. Ez a központi hatalom a nemzetgyűlés jogainak összességét magában foglalta, a törzsek decentralizált állását lassacskán megszüntetve, azt a kormányzat minden szálával az egységes központi hatalom, a királyság kezében összpontosította.

II. A szent korona és ősiségi állami szervezet kialakulása. A Szent István-féle állami szervezet korszaka általános egyenlő honvédelmi kötelezettségének hatása a katonai büntetőjogi intézmények kifejlődésére és a jogélet egységére.

Az ősmagyar nemzeti szervezetet felváltó, említett *Szent István-féle* szervezet az *Anjou-ház* trónra léptéig terjed. Ettől az időtől kezdve a *szent korona és ősiségi állami és társadalmi szervezet alakul ki*, amely 1848-ig él. Persze az egyes korszakokat nem szigorú határok választják el egymástól, hanem lassacskán fejlődik egyik korszakból a másik és ezen fejlődési időn belül, mint minden fejlődésben meg van a kialakulásnak, a virágzásnak és hanyatlásnak a változata.

* *Szt. István*: Első könyv 1. fej.; Második könyv 8., 12. fej.; *Szent László*: Első könyv 11., 12., 16., 19., 22., 25., 37., 38. fej. stb.

A nyugatról eredő királyi hatalom a nyugati hűbéri eszmének hatása alatt, úgy miként ott, nálunk is részben magánjogi alapon fölépülő hatalom volt. A nemzetgyűlésről a királyra átszállott kormányzati, törvénykezési és hadügyi fölségjogok az államéletnek ebben a kezdetleges korszakában még nem a király, mint államfő személyében egyesülő és közjogi alapokon nyugvó közhatalom nyilvánul meg, hanem ezekben a királynak az összesség érdekében érvényesülő, mintegy magánjogi jellegű, tehát inkább személyes hatalmát látják.

Az *Anjouk* korától kezdve alakul ki a szent korona szorosán vett közjogi fogalmából eredő u. n. *szent korona állami és társadalmi szervezet kora*. Ez a kor az állami élet fejlettebb korszakában a magyar nemzet állami létét a szent koronában látta megtestesülve és ezzel a szent koronával száll át az abban gyökeredző főhatalom a koronázás útján a királyra.

Az állam eszméjének ez a tisztultabb fogalma segíti át a magyar nemzetet a XIV. század elején az *adományrendszer*, mint kormányzati rendszer által meggyöngült királyi hatalomnak közjogi alapon való megszilárdításával az addigi Szent István-féle állami szervezetből a *szent korona-féle állami szervezetbe*.

A demokratikus köztársasági jellegű törzsszervezetből kinőtt és a törzsfők hatalmát magában egyesítő királyság tehát sem kezdetben, sem később nem lehetett abszolút jellegű, akként annak a régi törzsszervezetben gyökeredző közjogi alapja kizárta azt is, hogy az hűbéri jelleget öltön. Amíg tehát nyugaton a hűbéri rendszerből nőtt ki a királyság intézménye, addig nálunk a közjogi jellegű királyság megszilárdítása céljából létesítettek intézményeket a régi törzsfők hatalmával szemben. Ezek az intézmények, mint az *adományrendszer*, hovatovább egy világi és egyházi főurakból álló hatalmas és hatalmaskodó osztály létesülésével az adományozott birtokkal járó birói, hadügyi kiváltságok révén, később már magát a királyi hatalmat gyengítették és veszélyeztették, amely most már törvénysértésekkel igyekezett hatalmát biztosítani.

Szükség volt tehát arra, hogy egyrészt a királyi hatalmat és a nemzetet alkotó nemességet az oligarchia erőszakosságaival szemben megvédelmezzék. Szükséges volt másrészt, hogy a meggyöngült királyi hatalom törvénysértéseivel szemben a nemzet alkotmánybiztosítókat állítson.

Ez a megváltozott állami és társadalmi rend vonta maga után azokat az alkotmányszerű intézkedéseket, amelyekkel a magyar nemzet nemcsak az országot mentette meg, hanem magát a királyi hatalmat is teljesen közjogi alapokra helyezve, hatalmában megerősítette. Ezek közé az alkotmánybiztosító intézkedések közé sorol mindenek előtt az 1222. évi *aranybulla* és az új birtokrendet szabályozó *ösiségi törvény* (1351.), amelyik a nemzetségnak, ennek kihaltával a szent koronának, — mint amelytől minden szabad birtok ered — jogait biztosítja.

Az *adományrendszernek* egyik, ránk nézve *legnagyobb jelentősége, a honvédelemnek, a katonai szervezetnek átalakulása Zsigmond király alatt*. Mikor már terjedelmes adománybirtokai révén a XIII. században a birtokarisztokráciát az állami szervezet keretében be kellett illeszteni, akkor birtokaikkal járó jogaik mellett kötelességükké tették többek között az ujonnan alakított banderialis hadszervezet keretében megfelelő számú banderiumok felállítását.

A fentiekből érthető már most, hogy bár az egyházi és világi főurak és pedig főleg a XIII. század elején, tenát ez új szervezet kialakulásának idején birtokaikon lakó jobbágyaik fölött törvénykezési hatalomra tesznek szert, majd e példák után egyes városok és a vármegyék autonóm bíraskodása fejlődik ki, mindazonáltal mit sem változtat ez a körülmény a jogélet egységén, mert a *birói hatalom kútfeje mindvégig a király marad*, aki, vagy helyettese a nádor a *nemesek állandó bírója*. A törvénykezés és végrehajtó hatalom, mint felségjog, elvileg csupán a királyt illeti, nem pedig, miként a nyugati hűbérországokban, a hűbérurat. Ennek megfelelőleg nálunk *úgy a katonai, mint a polgári büntetőjog fejlődése is egységesebb és így egészen elűtő a nyugati országok katonai és polgári büntetőjogának fejlődésétől*, amely országokban az egyes hűbérurak, mint teljhatalmú hadvezérek, hűbéreseiknek, vazallusaiknak önkényes és a királytól sokszor független szuverén uraságai voltak.

Magyarországon a *katonai büntetőjogi intézmények fejlődésének vizsgálatánál a fentiekén kívül figyelemmel kell lennünk még a nyugati országoktól teljesen elűtő védőkötelezettségre és hadiszervezetre is*. A Szent István-féle államszervezet általános és egyenlő honvédelmi kötelezettségének a későbbi adományrendszer idejében is fennállott az az elve, hogy minden szabad, illetve nemesi birtok tulajdonosa: a közjogilag szabadok, nemesek, birtokuk nagyságára való tekintet nélkül, személyesen és saját költségükön kötelesek az ország védelmére katonai szolgálatot teljesíteni, amely *nemzeti hadsereg csupán a király személyes vezetése mellett köteles harcolni*, már magában véve *kizárja a katonai kötelékben egy, a polgári büntetőjogtól eltérő katonai büntetőjognak olyan értelmű kifejlődését*, amiként az a hűbéri nyugat zsoldos, vagy toborzott csapatát *fegyelmező hadicikkék nyomán kialakulhatott*.

A nemességnek a király személyes vezetéséhez kötött hadkötelességén kívül az ország haderejét még más módon is kiegészítették abban az időben, nevezetesen az u. n. *királyi haderő* szervezésével, melynek alkotó részei a királyi tisztviselők által kiállított és vezetett katonaság; továbbá a *várjobbágyok*; azután a városok és kiváltságos népek által kiállított katonaság; végül a csekélyebb jelentőséggel bíró zsoldosok, harcoló jobbágyok és hűbéres katonák.

Miként a *nemesek*, akár mint polgárok, akár mint katonák *egy birói felsőbbbség alá tartoztak*, amely felsőbbbségi jogot fölöt-

tük békében és háborúban, polgári és katonai viszonyukban maga a *király* gyakorolta; éppen úgy az u. n. *királyi haderő* tagjai fölött is mint ezen királyi haderő *főlisztjei*, ugyanazok gyakorolták a birói felsőbbbségi jogot háborúban és békében, katonai viszonylatukban és polgári életükben. Így a békében kormányzati és biráskodási teendőket végző *királyi tisztviselők* az általuk kiállított és vezényelt katonaság fölött; a vármegyei *ispánok* a várhoz tartozó katonaság fölött *ítélkeztek* és pedig, mindig természetesen az ország *törvényei* alapján, melyeket nálunk nem az egyes fővezérek, hanem a nemzet összessége *országgyűlésileg* állapított meg.

Később már az állandó hadseregek szervezésével (l. 77. l.) nálunk is előállott annak szüksége, hogy ennek a hadseregnek *egyelmeit* és *harekészségét* megfelelő hadicikkkel neveljék és tartsák fenn, tehát a *katonai büntetőjog fejlődése*, katonai büntetőjogi intézmények kialakulása szorosan véve nemcsak nyugaton, hanem nálunk is, sőt visszamenőleg egészen a rómaiakra tulajdonképen az *állandó hadseregek szervezésével indul meg*.

Magyarországnak az Árpádházi királyok alatt végig uralkodó belső közjogi egysége szabja meg az egykorú magyar állami és társadalmi életnek azt a jellegzetes fejlődését, amely nem hasonlítható a nemzeti érzületet, nemzeti jogokat nem ismerő nyugateurópai országoknak leginkább a magánérdekeken alapuló s a közérdeket háttérbe szorító hűbéri állami és társadalmi szervezetéhez. Természetes következménye volt Magyarországon a *közjogi egység* által összekovácsolt állami és társadalmi szervezetnek a *jogélet egysége* is* a többi Európa helyi érvényességgel bíró partikuláris jogi szabályzataival, statútumaival szemben. A közjogi alapon nyugvó *Szent István-féle* állami szervezetnek tudhatjuk be azt a körülményt, mely szerint nálunk az összes kormányzati ágakat, a törvényhozó és végrehajtó hatalmat magában egyesítő királyi hatalom már a XI. századtól kezdve megállapítja azt a szilárd és közjogi jellegű központi

* Nem változtat a jogélet egységén a XIII. századtól fogva szokásba jött hazai városi jegyzőkönyveknek és egyéb kiváltságos jognak szervezése: mint a selmeci jogkönyv a XIII. században; a szepesi szászok joga 1370-ben; Pozsony város statútuma 1371-ből (zsidó-jog); az erdélyi szászok joga; Buda jogkönyve 1410 körül. De nem változtat a jogélet egységén a törvénykezési jognak többféle volta, pld. a kiváltságolt népek külön bírósági szervezete sem (így a kunok kiváltságos bíróságai a XIII. század végén; a szepesi szászok bíróságai ugyanabból az időből; vagy a zsidók külön bírósága IV. Béla idejéből). Nem változtat pedig mindez, a nemzet jogéletéből fakadt hazai jognak egységén azért, mert mindezek a kiváltságos jogok a *közös és egységes jogból nőnek ki*, nem azzal szemben, hanem *amellett* érvényesülnek; gyökerük a hazai jogban van. A törvényhozó és végrehajtó hatalom felségjogának kizárólagosságát igazolják ezek akkor, mikor életet azoknak ez a központi királyi hatalom ad és ez kifejezésre is jut, mikor például a kiváltságos városi birói hatóság ítéletével szemben feljebbviteli fórumként a *tárnokmestert*, majd a *személynöki széket* jelölik meg. — *Hajnik*: Magyar Alkotmány és jog az Árpádok alatt. 271. l.

hatalmat, amely központi hatalomhoz a magánérdekeken alapuló hűbéri szervezetnél fogva Nyugateurópa csak a XIV—XV. században jutott el. Szerencsés véletlen, hogy a régi, törzsszervezetüknél fogva a közszellem iránt fogékony ősmagyarok a királyság intézményét, a belső egységet jelező közjogi intézményként fogadják el, míg az egyes, önálló hódítók uralmát csupán külsőleg összekapcsoló nyugateurópai hűbéri királyság csak századok múlva juthatott el a belső és szerves egységet jellemző közjogi jellegű központi hatalom intézményéhez.

A nyugateurópai államokban a zavaros és bizonytalan állapotokon nyugvó államformák mellett és ezeknek megfelelőleg a jogélet és jogfejlődés legnagyobb bizonytalanságát észlelhetjük úgyannyira, hogy amikor ott a társadalmi élet fejlettebb fokán és ezzel járó általános érvényű egységes jognak szükségét érezték — tehát úgy a XIV—XV. században — akkor az államok a helyi érdekű, de a fenti tekintetben hiányos jogszabályaiknak épségben tartásával és azok mellett a római jognak általános és nagyobb méretű recepciójával foglalkoztak. Így állott elő pld. a kereskedés, ipar és a nemzetek között való közlekedés fellendülésével a szűk hűbéri keretek közül kinőtt helyi jogszokások és jogszabályok mellett az általános érvényességű római jogon felépülő *Constitutio Criminalis Carolina* is 1432-ben.* A fentiek alapján érthető már most, hogy Magyarországon — ahol a nemzet minden tagjára nézve egyaránt kötelező, általános és közös érvényességű jogszabályok, dekretumok voltak életben már *Szent István* óta — miért nem látjuk a római jognak olyan értelmű általános érvényességét, mint nyugaton. Ennek az országnak egységes és közjogi államformája, továbbá a nemzet jogérzetéből fakadó egységes jogélete mellett nem volt szüksége arra, hogy idegen állam jogszabályait, jogelveit átültesse a hazai jogintézmények mellé és azoknak kiegészítéseképp. Nem beszélünk itt a későbbi jogfejlődés során, főleg az *Anjouk* alatt a római jognak nagyobb mérvű beszívargásáról a nemzeti jogba, amikor idegen királyaink magukkal hozták hazájuk jogszokásait és e révén a francia és olasz jog is kis mértékben befolyással volt hazai jogfejlődésünkre, amely az ideig inkább a germán jog befolyása alatt állott. Mindezek az idegen jogok azonban sohasem pótolták a magyart, hanem csak kiegészítették és abban a mértékben voltak hatással a hazai jog fejlődésére, mily mértékben ez a Nyugateurópával való kulturközönség természetes következménye volt.

Ezekután könnyen megérthetjük, hogy a jogélet terén részleteiben is lényeges a különbség a jogfejlődés és annak kialakulása tekintetében Magyarország és a hűbéri Európa államai között. Amíg a jognak forrása nálunk már az összerendezet idején is mintegy a központi hatalmat megszemélyesítő nemzetgyűlés; később a törvényhozó és végrehajtó hatalmat magában

* L.: 81. l.

egyesítő királyi hatalom volt; addig a hűbér Európában a királlyal versenyző, attól sok tekintetben független és a nemzeti összetartozást nem ismerő hódító hűbérúr szabta meg vazallusa jogát; ekként a *politikai széttagoltsággal a jog sokfélesége velt-járt*. A már kifejtetteken kívül ez az utóbbi körülmény adja meg értelemszerű magyarázatát annak is, hogy a közjogi egységben összeforrott Magyarországon a közösségnek a törzseknek érdekeit veszélyeztető *közbüntettek* köre tágabb volt, mint a többi Európában; mint kizárólag az egyéni szabadság elvén felépült, így egyéni uralomhoz vezető és magánérdekek által széttagolt hűbéri országokban. Miután pedig hangoztattuk, hogy az egyéni szabadság elve a középkori Európában és így nálunk is — de itt a törzsszervezeten belül — az állami és társadalmi élet kialakulásának kiinduló pontja volt, megmagyarázza ennek az egyéni szabadságnak kizárólagossága az egyéni, a hűbéri uralom kialakulását nyugateurópában és az egyén jogállásának, az egyenlőtlenségnek, az akkori társadalom rendi tagoltságának kialakulását az egész Európában. Ez az egyenlőtlenség, ez a rendi tagoltság aztán természetszerűleg ott is, itt is azt vonta maga után, hogy a közélet terén általában az egyén jogállása, a magánjog terén a vagyoni jogi állás, főleg azonban a büntetőjog anyagi és alaki részében, tehát úgy a büntetések, mint a bíróságok összeállítása és az eljárás szabályai más-más volt a rendi állás különbözősége szerint.

III. Katonai (hadi) büntetőjogi intézmények fogalma és lényege a vezérek korában.

Mikor a katonai büntetőjogi intézményeket is, mint minden egyéb szervezetet és intézményt az ország egykorú állami és társadalmi berendezkedéséből akarjuk levezetni, tisztában kell lennünk azzal, hogy az ősmagyar nemzeti szervezet idején — amikor az egyes kormányzati és közigazgatási ágak sem voltak még egymástól elkülönítve — ilyen kifejezett katonai büntetőjogi intézkedéseket nem találunk. „Katonai bíraskodás.“ „katonai büntető rendelkezések“ ismeretlen fogalom ebben a korban, mint ahogyan a bírói személy sem volt a mai értelemben vett jogtudó egyén, mint ahogy a jogélet kezdetleges korában minden népnél még a köz- és magánbüntettek fogalma és köre sem volt tisztázva és kialakulva, de ismeretlen volt nemcsak a törvénykezés, hanem egyéb téren az írásbeliség is. Annál kevesebbé ismertek polgári- és katonai büntető bíraskodást abban a korban, mikor a törzsnek feje — háborúban mint ilyen a hadvezér — a törzs tagjainak minden ügyét-baját ellátta, azoknak egyben nyilván igazságot is szolgáltatott.* Nem ismerünk

* A világi bíraktól a világi törvényhozás a jogszokásoknak ismeretét és törvényismeretét még a XIII. század végén sem kívánt, de még annyit sem, hogy a nevükben fogalmazott ítéletet olvasni és megérteni tudják. Az egyházi törvényhozás ellenben megkövetelte már ekkor, hogy az egyházi bírák a kánonjogban jártasak legyenek. Míg tehát „a papok mulha-

szervezett katonai büntető bíróságokat Magyarországon még a középkor végén sem, amikor már a többi Európában ilyenek vannak. Aki tehát bárminemű katonai jogintézmények után kutat a törzsszervezet korában, lehetetlen, hogy ennek a kornak általános büntetőjogi intézményeit figyelmen kívül hagyja, mint ahogyan akkor még a kettő valóban egyet jelentett és — ismételjük — maga a katonai bíróság is ismeretlen fogalom volt még hosszú századok multával is. Mennél hátrább tekintünk tehát vissza a multba, annál inkább szükséges, hogy Magyarországnak a többi Európa népeitől lényegileg eltérő különleges államjogi és társadalmi berendezkedéséből és az általános magyar jogéletnek ekkor még legnagyobbbrészt a szokásjogon alapuló jelenségeiből hámozzuk ki az országnak a *háború idején szokásos büntetőjogi intézményeit*, mert katonai büntetőjogi intézményekről ebben a korszakban legfeljebb ilyen vonalkozásban beszélhetünk. Igaz, hogy a magyar ebben a korban, sőt még a későbbi korban is majdnem állandóan hadban állott és talán azért olvadt össze itt méginkább, mint ebben a korban nyugateurópa népeinél a háborús- vagy katonai büntetőjog az ország általános büntetőjogi intézményeivel, tehát e jogintézmények kezdetben és századokig együttes fejlődésének vizsgálatával kell kezdenünk munkánkat és csak, amikor azok már elágaznak, követhetjük kizárólag a magyar katonai büntetőjog fejlődését — tehát jóformán a *Habsburgok* korától. Ebből a szempontból is vizsgálódásunkat nem az ország állami és társadalmi szervezetének általános és fent részletezett korszakai szerint folytatjuk, hanem katonai- vagy tán jobban háborús büntetőjogi intézményeinket vizsgáljuk:

I. *Az ősmagyar nemzeti szervezet idején: a vezérek korában; azután*

tatlan kellékeihez a tanultságot számították“, addig a „világiak lenézték az elméleti tudományt és ügyességet és azt papi mesterségnek nevezték.“ Itt még annyit, hogy a törvénykezésben közhasználatúvá tették az írást az 1231. és 1291. évi törvények, az előbbi akként rendelkezvén, hogy a prístaldusok idézetei és bizonyítványai érvénytelenek, ha a megyéspüspök, vagy káptalan, vagy kisebb ügyekben a szomszéd konvent, vagy monostor bizonyítványával nem erősítetnek; az utóbbi pedig tiltja az alispán elé idézést káptalani, vagy konventi bizonyítvány nélkül.

Krónikáink szerint III. Béla hozta volna szokásba a folyamodvánnyal való szólást, mikor 1181. i okmányában azt mondá, hogy elhatározta, miszerint minden ügy, mely kir. magassága előtt tárgyalatik, írott bizonyítvánnyal erősítessék meg. Később ez megszűnt, mignem a rendszeres írásbeliség tárgyában a törvénykezés terén a XIV. század második felére és a XV. század elejére mennek vissza annak emlékei, hogy a bíróság a perről jegyzőkönyvi felvételeket eszközöl, ú. m. per- vagy bíróleveleket (lit. erae judiciales) készít. (*Kerékgyártó Árpád: A műveltség fejlődése Magyarországon. Budapest, 1880., 506., 570. l. Hajnik Imre: A magyar bíróság szervezete és perjog az Árpád- és vegyes házi királyok alatt. Budapest, 1899., 225. l.*)

Horváth Mihály és Szabó Károly szerint a törzsfők békében a törzsnek bírái is voltak. *Timon* szerint kétséges, hogy a törzsfők bírói hatalmat is gyakorolnak-e. (*Timon: Magyar alkomány és jogtörténet. V. kiad. 1907., 6. l.*)

II. Az Árpád- és vegyes házbeli királyok idejében és végül:

III. A Habsburgok alatt.

Fölvethetnők a kérdést, hogy amennyiben a honfoglaló magyaroknak akkori összevezete idején még az egyes kormányzati ágak sem voltak egymástól elkülönítve, annál kevésbé, akár csak a polgári büntető bírósági szervezet is megalkotva, értelemszerű és eredményre vezető-e ebben a kezdetleges korban katonai büntetőjogi intézményeknek alapját képező jelenségek kutatása. Erre a kérdésre a fentiekhez képest első sorban azt felelhetjük, hogy az állandó hadakozások között élő magyaroknak szükségképpen háborús jogviszonyait, háborús büntetőjogi intézményeit inkább megérthetjük a katonai jogelvek szempontjából, mert akkor, mikor a számottevő népelem, a szabad magyarok állandóan fegyverben állottak, akkor a harcias szellem a középkori kormányzati intézmények között még leginkább kifejtett igazságszolgáltatás terén érvényesül, közelebb hozva azt a hadi- háborús, tehát általános értelemben vett katonai- mintsem a polgári büntetőjognak bár kezdetleges intézményeihez. Másrészt Magyarország bárminő intézményeinek eredetét, kifejlődését akarjuk vizsgálni, a vezérek korától kell azt kezdenünk azért is, mert „a magyar természete, jelleme és államélete a maga eredetiségében és legtisztábbban csak a vezérek alatt nyilatkozik, mikor a nyugati idegen fajta népekkel vérszerint még össze nem vegyül,”* ennél fogva ebben a korban észlelhetjük, mint okokat azokat a jelenségeket és a magyart jellemző tulajdonságokat, amelyek döntők, irányadók lesznek a későbbi Árpád-korabeli állami és társadalmi intézményeknek, mint okozatoknak kialakulására.

Rendszeres és alapos munkát sajnós, nem végezhetünk, főleg a két első korszak tekintetében, amikor nemcsak katonai büntetőjogi szempontból állapíthatjuk meg mi, hanem magyar művelődéstörténeti szempontból is egyértelmű felsóhajtással állapítják meg íróink, hogy „históriánk egyik időszakában sem szenvedtünk oly nagy szükségét történeti forrásokban, mint éppen a vezérek korában. Egyetlen törvényt, belföldi oklevelet, hazánk fiától eredő egykorú tudósítást, vagy egy sornyi magyar nyelven szerkesztett jegyzetet sem bírnak a vezérek időszakából. Ebből a korból rendelkezésre álló adatgyűjtemények oly silányak, hogy a törvényhozás, jogállapot, törvénykezés, stb. előadása körül legyőzhetetlen nehézségek merülnek föl.”** Nem mond sokkal többet még a későbbi Árpád- és vegyes házbeli királyok korabeli, középkori magyar polgári igazságszolgáltatás nyomai után kutató *Hajnik Imre* jogtudósunk sem, mikor kijelenti, hogy „középkori igazságszolgáltatásunk saját korában jogkönyvi följegyzést nem ért és tudományos földolgozásban később sem részesült és míg a külföldi jogtörténeti irodalom

* *Kerekgyártó. Árpád*: i. m. 2. l.

** U. o. 3. és 397. l.

hasonló tartalmú művei jogkönyvben már rendszeresen összefoglalt anyagi és alaki perjogra támaszkodhatnak, addig nálunk ebben az értelemben majdnem teljesen támasz nélkül állunk és irodalmi segítségre is alig támaszkodhatunk“.*

Mit szóljunk ezután a *magyar katonai büntetőjog tudományáról és történeti fejlődéséről*? Ebben a tárgyban még a legkezdetlegesebb lépéseket sem tették meg a legújabb korig, nyilván, mert e tárgyú nagyon gyér források és egyéb adatok mellett és a legcsekélyebb irodalmi feldolgozás hijján nagyon hálátlan munkának tartották a kíséretet — amiben igazság is lehet.

Mindezeknek dacára és amellett, hogy éppen most a szocialisták legszélsőbb fanatikusai az egész világ hadseregét levegőbe akarják röpíteni, tehát annak katonai büntetőjogát is eltörölni, éppen most lesz időszerű, hogy a *magyar nemzeti hadseregnek, honvédségnek büntetőjogát kiépítsük*.

Az 1855. évi január 15-i katonai büntető jogszabályok gyakorlati alkalmazása tárgyában rövidebb-hosszabb tanulmányok jelentek ugyan meg, azonban mindig inkább az időszerű katonai büntetőjogi kérdések magyarázataként, semmint azzal a cézzal, hogy a katonai büntetőjogot, mint tudományt előbbre véve, a rokontudományokkal egyenlő színvonalra emeljék, vagy annak elméletét tudományos vizsgálódás tárgyává tegyék. Magyar katonai büntetőjog pedig a fenti értelemben is ismeretlen fogalom.

IV. A három korszak katonai büntetőjogi intézményeinek forrásai.

A vizsgálódásunk tárgyát képező egyes korszakok forrásait célszerű volna talán az illető helyeken felsorolni, de mégis alkalmasabbnak látszik róluk itt egy összefoglaló és áttekinthető ismertetést nyújtani azért is, mert röviden végezhetünk azokkal. Ezek a források nagyjában egyeznek az egyes korszakok általános jogtörténelmi forrásaival,** amelyeknek katonai büntetőjogi vonatkozásait fogjuk kutatni és ezekben a forrásokban keressük az egykoru katonai büntetőjogi intézmények okait és jelenségeit.

Az I. korszaknak semminemű forrását nem ismerjük a regék és mondák körébe soroló, egymásnak gyakran ellentmondó *krónikákon* kívül. A hazai krónikák között idevonatkozólag első fontosságu *Kézai Simon* mester krónikája. Némi nyomokat találunk „Magyarország néhai jó emlékezetű, nagy, dicső királya, Béla jegyzőjének“ röviden „*Anonymus*“-nak, a „*Névtelennek*“ a magyarok tetteiről szóló könyvében (*Gesta Hungarorum*); továbbá *Turóczi Jánosnak* krónikájában és a *csiki székely krónikában*. *Kézai Simon* mester krónikáját a

* *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházi királyok alatt. 1899. Előszó.

** *L. Timon*: i. m. 21—25. l.

XIII. század végén, IV. Kun László uralkodásának idején írta; a „*Névtelen*“ a nézetek többsége szerint I. Béla király jegyzője volt; míg *Turóczi János Mátyás* király idejében írta a magyarok krónikáját; végül a *csiki székely* krónikát 1533 körül szerkesztették.

A külföldi, nevezetesen a byzanci kútfők közül némi adatokat tartalmaz VI. vagy *Bölcs Leó* (886–911) byzanci császárnak munkája: „*A hadi taktikáról*“; és VII. vagy *Biborban született Konstantinus* császárnak (911–959): „*De Administrando Imperio*“ című munkája. Az egyéb *keleti kútfők* és a *nyugati évkönyvek* idevonatkozólag érdemleges adatokat nem nyújtanak.

A II. korszaknak forrásai: a) az I. korszaknál felsorolt *krónikák*on kívül *Heltai Gáspár*: Magyar krónikája, amelyik *Mátyás* király uralkodásának történetét szedi rendbe és LI. Részében az 1485. évi „gyűlés“-en (országgyűlés) alkotott büntető, különösképen katonai büntető rendelkezéseket tárgyalja; b) a „*Corpus Juris Hungarici*“; c) *oklevelek* és pedig részint a *Fehér György*-féle okmánygyűjtemény, részint a *Wenzel Gusztáv* szerkesztette „*Árpád-kori új okmánytár*“, részben pedig levéltárainknak még ismeretlen okmánygyűjteményei.

Végül a III. korszaknak forrásai ugyancsak a) a „*Corpus Juris Hungarici*“, továbbá b) *Thaly Kálmánnak* Rákóczi korabeli „*Irodalmi és műveltségtörténeti tanulmányok*“, „*Adalékok*“ és „*Rákóczi Tár*“ című munkája; c) *oklevelek*, kissebb részben a „*Hadtörténelmi Közlemények*“-ben ismertetve, nagyobb részben szintén a levéltárakban eltemetve és elfeledve.

Miután pedig a katonai büntetőjog szempontjából tudunkkal még jóformán senki sem kutatótt levéltárainknak ismeretlen okmányai között, sem ebben a tárgyban és ebből a szempontból még senki sem vizsgálta az ismert forrásokat, azért az oklevéltárak bűvárlata és vizsgálata nélkül érdemleges, azaz ebben a tárgyban úttörő és komolyan hézagpótló munkát alig nyújthatunk. Sajnos, a mai felfordult állapotok ebben az utóbbi részletes és alapos munkásságban minket is nagyban akadályoztak.

1. Szakasz.

Katonai (hadi) büntetőjogi intézmények az ősmagyar nemzeti szervezet idején: a vezérek korában.

887–888. esztendőben választották a magyarok fővezérüké *Árpádot*, *Almos* fiát, régi hazájukban, Etelközben. A következő évben megindultak állandó hazájuk felé és 889-től 895-ig, tehát 7 év alatt hódították meg Magyarországot. *Árpáddal* kezdődik tehát a vezérek kora és tart *Zsolt*, *Taksony*, *Géza* vezérsége alatt és *Istvánnak* az 1000. esztendőben történt megkoronázásáig. Ennek a 100 esztendőnek jogszokásaiban keressük tehát a későbbi magyar jogintézményeknek gyökerét. Ez a kor, ha nem

bővelkedik is jogtörténeti emlékekben, mégis megadja gyér adataival az ősmagyarok jogéletének azt a vázlatát, amelyből a jogélet karaktere tisztán áll előttünk és amelyből a nemzetté alakult törzsek későbbi jogszokásainak sajátlagos jellegére ok-szerűleg következtethetünk.

Ugy a vezérek korabeli jogállapotokra, mint ennek a kor-szaknak kormányformájára nézve elsősorban a vérszerződés hat pontjából vonhatunk következtetést. Ennek az alapszerződésnek öt pontját a *Névtelen* krónikájának hatodik fejezetében sorolja föl, míg a hatodik pontot a *Székely krónika* örökíti meg számunkra. Ez a 6. pont a megjelenési kötelezettséget írja elő a „főrabonbán“ áldozatára.*

Ezt a vérszerződést a honfoglalás nagy munkájára vállalkozó ősmagyarok régi hazájukban, Etelközben, gyaníthatólag 887—888. évben alkották az alábbi tartalommal:

1. Hogy míg élők tart, mind maguknak, mind maradékaiknak is vezérük mindig *Almos* nemzetségéből legyen. 2. Valami jót munkájokkal szerezhetnek, senki közülök ki ne legyen zárva belőle. 3. Hogy azon fejedelmi személyek, kik *Almost* szabadakarattjokból választották urokká, se maguk, se fiaik soha a vezér tanácsából és az ország tisztjéből egyáltalában ki ne rekesztessenek. 4. Hogy ha valaki utódaik közül hűtlenné lenne a vezér személye ellen és meghasonlást művelne a vezér és rokonai között, a vétkesnek vére ontassék, miképp az ő vérök omlott az eskübén, melyet *Almos* vezérnek tettek. 5. Hogyha valaki *Almos* vezér és a többi fejedelmi személyek utódaiból esküjük állapotját meg akarná szegni, átok alá legyen vetve mindörökké. 6. Hogy aki a nemzeti gyűlésekre, vagy a hírnökök *hadba szőlítésára* a táborban meg nem jelenik és elmaradásának okát nem adja, ketté hasíttassék, vagy szolgaságra taszítassék.**

* Si quis vero ad Sacrificium supremis Rabonbani non comparuerit, per media viscera transfigatur.“ Székely nemzet constitutioi. Egyébként ennek a csiki Székely krónikának öt első alaptörvénye, amelyet Árpád a hatodikkal együtt *kőre metszve* (hat kőszér) adott át a hozzácsatlakozni kész hun ivadékoknak (nyolcadik törzs), nevezetesen *Zandirhám* székely főrabonbánnak, teljesen egyezik értelmére nézve a *Névtelen* 6. fejezetében felsorolt alaptörvényekkel.

** A *Névtelen* szerint *Almos* volt az első vezér. A nemzet belső életét és szokásait közvetlen érintkezés folytán ismerő *Konstantin* görög császár „*De administrando Imperio*“ című munkájának 38. fejezetében azt mondja, hogy Árpád előtt sehasem választottak fejedelmet a turkok (magyarok) és mint a mai napig az ő nemzetségéből válik Turkia fejedelme. Szerinte tehát Árpád volt a magyarok első vezére. Ugyancsak Árpádot említik a magyarok első vezérének *Kézai*, *Turóci*, a budai és pozsonyi évkönyvek, valamint *Georgius Monachos* és *Zeon Grammatikos* K. u. 495-ig terjedő évkönyvei. (Kerékgyártó i. m. 162. l.) Íróink többsége is így vélekedik.

Hogy pedig az ős alkotmány nem volt egyeduralkodó, hanem demokratikus köztársasági, arra a többek között *Konstantinus* munkájának 40. fejezetéből következtethetünk, ahol azt mondja, hogy „a turk törzsek nem engedelmességek saját fejedelmeiknek“. (T. i. a törzsfők hatalma a nemzetgyűléstől nyert korlátozott hatalom) hanem szövetségük van a hábo-

A vérszerződés 4., 5. és 6. pontja büntetőjogi szankciót, biztosítékot állítva a 3. első pont mellé, egyéb bel- és külföldi forrásokkal hitelt érdemlőleg bizonyítja, hogy a *nemzetgyűlés, község, communitas*, úgy a törvényhozási, mint a végrehajtó hatalmat gyakorolta. A nemzet összes szabad tagjaiból álló nemzetgyűlésnek közkötelességét, az *általános hadi és törvénykezelési kötelességet* az összerződés szempontjaiból olvashatjuk ki. A hadi és törvénykezési gyűlésben még a régi hazában, Etelközben egybegyűlt törzsek nemcsak a vezért és helyettesét választották meg, hanem „*Állítanak magok között egy Kádár nevezetű bírót a Torda nemzetségből, aki a közhadinépet ítélje, a viszálykodók pereit igazítsa, a gonosztevőket, tolvajokat, latro-*

rúkra nézve és amely részt megtámadják, azt teljes tanácsal és törekvés-sel megsegítik. Első fejedelmök az *Árpád* nemzetségből sorrend szerint való uralkodó, van még két más fejedelmök is, a *gúlasz és karkhasz*, akik *bírói tisztséget viselnek*. Van fejedelme mindegyik törzsnek is.” (M. H. K. 127. l.)

A törzsek főnökei és a két bírói főtisztviselő mellett egy fővezérük, fejedelmük (megas archon) van *Leó* császár szerint is, aki a magyarok hadi szervezetéről írva hangsúlyozza, hogy ezen nép egy fejedelem alatt van. A fővezér és az említett főnökök és bírók között fennállott viszonyról, ezek jogállásáról nincsenek adataink, csak azt tudjuk, hogy a *két főbírói személyt nem a fejedelem, hanem a nemzetgyűlés nevezte ki és ez utóbbival is állottak alárendeltségi viszonyban*, amely ugyanis őket megszámloltatta. A vérszerződés idézett pontjain kívül már a fentiekből is nyilvánvaló, hogy az összerendezet idején, mikor a nemzet minden közjogilag szabad tagjának egyenlő alkotmányos jogai voltak (részvétel a vezér választásában és a törvényhozásban; a szerzett birtokban való teljes tulajdonjog) és a rendi széttagoltság és kiváltságos nemesség még ismeretlen fogalom — mikor a vérszerződés még nem olvasztotta teljesen össze a törzseket, hanem ezek önállóságokból csak annyit áldoztak föl, amennyit a nemzeti közérdek tőlük megkövetelt — és amikor a felségjogoknak birtokosa a *község, kommunitás* volt, akkor *Árpádnak* a nemzetgyűlés által korlátozott hatalma *nem lehetett egyeduralmi* és ő maga sem lehetett egyeduralkodó, hanem csupán első a nemesek, a szabad magyarok között, aki mint hadvezér szervezte a hadjáratokat, de még birtokokat sem osztogathatott abban az értelemben, amiként az első király *Szent István*, mint már *egyeduralkodó*, ezt tehette. A közszerzeményből senki ki nem zárható. Vér. sz. 2. p. — ott foglaltak földet, ahol nekik tetszett. (*Kézai* II. könyv 12. §.) *Árpád* idejében a föld közös birtoka volt a nemzetségnek, az egyéni birtokrendszert *Szent István* fejleszti ki. Nem volt *Árpád* a törvénykezési, nem a végrehajtó hatalomnak letéteményese, mert ezek a felségjogok is a nemzetgyűlés kezében összpontosulnak. Ez a nemzetgyűlés határozott a hadüzenés és békekötés fölött. (L.: *Névtelen*. 20. fejj.: *Árpád* vezér és nemesei elvégezzék, hogy *Mén Marót* ellen sereget küldjenek. 33. Fejj.: *Árpád* vezér és vitézei egymásközt tanácsot tartván, sok vitézeket küldje hadjáratra, kik neki *Gömör és Nógrád* vár népét meghódítsák. 41. Fejj.: *Árpád* és előkelői tanácsot tartva, azt végezzék, hogy sereget küldjenek túl a Dunára *Bolgár Fejérvár* ellen. 44. Fejj.: közakarattal elhatározzák, hogy *Pannonia* földjét hódítsák meg. 50. Fejj.: *Árpád* és nemesei közértelemmel sereget küldjenek *Mén Marót* bihari vezér ellen. 10. Fejj.: *Álmos* vezér és előkelői pedig egymásközt tanácsot tartván a ruthén vezérek kérelmének eleget téve velök békét kötének.

Nem egyéb tehát *Árpád*, mint „a hadsereg első vezére, első kapitánya“, kinek különös méltósága abban áll: „hogy a csatában a seregnek előtte, visszavonuláskor mögötte jár.” (*Kerékyártó*: i. m. 176—177. l.) Adataink vannak arra is, hogy a *község, nemzetgyűlés* rendeleteit a *magyar*

kat büntesse.“* Ezeket a nemzeti, vagy törzsbírákat, mint főbírákat *gülasz* és *karkhasz* névvel jelöli meg *Konsantinos*, mikor azt mondja, hogy a nagy fejedelem (megas Archon) mellett van a nemzetnek két más tisztviselője, a *gülas* (*Gyula*) és *karkhasz*, akik bírói tisztet viselnek. Ezek a bírák ítéleteiket a *község*, *nemzetgyűlés* nevében hozták, ugyancsak a nép nevében alkotott törvények alapján,** mint amely *communitas* úgy a bírákat, mint az ott választott vezéreket meg is számoltatta és amennyiben azon bíró mértékletlen ítéletet hozna, a *község* megsemmisítve *visszavonhassa* és a *vétkes kapitányt* vagy bírót *letehesse*, amikor *akarja*. Ez a törvényes szokás a hunok, vagy magyarok közt *Gyeics* (Geyza) vezér, Taksony fia idejéig fenn vala tartva.***

Kitetszik tehát ezekből, hogy a *község* nemcsak a törvénykezési felségjognak birtokosa, hanem az a legfőbb végrehajtó hatalom is, amely mint ilyen, ítéletet hozott a nemzet

nép nevében adta ki, Isten és a *magyar nép szava*, hogy mindenki fegyveresen tarozik megjelenni a *község* tanácsának és parancsának meghallgatása céljából. *Kézai* I. könyv II. Fej. 1. §. *Turóczi* II, 10.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy az államhatalomnak hárszese is volt a fővezér (aki kérségen kívül csak a hadban bírt teljhatalommal) a *felsőjogok* teljes egészükben azonban a *nemzetgyűlést* illeték és úgy a fővezérnek, mint a nemzetgyűlés tagjainak ez irányú jogaik gyakorlása tekintetében büntetőjogi szankciót is állítottak akkor, mikor az alkotmányra tett esküjük megszegése miatt az előbbi átok alá vetették, a nemzetgyűlés tagjait pedig fej- és jószágvesztéssel büntették.

Az ország alkotmánya már a családotól együtt keresztény vallásra tért *Géza vezér* alatt *válak monarchikussá*, aki a hét törzs szervezesebb összeműködését, szorosabb belső kapcsolatát tartotta szükségesnek ahhoz, hogy a zsákmányolásokban és különálló harcokban kifáradt nép a törzsek erejét meghaladó szervezetben léphessen a kereszténység védőszárnyai alatt Nyugateurópával kulturközösségbe, ekként a békés fejlődés áldásos útjára. És amiként eddig a vérszerződés első pontjához képest a vezér kijelölésénél az öröklésen kívül a választásnak is szerepe volt, tehát az örökléssel korlátozott választás divott, addig *Géza* már fiát *István*t a nemzetgyűlés megkérdezése és ezirányú rendelkezése nélkül *rendelte* utódjává a vezéri tisztségben 997-ben.

A hajor uralkodóházzal rokonságba került és a keresztény vallást teljes győzelemre segítő *István* a népfelsőg korlátlan hatalmát a közjogiilag szabad magyarok egyenlőségét az adományrendszernek, mint kormányzati rendszernek bevezetésével megszürtetve, (ez ideig az uri és jobbágyi viszony ismeretlen volt, mert minden beköltözött magyar *nemes* ember volt — szabadosok, földhöz kötöttek és rabszolgák ez ideig az itt talált idegen népelemekből kerültek ki) a kiváltságos osztályt — mely hova-tovább oligarchiává fejlődött — alapította és ezeket tőle függő helyzetbe hozva, ugyancsak az adományrendszer folytán egy másik, hatalmassá vált osztályra, a papságra is támaszkodva az ósmagyar demokrata intézményeket eltörli és a *monarchia* alapját veti meg, majd rendkívül egyéniségével és három évi hittérítői munkájával a magyarok szent és apostoli királyává lesz s alkotó munkáját 1038. évben fejezi be.

* *Kézai* I. könyv II. Fej. 1. §.

** *Kézai* „szittya törvényt“, *Turóczi* „közönséges törvényt“ és „törvényes szittya szokást“, a „Névtelen“ „szokásos törvényeket“, „szokásos jogot“, végül a *székely krónika* „hat kőáblára vésott és onnan leolvasott törvényeket“ említi.

*** *Kézai* u. ott.

ellen elkövetett bűncselekmények fölött a scythiai törvény értelmében. A magyarokat a *táborokban* Isten és a *magyar nép* nevében hadbagyűjtő kiáltók ezeket *fegyverben való pontos megjelenésre* hívták föl, abból a célból, hogy ebben a gyülekezésben a *község Tanácsát és Parancsát meghallgassák. Valaki a parancsot, helyes okát nem tudva adni, megvetette*, az olyat a scythiai törvény karddal vágatta ketté, vagy veszett állapotnak tétette ki, vagy a köznép szolgaságába taszította.* Amíg egyrészt megállapíthatjuk, hogy a fővezérnek a hadban és csakis ott, teljhatalma volt, másrészt ez a hatalom sem volt *abszolút* hatalom, mert, mint fentebb hallottuk, a táborban is a *magyar nép* nevében hívták össze a fegyvereseket a nemzetgyűlésre és maga ez a nemzetgyűlés „*község*“ adott ki a mai nyelven szólva *katonai parancsokat*. „Tanácsokat“ és *büntetőjogi szankció alá helyezte* a parancs szándékos nem teljesítését. A nemzetgyűlésnek mintegy hazaárulási perében hozott ítéletéről tudósít bennünket a *Budai és Turóczi* krónika, az augsburgi csatában foglyul esett hét magyarra 955 augusztus 9-én augsburg előtt a *táborban Taksony* elnöklete alatt megszabván, hogy mezítláb, sátorról-sátorra koldulva járjanak mindhalálokig.**

Általában a büntetések még az akkori viszonyok szerint is nagyon szigorúak voltak. *Bölcs, Leó* szerint „Ezen nép bűnöseit főnökeik kegyetlen és súlyos büntetésekkel lakoltatták.“

887—888. évben tartották az ősmagyarok, mint hangsúlyoztuk, Etelközben a hét törzset *Árpád* vezérlete alatt egyesítő nemzetgyűlést, amely nemzetgyűlésen alkották meg ősi szokásukhoz képest a vérszerződést. Ezen a szerződésen épült föl az a mondhatnánk népuralmi alkotmány, amelyik a kereszténység fölvételéig szilárd alapját képezte az ős magyarok állami szervezetének.

Zalán seregének leverése után szükségessé vált az új hazának szervezése, a honvédelem rendezése,*** a beállott változásokhoz képest *újabb alaptörvények létesítése*.

Ezek voltak a kényszerítő okok, amelyek a *pusztaszeri* 34 napig tartó nemzetgyűléshez vezettek, a legnagyobb valószínűség szerint 893. évben. A gyűlés részletes lefolyását és eredményét szintén nem ismerjük, csak annyit tudunk róla, amennyiről a *Névtelen* tudósít bennünket könyvének 40. fejezetében,

* *Kézai* u. o. *Turóczi* II. 10.

** ...septem ex ipsis (t. i. az augsburgi csatában résztvevő magyarok közül) reservatis, amputatis auribus misit in Pannoniam... Hungaris autem VII sine auribus, pro eo, ut vivi redierunt et se occidi cum sociis non elegerunt, communias talem sententiam dedisse perhibetur. Omnia, que habebant amiserunt tam in re stabili, quam mobili, ab uxoribus et pueris illos separantes, pedites sine calceis, proprium nil habere permiserunt... Qui quidem septem ob offensam huiusmodi *Lasari* sunt vocati. *Budai* kv. 45. *Turóczi* II. 9.

*** A várak körül letelepedett nép kétharmadát a várak őrzetére rendelték és így ezeknek mindig résen kellett állaniuk az ország védelmére. Ekként a *vármegyei szervezet* és *honvédelmi rendszer* alapját már *Árpád* vetette meg.

mely szerint a *Körtvélytó* mocsár és *Gyömölcsény* erdő mellett (Pusztaszer) 34 napig tanácskozva a „vezér és nemesei megállapították az ország minden szokásos törvényét és minden igazait, miképpen szolgáljanak a vezérnek és előkelőinek, vagy miképpen tegyenek törvényt minden elkövetett vétek fölött. És azon helyet, ahol mindezeket elintézték vala a magyarok tulajdon nevökön *Szernek* nevezték, mivelhogy ott vették szerbe az ország minden dolgát.“ Nyilvánvaló tehát, hogy rendezték itt az ország szokásos törvényeit, meghatározták a *fejedelem és nemzet között a viszonyt*, megállapították a *törvénykezés módját és büntetéseket szabtak* különböző bűncselekményekre. Természetesen szabályozhatták itt az országnak a törzsek elhelyezkedése szerint való beosztását, a honvédelmi rendszert és az új hazának szervezése folytán szabályozni, szervezni kellett annak közigazgatását is.

Ugyancsak a *Névtelen* örökíti meg számunkra nyilván 908—909. évben egyéb adatokból gyaníthatólag *Csepelen* tartott nemzetgyűlésnek emlékeit könyvének 53. fejezetében, amely országgyűlésen a *Névtelen* szerint „a 13 éves Zsolt alá az ország minden előkelői közértelemmel és egy akarattal némely országbírókat rendelének, akik a szokásos törvény szerint végezve a vizálykodók pereit és versengéseit intézték el“.

Ezek volnának a nemzetgyűlésnek *törvénykezési és végrehajtó* hatalmára vonatkozó legrégibb adataink. Mondanunk sem kell, hogy az előírt nemzetgyűléseken kívül nyilván több alkalommal is összegyűlekeztek, amikor az egyes hadi vállalatok által teremtett berendezkedések jogviszonyainak rendezését és szervezését szükségesnek tartották.

A rendelkezésünkre álló gyér adatokból is megtudjuk tehát, hogy a magyarok a honfoglalás első századában időnként és alkotmányyszerű formában nemzetgyűlést hívtak össze, amely törvényhozó testületben a *szabad magyarok* gyakorolták a törvényhozást, rendezték az új haza közállapotait. Az a kérdés már most, hogy az itt hozott törvényeket írásban foglalták-e, mert sajnos, a legcsekélyebb emlék sem maradt ránk ebből az időből, amelyik pedig rendkívül érdekes világot vetne (magából a vérszerződésből is kitetszőleg) már a X. században teljes állami és társadalmi érettségben élő magyar nemzetnek jogéletére, műveltségi, szellemi és erkölcsi viszonyaira és a laza kötelék mellett nélkülözhetetlen belső fegyelemre. Mindezekre azonban következtetéseket vonhatunk a későbbi kor feljegyzéseiből. Abból a körülményből például, hogy a törvénykezésben az írásbeliséget először az 1231. és 1291. évi törvények rendelték el, illetve tették közhasználatúvá,* arra következtethetünk, hogy az első időkben a törvényeket csupán szóval „szedték rendbe“ és csupán a szokásjog őrizte meg azokat a későbbi kor számára.

* L.: II. Rész III. Fej. III. pont.

2. Szakasz.

Katonai büntetőjogi intézmények az Árpád- és vegyes-házbeli királyok alatt.

A II. korszak katonai büntetőjogi intézményeinek a III. Fejezet VI. pontjában felsorolt forrásai közül legértékesebb a *Corpus Juris Hungarici*. Ez a korszak felépítette és lefektette azokat a büntetőjogi elveket, amelyek alapját képezték az egykoru sajátlagos magyar állami- és társadalmi életből kinőtt *hadi büntetőjogi intézményeknek*. Ugyanezek a büntetőjogi elvek képezték az alapját a III. korszak katonai büntetőjogi intézményeinek, nevezetesen a katonai büntetőjogi intézményeknek a *Habsburgok* alatt.

Általános büntetőjogi intézmények alárendelt jelentőségű fogalom még a II. korszakban is Magyarországon, ahol Mohács-tól *II. Rákóczi Ferenc* fejedelemeig nem volt évtized háború nélkül és az ország 184 évig csatatér volt. Azonkívül ebben a korban még *közbüntett*, mint a legfőbb katonai fegyelem elleni bűncselekmény leginkább a katonák részéről volt elkövethető. A nem katonai viszonylatban elkövetett bűncselekmény — főleg a II. korszak nagyobb felében — legtöbbször mint magánbüntett szerepelt, a melyik, mint a többi Európában — a tettes és káros közt történt kiegyezés formájában nyert elintézését.* Egyebekben az 1655. évi 7. t.-c. az előző hasonló értelmű törvénycikkek megújításaként kimondja, miszerint: „*A végvidékeken katonáskodó nemesek katonai dolgokban katonai törvény alatt, katonai dolgokon kívül (örökösödési-, birtokpercek) pedig a vármegyék bíráskodása alatt álljanak.* Továbbá a generálisok és kapitányok tartózkodjanak a nemesi örökségek tárgyában való bíráskodástól. Végezték továbbá, hogy a végvidékeken katonáskodó nemeseket katonadolgokban ugyan a generálisok és a helybeli kapitányok a *katonai törvény* szerint, nem katonai dolgokban azonban a vármegyei bírák törvényes eljárás útján büntessék, 1. §. és hogy a kapitányoknak és azok generálisainak és algenerálisainak, ennekutána a hadi Tanács (magyar tanácsosok) odavonásával az 1559. évi 8. cikkely értelmében az ország törvényeivel megegyező utasításokat adjanak.

Szent István, Szent László, II., III. Endre és Zsigmond, valamint *Mátyás* király alatt alkottak főképen decretumokat a

* Érdekes okmányokat sorolnak föl idevonatkozólag az *Árpád-kori* okmánytárak. Így 1977. évi okmány szerint a Cholnoki népek *Péter* Comes megöletése tárgyában választott bíróság által 58 ginárnyi bírságban elítélték. 1293-ból. Egyesség arról, hogy a véletlenül megölt N. N.-ért 6 ginárt fizesse. 1281-ben kelt a *Sági Convent* bizonyságlevele arról, hogy *Palástai Albeus* rokona *Germanus* Leva fiának megölését örökös földjének átengedésével engesztelte. Érdekes 1262-ben *Imre* nádornak ítélete *Zomoy*nak megöletése tárgyában.

1239-ben *Pósa* és *Lőrinc* párba jutván lopás bűnében marasztaltat ak és halálra ítélte. 1290—1301-ből *Rafaju* bánnak főbenjáró ítélete *László Chabanka* unokája ellen stb.

háborús idők jogbiztonságának érdekében és a katonák által elkövethető bűncselekmények megbüntetésére. Ezeket a decretumokat azután minduntalan megújítják a következő országgyűlések. Ekként egy-egy bűncselekmény tárgyában, mint pl. a *szökés, katonai behívó parancs iránt tanúsított engedetlenség, hatalmaskodás* stb. eseteiről a *Corpus Juris*nak 15—20 későbbi decretuma is rendelkezik.

Külön *hadi regulák, hadi Szabályzatok és hadi Articulusok* szabályozzák az egyes katonai alakulatok (erődített helyek) belső életét, fegyelmét, amely szabályzatok nagyszámban fekszenek el hazai *okmány gyűjteményeinkben, okmány-tárainkban*. Ezek a hadi Szabályzatok, Articulusok legnagyobb részben nyugati mintára készültek. Az egyes korszakok Articulusai főleg a nyelvezet szempontjából különböznek egymástól. Egyébként, ha egynéhányat ismerünk, ismerjük valamennyit. Ugyanígy a bűncselekmények büntetése is nagyjában ugyanaz volt még *Mária Terézia* idejében is, mint a II. korszak elején; sőt a nyugati inkuizició mintájára a későbbi korban még kegyetlenebb a büntetés, mint kezdetben. Pálcázás, kézlevágás, nyelvkitépés, kerékbetörés magában, vagy előbbieik az akasztás, vagy főbelövés előtt, tehát a halálbüntetés súlyosbításaként.

Szabadságvesztés büntetést *II. Rákóczi Ferenc* rendelt el néhány esetben tisztekre (árestom), aki először tilalmazza az inkuiziciót a hadibíróságok részéről. Egyébként a szabadságvesztés büntetés, mint rendes büntetési nem először *III. Károly* alatt szerepelt (1723:12. t.-c. 2. §.).*

Hogy már a II., azaz az Árpád- és vegyesházbeli királyok korszakának jogszolgáltatása mennyire fölötte állott a Nyugat hasonló intézményeinek, legjobban jellemzi az, hogy már ebben a korszakban számos törvény rendelkezik nálunk a *perorvoslatokról*, így *I. Ferdinánd* alatt az 1548. évi pozsonyi országgyűlés 20. cikke expressis verbis kimondja, hogy: „A katonai kihágások fölött a *főkapitány* ítél. Ítélete a helytartó, vagy királyhoz fellebbezhető.” Számos decretum szabályozza ezenkívül még korábbról is a perorvoslati eljárást akkor, mikor Nyugaton a hűbéres úr, a Feldherr pallosjoga kizárt minden jogorvoslatot.

Ami a bírói tisztet illeti, azok után, hogy a bíraktól a törvényhozás a törvényismeretet, sőt a jogszokások ismeretét sem kívánta meg még a XIII. század elején sem, sőt annyit sem, hogy a nevükben fogalmazott ítéletet olvasni és megérteni tudták volna (I. II. Rész, III. Fej, III. pont), nem csodálkozhatunk, hogy a hadsereg legfőbb bírása nem jogász elem, hanem a *nádor* volt, aki a *hadvezérek fölött is ítélkezett*. (*Corpus Juris Hung.* III. k. 62. l.) Az *alsóbb katonaság ítélőbírása maga a*

* Jellemző, hogy még 1840-ben is 25 bot és 3 hónapi börtön közül 99 elítélt a botot választotta (Máriássy: A Magyar törvényhozás és Magyarország története. Győr, 1887. IV. kötet, 301. l.).

hadsereg főkapitánya, parancsnoka, miként többek között az 1486:61. t. c., 1595:24. t. c. rendelik.

A III. korszakban a *Habsburgok* alatt szerepelnek először a jogtudó egyének „*Judices belli*“, „*hadibírák*“ a katonák ellen lefolytatott büntetőeljárás során. Így az 1567:41. t. c. emlékezik meg először a hadbírákról, mondván: „A hadibírák (*Judices belli*) óvakodjanak attól, hogy valakinek bármily birtokjoga fölött ítéljenek . . . Ő Felsége hadainak bizonyos kapitányai az ország szabadságának ellenére . . . Olyan bizonyos hadi bírakat tettek (*Constituti sunt ab illis certi judices belli*), akik nemcsak a táborban és hadseregben előforduló esetekben szoktak bíraskodni, hanem a nemesek fekvő jószágai és birtokjogai fölött is önhatalmulag ítéletet mondanak és azokat az imigymaguy meghozott ítélettel az ország régi törvényei és szokása szerint való eljárás mellőzésével másoknak osztogatni merészkednek. Ezt megújítják az 1567:41., 1588:6., 1655:7. t. cikkek. Verbőczy is már 1577-ben beszél a hadbírákról. (H. Könyv 10. l.)

Ezek előrebozsátása után lássuk az egyes törvényes intézkedéseket a C. J. H. nyomán, a katonák bűncselekményei miatt.

Már első királyaink alatt alkottak törvényeket a *hűtlenség, árulás vétkének eseteiről*.^{*} Később az 1462:2. t. c. is szól azokról az esetekről, melyek a hűtlenség vétkére tartoznak. Majd a C. J. H. mintegy 70 törvénycikke újítja meg ezt a pártoskodó magyarok között. Az 1495. 4. cikk 14 esetet, az 1723:9. cikk 12 esetet sorol föl, amelyekben, mint főbenjáró büntetelben fővesztést és vagyonvesztést szab a törvény.^{**}

A végvárak felalóinak büntetéséről rendelkezik (szankció nélkül) az 1495:4. t. c. 9. §-a, az 1554:14. t. c. Az 1556:46. t. c. szerint: A végvárak árulóit és feladóit kegyelem nélkül büntessék. 2. §. A hűségére bizott várban kötelességéhez képest ki-ki a haláláig áthatatosan megmaradjon. Ugyanígy: H. Könyv I. R. 14. §. 1601:35. t. c., 1622:71. t. c., 1647:65. t. c., 1723:9. t. cikkek.

^{*} *Verbőczy* Hármaz Könyve I. Rész 14. cím. 10. §. és u. i. *Kálmán* (II. könyv 6. Fej.), *Szent István* (II. könyv 51. Fej.) vonatkozó törvényei, a király és az ország ellen való pártú ésről. 35. Fej. 2. §.: ki a király életére tör, javai a királyra szálljanak, őt magát ítéljék meg, de ártatlan fiainak bántása ne legyen.

Miután a későbbi országgyűlések állandóan megújítják a korábbi törvényes rendelkezéseket, azért célszerű lesz a C. J.-nak a II. és III. korszak azonos katonai delikumokra vonatkozó rendelkezéseit egy helyütt tárgyalni.

^{**} 1723:9. t. c.: fejk és részökre eső ingó- és ingatlan javak elvesztésében kell elmarasztalni . . . 7. §. Nemkülönb az ország és ahhoz kapcsolt részek végvárainak gonosz szándékú elvesz őit és feladóit. 8. §. Azokat, akik a törököknök és más hitleneknek t. i. ez ország vetélyársainak és ellenségeinek fegyver. és háború idején eleséget szolgáltattak. 9. §. Epp így a saját uraik várainak és kastélyainak gonosz szándékú feladóit azoknak, vagy bármely országalakóknak megostromlóit, vagy elfogóit halálos büntetés alá vessék.

Törvényt hoztak már *Szent László* idején (1077—1095-ig). „Azokról, akik *háború idején loptak*.” C. J. 10. Fej. 2. §. szerint: Továbbá valaki a *hadban lop*, vesszen mindenestől (élete, javai). Megújítja ezt az 1548. t. c.: A kapitányok, vagy ispánok büntessék meg a tolvajokat és rablókat. Ugyanígy az 1559:2. t. c.: A katonák és ezek előjáróinak *rablásinak* eltiltásáról. Az 1595:29. t. c. elrendeli a katonák büntetését, akik a nemesek és jobbágyok szekerait és lovait elveszik. Aki elveszi és megintésre nem engedelmeskedik, azt akasszák föl. Katonák *rablásairól* még büntető szankciót statuál az 1493:3. t.-c. 2. §-a: Ha a katonák az ország lakosokat megrabolják, más hatalmaskodók módjára kell őket elítélni. Ugyanígy az 1405:1. t.-c. és 1435:5., 1454:8. t. c., melyek a katonák részéről okozható károk eltiltásáról szólnak és a kártevőkről rendelkeznek. Megújítják ezeket az 1471:21., 1486:30. t. cikkek. Az 1558. és 1559. évi országgyűlésen keserűen panaszkodnak a katonák, tisztek, hivatalnokok és a királyi tisztjeinek rablásairól. Az 1595:32. t. c. szerint pedig: Ha azok (t. i. katonák) rablás, vagy nyereszkesedés céljából kóborolnak, valahol megtalálják, paraszt kézzel is elfoghassák és az ügy elbirálása után az ilyeneknek azonnal fejüket vehessék. Katonák *rablásai*, *fosztogatásai* ellen hozták az 1659:15. t. cikket, és pedig: a véghelyi, úgy lovas, mint gyalog katonák ellen, kik rablást és fosztogatást űzven . . . vagy a nyomorult népnek bárhol található igavonó és szarvasmarháit lopva, vagy erőszakkal elvevő és élelmiszereket zsaroló urasági szolgák ellen az 1608:2., 1647:42. és 66., 1649:82., 1655:38. t. cikkeket megújítják . . . „katonai ügyekben épségben maradván rájuk nézve a *hadihatóság* bíraskodása.” (in rebus militaribus bellici sui magistratus judicatu permanente.) Ugyanezt kell érteni a földesurak birtokos katonatiszteiről (officialibus militaribus). Ugyilátszik a rendkívüli szigorú törvények folytán a rablások 1720. után megszűntek. (Máriássy i. m. V. k. 301. l.: „A katonák rablásai 1720. óta megszűntek.”)

A *szökésre és katonai behívó parancs* iránt tanúsított engedelmességre vonatkozólag az első törvényes rendelkezések közé tartozik az 1439:3. t. c. 1. §-a.: A háborúból titkon eltávozó nemesek birtokaikat, a nem nemesek fejöket veszítsék. Az 1454:13. t. c. szerint: Továbbá azok a harcosok, akik t. i. a hadseregben titkon mennek el, ha nemesek birtokaikat veszítsék, ha pedig nem nemesek, főbenjáró büntetés alá essenek. Azok is, akik uraiktól ellátást nyertek, vagy ezek pénzét felvették, ha nem akarnának uraikkal elmenni, hasonlóképen főbenjáró büntetéssel sújtandók. Megújítják ezeket az 1492:18., 19., 1552:12. és 9. t. cikkek: Annak a nemesnek büntetése, aki a hadból kapitányának, vagy urának engedélye nélkül eltávozik. Ezeket illetőleg megállapították, hogy ha a fentebbi határozat szerint a maguk költségén hadbaszállani kötelezettek közül valamelyik nemest rajta kapnák, hogy a hadseregben hiányzik, a főbenjáró

és hűtlenségi büntetés alá esik. „Ha pedig nem nemes és ez okból más fogadta föl, ennek fejében az tartozik mást felfogadni, aki őt oda vitte, vagy ha ilyet nem találnak, jelentse be kapitányának, hogy az, a megnevezettek költségeire mást helyettesítsen.“

Az 1595:24. t. c. szintén a titkon eltávozott katonák büntetéséről szól: Továbbá a zsoldjukban meg nem rövidített azokat a katonákat, vagy szolgákat, akik szolgálati idejük letelte előtt és uruk akarata ellenére *titkon, vagy bármi módon eltávoznak*, vagy *többféle zsoldot vesznek föl* (csalás) a *főkapitányok*, ha rajta kapják, fölakasztással büntessék. Az 1596:14. t.-c. meghagyja, hogy: . . . a vármegyei kapitányok katonáik és zászlóik mellett maradjanak, máskülönben a főkapitányok elengedhetlenül megbüntessék őket. Szökevényekről rendelkezik még az 1598:31. t.-c. is.

Megújítja a szökevényekre vonatkozó eddigi törvényes intézkedéseket az 1601:14. t.-c.: a táborból megszökött és ott kellő időig nem maradó zsoldosok büntetéséről. 1. §.: A kapitány, akinek a szökevény a táborban alatta állott, *a háború bevégeződése után is elfogathassa és megbüntethesse*. Ugyanígy a 1602:8. t.-c.: A katonák fogdosásáról, zsoldjáról és a kihágók és katonáskodni nem akarók büntetéséről. 5. §. Hogyha valaki az ilyen felfogadott katonák és szolgák közül zsoldjának megkapása után a hadseregből titkon eltávoznék, az ilyent, ha rajta kapják, az említett 1552:12. t.-c. szerint kapitányai, vagy más, akik őt felfogadták, főbenjáró büntetéssel sújthassák. Szökés tárgyában rendelkezik az 1662:8. t.-c. is.

Számos törvénycikk rendelkezik a *hatalmaskodás* eseteiről. Így az 1492:41. t.-c. és H. Könyv II. R. 67. cím 6—9. §-ai a nagyobb hatalmaskodás eseteit sorolják föl részletesen. Az 1548:20. t.-c. szerint: A katonáknak a táborban elkövetett hatalmaskodásait a főkapitány bírálja el... De mivel a generális és a főkapitány urak alatt álló katonák között a királyi felség hadseregében is gyakran szoktak *hatalmaskodások és veszekedések* és más efféle *egyenetlenségek és viszályok* előfordulni... 1. §.: Mindezekben az ilyenféle dolgokban, melyek bárhol felütött táborban fordulnak elő, a *generális, vagy főkapitány uraknak kell biráskodniuk*... Hogyha valamely katona, aki az ország honfia, valaki ellen a *háborún kívül erőszakoskodik*, a bántalmazottnak, vagy károsultnak nincs megtiltva, hogy ha panaszát nem akarja a *hadvezér*, vagy a *főkapitány* elé vinni, az országnak ezt a vétkes honfiát, akitől jogtalanságot, vagy kárt szenvedett, alkalmas jogorvoslat nyerése végett a királyi felség elébe, vagy ennek távollétében a helytartó úr és az ország többi rendes birái elé hívja törvénybe. De annál inkább megvan ez tiltva, ha ilyesmi a várőrző katonák részéről történik, akiket a végvárakban tartanak el, mert többnyire ezek szoktak ilyen gonosz tetteket elkövetni.

Az 1527:5. t.-c. megszabja, hogy a *hatalmaskodások* (uni-

versi actus potentiarii) tizenötöd napra elbírálandók. Az 1536:14. t.-c. szerint pedig: Az ország lakosoknak összes más pereit is, a nemesek házainak megrohanása, azoknak elfogása, megsebesítése, megverése, megölése és bármely más bántalmazása és erőszakosság tárgyában, amelyet a királyi felség hívei . . . egymás ellen elkövettek volna és jövőre el is mernének követni . . . a legközelebb következő Reminiscere vasárnapján kell megkezdeni és szünet nélkül elbírálni.

Az 1552:26. t.-c. tovább megy és a büntető eljárás szünetelése folytán a háborús időkben elszaporodott naponként való gyilkosságok és ezer más baj, valamint más égbekiáltó bűnök folytán elrendeli, hogy: Rablások és hatalmaskodások fölött háború alatt is bíraskodni kell, nehogy a bíraskodásnak szünetelése következtében a gonoszságoknak számos faja elharcpódzék* rendeltetett, hogy „az elkövetett rablásokra, erőszakoskodásokra, jószágfoglalásokra és nagyobb hatalmaskodás öt esetére nézve a kir. felség, vagy helytartó, velük lévén az ország rendes bírái is, úgy a hadjárat előtt, mint a hadviselés tartamán folytonosan eljárjanak.“

Hatalmaskodó és szökevény katonák ellen rendelkezik az 1625:16. t.-c. Az alkalmatlankodásokat és erőszakosságokat elkövető némely katonai tisztviselők és csavargó katonák ellenében az országos végzések cikkelyeit megújítják. Ilyen megújított cikkeknél kell tekinteni az 1542. évi 1608:2. t.-cikket; 1609:19. és 56.; 1618:3.; 1622:53. t.-cikkeket.

Az 1595:25. t.-cikken kívül *csalás* bűncselekményére vonatkozik még az 1563:67. t.-cikk is azok büntetéséről rendelkezve, akik a törököknek fegyvert, vagy más tiltott dolgokat visznek. 5. §.: . . . és hogy a véghelyeken tartózkodó katonák, meg más katonai rendben lévő emberek *csalást* el ne követhessenek . . . ő felsége . . . méltóztassék Bécsben és egyebütt is . . . fejvesztés büntetése alatt eltiltani, hogy olyannak semmiféle fegyvert el ne adjanak . . . 7. §.: és mivel úgy mondják, hogy Bécsben sokan vannak olyanok, akik némelyekkel szerződésre lépve az ellenséghez sok fegyvert szoktak küldeni, ezekre nézve ő felsége meg fogja parancsolni, hogy szoros nyomozást tartssanak és a rajtakapottakat megbüntessék.“ Az 1622:20.; 1625:12. és 1715:12. t. cikkek is rendelkeznek a büntetéséről azoknak, akik a törököknek fegyvert szolgáltatnak és béke megromlására törnek.

A mai Kbt. 380. §-ának felel meg az 1595:21. t.-c., amely elrendeli, hogy: . . . a generális kapitány az olyan kapitányt, aki a hadhoz tartozó katonát *csalárdságból*, vagy *kedvezésből* elbocsátja, fejvesztéssel lakoltassa.

* Az 1454. évi 2. decr. 10. cikke elrendeli, hogy: Háború idején a bíróságok szüneteljenek. (Inter arma silent leges, judicia.) Az 1596:38. t.-c. az előző törvénycikkek megújításaként újból elrendeli, hogy: A bíraskodás a háború tartama alatt szüneteljen és a háború befejeztével ismét azonnal mindenütt törvényszéket tartsanak.

A zendülés és lázadás ellen szolgál intézkedésekkel az 1546: 19. t.-c., amely kimondja, hogy a király az ország védelmére a *lázadók és engedetlenkedők* megfélemezésére az országban állandó hadsereget tartson és pedig nem csak magyarok, de *idegenekből* is. Továbbá az 1659:21. t.-c. 1. §-a: „Ha a véghelyeken tartózkodó nemesek a törökkel cimboráskodnának, vagy a *vég-helyek közállapota — vagy maga a kapitány ellen lázongva feltámadnának*, avagy a véghelyek romlására törekednek, ez esetben, de soha máskor (örökösödési — birtokperekben) a kapitányok hatósága alatt legyenek.

A katonák általában való fegyelmezéséről, megbüntetéséről, kihágásairól rendelkezik az 1659:20., 21. és 24. t.-c. „A kihágó kapitányok és várakban tartózkodó urasági katonák, szolgák és tisztek elleni eljárás módja stb. Valamint a győri és komáromi és újabb várkastélyokban tartózkodó várkatonák kihágásainak megszüntetéséről.“ Az 1681:22. t.-c. az *idegen katonák* erőszakosságai ellen állít rendszabályokat. Az 1681: 18. t.-c. előírja, hogy: „hogyan kell eljárni *kihágó bennszülött kapitányok* és egyéb tisztek és *vég helyi katonák* ellen.“ Végül az 1715:43. t.-c. a császári katonaság kihágásairól és a kárvallottaknak adandó kárpótlásról rendelkezik.

Az *illetékesség* kérdésében ismételtlen és többször kellett a fogalmakat tisztázni a *Habsburgok trónralépte után*, akik idegen katonaságot hoztak az országba és ami nagyobb baj volt, a magyar katonák fölé idegen parancsnokokat rendelték. Ebben a kérdésben vezérelvként leszegezi az 1590:21. t.-c. 1. §-a, mondván, hogy: „Magyar katonák fölött csakis a *magyar birónak és senki másnak ne legyen ítélő hatalma*.“ Megújítja ezt az 1597: 43.; 1599:19. t. cikk. Az 1557:20. t.-c. szerint pedig: „Ő felsége a katonákat kihágásaik és büntetteikért *nemzetők törvénye szerint büntesse meg*.“

Az illetékesség kérdését tisztázza az 1548:20. t.-c. 2. §-a is, mondván: „Az országon belül létező külföldi katonák a kir. felség után tehát közvetlenül a hadvezér birói hatalma alatt állanak.“ Az 1552:30. t.-c. szerint pedig a katonaságnál lévő idegen fölött is magyar törvény szerint ítélnék. Ugyanígy az 1563:32. 36., 37. t. cikkek; Az idegen kapitányok bűneik is kihágásaikért a magyar törvények szerint büntetessenek. Ezeknek tehát ellentmond a fentidézett 1557:20. t.-cikk.

*

Az Árpád- és vegyesházbeli királyok korában is szerkesztettek *hadiregulákat, hadi szabályzatokat és articulusokat* a katonai fegyelem megszilárdítására, a katonák bűncselekményeinek megtorlására.

Egyik legérdekesebb *Hadi Szabályzata* ennek a kornak Zsigmond királynak 1427. évi március 17-én szentesített és törvényerőre emelt *Hadi (honvédelmi) Szabályzata a katonák kihágásainak és erőszakoskodásainak megfélemezése tárgyában*.

Zsigmond második „Honvédelmi Szabályzata“ 1433. évről kelt. Ebben az *állandó katonaság* szervezéséről intézkedik. Az előbbi törvényerőre emelkedett szabályzattal szemben, ez az utóbbi csupán tervezet maradt.

Lássuk már most az 1427. évi történelmi emlékeink első Hadi Szabályzatának latin eredetű szövege után készült magyar fordítását:

...megparancsoljuk... amaz erőszakoskodások, károk és sok alkalmatlanságok miatt, melyek a Mi, valamint a főpapság, főurak és országnunk nemeseinek mozgosított katonasága által a Mi és azoknak birtokain, mozgósítás idején elkövetetnek... rendeljük, parancsoljuk és határozatunkkal szentesítjük a következőket.

I. FEJEZET.

Bárki a katonaság közül élelmiszereket... keayeret, bort, takarmányt, szénát, húst, sajtot, gabonát, halat, babot, libát, csibét, malacot, bóránnyt, vaját, húst és más eféle kisebb dolgokat erőszakkal, vagy fizetetlenül, vagy nem teljesen kifizetve eltávolít s azokért kérdőre vonatván eleget nem tesz, az ellen a megkárosított... hívjon fel két bírót az uriszéken azon megyében, melyben a kár okoztatott; ezek előtt a károsultak, gazdatisztjeikkel együtt kötelesek esküt tenni az okozott kár nagyságára nézve, maguk a bírók pedig megválasztásuk alkalmával tett hites esküjök alatt tartoznak bizonyítványt adni a károsultnak saját és ugyanazon megye főispánjának pecsétjével megerősítve. A károsultak a bizonyítvánnyal valamelyik nyolcados bíraskodás idejében a királyi kuria bíróihoz járulván: ezek az említett bizonyítványoknak teljes hitelt adni... tartoznak, ennek erejénél fogva aztán a főispán... azonnali teljes elégtételt tartozik adni... akár pénzben, akár javak lefoglalásában.

II. FEJEZET.

Ha valaki nagyobb dolgot tulajdonított el: mint lovakat, ökröket, ruhát, sertéseket, szalonnát és általában oly dolgokat, melyeket nélkülözhet anélkül, hogy szükségét szenvedne, vagy elpusztítja a parasztság házáit, csüreit, felszerét, vagy eltulajdonítja borát, megrakott szekereit, vagy nagyobb kárt okoz, az ilyen vagy a károsultak, vagy uraik által bizonyos nyolcadokra a királyi kuria bírái elé idéztessék... ha ott meg nem jelennek... vétkezésnek tudandó be... az általa okozott kárnak — az említett bírák által négyszeresen becsült — megtérítésére kényszerítettessék. Ha pedig megjelenik, vagy törvény szerint megbízókat küld — ellene marasztaló ítélet hozassék stb.

III. FEJEZET.

Mindazok pedig, kik nagyobb büntényt, vagy vétséget követtek el, mint gyilkosság, valamely asszonyinak, vagy hajadonnak megbecsületlenítése, vagy elrablása, templom fosztogatása, szent dolgok és nemesek megrablása, a károsultak által azok gazdáinak házaiban is szigorú vizsgálat tartassék és tetteikért valamelyik oktavára a királyi kuria elé idéztessenek, ha ártatlanoknak vallják magukat, akkor az egész dolog azon megye nemesei elé terjesztessék bizonyító eljárás végett, a hol a vétség elkövetetett, hol ha a vádlottak meg nem jelennének már magában véve emiatt makacs-ságért ítéltesse el... ha vádlottak fel nem találhatók... gazdái a felelősek, kik a károkért eleget tenni tartoznak.

IV. FEJEZET.

(Az idézés módjáról.)

V. FEJEZET.

Ha valamely főúr személyesen vesz részt a hadjáratban s hozzá

intézett panaszokra... nem gondoskodik: akkor a károsultak káraikért elégtételt vehetnek maguknak ő rajtuk (az illető főúron).

VI. FEJEZET.

(„Téli időben a mozgósított katonaságtól szalmát, erdei tüzelőfát és szállást megtagadni nem szabad.“)

VII. FEJEZET.

(Élelmiszerek árait szabja meg.)

VIII. FEJEZET.

(Büntetése annak, aki ott, ahol állami sót kaphat, más sót vesz.)

IX. FEJEZET.

A királyi só és a hadsereg sója vámmentességéről. (Kiadtuk Brassóban „Reminiscere“ vasárnap után való hétfőn (márc. 17.) 1427-ik esztendőben, uralkodásunknak Magyarországon negyvenedik, a római birodalomban tizenhetedik és Csehországban hetedik esztendejében.)*

Zsigmond 1433. évi Honvédelmi Szabályzata csupán tervezete maradt az állandó katonaság szervezésének. A harminchat fejezetből álló Szabályzat VI. és XV. fejezete tartalmaz büntető rendelkezéseket:

VI. Fejezet: Jónak látja a király — súlyos büntetés terhe alatt — megtiltani a saját, a királyné, a főpapok, főúrak és az ország köz hadseregének is mozgósítás idején a lakosság megkárosítását... stb.

XV. Fejezet: Hasonlóképp a már kiszabott és ezután kiszabandó büntetés terhe alatt — tilos a hadiszolgálatban levőknek a megszabott idő előtt és kapitányaik engedelmé nélkül a szolgálatot elhagyni.

Mátyás király rendkívül szigorú fegyelmi intézkedésekkel tartotta fenn a rendet európai híré fekete seregében, miként erről Bonfini Dec. IV. L. 7. és 8. alatt tudósít bennünket.**

Heltai Gáspár Magyar Krónikájának II. Részében arról az országgyűlésről számol be, amelyet Mátyás alatt 1485-ben Boldogasszony havában tartottak. Megújítják ezen az országgyűlésen a régebbi törvényeket és régi szokásokat, miként az alábbiakból kitűnik:

Mindnyájan panaszkodnának, hogy sok törvénytelenések és hamis szokások volnának az országban... ezokáért mind az ország bejött volna a gyűlésbe Boldogasszony havába, ott az egész országnak akaratjából megújítják a törvényeket és régi szokásokat... És hetvenöt vármegye ispánoknak adának hatalmat, hogy törvény szerint megbüntetnék a gonosztevőket, tolvajokat, gyilkosokat, orvosokat stb. ...Annakután ott rendelvén, hogy minden esztendőben két-két octáva lenne az országban, holott megítéltének az ügyek, minden ügy elvégeztetnék négy octávába... Annak utána azt rendelék — hogy a vármegyeispán egyedül törvényt ne tőne, hanem minden esztendőbe nyolc vagy tíz embert válasszon maga mellé, kik együtt velle ülenek a törvénybe. Ezt is rendelék, ha valamelyik hamis törvényt tőne, hogy azt megbüntötnék és vönnének először rajta százhuszonöt arany forintot, másod uttal, hogy tisztesége vesztett lőne...

* H. K. 1892. 586. l. Kőszeghy közlése.

** Horváth Mihály: Magyarország történelme. II. k. 551. l.

A bajvivást megtilták a pörösek közt. Az uzsora ellen is szörzének törvényt...

...Azt is szörzé, hogy sem ur, sem nemes ember, sem katona, sem egyéb hadakozó ember, semmi hatalmat ne műveljenek és erővel semmit el ne vigyenek, se marhát, se ételt, se italt, se gabonát... Ha ez ellen cselekednének, tehát a vármegyeispán a király képeben megbüntesse őket, avagy a király ő maga.

Ezt is szörzék, hogyha a király serege valahova elmegyen is, hogy azok is senkin erőszakot ne műveljenek és erővel el ne vegyenek semmit, ha az hadakozók ez ellen cselekednének, hogy az hadnagy megbüntesse őket. Ha pedig a hadnagy nem bünteti őket, tehát a hadnagyot büntesse meg a király és ez böccsel megfizesse a kárt.

Azt is szerzék, hogy ha a sereg eloszol, a hadakozók ne heverjenek erővel senki jóságába, ha pedig kárt tönnek az hadnagyok tartoznak a kárt megfizetni. Ha az ispánok, hadnagyok, avagy bírák el akarnák a szegénységnek kárát elhallgatni, a szegénységnek szabadsága legyen a királynak panaszt emelni... Azt is szörzék, hogy a gyilkost, aki embert ölt szántsándékból, megöljék érte, ha nem történetből ölte meg, tehát megszorzdják a megholtnak rokonságával és fűzesse meg a diát.

...senki bíró ne lehessen, hanemha megesküött leszen a törvények igaz módja szerint.

Értékes magyar nyelvű *hadi rendtartást* őriznek meg történelmi emlékeink *Báthory István* lengyel király korából, aki a lengyel seregben szolgáló *magyar huszárok* számára szerkesztette azt 1576—1586-ig. Ez a hadi rendtartás egykoru másolat egy quart alakú füzetben. Országos levéltár gyulafehérvári kápt. oszt. Cent. Rk. 45. szám alatt.

Ennek a kornak egyik legérdekesebb és legjellemzőbb okmánya az egykorú magyar hadi cikkekre vonatkozólag a fenti rendtartás, azért közöljük azt teljes tartalmában:

... Hogy pedig az uton való rend inkább megtartassék, minden seregből két két rott mesterre kell e dögöt bizni. Ha ki az menésben mód nélkül szekerét más seregben elvegyíti és az menésnek rendit megbántja: efféle embert szabad legyen nemcsak a sereg hadnagynak, de az rend őrző rott mesternek is megbüntetni, vagy verni akarja, vagy szekerét akarja elrontani.

Az mi magunk szekereinknek, álgyuinknak és egyéb terheknek uton való rendit senki el ne szakaszsa, és meg ne tartóztassa, mert az megbüntetésre szabadsága leszen annak, az ki szekereink előtt leszen... Senki az strázsán kívül zsákmányra ne menjen még az uton is; valaki különben cselekedik, megfogja az strázsza mester, kinek hogyha valaki ellene állana, ugy kell velle cselekedni, mint ide alá megvagyon írva.

Az poroszló mesternek is, kit profosznak hinak, hatalma leszen mindent megfogni mind táborban, mind tábor kívül, akármi nemzet és rendbeli legyen. Négy ember választatik penig: egyik lengyel, másik litva, harmadik magyar, negyedik német, hogy minden dolgok könnyebben eligazultassanak.

Ezek mindenkor jelen leszenek és az kiket az profosz valami vétekért megfog ezekhez viszik és ezek *ütlei szerént igazittatik el dolga*. Ha ki penig az négy embertől az mi fő generalisunkra veszi (perorvoslat, fellebbezés a fő generalishoz) dolgaít, az is megengedtetik.

Nem is nyulnak ezek afféle dologhoz, ki az *vitélő szertartás ellen* történik, hanem affélét az fő generalisra hagynak; minden, akármiféle dolgok az régi szokás szerént azok által végeztetnek el, kikre az generalis bizta.

Valaki kezét veti vagy az profoszra (hadbíró) vagy annak szolgájára, minden kegyelem nélkül fejével éri meg; az ki penig bosszu beszéddel ütlei, kerékre tétetetik.

Az kozákok, kik szabad akaratjuk szerént az ellenség földjére mennek, mindenfelé imide amoda ne budossanak, de mindnyájan egybe gyűljenek és az kit előtők hagynak, annak birtoka alatt legyenek, kinek hire és akaratja nélkül ha valamellik szélel budosik, fejével éri meg; szabad is azt akárkinek is az mi hadunkból megfogni és az generalishoz vinni.

Az kozák rott mesternek sem szabad sem szolgálul megfogadni, sem társaságokban venni az mi seregünkből szökött embert; ha ki befogadandja, az *tanács itéleti szerént megbüntettetik, az szökött szolgának pedig feje esik le.*

Senki az mi seregünkből sehova, de főképpen zsákmányra az strázsán tul és generalis hire nélkül ne bocsásson. Az ki az strázsát meghaladja, megfogják az strázsá állók és az generalis igen megbünteti. Ha pedig az strázsá ellen állana és meg nem hagyná magát fogni, ha megöli, az strázsá vére is elvesz; ha pedig elszalad is az strázsá előtt, valahol kézben akad, *fejével éri meg.* Az rott mester, kire az strázsát bizzák, ha gondviseletlen leszen, igen megbüntettetik. Mikor pedig az ellenség földjére kell küldeni, mód adatik abban, mint lehessen bátorsággal.

Semmiféle vetemint senki lovával, barmával ne tapodtasson, hanem az mennyire szükséges vagyon, kaszáljon és arasson benne.

Senki házat, templomot, falut ne égessen, parasztságot, muszka gyermeket, papot, asszonyállatot meg ne öljön se rabba ne tegyen.

Senki se fő legény, se hadnagy, se kufár semmiféle barmot, kit az ellenség földén találtak, haza ne hajtasson, hanem az táborban tartsa és ott adja el, hogy az élés ezféle dolog miatt meg ne szűküljön.

Senki *hirt* az mi hadunkban ne *hordozzon*, mert *kerékre tétetik.* Ha ki pedig oll hirt értend, hadnagyának titkora jelentse meg, ki nekünk adja értenünk. Azonképpen ha valaki maga esztől valami haszonra való dolgot ismer, csak hadnagyának jelentse meg, mert nem szabad egy közönséges legénynek is egymás között hadi dolgokrul tanácskozni és tractálni, mert azféle tractálás gonosz példát és engedetlenséget szokott szerezni... Senki háborúságot, öszve való suttogást ne indítson *feje vesztese alatt*, ki hogy inkább eltávoztassék, valaki vagy generalis eleiben, vagy attul rendeltetett *birdák eleiben* idéztetik, két vagy három barátjával, többel oda ne menjen; ezt minden egyéb dolgokban is meg kell az vitézlő nép között tartani.

Azért ha valakinek valami dolga mivelünk vagyon, minden zene bona nélkül hadnagya által tegye hirrre az fő generalisnak, ki nekünk tudunkra adja. Valaki azoknak ellene áll, ellenek szól és ellenek tusa-kodik, kikre az generalis, vagy közönséges dologban áll (igy) tractálását, vagy éjjeli őrzést és strázsát bizta, fejével éri meg.

Semmiféle ember hadi dologban semmit ne késértsen, se indítson az fő generalis végezése és parancsolatja nélkül, *tisztessége vesztese alatt.*

Senki semmiféle élést az táboron kívül ne vigyen, kufárnak és egyéb élés hordónak eleibe ne menjen, hanem az táborban illendő áron vegyék az ki mit akar venni.

Ha valaki valami versengést indit és öszveveszést az *generalis akaratja szerént büntettetik meg. Valaki vért teszen, fejével éri meg.*

Ha csak *kardot kap*, vagy csak *kardhoz futamik* is, hogy valakinek ártson véle, *fél kezével éri meg.* Ha két ember egyben vesz és egymással *vinni kezd*, *feje vesztese alatt senki meg ne segítse egyiket is.* Ha ki valakit *bajra kéri, igen megbüntetik.*

Minden budosó és vándorló és tisztátalan személl az mi hadunkból távol legyen afféle asszonyállatoktul még, valakik férjekkel egyetemben élést hordának és tisztán élnek; *valakit pedig tisztátalan személlal kapnak, mindkettő fejével éri meg.*

... *Kémségnek* eltávoztatásáért senki idegen és ismeretlen embert nála ne tartson, hozzá se fogadjon az generalis hire nélkül; az ki különben cselekedik, *nagy büntetése leszen.*

Senki egy éjnél tovább lelt márhát magának ne tartson, hanem a generalistul rendeltetett ember eleibe vigye, és az tábor közepin való

oszlophoz téessék, hogy minden hamarébb reá találjon elveszett marhá-jára. Az ki ezt nem miveli, *orv gyanánt büntetetik.*

Az jelt minden ember értse minden nap, mert ha valaki nem tudja és éjjel megkapják, *kerékre kötöztetik.* Azért mikor az trombitás jelt fu, minden megértse.

Az jel után senki ne zajongjon, puskával ne löjjön, korcsomár ne igyék és ne hujagasson, mert *nagy bütetése lészen.* Az uton is akár vadat, akármit lászon, senki meg ne sívalkodjék *nagy büntetés alatt.*

Valamig személl szerént mi magunk az hadban leszünk, senki meg ne térhessen; sőt ha mi magunk valami okért az sereget itt hagyván el kellenénk mennünk is, tartozik minden, hogy itt maradjon. Ha kinek penig oll nagy és fő gondja vagon, hogy per, miben kéntelen volna jelen lenni, efféle szükségnek méltó helt adni, hogy bizonyos ideig távol lehes-sen az hadból, csak oll embert hagyjon képeben, ki hadi dologban forgott legyen . . .

. . . Az tábor indulásakor senki galibáját és istállóját meg ne gyujtsa, meg ne égesse.

Minden hadnagynak kerdetlen, az ő maga embersége és hűsége alatt, mustra nélkül is meg kell mondani, ha valami hijja vagon az seregnek és ki mennyi hijjával vagon.

Más ember szolgálját generalis hire nélkül meg ne fogadja; nem is szabad senkinek egyik seregből másban állani.

Korcsomárosok hó pénzt fel ne vegyenek, hanem megelégedjenek kereskedésekkel; szállások se legyen az táborban, hanem kívül, ahol nekik helt mutatnak.

Senki fegyverét és ruháját másnak ne adja, se kölesön mástól ne vegyen. Ha ki lopott marhát adna tartani, senki be ne fogadja. Az korcsomárosok se vegyenek zálogban se fegyvert, se ruhát.

Az ki ezen kívül cselekedik, *akasztófa lészen helye.* Azonképpen valaki fegyverét, vagy ruháját játékra veti, mind az ki nyeri, mind az ki veszti, *akasztással büntetetik meg.*

Az jel után az korcsomáros senkinek semmit ne adjon és az tábor-tul senkit nála hálai ne hagyjon, tüzet minden megoltsa. Ha ki penig korcsomárost erővel késziriteé, hogy vagy bort, vagy sert adna az jel után és egyéb erőszakot mivelve, szintén olyan büntetése lészen, mintha az táborban mivelte volna.

Szökött szolgát az táborból az *kufárok* és *korcsomárosok el ne vigyenek* és semmivel az szökéshez ne segítsenek, mert fejekkel érik meg.

Tehénbél és egyéb rutságot táborban és az táborhoz közel senki el ne vessen; vagy messze vigye, vagy másfél singnyire elássa.

Azonképen megholt lovat s mind egyéb döögöt az táborból oda vigyenek, ahol effélének helt mutatnak. Az ki ezt nem miveli, *ugy bünteti az generalis, az mint akarja.*

Valaki gonosz életben foglalja magát és mást megbotránkoztat, az generalis büntetése szerént megbüntessék. Az is, valaki tisztit elhagyván, részegségnek adja magát.

Minden gyalognak az szertartáshoz kell magát tartani, melyet az gyalogok tisztiről külön adunk ki. Az ki pedig gondviseletlenül jár el abban, ugy büntetik meg, mint az articulások mutatják.*

Ennek a korszaknak egyik legrégebb magyar nyelvű hadi utasítása jóval a harminc éves háború előtti korban a *magyar lovasság és hajduk* számára készült alábbi, egykorú nyelvezet-

* H. K. 1890. évf. Barabás közlésében.

ben írt, ma már tehát jóformán csak a nyelvtörténeti szótár segítségével olvasható Utasítás:

I.

1—13. pontig általános magatartásra szóló utasítás.

14. pont.

Ha ki strázsára rendeltetett es rea nem megien auagi ualaki onnan ideinek előtt elmenne, uagi, lovarol le szallaria es el alunnek auagi ualami-keppen strazaiat az mint kellenek megh nem allana, az az *seregh Biraianak* sentenciaiabol *feieuel büntessék*.

15. pont.

Senki strázanak ideien sem penig rendbeli menetelben auagi allasban auagi mikor az strazakat helere heliezttek *egimassa! ne uaskodik*.

16. pont.

...panaszukat Capitanoknak uigiek (vigyék) magok boszut ne allianak.

17. pont.

Senki idegen Nemzett ellen habousagot ne indichion feie ueztese alat.

18. pont.

Azonképpen senki ualamigh ez had tart mason regi boszuiait megh ne torollia.

19. pont.

Senki az ellenséggel semit ne közöljön stb.

20. pont.

Ha ualaki az ellenségnek tanáchiban uagi igieketiben, auagi azon kiüöl valami aroltatást eő fölsége, az orszagh auagi az egész had ellene ertenne uagi eszeben menne, es ki nem nyilatkoztatna, arolo gianant tartassék.

21. pont.

Ha ualaki az ellenség közibe szökik es megkaphattiak, az *seregh birainak* iteletiben essek.

22. pont.

Az szegen Jobagisagon senki erőszakot uagi preda alatt ne tegien nagi büntetes alat.

23. pont.

Minden tisztességgel es engedelmességgel legienek az had előtt ualó fő Capitanhoz stb. mind penigh magok hadnagihoz.

24. pont.

Nyluan ualo Hadnak ideien senki masnak foglait uagi niert (*nyert*) predaiat erőuel el ne uegie.

25. pont.

Az uitezlő igassagnak es közönseges *hadi törüennek* mindniaian engedelmessek legienek es ahoz tartozandó tizt uiselő szemeleiket semmi-
ben megh ne haboritsak se erőszakot ne tegienek, *feiek eluezteseben* stb.

26. pont.

Minden zolgak és louazzak az uroknal megh maradgianak s Zol-gallianak, ualamigh ez Tabar tart, és az ellenség elötteink uagion. Ha penigh ualaki az idő alatt az Taborból, uratul el szöknek, ualahun megh talaltatik *fólakasztassek*.

27. pont.

Senki masember zolgaikat uagi lovaszat az ura hire es akarattia nélkül magához ne fogadja, se meg ne tartcha.

28. pont.

Mintniaian kiral eo folsegenek es az orszagnak hiuen igazan es engelmessen zollgallianak, es az megh nevezet Articulusokat eppen meg tartcháak stb.

29. pont.

Azoktól penigh kik az ellenségtől iötnenek spionia auagi ualami gyanossagh uolna felölök, főkeppen az kik paraszt renden ualok, az Capitanok különben es magan uegienek hitet fölök.

II.

Vitezloe Articulusok, kie szerin eo folsege Capitaniai, Vaiday, Tizedesi es magian gialogh vitézlő serege uisellien magokat, mellicket eppen az erőssen megh tartanii eo fölsegenek Ferdinand herczegnek hituel kötelessek.

1. (Capitanyok és Vajdák hűségéről.)
2. . . . Vitézek olliak legienek az kik heliesek es az uitezlő dolgokban forgoltak, nem buidosok uagi porok.
3. (Eskü a hű szolgálatra.)
4. . . . a Capitan szabadsaga nélkül el ne menjenek.
5. Hogi az strazara szorgalmatossan rea menienek es az uegeket el ne hadgiak sem egi massal ne harczolianak *feiek uesteseben* stb.
6. Hogi minden gonoszsagokat, predalásokat, haborusagokat, lopasokat, hadakozas ideien, mind Taborban, utakon és szállásokon el tauoztassanak és hogi az Calmarokat kie elest es egieb szükséges marhat hoznak megh ne haborittsak, *feiek uesteseben*.
7. . . . kiki paraszt Capitannia eleiben uigie *feie uesteseg alatt*.
8. Az ellenséggel . . . semi tractatiola ne legien *feie uesteseben*.
9. Hogi, ha ualami arultatost, uagi indulatot eo folsege az orszagh uagi az egesz seregh ellen ualaki eszeben uestzen az fő Capitanak tartozzik megh ielenteni, mellicet, ha el hallgatna arolo gianant büntessek.
10. Senki szobot heleről ki ne menien stb.
11. Valaki elszökik Capitan hire es engedelme nélkül *feikkel büntessek*.
12. . . . Senki Puskaiat az veghazban ki ne löie, zurzuuarta ne indichon.
13. Ha valaki Strazian el aluszik uagi ielet elfeleiti, az *Seregh bircia* sententiaibul megh buintessek.
14. (a Predarol.)
15. zazloia alatt minden megh maragion es aloia Capitan hire nélkül senkinek ne legien szabad elmeni.
16. Senki vegheliben uagi hadnak ideien Taborban egi nappal se harcollion, ha ki azt Chelekedne az *Seregh Bircia* eleibe allattassek es megh buintessek.

3. Szakasz.

Katonai büntetőjogi intézmények a Habsburgok korában.

A *Corpus Juris*nak a Habsburgok korában alkotott katonai büntetőjogi vonatkozású törvényei között újat nem találunk. Egytől-egyig az előző kor hasonló nemű törvényes intézkedések megújításai ezek. Azért értelemszerűleg egyes bűncselekmények szerint csoportosítva egy helyen, a II. korszakban tárgyaltuk egy és ugyanazon bűncselekményre a C. J. különböző helyein megújított katonai büntetőjogi intézkedéseket.

A III. korszak *hadicikkei*, *hadi articulusai* az előző korszak hasonló intézményei nyomán készültek; azoknak mondhatnánk megújított kiadásai. Azért ennek a kornak ismeretes hadi szabályzatait, articulusait, edictumait helyszűke miatt nagyobb részben csak a címei és évszámai szerint soroljuk fel, zárójelben megjelölve a helyet, ahol azok megtalálhatók.

Annál nagyobb jelentőségű és jogászai szempontból rendkívül érdekességű lesz a *füleki zendülés tárgyában* 1602 december 11-én lefolyt *haditörvénytörvénykezési tárgyalás jegyzőkönyvének és ítéletének* ismertetése, valamint az Esztergomot 1605-ben áruló módon feladott császári tisztek és legénység fölött 1606 február 1-én *Pozsonyban hozott haditörvénytörvénykezési ítélet közlése*.

Részletesen ismertetjük ennek a kornak három legértékesebb hadiszabályzatát és pedig 1606-ból *Bocskay István* fejedelemsége idejéből származó *Hadiszabályzatot*, *Teleki Mihály* 1669. évi *Utasítását* a huszti vár kapitánya és várnagyai számára; végül *Mária Terézia hadicikkeit* és esküformáit 1742-ből. Persze levéltáraink az alábbiakban felsorolt ismert anyagon kívül még nagyon sok hasonló katonai büntetőjogi intézményt rejtenek magukban, amelyeknek kikutatása főleg a megszállás folytán a jövőben alig elhárítható nehézségekbe ütközik.

Részletes ismertetését kell adnunk végül *II. Rákóczi Ferenc* 1707. évi katonai büntető törvénykönyvének, az első és ezideig utolsó magyar katonai büntető törvénykönyvnek, melynek címe: *A Magyarországi Confederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Had Regulák, Articulusok, Edictumok és Törvények*. Ezt már kodifikációszerű intézkedéseknek mondhatjuk.

II. Rákóczi Ferenc fenti katonai büntető törvénykönyve összefoglalja úgy magának *Rákóczi Ferencnek* 1703-ban, 1704-ben (Tábori őrségi utasítás) 1705-ben (Tábori Őrszabályzat Utasítás a városparancsnokok számára), ugyancsak 1705. aug. 29-én kibocsátott hadirendeletét a káromkodók ellen és 1706-ban (Hadi Regulák, avagy Articulusok. Nyomatott Nagyszombat.) kiadott számos hadicikkeit, hadi rendeleteit, valamint az addig megjelent számottevő hadicikkeket is.

II. Rákóczi Ferenc kidolgoztatott a fenti *hadi törvénytáron* kívül ugyancsak 1707-ben egy *Általános Katonai Szabály-*

zatot is. (Regulamentum Universale). Mindakettőnek szerkesztése körül főszerepe *Kalaly Pál* főhadi-bírónak volt. Mindakettőt bizottsági és ülési tárgyalás alá vették 1707 május 1-re, az ónodi mezőre hirdetett országgyűlésen. A fejedelem pedig azon év július 5-én szentesítette azokat. Mindakét példányt Lőcsén nyomatták, az utóbbit 2000 példányban. Az Általános Katonai Szabályzatnak egy kiadványát az erdélyi viszonyokhoz alkalmazva az erdélyi Terebesen 1707 szeptember 3-án bocsátották ki. A Nemzeti Múzeum *Széchenyi* könyvtárában megtalálhatók R. M. K. 1995. szám alatt és az utóbbi még kéziratban is Hung. in folio 649. szám alatt. Mindakét munka különös érdekessége, hogy az addig általában szokásos latin szövegezés mellett a magyar szöveget is tartalmazza, sőt a katonai büntető törvényt csupán magyarul írták.

A *Regulamentum Universale* az általános hadiszabályokat és fizetési táblázatokat tartalmazza hat részben. A „hetedik rész” szól a hadi törvényekről röviden és utal a már nyomtatás alatt lévő „hadi törvénycikkekre”, azaz katonai büntető törvénykönyvre. Ebben a részben csak azt hangsúlyozza, hogy senki a maga katonai ügyét más, mint az illetékes hatóság t. i. hadibírák előtt ne folytassa. *Első folyamodású bíróságul a kerületi hadiszéket* jelöli meg. *Fellebbezésül* pedig a tábornokhoz beosztott *generális-főhadibíróságot* nevezi meg. Azonban senki elől nincs eizárva az út még ezek után az ország *főtabornokához*, sőt magához a *fejedelemhez* is, t. i. *perújítás* eseteiben, kivéve az olyan ügyeket, mikoron a hadi edictumok szerint az ezredek hadiszékei *rögtönbíróságilag* járnak el a *hadibírák* jelenlétében és *vezénylőtábornok* tudtával.

Ezzel végződik az *Általános Szabályzat*.

Rákóczi katonai büntető törvénykönyvét részleteiben külön fogjuk ismertetni ránk nézve elsőrendű fontosságánál fogva, miután ez tizenkét címben nemcsak a katonák által elkövethető bűncselekményeket és azok büntetését sorolja fel, hanem a XI., XII. címében a *hadbírák intézményéről* és a *haditörvényessék eljárásáról* is tartalmaz nagyfontosságú határozmányokat. Ezeknek részletes ismerete nélkül ugyanis nem volna teljes a kép, amelyet olvasóinknak ezen kor katonai büntetőjogi intézményei ismertetésével eléje tárni igyekeztünk.

Mielőtt a fentiek részletezéséhez fognánk, meg kell emlékeznünk arról a „*Nemes Társaság*”-ról, amelyet Rákóczi abból a célból szervezett: „hogy a zászlónk alatt lévő nemes ifjúság oldalunk mellett, szemünk előtt nevelkedvén, hazájához való szeretetét, az isteni félelemmel együtt több tudományokkal és jószágos erkölcsökkel tanulja és gyakorolja.” A nemes ifjak társasága a főúri és törzsökös nemességű családok ifjaiból állott lovagrendszerű intézmény volt.*

* Részletes ismertetését közli a Nemes Társaságnak *Thaly*: Irodalom és Műveltség-történeti Tanulmányok a Rákóczi korból című munkájában 327—345. lapig.

„Az Nemesi Társaságbeliek Edictumi“ összesen XXIV. Articuiust (cikkelyt) tartalmaz. Ezek közül az istenkáromlókra tartalmaz büntetőszankciót a IV. cikk. A VI. cikk „a párbajozás nehéz kérdését“ szabályozza, kimondván, hogy tilos az, „aki társát megölné, minden kegyelem nélkül *feje vétetik és mind az ő, mind pedig a megöletett akasztója alatt fog eltemettetni*. Büntetést rendel arra, aki mást *huncfutnak* mond (tétessék az excedens árestomba). A VII. cikk a *paráznák* kitasztását rendeli. A VIII. cikk az *ittasságot* bünteti ismétléséhez képest feddéssel, árestommal, végül elbocsátással a Társaságból. A IX. cikk a *kockázást* és *kártyajátékot* tiltja, egy hópénz elvonásával büntetve azt. A X. cikk a társát *szidalmazót* bünteti. A XI. cikk fejük vesztésével és jószágaik elkobzásával bünteti „*akik hazájok árultatásában bizonyosan tapasztaltatnának*“. A XII. cikk is az *árulókról* szól. A XIII. cikk az *őrállás szabályai* ellen vétőket bünteti. A XIV., XV. cikk a *dob, trombita-riadójel elmulasztását* rendkívüli őrállással, illetve becsületvesztéssel bünteti. A XVI. cikk elrendeli, hogy oldalfegyver nélkül nemes társaságbeli ne járjon. Ugyancsak *őrszolgálati kötelességsértés* esetére intézkedik a XVII. cikk is. A XVIII. cikk a *fegyver tisztántartását* rendeli egy napi árestom terhe mellett. A XIX. cikk az *előljáróknak* általában való *megbecsülését* rendeli. A XX. cikk a főbb tiszt *engedelme nélkül való eltávozást* tiltja — első ízben annyi napi fogsággal, ameddig az illető távol volt, másodízben a Társaságból való kiesapással bünteti. A XXI. cikk szerint, akik *ellenséget ölnek* pro grationali signo tollal megtiszteltetnek. (Alapszabályok negyedik fejezete: „senkinek sem tollat, sem forgót, vagy akárminemű hátibőrt (kacagányt) viselni nem szabad, valaki vagy ellenséget nem ölt, vagy tüle rabot, vagy sebet nem hozott“).

Büntető szankciót tartalmaz még a XXIII. cikk, megszabván, hogy „a Társaságbeli tisztek, akik *alattvalóit megbecsüljék*, Kegyelmezzék és semmikép ne Te-zék, annyival inkább *ne szidják, avagy botozzák*, másként a megsértett fél az *auditornál* panaszt tevén, azt magokhoz engesztelni tartoznak, a történhető botozásért pedig . . . tisztekből kiesnek.“

Végül a XXIV. cikkely a Nemesi Társaság kebelében való *hadiszéki törvényes eljárás szervezetét, módozatait, szertartását szabja meg*.

A fenti Edictum a megerősítő záradék után keltezve van 1707 június 15-iki onodi dátummal. Lezárja a fejedelem aláírása és pecsétje.

*

Vizsgáljuk fenti bevezetés után időrendi sorban a bevezetésben hivatkozott egyes jelesebb és a korszellemet híuen visszatükröző katonai büntetőjogi intézkedéseket, így elsősorban az 1602. évi *füleki zendülés tárgyában* megtartott *haditörvényt* *széki tárgyalás jegyzőkönyvét és ítéletét*.

1602-ben Füleken a vitézek kiszökdöstek a várból, loptak, raboltak, erőszakoskodtak, Nagy Egyed vicekapitányt lenézték, szidalmazták, fel-lázadtak, még gyilkoltak is, mire Nagy Egyed panaszára ez országrész főkapitánya *haditörvényszéket* hívott össze.

Vádoltak: András deák, Balogh Mihály (lovas hadnagy), Balogh Gáspár, előbbi öccse és Balogh Mihály szolgája (név nincs megnevezve).

A haditörvényszék *elnöke* maga a főkapitány Thurzó György királyi tanácsos Árva megye főispánja, kir. főpohárnokmester.

Tagok: Pográny Benedek, ez országrész alkapitánya, Morgenthaler Fülöp gyarmati, Kováchy Boldizsár dévényi kapitányok; Bornemissza Ádám, Guttray István, Horváth László lovasvitézek kapitányai; Arnaut a füleki német gyalogság vicekapitánya; öt vajda és a füleki provizor. Eze-ken kívül valószínűleg a bíróság tagjai voltak a korona, a nemesség és a városi elem képviselői és a hadbíró.

A haditörvényszék 1602. december 11-én ült össze.

Nagy Egyed vicekapitány sértett volt egyben a vád képviselője is. Vádoltak személyesen védekeztek. A tárgyalás magyar nyelven folyt.

Nagy Egyed vicekapitány vádját a hadbírószék elé terjeszti:

Azt mondom András diák ellen, hivattam hozzám, valami szegény emberek jöttenek volt panaszolni hozzám reá, hogy ő maga is azon panaszt az emberektől megérce; eskütt vásárbíró (Györffy Benedek) házához küldtem és általa hivatván egynehányszor, mivelhogy el nem jött, harmadszor magam mellé vevén azon vásárbíró és egyéb jámbor nemes embert is, házában bemervén és kérdvén tőlle, miért kegyelmed ilyen engedetlen az én hivatalomnak, hogy hozzám nem jössz, im én ide jöttem kegyelmedhez. *Ő kártyát jádván, mingyárást azt mondá:* ezután sem megyek, mert ebnek bestye kurva fiának parancsolj, nem hogy te, de még náladnál különb ember se. *En mondám neki:* mért cseleközd ezt, hiszen én töllem kérted az istráza mesterséget, tisztviselő ember vagy, melyet én az én kegyelmes uram után adtam neked. *Mindgyárást mondá:* menj el, majd oly esik rajtad, az ki sohasem volt. *Mondám neki:* mondasz-e többet stb. így jöttem ki az ő házából.

Annak utána izentem neki... hogy a cirkálásnak viselje gond-ját... de ő abban el nem járt, mással sem cirkáltatott. Ez napon Buda alól hozzák Thurzó György uram ő ngsa levelét, Rákóczi uramnak szólót, hogy elküldjem Rákóczi Zsigmond uramnak. Küldém András deáknak, hogy... elkülgye Rákóczinak. *Nekem azt izené:* Lám megmondtam ő kgylmének... hogy énnem ne parancsoljon.

Ez becsületes uraim az én mondásom.

András deák erre így felele: Én mivel nem tudtam, hogy ilyen querelat instituáljon én ellenem, mert ha tuttam volna, hozzá készültem volna, hanem kérem kegyelmeteket, hadgyon órát s üdöt kegyelmetek; én az mennyiből vétkes nem leszek, mentem magamot, ha vétkes leszek kgylmetek kezébe adom fejemet, mert erről bizonytságot is költetik sze-deznöm (igy)

Deliberatum est: Mivel, hogy hírével volt András deáknak, hogy az ur ő nsga ide az helben jövelekor ez dolgot megláttatja törvényel, sőt az ur ő nsgtul is bőségesen mondva és írva is nekie azért avagy megállja, avagy affürmálja és ad rem feleljen.

András deák: Még is azon kérem kegyelmeteket, adjon ktek üdöt hozzá, hogy az feleletemet írva adhassam be kteknek.

Deliberatum est: rövid üdőnek voltáért ez az dolog semmi morát és prolongálást nem patial és nem is engedhetjük juxta priorem deliberati-onem, hanem feleljen ad rem.

András deák így szóla: Énnem azt mondták, hogy az ur ő nsga jövelele együtt lévén Tonhauzer uraméval, úgy vevénk udvarbíró uram engedelmeből közönségesen valami bort, hogy rovásra kiadgyuk... Német kapitány uram meg izené, hogy ő ezt nem engedi cseleködni, hogy az ő felsége kocsamája meg ne fogyatkozzék miatta. *Nagy Egyed uram mondá énnem:* Tudom én mi következik ebből. *Mondám:* mi következ-hetné? Monda Nagy Egyed uram: igen fel viszik a leveleket ő felségéhez.

Ő felsége irt az német kapitánynak egy levelet, melyben azt írja, hogy az Nagy Egyednek valami háborúsága ne történjék, légy mellette... azt is mondá Nagy Egyed én ilyen tized, avagy tizenkettőt, mint te s Vámoosi Bálint vagytok nyakon kö-ök és felküldetek fogva az fejedelemnek. Felelék arra Nagy Egyednek: informátiora bocsátják először. Annak utána ő kgylme akarattából mentem volt ki az lovaimhoz az főre... izenten. ő kgylmének az ő kgylme hivataljára, ha elmúlható dolog, tehát nem megyek. Másodszor is izene ő kgylme, akkor azt üzentem, hogy részeg vagyok, hadgya ő kgylme holnapra. És ő kgylme mikor házamhoz elindult volna, az uton is kérték, hogy ne jött volna hozzám, mert bort isznak, mondván, ő kgylme akkor szántsándékkal jött házamra, mivelhogy annak előtte is azzal fenyegetett, hogy nyakon kötve Pográny uramnak, avagy a fejedelemnek fölküld...

Mikor aztán ő kgylme házamra jött volna, mondam, uram fő ember vagy, mivelhogy kgylmed egy rossz polgár panaszára jött... soha hadnagságod alatt nem lakom. Annak előtt is pedig ő kgylme jobbagyomat vereséggel fenyegette, hogy magam előtt addig elveri, míg meghal bele stb.

Nagy Egyed felelé: Én nekem senki borára nem volt gondom, hanem volt az helre vigyázásom... Azért azt mondom, valami óta András deák uram ez hellen velem megharagutt, azóta mások is ő kgylmétől gonosz példát vettek, ki miá az hellben sok háboruk következtenek, ki kegyelmetek előtt megbizonyosodik, hogy annak előtte, mikor én bejöttem az helben szép csilapodban voltunk, de mihelylön ez lön közöttünk, azóta meghallja és megérti kgylmetek bizonyosságokból, menyi sok zene-bona volt közöttünk. Azért törvényét várom kgylmetektől.

Deliberatum est: Mivelhogy mind az két fél eleget proponált, szükség, hogy Nagy Egyed uram legelsőben, annakutána András deák is produkallják az bizonyóságot.

Nagy Egyed így szól: Mivelhogy egy bizonyosságom vagyon kgyltek közt az székbén, kívánom, hogy kgylmetek kiadgya ad validationem propositionis meae.

Deliberatum est: Mivelhogy in primordio causae versetur negotium és nulla determinata sententia még ex litigantium pratibus, per dominos Judices est prolata, ki mehet és bizonyíthat.

Első bizonyosság Tassy János (következik a vallomás).

Második bizonyosság Györffy Benedek vásárbíró. Vallomása megegyezik az előbbi tanu vallomásával, hogy András deák részeg fővel kiszidta házából a vicekapitányt. stb.

Harmadik bizonyosság Hubay Dömötör valija, hogy ő nem látta ő felsége levelét és parantyolatlyát stb.

Deliberatum est: Minthogy az bizonyosságokból bőségesen kitecik, hogy Nagy Egyed semmi háborúságra semminemű okot nem adott András deáknak, hanem ő per omnia vétke mindenben, mert nem csak részegségében az Nagy Egyed egynéhány hivataljára nem ment, de sőt Nagy Egyed házában mennén illetlen szókkal felelt nékie és józankorában is engedetlenségét az levél elvitelében annak utána is megmutatta, mondván ezt, hogy eb s bestye kurvafi fogagya szavát: azért és az több okokból is az ország generállja kegyelmének subiacebit poenája.

Ennek utána az bíróság az vicekapitány vádgyai alapján Balog Mihály és társai ellen látott törvényt következőképpen:

En Nagy Egyed Balog Mihály (lovashalag) ellen azt mondom, azonképpen Balog Gáspár és Balog Mihály szolgálja ellen is... (hosszu bőbeszédűséggel előadja, hogy kérte Balog Mihályt, hogy cirkáltasson a külső városban, de ő azt rem cselekedte, kit most sem cselekedik — az cirkálás egyszer sem volt meg) majd azt panaszolja, hogy Balog Mihály az ő parancsát nem fogadja: „ő nekem azt mondá: parancsolhatsz-e, lásuk ki fogadgya... ebnek s bestye kurva fiának parancsolj.“

Azonban az mentéjét kiveté nyakából, bottal rajtam lön. Balog Gáspár, kitől én nem tudtam félni, puskájával az követ az acélra rántá. az ő felsége kapujár. mondá: meghalsz Nagy Egyed az bátyámért, mért verőd föl az állat. Az puskát az eskütt vásárbíró (Györffy Benedek) és

más barátom ragadták meg kezében. Engem szándékkal meg akart ölni és löni. Mondám fogják meg Balog Gáspárt, az ki pedig az én szolgám az várban tegyen hirt az német kapitánynak. Magam is megindulék előttök, mivelhogy, ha meg nem indultam volna, elindétott akarattjoknak meg kellett volna rajtam tellesedni. *Balog Mihály uram szolgája Mihály előmbé állá egy csákdánnyal mondá:* Nagy Egyed, mert hogy az én uramat háborgatod, bizony majd meghalsz bestye lélek. Az csákányt szintén az hasamba akarja vala vágni, hogy megragadák az kezében és én magam eltasztám tőllem: mennj el hitvány ember, lám én nem vétek senkinek stb. stb. Majd: Mihály uram az minap is hadnagy lévén egy Asszonyállatot addig elvert, hogy most is azon Asszonyállat testében megsérült ember. In summa az bizonyosságokbul minden dolgok kitetcezenek, azért ez három személyről törvényt várok kgytlektől.

(Balogh Mihály rövid tagadó válasza után):

Deliberatum est: mivelhogy az Balogh Mihály az bizonyóságot producáltatnyi kéványa az Nagy Egyed pedig örömet is bizonyítani akar, annak utána justum et aequum ad rei probationem, hogy producálják.

Első bizonyosság Pászthóy András (következik a vallomás):

Második bizonyosság Balyk Péter vallja: „csak hogy azt is addálom, hogy lélek bestye kurva fiának szidalmazta az Nagy Egyedet Balogh M. és az Egyed szolgájának azt mondotta az uradat szintén úgy tartom, mint az alfelemet“ stb.

Harmadik bizonyosság Szecsőy Orbán, azután Barbély János vallja, hogy Balogh Mihály Nagy Egyedet nagy ivogató bestye lélek kurva fiának zsidó szakállu kipellengérezett lélektelen bestye lélek kurva fiának szidalmazta.

A többi tanuk Györffy Benedek vásárbíró Gávay Farkas, Csőre Mihály, Kis Benedek, Eöveges Balázs megerősítik Egyed vádgyait.

A haditörvénytől ezután a következő ítéletet hozta:

Deliberatum est, mivel Nagy Egyed az ő atcióját megbizonyította, azért *Balogh Mihály . . .* sem maga tisztít, sem ezen végháznak szabadságát meg nem gondolván, ilyen goroszságokat és föltámadást cselekedte, az ő felsége itt való vicehadnagyát meg nem becsülötte és barom lopásokat szegényeknek nyomorgatásaival cselekedett, *megérdemelné, hogy lófarkon horoztatván négyggyé vágják, de az törvény kegyelméből elég lesz, ha fejét veszik.*

Balogh Gáspár pedig, mivel az dolgokban mindenképpen igen is részes volt és absentallta is magát a *judicio sedis* hujus proscibálja az *Sedes ista sub poena, hogy quam primum fuerit poterit megfogadtassék és eadem poena* (t. i. fővétel) *promucióltassék.*

András deák pedig, mivel hogy im patrató crimina jelen nem volt, na ha ő is *conspirator* volt, az mind az bizonyóságul kiteccik az *Sedes deliberatioja* szerint az *generalis kapitány kegyelméből legyen büntetése.*

Az *Balogh Mihály szolgája* pedig, az mely a csákánt Nagy Egyedhez fogta, noha unus testis nullus quasi (egy tanu nem tanu) de mivel hogy jelen volt az *insurrectióban pellengér alatt három pálcával veressék.**

Itt megszakad a jegyzőkönyv.

Esztergomot a törökök 1605-ben ostrom alá vették. A vár parancsnoka *Dampierre* gróf ezredes és a várórség 1605 október 3-án megnyitották Esztergom kapuit a törökök előtt.

Ebben az ügyben árulás miatt haditörvénytől eljárás indítottak *Dampierre* gróf ezredes várparancsnok és a várórségnek a várat áruló módon átadott egyéb császári tisztek és legénysége ellen. Az ítéletet 1606 február 1-én Pozsonyban hirdették ki és ugyanott végre is hajtották. (Fogalmazvány Codex

* H. K. 1890. 59. I. Komáromy András dr. közlése.

8750. szám alatt, cs. és kir. udvari könyvtár. 60 lap tintával, 204 lap írónal írva).

A haditörvényszék ítélete a bevezető rész után ekként folytatja:

„Miután e vár inkább anyagi előnyök és pénz miatt szabad akaratból és félelemből, mintsem kiállott szükség és veszedelem folytán adatott föl a hadi törvényszékhez kiküldött ülnökök és bírák a törvénykezés 3 napi tartama alatt a magasabb és alantasabb parancsnokok, altisztek és közemberek megötrént *szokásos* kihallgatása után *védekező irataik* tekintetbe vételével, tiszta lelkiismeretük és becsületük szerint következőkép ítélték:

Schlöcker Leonhardt Frigyes stuttgarti születésű Öttingen ezredbeli volt kapitánynak azért, mert felsőbb hatósága tudta és utasítása nélkül az ellenséggel tárgyalt, a védelmet beszüntette és zászlóalját azon a ponton, ahol a megbeszélés történt, magával együtt bajba keverte; jobb ökle levágassék, nyelve nyakából kiszaggattassék, mindkét darab pedig (öklől és nyelvből) a bitófára szegeztessék és teste hozzá akasztassék.

(Nagy közbenjárásra pallossal végezték ki.)

Stroll Jeromos höchstädti születésű ugyanazon ezredbeli volt kapitánynak azért, mert udvarmestere és kirendelt irnokainak megparancsolta, hogy Duval Dampierre gróf (vár parancsnoka) kérvényét a vár föladása iránt — leírja — mivel jelenleg megszökött, neve az akasztófára szögeztessék (ami megtörtént), ha pedig ő elfogatnék, jobb keze levágassék, teste a bitófára akasztassék és keze hozzá szegeztessék.

Scherer János Mihály arnstadti születésű Stroll kapitány irnokának azért, mivel fent említett kérvényt és levelet leírta, beszédet, alkudozásokat közvetített, jobb keze levágassék, ő maga bitófára akasztassék, keze pedig hozzá szegeztessék.

Lattenberger György, a Mörsburg ezredbeli őrzetőnek, mivel a föladás alkalmával minden szolgálatra kész volt, minden parancsnokot és közembert a bajba bevont, azokat állásaikról és őrhelyeikről elhívta, teste négy darabba vágassék és négy főúton akasztassék föl. (Kegyelem folytán először pallossal végeztetett ki, azután vágatott négyfelé és akasztattak föl testrészei négy úton.)

Zielhardt Gáspár, *Hopfer János*, *Diettenhorn János*, *Lindacher Adám*, *Dierr Fülöp* — mind Öttingen ezredbeli őrzetők — miután bebizonyult, hogy mint főkolompokok a legénységet fölbujtogatták stb. stb. — mindannyian az előbbiekhöz hasonlóan büntettetnek. (De mint az előbbieket megkegyelmeztették, kezeik nem vágattak le és bitóra kerültek.)

Bischof János, *Biber György*, *Günther Gábor*, *Poczit János*, *Streiter János*, *Lederer János*, *Speht György*, *Kapel Kristóf* Öttingen ezredbeli őrzetők; *Unwürdt*, *Lenz*, *Hebenstreit* őrzetők, *Hess Pál* muskétás miután bebizonyult, hogy a küldöttség közt voltak, a vár föladását kérték és kivitték, kötél által végeztessenek ki. (Megtörtént.)

Marschall Lőrinc stuttgarti születésű hadnagy miután tuszul szolgál s bár arra kényszerítették, még sem bírta bebizonyítani, hogy vonakodott volna; két évre egy határvárba küldetik, hol muskétás zsolddal tartozik szolgálni. (Kegyelem folytán egy év.)

Schmidt Pál és *Schramb János* őrzetők, kik a főkolompokok voltak és minden rosszban legelől jártak, mivel megszöktek nevők a bitóra, ha pedig ők megkerülnek, testök élve négy részre vágassék és négy úton akasztassék föl.

Hasonlóképp büntettetnek: *Ebinger Ferdinand* ulmi születésű szolgája, továbbá *Paradoino Ferdinand*, *Mantova Horatio* főhadnagy szolgája, kik úgy adták elő a dolgot, mintha Ebingen a katonákat szinte kényszerítette volna az alkudozás végett a lőrészhez menni avval a biztatással, hogy ebből rájuk baj nem hárulhat; *Paradoino* ezenkívül a lövést beszüntette és megtiltotta.

Masbach Richard Vilmos kapitány zászlóaljának 55 embere, kik

megengedték, hogy *Duval Dampierre Henrik* gróf az ő állásuknál fényes napvilágon, délelőtt 9 órakor két törököt kezesekül bebocsásson, e célra egy létrát hoztak elő és ezen uton ismét kibocsátották azokat, mire nemsokára egy tekintélyes török mászott föl ujjalag és a gróffal tárgyalt, ezután pedig a gróf nekik, valamint a többi 25 zászlóaljnak kijelentette, hogy *ő nem úgy cselekedett, mint az egy becsületes ezredeshez illik és mindezek után és ezek dacára nyilvánosan megesküdtek, hogy a történetekről mit sem hallottak és esküjük mellett mind a három napon (a főtárgyalás 3 napján) megmaradtak és mit sem vallottak, míg végre az egész dolog egy közember által kiderült — háromszori hamis eskü miatt arra ítéltetnek, hogy (a betegek és sebesültek kivételével) minden ember jobb keze levágassék.* (Ez ítélet később oda módosított, hogy két éven át vasban voltak kötelesek a császárt szolgálni.)

Szintugy neviknek a bitóra való függesztésével és befogatásuk esetén fölakasztatással büntettetnek azok, kik a többi zászlóaljból mintegy 46 ember, az ellenséghez átpártoltak.

Ez ítéletek 1606. február 1-én reggel 9 órakor Pozsonyban szabad ég alatt kihirdetettek és végre is hajtottak.

Dampierre gróf azután, ki Esztergom parancsnokságával volt megbízva, miután a fenti haditörvényszék előtt semmiféle vallomást tenni nem akart, kellő földözet mellett ez év február havának 22-ikén Bécsbe a császári Burgba vitetett s ugyanazon börtönbe záratott, melyben előtte *Hardegg Ferdinánd* gróf (Győr feladása miatt 1594-ben június 16-án Bécsben, miután előbb jobb keze levágatott, kivégeztetett) és *Paradeiser György* (Kanizsa átadása miatt 1601-ben) voltak már elfogva és ő Felsőge további parancsáig itt fogva maradt.

Dampierre később *kegyelmet* kapott. Elesett a Pozsony várkastélya ellen megkísérelt rohamnál 1620. október 9-én.*

Időrendben ennek a kornak egyik legrégebb és legérdekesebb katonai okirata *Hadiszabályzata* a *Bocskay István* fejedelemsége idejéből 1606. évből származó *Hadiszabályzat*. Ennek értékét növeli az a körülmény, hogy annak a kornak legkiválóbb magyar főurai s hadvezérei is aláírták és így az *egész magyar had számára* általános kötelező erejűnek kell tartanunk.

A munka *négyesi Szepesi Pál* erdélyi fejedelmi Tábornok másolata. A Széchenyi országos könyvtárnak szentelték *Mártonffy Károly* és *Lajos* 1855 február 17-én. Nemzeti Muzeumi kéziratok. 411. quint. hung.

A *Hadiszabályzat* kivonatos másolatban:

„Salut. et ordin. Regni Hungariae Militibus et Exercitibus, data et instituta disciplina Cassoriensis Anno Domini 1606.“

Következnek 13-soros bevezetés után a pontozatok:

I. . . . a kapitányok az undok szitkokat és cáromkodásokat az vitézek között megtiltsanak és ha valamelyig az tilalom ellen vétkezik és eselkeddik az kapitány megbüntesse és jó példát adgyon nekik.

A II., III., IV. pont szervezeti utasításokat tartalmaz.

V. A zászlóhoz és kapitányhoz az hadnagy és vitézlő rend hittel legyen köteles és valaki kapitánya hire nélkül zászlóját elhadgya, tisztességét, fejét vétesse el érette és vagy hadnagy, vagy főlegény ne menjen messze az maga szükségében, csak még házához is, kapitánya hire nélkül.

VI. Egyik kapitány és hadnagy, az másik kapitányság és hadnagyság alatt lévő vitézt az előtte járó hire nélkül és akarattyuk nélkül alája ne fogadgya; ha pedig ezt az kapitány, akár hadnagy az más zászló alatt lévő vitézt befogadná seregében mód nélkül, az féle kapitány, vagy hadnagy tisztét elveszejje és becsületi ne legyen.

* H. K. 1893. 739. l., közli Gömöry.

Az ki magát zászlóalja hire nélkül kapitánnyá, vagy hadnaggyá teszi, eő felsége akarattya, hogy az Generális olly kapitányt, vagy hadnagyot *felakasztassa*, az városoknak, faluknak szabadon lehessen és megbüntessék.

Aki vagy kapitányát, vagy hadnagyát szidalommal, vagy ületlen szóval illeti, affélét három pálcával megverik. Valaki kapitányához vagy hadnagyához fegyvert vont, vagy megsebesíti, vagy megöli, fejével éri meg.

Item az kapitányoknak gongyok legyen arra, hogy helyben törvényt, nyel, mezőben (táborban) pedig bottal birjanak az alattok valókkal. Urnak, nemes embernek, papoknak, scholáknak házokra ne szállyanak, az ki megpróbálja, fejével éri meg. Az Magyarországnak törvénye szerint az, ki az malmot elvagdálná, az kezét vágják érette, mivel hogy közönséges jóra való. Az malomban valókat is, ha ki megbántaná, megbüntessék érette.

Az jobbágyoknak lovát, barmát, akármí ingó-bingó jószágát akármí legyen is az, senki el ne vegye, valaki pedig ezt által hágja, tartozzék az kapitánya vissza adni az marhát és ő magát efféle cselekedetért erősen megvasalni; ha pedig az kapitány meg nem mivel, elveszeje tisztségét, ha pedig az marhát eladta volna, elégicse meg az szegény embert.

Élés fellyét annak azt kit maga és lova megessi eladni, vagy házához hordani, vagy maga hasznára fordítani az árát, ne merészellye senki; valaki szentegyházat tör, vagy sirokat, az fejével éri meg. Item az, kik az szegény embert sarcoltatják, égetik, sűtik és kinozzák, pénzt kérnek, rajtok vesznek, afféléket megveresse, vagy törvény szerint megbüntesse és az hadbul kiűzesse az kapitány.

VII. Az kik erővel szűzeket törnek, asszonyi állatokat erővel akarattyok ellen rontanak, fejekkel érik meg. Item az kik megtolvajolnak valakit, uton, vagy házán, az kapitány tiszti vezetése alatt, mint afféle tolvait megölesse; ha nem mivelné ő Felsége büntesse az kapitányt törvény szerint.

IX. Valaki bányákat, utakat, éléshordókat, harmincadosokat és országnak egyéb jövedelmét, kiből az vitézlő népek fizetése járna, megháborítaná, fejével éri meg.

X. Ha valaki a póstákat, kik eő Felségétől, vagy országtul közönséges jókban, dolgokban jönnek s mennek, megháborítaná, minden kegyelem nélkül megöletessék, mert azok közönséges ország dolgában járnak, sőt inkább azoknak minden rendbeliek segítséggel legyenek, hogy hamarabb jár hassanak.

XI. Ezen kívül is, ha valami mód nélkül való dolgok esnek az vitézek között, az kapitányok az ő magok becsületiért el ne szenvedgyék.

Datum in libera nostra civitate Cassoriensi die 7. gesima mensis aprilis 1606. — Illésházi, Nádasdi, Druget de Homonna, Szélesi, Nyári, Várkonyi, Csáki, Rákóczi, Thökölyi, Rédei, Desőphi, Czobor, Dengelegi. Balassa, Somodi, Thurzó.*

Időrendben ezután a levéltárak ismert anyagából meg kell említenünk az 1610 nov. 8-i *Széchenyi árulást*. Ez az okmány tanukihallgatásokat tartalmaz a vár átadása tárgyában. (H. K. 1896—185. l.) Ismerjük *Balassa Zsigmondnak* 1616 junius 6-án tárgyalt hűtlenségi perének tanukihallgatásait (H. K. 1897. 332. l.), az 1620 szeptember 9-i *nyitrai árulást*. Szintén tanukihallgatások 1621 okt. 23-án. (H. K. 1894. 604. l.) Értékes, bár régebbi hadi cikkek nyomán készült *I. Rákóczi György* 1634 julius 13-i *Hadiszabályzata* (H. K. 1894. 143. l.) és 1645. évi *Hadiszabályzata* (H. K. 1911. 155. l.), továbbá *II. Rákóczi György* 1658. évi *Edictuma* az eesedi várban maradott katonaság számára (H. K. 1894. 12. l.) Ismerünk még magyar *Hadi-*

* H. K. 1890. 115. l.

szabályzatokat és Utasításokat a XVII. századból 1660—64—76. évekből. Ez utóbbiak alapja a kérlelhetetlen szigor „Csákányfokkal is tanítsák a disciplinára a hadinépet.” (H. K. 1889. 287., 293. l.) *Rákóczi György Hadi Edictumának* II. Része a szamosfalui táborból kelt 1660 május 15-én. 1663-ból tanukihallgatások maradtak fenn Nógrád várának meghódítása tárgyában (H. K. 1892. 95. l.).

1664. és 1676. évi hadi törvénykezésünk emlékeiből őriznek még adatokat egykoru okmányok (H. K. 1892. 491. l.), Kővár vára részére szerkesztett *Hadi Edictum* 1665-ből való (H. K. 1891. 428. l.). Léva és Buják várainak feladása tárgyában fennmaradt egy okirat 1665-ből (H. K. 1893. 211. l.). *Széchy Mária Anna* grófnő Murány várának gondozásáról adott ki utasításokat 1665 május 7-én (H. K. 1911. 479. l.). I. Lipótnak 1668. évi articulussai magyarra fordítva nálunk is használatban voltak. Ezeket fordította le II. Rákóczi Ferenc is Palocsay György huszár kapitánnyal magyarra kitűnően szervezett állandó hadserege számára. (H. K. 1891. 569. l. Az 1734. téves évszám lesz 1668. helyett.)

Lássuk ezek után *Teleki Mihály Utasítását* 1669-ből a huszti vár kapitánya és várnagyai számára:

Instructio pro Generoso et egregiis Duis Michaelé Katona Capitaneo Martino Losonezi, Laurentio Nagy Castellanis arcis et praesidii Husztiensis, Duis Amicis mihi benevolis. 1669. Február Huszt.

Bevezetés . . .

. . . senki is Isten ellen való káromlást s szitkozódást ne cselekedjék, aki cselekednék, érdeme szerint való büntetését el ne mulassza, kmetek öbserválván erről az eddig itt a kapukban táblákra kiíratott illendő törvényeket.

Midőn a praedikator Isten szolgálatjára felmegyen, az egész praesidiumot reá erőltessék a praedicatióra s könyörgésre való menetelre. A ki elsőbben elmulasztja, megintessék, a ki másodszor, ő kmetek találjanak büntetést neki.

Erős büntetés alatt meg legyen hagyva, szorgalmatos vigyázással kell lenni magának is kapitány s porkoláb uraiméknak, reájok vigyázzanak oll hadnagyokkal; tizedesekkel, káplárral reá vigyáztassanak, senki egymással ne suttogjon, hanem ha kinek mi dolga, nyilván s nagyon beszéljék egymással, stb. . . .

A várban, ha szükség nem hozza, koresomát nem kell árultatni; igen rá kell vigyázni, a vitézlő rend egymással ne veszekedjék; ki affélre elegyíti magát, az olyakat ő kmetek megbüntessék keményen. A ki pedig akármi okon egyik a másikra kardot vonszon, keze vágassék le. A ki pedig egyik a másikat megsebesíti, meg kell halljon érte.

A ki kapitánja, úgy porkolábja ellen embertelenül szól, igen-igen megveretessék; ki hadnagyával embertelenkedik, elsőbben megintessék, másodszor megveretessék, a ki pedig ugyan fegyverhez nyulna, feje vétesék; a ki tizedesével ok nélkül embertelenkednék, kétszer megintessék, harmadszor megveretessék, ha ugyan gyakorlaná, kicsapattassék a várból.

Valaki nappal lármát csinál, meg kalafáztassék, aki éjjel, meghaljon érte.

Szót senki, élete vesztese alatt, sem egyszer sem másszor a várból ki ne vigyen.

Naplemente után senki is lámpás nélkül ne járjon. Kiki kéményét gyakran seperje. Valaki kéményitől gyulladás leszén, erősen megbüntettesék, a ki ugyan contumacia ductus az ellen cselekednék, kicsapattassék

gyalázatosan a várból, avagy, ha ugyan káros gyuladás esik szállásáról, meghaljon érte.

Valamely Czirkáló aluva találtatik, első sorban egész sereg láttára keményen megveretessék; másodsor ha ugyanó találtatik aluva, megöletessék; ha pedig oly időben találtatik a cirkáló elaluva, amikor a vár szállásában, vagy obsidumban, vagy csak annak félelmében volna is, azon szempillantásban megállitassék és az feje a várból kivetessék.

Az uruk vice udvari hadnagyától kapitány és porkoláb uramék után függjön az egész magyar gyalogság, stb. . . .

Datum Huszt, Februarii 1669.

Egyszerű fogalmazvány, pár helyen Teleki Mihály sajátkezű igazításával, a Teleki-levéltárban 4309. szám alatt.*

Katonai büntetőjogi intézkedéseket tartalmaz a *Bujdosó magyarok hadiszabályzata* 1676—78-ig (H. K. 1894. 569. l.), valamint az *Erdélyi hadak menetrendje* a XVII. században („Hadi bíró uram mellé rendeltettek, mikor érkeznek a Főtrázsamester és Tábornester.” H. K. 1895. 156. l.). Tanulságos egykoru okmány *Apafy Mihály* erdélyi fejedelem hadi *edictuma* 1682 augusztus 5-ről (H. K. 1891. 281. l.), valamint ugyanannak *szebeni Edictuma* 1686-ból (H. K. 1891. 721. l.).

Ugyancsak katonai büntetőjogi intézkedéseket tartalmaz *Forgách Adám* gróf bányavárosi főkapitány *katonai rendtartása* a XVII. századból (H. K. 1892. 569. l.). Ugyanígy *Bercsényi Miklós* őrszabályzata 1708-ból (H. K. 1888. 149. l.), valamint *Érsekújvár utolsó várparancsnokának utasítása II. Rákóczi Ferenc* idejéből (H. K. 1889. 20. l.), továbbá a *Magyar lovasság regulamentuma* (H. K. 1910—1914. 317, 504, 615. l.). Az *auditor* kötelmeiről, a profosz mint vádhatóság szerepéről találunk leírást az 1911. évi Hadtörténelmi Közlemények 377. és 490. lapoldalán.

Ezek után lássuk *Mária Terézia* hadi cikkei 1742-ből. Érdekes e hadicikkek záradékát képező esküforma a haditörvényesszék tagjai számára.

„Főlséges és hatalmas Asszonyunk Mária Teréziának, Magyar és Csehország Koronás Királynéjának etc. Hadi Articulusai.”

1. Artic. — *Hívség és engedelmesség* felől.
2. Artic. — *Pártütés* felől. Valaki pártütést indít, életét veszti el.
3. Artic. — *Commandóban ellenkezés* felől. Az ki a commandó állapotjában ellent áll életét veszti el.
4. Artic. — *Isteni félelem és istentelen mozgolódás* felől való büntetés. Minden vitézlő rendben lévő az istentelen mozgolódástul; káromkodástul magát megtartóztassa. A ki pedig Isten ellen való káromlást szóval vagy cselekedettel elkövet, az ollyatén, obrister, vagy hadi törvény ítéletéhez képest, testén vagy életén büntetessék meg.
5. Artic. — *Markotányosok* felől. A markotányosok, ha isteni szolgálat alatt bort, sert és pálinkát, vagy más részegítő italt árulnak, az veszendő legyen, és azon kívül pénzben, vagy másképpen büntetessenek meg.
6. Artic. — *Maga fegyverére fő gondviselése* felől. Zalogban nagy büntetés alatt senkinek ne adja.
7. Artic. — *Bajvivásnak tilalmazása* felől. Akár tisztviselő, akár közkatona, tiltott bajvivásra ki ne menjen életének elvesztése alatt.

* H. K. 1893. 292. l.

8. Artic. — *Secundánsoknak büntetése.* Erős büntetés alá vettessenek.

9. Artic. — *Gyilkosságának büntetése.* Halállal büntetessék meg.

10. Artic. — *Halálra valóknak büntetések felől.* A halálra való személyek a római imperiumnak törvénye szerint sententiáztassanak meg.

11. Artic. — *Tisztátalanságnak büntetése.* A házasságtörő tisztátalan élet, kurvaság és minden természet ellen való bujaság, említett törvény szerint büntetessék meg.

12. Artic. — *Ágyasokat tartóknak tilalmazása felől.* Senki ágyast táborban, garnisonban, avagy quártélyban ne tartson, törvény szerint való büntetés alatt.

13. Artic. — *A lopásoknak tilalmazása.* A lopások tilalmaztatnak. Kisebb lopások — visszaadás után — legalább erős fogsággal, vagy veszőszöszel büntetessenek meg.

14. Artic. — *Artilleriának, munitiónak és minden hadi eszközök s magazinoknak lopása felől.* Ha valaki artilleriát, vagy másféle fegyveres házat, vagy proviántszekereket meglep, az olyatén, vagy életében, vagy bőrében, büntetessék meg.

15. Artic. — *Az oly szolga felől, ki maga urát vagy pajtás pajtását meglopja.* Erdeme szerint fölakasztassék.

16. Artic. — *Szántsándékkal való égetés felől.* Valaki készakarton égetést követ el, tüzzel égetessék meg.

17. Artic. — *Házaknak, sövényeknek, kerteknek és gyümölcsös fájának rontása felől.* Senki azokat nagy büntetés alatt ne törje és ne rontsa.

18. Artic. — *Szántsándékkal szántóföldeknek, réteknek és kerteknek rontása felől.* Törvény és igazság szerint büntetessenek.

19. Artic. — *Az uti tolvajoknak büntetése.* Kerékbtöréssel büntetessék meg.

20. Artic. — *Tisztviselőknek ítélete, kik uri, vagy egyéb tolvajságban részesekké találtattak.* Mint egy utonálló tolvaj büntetessenek meg.

21. Artic. — *Erőszaknak büntetése.* Erőszaknak halál legyen büntetése.

22. Artic. — *Erőszakra vezetőknek büntetése.* Hasonló büntetés alá vettessenek azok is, kik affélékre másokat vezetnek.

23. Artic. — *Káromkodóknak büntetése.* Ha ki mást rutul szidalmaz pénzzel és megkövetéssel büntetessék meg.

24. Artic. — *Hamis esküvésnek ítélete.* Annak, aki hamisan esküszik, két ujjá vágattassék le.

25. Artic. — *Varázslásnak büntetése.* Eördögségnek büntetése tűz.

26. Artic. *A commandóban való engedelmességnek ellenkezése felől.* A hadi becsület és rend szerint való parancsolatoknak elenkezője a pártütőknek büntetését szenvedje.

27. Artic. — *Quártélyban való erőszakotétel felől.* Senki maga gazdájának erőszakot ne tegyen, élete elvesztése alatt.

28. Artic. — *Rendelet quártéllyal való megelégedés felől.* Avval súlyos büntetés alatt megelégedjék.

29. Artic. — *Be- és kijárás rendelt helyeken és kapukon kívül tilalmas.* Senki közönséges uton, vagy kapun kívül, be- és ki ne járjon, életi elvesztése alatt.

30. Artic. — *Engedelem nélkül éjszakának idején való kimaradásnak büntetése felől.* Senkinek éjszakának idején, kapitánya, avagy hadnagya hite nélkül nem szabad elmaradni, élete és feje elvesztése alatt.

31. Artic. — *Trombitások és dobosok kimaradása felől.* Becsületök elvesztése alatt a régimenttől gyalázatosan üzetessenek el.

32. Artic. — *Strázsának elmulasztása felől.* Ha valaki strázsát elmulasztja, vassal, száraz kenyérral és vízzel, vagy ha érdeme hozza magával, keményebben is büntetessék meg.

33. Artic. — *Strázsán való részegség felől.* Vassal büntetessék meg; ha pediglen gyakrabban aztat elköveti, jó neve elvesztésével a regiméntből vetessék ki.

34. Artic. — *Strázsa után, vagy éjszakának idején való lármáindítás felől.* Senki lármát ne indítson, feje és élete elvesztése alatt.

35. Artic. — *Strázsan való vigyázás felől.* Amely tisztviselő strázására rendeltetik, aztat jó vigyázás alá vegye, élete elvesztése alatt.

36. Artic. — *A fő- vagy közstrázsanak illendő becsülete felől.* Ki pedig ez ellen vétene, az érdeme szerint büntetessék meg.

37. Artic. — *Strázsa ellen való támadás felől.* Valaki strázására támad, vagy ellene fegyvert fog, életét veszti el.

38. Artic. — *Patroll ellen való támadások felől.* Nemkülönbén életét elveszti, valaki patroll ellen fegyvert fog.

39. Artic. — *Strázsan való elaluvásnak büntetése felől.* A ki az strázsáján elaluszik táborban, érdeme szerint lövöldöztessék meg.

40. Artic. — *Itélete a tisztviselőknek, kik magok trázsát elhagynák.* Hasonlóképpen büntetessenek meg a tisztviselők is.

41. Artic. — *Azok büntetése, kik ellenséggel közlenek, vagy ellene hadakozni nem akarnak.* A ki ellenséggel közli dolgát; vagy ellene hadakozni nem akar, valamint áruló, életiben büntetessék meg.

42. Artic. — *Annak kitollása felől, ki a városnak, vagy várnak feladása felől szót ejtene.* Ha észre venné, hogy valaki benn levő tisztek, vagy közönségesek közül a várnak feladása felől szóllana, az olyanon kiadni tartozik.

43. Artic. — *Commendansnak és népnek (várnak kéntelenség nélkül feladásáért) büntetése.* Ha a commendans a várat, hanem ha nagy kéntelenség hozná magával, feladná, életivel fizessen. Ha pedig a vitézek feladásra okot adnának, azok közül tizedik akasztassék fel, a többiek pediglen gyalázatosan üzettesenek el.

44. Artic. — *A pártütők büntetése felől.* Ha valaki a vitézek közül elpártolna az ellenséghez, kötéllel folytassék meg.

45. Artic. — *Büntetése a compagniátul elmaradóknak:* Vasban veretessék.

46. Artic. — *Pártfogás. Pártütőket segítőknak büntetése felől.* Akasztassék fel.

47. Artic. — *Szóejtés felől, mellyből pártütés következhetnék a büntetés.* Testében vagy életében büntetődik meg.

48. Artic. — *Tiszteknek büntetése, akik kötelességüket ellenség ellen végbe nem viszik.* Ha kötelességük szerint nem harcolnak, kecsületök és életük vesszen el.

49. Artic. — *Hasonlatos közembereknek büntetése, kik ellenség ellen hivataljokat végben nem viszik:* tizedik közülök akasztassék fel, a többi legveszedelmesebb helyekre rendeltessenek.

50. Artic. — *Azoknak büntetése, kik sáncokat és redotákat nagy veszedelem nélkül elhagyják:* azon büntetés alá vettessenek (tizedelés).

51. Artic. — *A seregek elpártolása felől.* Aki közülök megkapatlatik, minden kegyelem nélkül akasztassék fel.

52. Artic. — *Ütközet alatt prédának és fosztásnak tilalma felől.* Azt a tisztviselője bizvást helyében megölettese.

53. Artic. — *Rabok generalisságnak kezébe adása felől.*

54. Artic. — *Fizetésnek, proviantnak megtartóztatása felől.* Tisztek a maga vitézeinek pénzét, proviantját vagy fizetését meg ne tartóztassa, tisztsége becsületének, vagy életének elvesztése alatt.

55. Artic. — *Mustrának megcsalása felől.* A mely kapitány a mustrát megcsalja, becsületét s tisztét gyalázatosan veszesse el és mint egy hitelben áruló büntetessék meg.

56. Artic. — *Harcban és ütközetben elesett közembereknek nevezet szerint való beadása felől.*

57. Artic. — *Népnek elbocsátása felől.* Senkinek sincsen hatalma, hogy katonát bocsásson el.

58. Artic. — *Minden gonosztevőknek alkalmazása felől.* Senkinek nem szabad gonosztevőt álnokul eltitkolni, oltalmazni, tisztinek, vagy életinek gyalázatos elvesztése alatt.

59. Artic. — *Articulusok szaporítása, vagy pedig változtatása felől.*

60. Artic. — Azoknak publicatioja és gyakran való olvasása felől.

Intés, a mellyel intetnek esküvés előtt és egyszersmind megmagyaráztatik, micsoda a hit, és micsoda a hamis hit.

Legelsőbben három ujjok föltartatnak. Első a hőhe, amely által jelentetik az Atya Isten, a második által a Fiu Isten, harmadik által a Szentlélek Isten, a két utolsó ujjai betétetődnek... stb.

Formája az esküvésnek, a mely a hadi törvényben és más törvény-íteletekben letétetődik.

„Mi birák és assessorok esküdjünk az Atya Fiu és Szentlélek Istennek, három személyben egy igaz Istennek, hogy a panaszolkodásokra és reáfelelésekre, mondásra és ellenmondásra, cselekedetekre és tagadásokra, és akármi itten törvényesen proponáltatni fog, úgy mint a mint jelenlevő törvényben és gyűlésben jelentetni fog, akarunk szegényt, úgy mint gazdagot, gazdagot, mint szegényt, a mint legjobban tudni fogunk és lelkiismeretünk hozza magával, az igazság és tulajdonértetése szerint, nem tekintvén a személyekre, a mint isten és világi parancsolatok és adatott Hadi Articulusok, constitutiok, rendelések hozzák magokkal, rendelni és itélni nem tekintvén tiszteletre, uraságra, magunk hasznára, hogy a bűnöst szabadon eleresszük, a bűntelent pedig elkárhoztassuk, de úgy itélni akarjuk, hogy egyszer az igaz nagy és mindenható Ur Isten előtt az ő rettenetes törvényszéke előtt, valamint a mi Tekintetes Regimentünk előtt is számot adhassunk és megfelelhessünk. Mi is esküszünk, hogy valamelyek ezen törvényben történnek, magunkban csendességben megtartjuk és addig azok felől hallgatni fogunk, valameddig a publicatio nem fog következni. Ugy minket a Sentháromság és minden szentei segéljenek. Amen.“

Mária Terézia fent kivonatosan ismertetett hadi cikkei után már kevés hadicikket szerkesztettek addig, amíg mondhatnánk az összes eddig megjelent hadi cikkek, artikulusok, szabályok, edictumok és utasítások felhasználásával összeállították Ausztria kodifikált katonai büntető törvénykönyvét, amelynek újabb kiadása, mint az I. részben részletesebben megmagyaráztuk, a mai osztrák katonai büntető törvénykönyv és ennek az osztrák kbt.-nek rendelettel életbeléptetett magyar fordítása van érvényben ma is 1924-ben Magyarországon a m. kir. honvédségnél. Készítettek még néhány hadicikket a régiek nyomán Mária Terézia fent közölt hadi cikkei után nálunk is. Így a máramarosmegyei 1744. évi magyar nemesi felkelés számára kiadott utasítás — hivatkozva az 1454:13. és Zsigmond V. decretumának 7. cikkére — örködött a felkelő csapatok fegyelmén. (H. K. 1897. 309. l.) Büntetőjogi intézkedésnek tekinthetjük a XVIII. század első felében kiadott Utasítást a „Becsület helyreállításáról a hadseregben“ (H. K. 1889. 163. l.), a botbüntetésről rendelkező XVIII. századbéli hadiszabályzatot (H. M. 1889. 321. l.). Ilyenek azok a hadicikkek és katonai eskü, melyet Nádasdy Ferenc gróf tábornok, horvát bán a cs. és kir. udvari haditanács elé terjesztett 1768-ban (H. K. 1892. 415. l.), valamint a Khevenhüller-féle hadiszabályzatok a XVIII. századból 1789-ből (H. K. 1897. 639. l.), végül Hadik altábornagy szabályzata a magyar lovasság számára, évszáma ismeretlen (H. K. 1896. 535—43. l.-ig) és a nagyváradi nemes fölkelő sereg hadiszabályzata 1809-ből (H. K. 1911. 600. l.).

Tanulságos és nagyon érdekes „A tsászári és Királyi Felség engedelmével“ 1795. évben szerkesztett „Magyar Hir-

mondó“ Bécsben, Böjt-más Havának (Mártiusnak) 6-ik napján kelt 19-ik számú tudósítása *Véghelyi* Magy. Kir. Nemes Test-őrző seregbeli kapitány gyilkosainak kivégzéséről. A gyilkosok, *Csemez* Károly és *Ordódy* Imre maguk is a Testőrző sereg tisztjei voltak, akik előzőleg „semmi“ katonai bűnt nem tettek és nem is voltak árestomban.

A tudósítás a bevezetés után ekként folytatja:

Reggeli hat órakor eggynehány száz gyalog, és mintegy ötven lovas Vasas Katonák között, Magyar Királyi Testőrző *Dóczy* Fő Strázsamester (Májor) Urnak vezérlése alatt, ki vezettettek a' Nemes Sereg' palotájából az akasztó-fához, melly a' *Burg* és *Schotten* Kapuk között, kívül a' bástyán állíttatott fel, ezer lépésnyi forma messzeségre, az említett palotához. Mintegy másfél óráig tartott lassú meneteljek közben, szüntelen imákoztak, *Csemez* a' Ns Sereg' Pappjával; *Ordódy* pedig, a' *Bétsi* Magyar Concionátorral, Capucinus Szerzetbeli T. Péter *Isaurussal*. Hogy az akasztó-fához értek: le vette a' vasat, kezeikről és lábaikról, a' Ns Sereg' Tömlőztartója (Profóssza); az után a' Ns Sereg' *Auditora*, el-olvasta *ló-hátról fenn-szóval* a' *szentenziát*, a' gyilkosságnak környül-állásos elő-adásával egygyütt, mellynek summáját, az Ifjúság' tanúságára, ide iktatjuk: 1794 dik esztendőben, December' végénn kezdettek először a' gyilkosság' felől beszéllgetni. *Csemez*, tréfából említette azt elsőben *Ordódynak*, kit, erőss és nagy bátorságú Ifjúnak esmért, 's a' ki, tsak a' közelebb múlt nyáron érkezett ide, a' *Frantziák* ellen folyó véres háborúból. A' tréfát valóság' követte. Különös ösztönül hozta fel azt *Csemez*, hogy *Véghelyi* Kapitány-nál, leg-alább is 5 hat ezer forintot, 's holmi drágaságokat is fognak találni, és tselekedetjek ki nem tudódik. Három ízben mentek-fel *Véghelyi* Kapitány-hoz, a' ki lakott a' negyedik kontignátziónn, ölö szándékkal: de nem hajhatták végre szándékjokat, a' látogatók miatt. A' gyilkosság' napja (Jan. 23-dika) estvéjénn, magát találván a' szerentsétlen Kapitányt, azt mondja neki *Csemez*, színlett barátság-ból, úgymint a' mellynek állortzája alatt lappangott, hogy dohányoznának egygyütt. Ó, és a' Kapitány, le is ültek ketten, a' kementze' tüze eleibe, mellyhez, midőn beszéd közben nyúlni kezdett a' Kapitány; intett *Csemez*, a' Kapitány mellett állott *Ordódynak*, hogy látna dolgához. Ez, elő-rántván köpönyegje alól, réz-fejű buzgánnyát, úgy ütötte föbe a' Kapitányt, hogy ez, fél-hólttan le-esett.

(Ezeknek hallásakor, az Egre vetette fel szemeit *Ordódy*: és rövideden foházkodott.)

Az el ájulttnak tekintete, mind a' két Gyilkost nagy rémülésbe hozta. Míg ők arról dévankoztak: mivel ölyék már meg egészen a' Kapitányt? ez akkor fel-eszmélkedett, fel költ, s' egyenesen, a' már reszketni kezdett *Csemezt* torkon kapta, 's erőt is vett volna rajta: ha *Csemez* kérésére, hogy t. i. segitené őtet *Ordódy*: ez, meg nem fogta, és a' belső setét szobába bé nem segítette volna vinni *Véghelyi* Kapitányt, a' hol a' Kapitány-nak bé-törtt fejét, a' falba kezdette verni, annakutánna pedig keresztül kasul vagdalni azt, magának a' Kapitány-nak ezüstös kardjával, melly kardot végre, szívébe akart döfni a' szenvedőnek: de akaratja ellen, el-törte azt annak mejjén. Ezután az atzélos kardját kapta a' Kapitány-nak: 's azzal vagdalta ennek karját és egyéb tetemeit, 's tette az utolsó halálos döfést is. *Csemez* pedig, a' Szénszitóval (*Schierhacke*) verte a' kínlódónak ábrázatját, olly erőben; hogy a' görbéje az említett Szén-szitónak, vagy Tűz-pizskáló-vasnak ki-egyeneseedett; a' nyele pedig meg-görbedt. Minekutánna egészen meg-ölték volna a' Kapitányt: az ennél volt arany órát *Ordódy*; az erszényt pedig, mellyben 12 arany volt, *Csemez* vette el.

(Ezeknek hallásakor, le-sütötte a' fejét *Ordódy*; 's a' földre függesztette szemeit.)

Ez után ki mosdottak a' vérből, 's magokhoz vettek, egygy vas hordótskából háromszáz-negyven aranyat (többet nem találtak benne); gyémántos gyűrűket; ezüst-edényeket; némelly ruhákat; ingeket 's a' t.:

ezeket, köpönyegjek alatt le-vitték nyóltzadfél órakor a' *Csemez'* szobájába, 's ott minekutánna meg-osztoztak volna a' prédánn: ki-mentek a' véres ruhák' el-ásására, 's az után vatsoráltak.

(Ezeknek hallásakor, tobákot kért Ordódy, a' mellette állott Capucinus Atya' piksiséből, és Csemezre fordította szemeit, a' ki mind addig, valamig tartott az Auditor' olvasása: mindég egygyforma bádjadtt állásban vólt.)

Vatsoráról, tizeneggy óra tájban tértek vissza, a' midőn gyertya-világot látván már *Véghelyi* Kapitány' szobájában: úgy-annyira meg-ijjedtek, hogy el-szökésről kezdtek beszélni magok között.

A' fellyebb említett hét napok alatt, némelly környüállások, gyanakodásra szolgáltattak alkalmatosságot: a' gyanakodás pedig indító-ok vólt, a' Nemes Seregnél, némelly Felsőbb és Alsóbb Tisztek által tartatott vizsgálásra, mellynek alkalmatosságával maradványai találtattak *Véghelyi* jószágainak, *Csemez*nél és *Ordódynál*, kik is tehát mindjárt akkor áres-táltattak, éppen azon a' napon, mellyen egy más, ugyan tsak a' Ns Sereg-béli Kapitányt szándékoztak vala, nagyobb prédának reménylése alatt meg-ölni; vizsgálás alá fogattak; vétkeket, az elő-adott környüállásokkal egygyütt meg-vallották, melly szörnyű tselekedetért, *Tiszti rangjoktól való gyalázatos meg-fosztattatásra, és fel-akasztatásra ítéltettek.*

Az Auditor' olvasásának végződésével, *Dóczy* Fő-Strázsamester eleibe ment a' Tömlőt-tartó, 's szokás szerént, kegyelmet kért két rabjai-nak: de a' Májor, *Nem-mel* felelt: valamint másodsori, és, *Előszsör*, *Másodszor*, *Harmadszor* kiáltásokkal egybe-kötetett kegyelem-kérésére is a' Profósznak. Ekkor elő-állott farkas-bundában az öreg Hóhér, és a' Fia. a' ki ezen borzasztó tzeremóniára, fodorított hajjal, bokros nyakra-valóval, és igen módis ruhában jelent vala-meg. Ezekhez így szóllott *Ordódy*: „En. Uraim! meg-érdemlettem ezt a' halált, tsak arra kérem, frissen lássanak dolgokhoz.” Kérdé ezentúl mindjárt: „Nó mit tsinállyak?” — Az öreg Hóhér' feleletére le-vetette *Ordódy*, setétkék színű Frakkját (Kabátját) 's le-öldötte fekete nyakra-valóját: testén maradt lájblija, 's szarvas-bőr magyar nadrágja, és sarkantyútlan tsizmája. Kegyesen meg engedte vala t. i. F. Urunk, hogy ne abban a' veress, fekete prémes, és ezüstös Magyar Forma-ruhában vitessenek akasztó-fához a' Bünösök, melly Forma ruhában, a' F. Udvarnál szokott tenni szolgálatot a' Ns Sereg. Mig a' Sintérek össze-kötötték a' kezeit *Ordódynak*: az alatt, ennek Tiszt-kalapjáról és kard-járól, le-vágta a' Hóhér fia, az arany bójtot, 's a' kardot ketté törvén, *Ordódy* lábaihoz vetette annak darabjait. — Az akasztó-fára lett felhúzat-tatása közben, mindenkor buzgóan könyörgött *Ordódy* a' Pap után, 's a' körülötte lévő Hóhérokat újra is kérte, hogy frissen bánnyanak vele, 's meg-újította előbbeni vallás tételét: hogy ő meg-érdemlette ezt a' halált. A' Papnak ezen biztató szavára: *Ne féltlen, kevés idő alatt vége lesz szenvedésének*: így felelt: *En nem félek*. Mind végig, bátor-szívűséget mutatott. Hat minútumok töltek belé, míg egészen végbe mehetett a' meg-fojtatása. — Ezen történetnek szemlélésére, még inkább meg-rémült a' már különben is nagy szorongattatások között vólt *Csemez*: mert midőn fel-húzatott a' lajtorján: sok jeleit adta elmébéli háborúinak. Két minutába se' telt, hogy ki ment a' lélek belőlle. — E' meg-lévén, a' Ns Sereg' Káplánnya, egy Oktatást tartott Német nyelvén, az után imád-kozott a' temérdek Sokaság előtt. Ez után újra fel-mentek a' Hóhérok az akasztó-fára, 's le-vévén a' kötélről mind a' két hóltakat, lántzra akasztották őket, 's úgy függöttek ezek, egész estig. — *Ordódyt* sokan sajnáltották: minthogy azt nézték ki egész maga-viseletéből, hogy derék ember válhatott volna belőlle idővel, ha meg nem vesztegettetett volna a' rossz társaság által.

*

Munkánk befejezéséül emlékezzünk meg ezideig az *egyet-len magyar katonai büntetőtörvénykönyvről, II. Rákóczi Ferenc 1707. évi katonai büntető törvénykönyvéről*, melynek főcíme: „*A Magyarországi Confederált nemes Statusok és Rendek ré-*

széről szabott Hadi Regulák, Artikulusok, Edictumok és Törvények.“ A munka ívrétben van nyomtatva, fenti cím után külön lapon a Törvénytárt kibocsátó és megerősítő fejedelem címei következnek, utána a bevezető sorok: „Adjuk értésére mindenknek . . . kiváltképen pedig generális-főhadibíránk-nak (Kalaly Pál) s utána való több felső és alsó hadibíráink-nak, hogy . . . megvizsgált törvényeket, vagy hadi regulákat az e folyó 1707.-ik esztendő pünkösdi hava 1-ső napján Önodhoz egybehívott országos gyülekezet elé terjesztettük helyesebb megvizsgálások s fontolásoknak okáért . . .“

A bevezetés után kezdődő szöveg *tizenkét címre*, a címek több *cikkelyre* vannak felosztva. Az első cím 43 cikkelyben szól a „*czégéres vétkekről s büntetésekről és némely hadi succesiokról*“. Ilyennek említi az I. cikkelyben a *babonát*. A babona, varázslat, ördöngösség ellen szóló és élve megégetéssel büntetett delictum a nyugati nemzetek hadicikkeiből lett átmásolva a törvénytárba. Rákóczi táborában ilyen egyetlen eset sem fordult elő.*

II. cikkely a *káromkodókra* rendeli, hogy ha közember, vagy altiszt az illető, első ízben „megvesszőztatik“, másodízben „keményen megpálcáztatik“, harmadízben pedig „hóhér által feje vétetik“. Főtisztek két első ízben pénzbírsággal, harmadízben lefokozással vagy „ha nagy a káromkodás, halállal bünhődjenek.“ Ugyanilyen szigorúsággal bünteti a többi delictumot is a törvény. Így a hamis esküvő „tisztit, becsületit fogja elveszteni s minden tábori javaiban megmazuroltatik“ (megfosztatik), a közlegény pedig „vastagon megpálcáztatik“. (V. cikk.)

A *gyilkos emberölők, méreggel étetők* általában halállal lakoljanak. Ittasság nem, de a jogos önvédelem mentesítő körülmény. Aki véletlenül öl embert, vagy csak megsebesíti, a régi gyakorlat szerint vérdíjat fizet. (VII—XII. cikkely.)

Istentiszteletről elmaradásért a tiszt 12 forintig való bírságot fizet. Takarodó után tobzódó részegeskedő tiszt tábori javait veszti el; a közlegény megpálcáztatik.

Az *öngyilkosságot* annyiban bünteti, amennyiben elrendeli, hogy az öngyilkos „minden keresett java, jószága, amiye a mezőben (táborban), vagy a had között találtatik, a főtiszté: a külső jószága pedig az ország törvénye szerint való confiscatio alá vettetik“. (XIV. cikk.)

Az *atya-, anya-, nő-, gyermek- és rokongyilkosok* úgy büntettetnek, mint a *hazaárulók* (fej- és jószágvesztéssel), az ilyen közlegények pedig „értőztató halállal“ (karóba húzás, felnégyelés, kerékbetörés, akasztófa stb.) öletnek meg. (XV. cikk.)

Tiltja a törvénykönyv a *párbaít* és elrendeli, hogy az egy mást sértő felek az *ellenség elé állíttatván*, az tekintetik nyertes

* I. Thaly: i. m. 299. l.

nek, aki vitézebbnek tanusítandja magát a másiknál. (XVII. cikk.)

A *paráznák* az ország törvényei szerint büntetettnek — „senki pedig gyanus és feslett életű asszonyokat a hadban maga mellett ne tartson“. (XX. cikk.)*

A XXII. cikk az *örülteket* a halálbüntetéstől *fölmenti* általában, de azért „eszökhöz és vétkökhöz képest való büntetést“ szabot rájuk a hadiszékkal.

Aki *tisztjére támad*, megöletik. Az elfogott ellenséget, ha az már megadta magát, halálbüntetés tilalma alatt nem szabad megölni, de ha az ellenség a mi rabjainkból valakit megöl: méltó, hogy a mi részünkről is a kölesön megadattassék. Azért olyankor a tisztek hírével és engedelmével büntetés nélkül ölheti meg az elfogott ellenséget, mindaddig, míg az ellenségeskedő felek között annak tilalmáról újabb egyezés nem következik. (XXVII. cikk.)

Ha a megszállott vár *védői nem capitulálnak*, vagy a föladási pontokat megsértik: a parancsnokló tiszttetszése szerint bánhatik el velük.

Aki valamely elítélt *gonosztevőt készakarva elbocsát*: ennek büntetését maga fogja elszenvedni.

Kegyetlen büntetéseket szab a *tolvajokra, huzó-vonókra, záros helyeket, nemesi udvarházakat, templomokat, paplakokat, iskolákat, kórházakat stb. felverőkre. Templomrablókat* megégetik, ház stb. feltörőket kerékbe törlik, tolvajokat fölakasszák. Kiseb lopásra vas és pálcát a büntetés. A lopott jószággon tudva osztózik is bitóra kerülnek.

A *vágómarha- és szekér-elhajtó tisztt* lefokozással és kártérítéssel bűnhődik. A talált ló, szerszám, jószág stb. visszaadandó, vagy bírói kézhez, az eltitkoló mint tolvaj fog lakolni. „Valaki *hamis levelet és pecsétet csinál* annál inkább, ha vele él és aki *nevét is megváltoztatja*: feje vétetik érette és mindene *confiskáltatik*“. (XXXIX. cikk.)

Aki a Táborra vagy vásárra menő emberektől valami *árut fizetés nélkül elragad*: megpálcáztatik érette, sőt nagyobb ily *rablásért* életét is veszti.

„A *rágalmozók* dolga hadiszéken megvizsgáltatván, nyelválttságban narasztaltassanak el.“

* Nagyon sok utasítás, így már az 1577-i *haditanácskozás* dörge-delmes hangon tiltja meg nem csak rossz hírű nők elvitelét a táborba, hanem a „feleségeket és motyókat“ is hátrahagyják, hogy „a léhaság, kurvaskodás, melyek a feleségek között is elmaradhatatlanok, elkerültesenek... és hogy a testi erő megmaradjon az ellenség ellen és hogy a nemzet meg legyen szabadítva azon szegységtől és csúfolódástól, melyet ezek miatt egy idő óta külföldiektől kellett tűrnie és szenvednie“. Szomorú eseteket is jegyeznek fel egykorú kútfők ennek kapcsán. Így a tilalom dacára b. Andrassy István tábornok, Győri Nagy János ezredes ágyasairól emlékeznek meg. Az előbbi hírhedt asszonyszemélye (Garamszeghy Géczy Juliánna, Korponay Jánosné) 1710-ben a németeket titkos ajtón Lőcse városába áruval módon bejuttatá, miután a kulcsot előbb a tábornoktól, kedvesétől kicsalta.

Ezzel végződik az I-ső Cím. A többi cím sokkal rövidebb a XII. címet kivéve, amely „*A hadi törvényes Processusról*” szól és a XI. címmel együtt („*A bírónak tisztiről és némely környül álló dologról*”) bennünket közelebbről érdekel.

A II. cím általános érvényű katonai és fegyelmi rendszabályokat tartalmaz. *Tisztek ellen tettel, vagy szóval támadókat*, azokat becsutelenítőket, a hadiszék tetszés szerinti büntetéssel sújtsa. Aki pedig a fejedelem, vagy a tábornokok által kiadott védeleveleket meg nem becsüli: meghal érette.

Aki ütközetben *seregét megbontja*, a fölötte való tiszt tartozik azt azért megölni. (IX. cikk.)

X. cikk megállapítja, hogy a *nyert zsákmány* tábori árveréseken (kótyavetyék) értékesítve a pénzen a tisztek és közrend rang szerint osztozik.

Aki a Táboron — kivált éjjel — *szükség nélkül lövöldöz*: keményen megpálcáztatik érte. Ugy aki engedély nélkül *zsákmányolni jár*, barmokat hajt el stb. Nemkülönbben aki *tömlőztartó* vagy *hóhér ellen támad*: hadiszékileg súlyosan megbüntetik.

A III. cím az őrszolgálati kötelességsértésről, „*Strázsáról*,” rendelkezik. Ez 8 rövid cikkből áll. Főbb pontjai, hogy aki strázsán *zenebonát indít*, szükség nélkül *lő, kiáltoz*, föntszóval beszél „ha a miatt veszedelem talál következni — meglövöldöztessek érette.” Aki strázsára rendeltetvén századával, *meg nem jelenik*: harmadnap fogsággal lakol, száraz kenyéren. Aki pedig a strázsáról *elfut* (kivéve, ha ellenség üzi el) meghal érette. Aki *lováról leszáll* és úgy áll, vagy sétál: megpálcáztatik. Aki a strázsán *részeg*, vagy *elalszik*: ha tiszt, lefokoztatik, ha közlegény, megpálcáztatik, sőt a miatt veszedelem történvén, életével fizet. Kivétel a rosszullét, de ezt is lehetőleg meg kell jelentenie.

A IV. rövid cím a *Tábor megindulásának módjáról* szól. Aki menetelés közben egy mértföldnyire *elmarad*, testi büntetéssel, ha az ellenséghez szökik, halállal bűnhődik.

Az V. cím a *zászlókat elhagyók*, szökevények és menetlevél nélkül lappangók tárgyában rendelkezik 13 cikkben.

Fontosabak: Valaki *elszökik*: halál a fején. Ellenséghez szökők felakasztatnak. Aki a menetlevél határidejénél tovább odamarad, ha tiszt, porkolábhöz kerül és hadiszéki eljárás alá vétetik, ha közember: keményen megpálcáztatik.

Menetlevelekkel járók, ha megszálló helyeken túlkövetelők és *zsarolnak*, a vármegyék tisztjei fogassák el őket s a *hadi bíró* keresetet támasszon ellenük. Hazaszéledt vitézlő rend is, ha a szegénységet pusztítja panasz esetén a *hadi törvényszék* előtt ad számot.

Aki harsban *zászlója alól elszalad*, az olyat a tiszteknek szabad ott mindjárt megölni. „Akik elszaladnak, a Táborból elfutnak, mind pedig akik a *futást javalják*, a hadi széken érde-

mők szerint megbüntettetnek érette halálnak nemével.“ (VIII. cikk.)

Aki harc idején *beteggé teszi magát*, vétke szerint lakol, aki pedig *zsoldjával elszökik* csapata előtt, „dob és trombita szó alatt jó hírnevétől megfosztatik, megfogatván, az akasztófát el nem kerüli.“ Aki pedig „egyik zászló alól a másik alá szegődik, testi fenyíték éri s aztán eredeti zászlója alá visszaküldetik,“

Ha a zászlótartó a *zászlót elveti*, vagy kezéhez nem veszi, kivált harcokon: halállal bünhődik érette. (X. és XIII. cikk.)

A VI. cím az *erősségek feladásáról, ellenséggel való összeménésről, correspondentiákról, beszélgetésekről, árulásról, kémekről* tárgyal 24 cikkben.

Amely tiszt a *harcot parancs nélkül félbe hagyja*: hadi törvény elé állíttatik, amely ezred pedig a vezénylő-Tábornok híre nélkül az ellenséggel béke alkudozásba bocsátkozik: „Annak tiszti gyalázatos halállal ölettetik meg, a közrendből valók is érdemök szerint megbüntettetnek.“

Aki a harcra *gyáva*: hadiszék elé állíttatván, méltó büntetését veendi.

Aki ideje korán *feladja a várat*: a fő- és alparancsnok fej- és jószágvesztéssel lakoland, valamint az alattvalóknak is *elfogy életek*, ha ők lesznek okai a feladásnak. (VI. cikk.)

Ha tiszt, vagy közvitéz a vezénylő parancsnok engedelmé nélkül *ellenséggel* (habár rokona lenne is) „akár szóval, akár írással, akár izenettel, akár más jellel, nyilván, vagy alattomban *érintkezik*: halállal lakol érette és minden Tábori javai elkoboztatnak“. Hasonlóképp bünhődik az ily érintkezést tudó, de meg nem jelentő is.

Az *árulók* fej- és jószágvesztéssel, *kémek* előleges kivallatás után akasztófával, vagy felyársaltatással lakolnak. (XVII. cikk.)

A VII. cím a *szállásolásról* rendelkezik nyole cikkben.

A szállásadó megbeesülését rendelvén megszabja, hogy ha a beszállásolt katona gazdáját, gazdasszonyát, vagy ezeknek cselédét megverné, vagy becestelenítené: a *hadiszék által* egész száz pálcáig terjedhető büntetésre ítéltetik.

A VIII. cím a *gyujtogatásról* rendelkezik.

Aki szántsándékkal *tüzi veszedelmet támaszt* maga és aki arra biztatta, megégettetik, ingó jószágai elkoboztatnak. Aki a táborhelyet felgyujtja parancs nélkül: hadi törvény láttassék rajta és javaitól megfosztatván a seregből gyalázatosan kicsapatik. A *dohányzás* száz pálca büntetés terhe alatt tilalmaztatik tűzveszélyes helyeken. Ily helyen vigyázatlanságból okozott tűz folytán kártérítésköteles a tettes.

A IX. cím a *fegyver és hadi eszközök gondviseléséről* rendelkezik öt rövid cikkben.

Aki kardjával fát vág, sertést öl etc. nemcsak megpálcáztatik: hanem a tábori szemét hulladék kihordását is teljesítenie kellend, büntetésül.

Akinek puskája szemlekor nem sül el, megpálcáztatik.

Aki fegyverét rongálja, faragja, tördeli, elveszti, ellopja, az eset súlyosságához képest megpálcáztatik, *hadiszéküleg* lakol, vagy a táborból kiesapatik.

Aki más puszkaporát, töltését, golyóbisát, kováját, ércét ellopja első ízben botbüntetése leszen, másod ízben főbenlövetik.

A X. cím *a hadi szemlékről* szól.

Aki szemlén kölesönként lóval, fegyverrel jelenik meg, megbüntetik érte, ha pedig tiszt a más századát mutatja be a magáé helyett mind ő, mind a kölesönadó tisztársa rangjától becsstelenül meg fog fosztatni.

Aki katonáját a vezénylő tábornok hire engedelme nélkül elűzi, elbocsátja, *hadiszék* elé állíttatik.

Végül a XI. cím „A Birónak Tisztiről és némely környül álló dolgokról” szól 18. cikkben. A XII. cím pedig „A Hadi Törvényes processusról” rendelkezik.

A két utolsó címmel részletesen kell foglalkoznunk, mert szorosan munkánk keretébe vágnak, azért nem lesz érdektelen, ha ezt a két címet az eredeti szövegben közöljük:

TITULUS XI.

A Birónak Tisztiről és némelly környül álló dolgokról.

Artic. I.

A Generalis Hadi Biró az igazságot miként szolgáltassa:

A Generalis Hadi Biró az igazságot és Törvényt a mi nevünkkel, Isten törvénye, Hadi világos Articulusok és a Haza törvényei szerint is ítélje és szolgáltassa és a mint szokás egy átallyában minden törvények előttte legyenek.

Artic. II.

A kik ezen Articulusoknak ellene akarnának járni miként büntetessenek.

A kik vakmerőképen ezen artikulusoknak ellenében teszik magokat, az olyanokat fogassa meg a Hadi Biró, és hogy büntetlen ne maradjanak, azon Regimentbeli Tiszteknek és oly vétkesek büntetését adgya értésére, és ha kik a meg lött deliberatioval és sententiával consesusok lenni nem akarnának a megnyeretett fél a Mi felsőbb Hadi Tisztünkre, vagy a Mi jelen nem létünkben, Commendérozó Generalisunk eleibe apellallyon.

Artic. III.

A Testamentumokról, obligatiokról, Contractusokról és egyéb levélbeli állapotokról.

A Hadak között lett Testamentumoknak, obligatioknak, Contractusoknak s egyéb levélbeli állapotoknak, melyek Törvényes Processussal, vagy meg egyező akaratból is véghez mentek tellyes erejek legyen, kiváltképen a midőn Hadi Biró által subscribáltattak és ratificáltattak.

Artic. IV.

A Hadi Biró a gonosztevők ellen szorgosan eljárjon maga hivatalyában.

A gonosztevők ellen a Hadi Biró mennél szorgosabban advertályon, hogy érdemlett büntetéseket valójában elvegyék és ha véghez nem menne a Tiszteket annak executiója iránt requirállya és a Törvényt töltse bé. Az engedetlen Tisztek ellen pedig Commendérozó Generalisainkat s ha szükség magukat is informállyon.

Artic. V.

Minden nehézségek a Táborban a Hadi Biró által revidiáltassanak az ingatlan jószágrol való Causákon kívül.

(Cimet ismétli 4 sorban.)

Titulus (téves, Artic. akar lenni) VI.

A ki a Hadi Bíró hivatalyára a Törvénybe nem compáredl tizenkét forint a büntetése.

Hogy pedig az ítélet igazságos lehessen, nem tsak a Peres és haborgó feleket, de a Birákat is és a tanukat, kiket a Törvénytételre hivat és más felsőbb Tiszteket is, ha vakmerőképen viselik magukat hivatalyá ellen és el-menni és intésének is engedni nem akarnak, a Mi, vagy Generalisaink tetszéséből az ollyaknak Törvénybe való fogására és tizenkét forintig való megbüntetésekre adatik hatalom, ha a hivatalnak idején ele-gendőképen nem menthetik magokat, hogy így a Törvénynek foganatja annál jobban lehessen.

Artic. VII.

A Commendérozó Tiszt censesusa nélkül semmi gonosztevőt a Hadi Bíró meg ne szabadítson.

Es ez okon a Commendérozó Gener. v. más Főtiszt, ha mi oly dolog történik, illendőképen és szép rendel. a Hadi Birónak eleibe adgya és jól informállya, hogy a vétkeket megbüntethesse és senkit a Commendérozó Tiszt censesusa nélkül semmi gonosztevőt a Hadi Bíró meg ne sza-badítson.

Artic. VIII.

A Hadi Bíró mindenekeket jól examinállyon és a megfogattak el-ne bocsáttassanak hire nélkül, sem vádlottak fogságba ne vitessenek tudta nélkül.

Minden Rabokat és más ellenségtől szaladtakat el fogattakat és a kiknek hűségük felül kétség lehet, jól meg examinállyon, vagy két tiszt-nek jelenlétében és az ollyan Rabnak vallását együtt szubscribálván s petsételvén a Mi Cancelláriánkra, vagy Comend. Generalisnak beadgya. A Rabok közül pedig senki az ő engedelmé nélkül el ne bocsáttassék, sem a vádlott, vagy gyanus személyek meg ne fogattassanak, vagy fog-ságba ne vitessenek az ő tudta nélkül, hanem ha a Gonosz tselekedeten kapják meg fogván, Hadi Birónak mindjárt hirt tegyenek felőle.

Artic. IX.

A Táboron a köz jó ellen practikálók (exempláris halállal büntet-tessenek).

A kik a Táborban titkon Magunk ellen, vagy az ország veszedel-mére való dolgokat, practikát tapasztalhatnának, az olyakat exempláris halállal büntettesse.

Artic. X.

Télnek idején a Hadi Bíró a quartélyokat megtekintse s vizs-gállya, hogy ott is vétkesek büntetessenek.

A Télnek idején a quartélyokat megtekintse és ha kik vétkeseknek találtnak, vagy valakitől vádoltatnak a Tiszteknek adgya tudtára, hogy a Hadi Articulusok szerint azok büntetessenek meg, ha pedig a Tisztek meg nem büntetnék, Magunknak, vagy Fő Generalisunknak jelen'se bé és ha miben nehézsége volna is, vagy valami oly dolog occuálna, Tőlünk vagy Fő Generalisainktól vegyen informatiót, hogy a Mi, vagy generalisaink rendelése szerint annak utána procedálhason, mellyre magok is a Regi-mentbeli Tisztek és Auditorok vigyázní s azt bójelenteni Tartoznak.

Artic. XI.

A Hadi Bíró a Táborban a singeket és mértékeket revidiállya és az adásnak s vételnek árrát szabja.

Ugyan ezen Hadi Bíró a singeket és egyéb akármí mértéket a Tábor-ban revideállya és az adásnak s vételnek árrát szabja, a helynek és az időnek alkalmatosságához képest, melyet, ha a kereskedők meg nem Tar-tatának ugy kortszmárosok és Markotányok, avagy Csalárdságban Tapasz-taltatnának, mindennemű árujok és portékájok Confiscáltassanak a Mi vagy generalisaink hírével s engedelméből. Tartoznak azért a Regimentek Tisztjei a Hadi Birák dispositiónak ez aránt engedelmeskedni, másként az engedetlenségért a Had Bíró procedálhat ellenek és érdemekhez képest legyen Törvényes büntetések.

Artic. XII.

A Hadi Bíró a Tábori Generalis Fiscusra is vigyázzon, hogy az tisztiben szorgalmatosan eljárjon.

Abban is szorgalmatos munkás legyen, hogy a generalis Hadi Fiscus, vagy annak emberei a magok Tisztit szorgalmatosan vigyék véghez, hogy minden hatalmaskodások eltávoztattassanak és a melyek általunk, vagy Fő Generalisaink által parancsoltatnak véghez mehessenek.

Artic. XIII.

A Hadi Generalis Fiscus a Hadi Bírótól függön és attul vegyen magának rendet.

Ezen Hadi Generalis Fiscus a fenn említett Hadi Bírónak engedelmeskedjen és attul vegyen magának mindenkor törvényes rendet. A Rabokat consignallya és azon consignatiót az Auditor kezeihez adgya, hogy azok Rabok az Auditor előtt compareálva minden criminalis Causákban lehessen és a pereknek uttyok s magok dolgaiban való progressusa el ne rekesztessék.

Artic. XIV.

A Hadi Bíró a Salvagárdiákra és Protectiókra is vigyázzon, hogy minden rendetlenségek eltávoztassanak.

A sokszor említett Generalis Auditor azon igyekezzen, hogy a mi Salvagárdiáinkban és Protectionálisinkban ugy generalisinkéban is a Violentiák és akármínemű bosszuságoknak nemei eltávoztassanak és az igazság és annak rendi mindenekben megtartassék és folyhasson.

Artic. XV.

A Criminális Causáknak reviziójában a Vitézlő Rend közül is Kapitányok, Hadnagyok és mások is legyenek jelen.

A vétekben járó Causáknak reviziójára két Fő- vagy Vicekapitányt, ugyanannyi Hadnagyot, Strázsamestert, tizedest és közlegényt is hívasson.

Artic. XVI.

A Hadi Bíró specialis Protectió alá vétetett, kinél mindenek az igazság kiszolgáltatásban engedelmeskedni és asszisztálni tartoznak.

És mivel ezen Hadi Bíráink az igazságnak kiszolgáltatásában foglalatoskodnak, kiváltképen való gratiák és Protectiók alá vétessenek ahoz képest alsó, felső tiszteknek közönségesen és személy szerint is parancsoltatik, hogy nekiék azokban, a melyek az ő tiszteket és a közjót illetik, engedelmeskedjenek, asszisztállanak és ha azon dolgokban utazni fognak kívánságoknak eleget tegyenek és magokat, vagy tselédgyeket sem tselekedettel sem szóval ne bosszantsák, és megháborítani ne engedjék sőt, azok is a kik quartélyt osztanak, hogy minden hozzájuk tartozóival alkalmas és közel való quartélyok legyen. szükséges és illendő provizióval együtt arra gondot viseljenek, hogy minden időben tiszttyeiket követ-hessék és semmi akadályok ne legyen. A ki pedig ez ellen tselekednék ezen Articulusok erejével példás képen büntettetik.

Artic. XVII.

A Hadi Bíró a Vitézlő Rend Tiszteire is vigyázzon, hogy a vétkesek büntetessenek és minden törvényekről relatiót tegyenek.

A Hadi Tisztekre is jól vigyázzon a Hadi Bíró, hogy a vétkesek keményen megbüntetessenek, kik ha remissusok volnának, nekünk, vagy generalisainknak hirt tévén az aránt adandó parancsoltatunk szerint törvénybe fogattatnak és a törvénynek relatiója után érdemekhez képest megbüntettettek. A szerint több egyéb törvénytételek is minnek előtte executióban vétetnének, tartozik elénkbe, vagy Com. Generalisaink eleibe relatióra vinni a Hadi Bíró és azoknak ratificatióját onnat várni és az executió tételt is ahoz alkalmaztatni.

Artic. XVIII.

Viseljen arra is gondot a Hadi Bíró, hogy ezen Articulusok, vagy Hadi Regulák minden Ezerben (Ezred) gyakran publicattassanak, hogy minden rendeknek innotescállanak.

Szorgalmatos gondja legyen arra is a Hadi Bírónak, hogy a Vitézlő Rend Tisztei, Fő és Vicekapitányok s egyéb Commendansok magok Eze-reiben és seregeiben ezen Törvényes Articulusokat, vagy Hadi Regulákat

gyakran publicaltassák, hogy kicsinytől fogva nagyig minden rendeknek tudtokra legyenek és senki azoknak nem tudásával magát a törvény előtti ne mentesse, nevezetesebben azokat, melyek ellen a Vitézlő Rend gyakrabban szokott véteni.

TITULUS XII.

A Hadi Törvényes Processusról.

Artic. I.

A Generalis Auditor, vagy országos Fő Hadi Bíró hivataljáról és több Hadi Bírák rendiről és számáról.

Noha a Regimentekbeli Auditorokon kívül minden Districtualis Commenderozó Generalisink Corpusai mellett szükséges képen kelletik egy-egy Hadi Bíráknak lenni akik azon Districtusokban interveniálandó Causokat, Pöröket és Regimentek Auditorok részéről eleinkbe appellalt Causákat s a mint alább bővebben meg jelentetik revideállyák és dis-judicállyák, mindazonáltal más külső Keresztyén országoknak bé vött szokása és példája szerint, hogy az igazságnak kiszolgáltatásában anyival jobb rend és mód observáltassék és a nagyobb importantiájú dolgokban az apelláló Causansok az első apellátának revizióján acquiescalni nem akarván fellyebb is vihessék dolgokat szükségesnek ítéltük, hogy Magyarországon levő egész Armadunkban egy Generalis vagy országos Fő Hadi Bírák is legyen, a kinek az egész Hadaink között interveniálandó nagyobb confideratióju Causokra s Cauzákra Inspectiója lévén, a melyek azok közül az ő székire tartozandók lesznek, azokat országunk irott Törvénye, mint pedig Hadainknak kiadott Hadi Regulák és Törvényes Edictumok szerint a mint az igazságnak rendi hozza magával revideálhassa és végkép eligazíthassa alább következő rendtartás szerint, kinek némelykori absentiája miatt, hogy az igazság kiszolgáltatásában valami fogyatkozás, vagy hátra maradás ne essék a General Staáb mellett más egy Hadi Bíráknak is, úgy mint említett generalis Hadi Bírák Vicéjének kelletik lenni. Az olyatén törvényes Processusokban pedig a fellyebb irt Hadi Regulákon s törvényeken kívül minden Hadi Bírák által a következő mód és rendtartás observáltassék.

Artic. II.

A Generalis Hadi Bíró eleibe Tartozó Causákról és Casusokról.

Szükséges lévén először is tudni, mely Casusok illessék egyenesen és immediate a Generalis Hadi Bíró Székit tetszett azokat következőképen röviden feltenni. *Először.* Az egész notát és árultatást illető Casusok tudniillik: Ha titkon vagy nyilván ellenünk s veszedelmünkre célozna valaki s főkép, ha a nevezetes ember vagy Tiszt lenne. *Másodszor.* Ha ki az ellenséggel egyctértene, véle tractálna. Magunk, vagy ország Várait s Hadait elárulná, vagy mást olyat elkövetni merészelné, ki miatt magunk s hadunk is országostul elveszhetne. *Harmadszor.* A ki ezen gonosz szándékot tudná, vagy sajdítaná, nekünk úgy Comm. generalisainknak is idején bé nem mondaná. *Negyedszer.* A ki generalisunk ellen, kiknek Commandója alatt vannak a Haza szolgálatjában szófogadtalanok, engedetlenek, pártütők, vagy ellene támadók volnának. *Ötödször.* Ha olykor egész, vagy fél Regiment, vagy Companiák vétenek valamit, vagy oly veszekedés, egyenetlenség lenne a Tisztek és alattok valói között, ki miatt a Regimentbeliek interessatusoknak láttatnának lenni, vagy más okokból gyanúság férhetne hozzájuk. *Hatodszor.* Várak és Erősségek feladása, vagy ha ki onnan, vagy Táborból és Strázsáló helyéből ki szökik. *Hetedszer.* A kik Harczot állván, vagy vigyázatlanul járván, magok Hadát s azon Tractust mód nélkül oda veszítik. *Nyolcadszor.* Ha valamely Tiszt, vagy csak közlegény is a Regiment Törvényeiben és a Hadi Bíró előtt is az első apellatakor, kiváltképen maga rövidségét látná, fellyebb való székünkre apellálna a derék dolgokban, kiváltképpen ahol több tisztek interessal-tatnának.

Artic. III.

A Certificatiókról vagy Citatiókról.

Mindeneknek előtte tudni kell a Hadi Biráknak, hogy ők magoktól sem el nem kezdhetik, sem executióba nem vehetik a Causákat, avagy Törvényes dolgokat, a Commendérozó Tisztek hire s Commissiója nélkül, hanem a Regimentbéli Auditoroknak azon Regiment Commendánsától, a Hadi Biráknak a Districtualis Commendérozó Generalistól, a Fő- vagy Generalis Hadi Birónak pedig tőlünk, vagy Fő Generalisunktól kell lenni arra parancsolattyoknak, s ahhoz kelletik a certificatiók állapottyában alkalmaztatni magokat, melyben is competens terminust adgyanak és Parsoknak és in Causam attractusoknak, hogy magok mentségéhez való készülete eligsiges idejek lehessen, megküldvén írásban nékiek az egész actiót, melynek nevezeti a Hadi Törvények folyásában species facti: ha pedig szorgos a dolog, kiváltképen a világos criminalis casusokban, ugy az evidens Notában, a hol az olyan személyek jelen vannak; akár Tisztek, akár Nemesi Rendből álló Hadi emberek legyenek, Hazánk törvénye szerint ad tertium citáltathatnak, ugy a fogva lévő Malefactor raboknak, csak három-négy napot is terminálhatnak valamely hiteles személy által, akárki legyen az, tsak szóval való izenettel is. Ha pedig távolabb talál lenni, a certificálendő, vagy meg-fogatandó személy, annak az ő Commendérozó Tisztinek irván, az ő rendi szerint. Generalis Hadi Biránk akár mely Corpusban is, vagy pedig más Hadi Biránk azon Districtus bélieknek, a melyhez lesznek rendeltetve, akár mely Commendérozó-Hadi Tisztünk is tartozik annak engedni és az olyan személyt certificáltatni, Régimentbéli Auditor, vagy más Tiszti által küldvén a véghez vitt certificatiórul informatiót azon Hadi Biráknak, a melytől requiráltatik, vagy ha az olyan személy arra érdemes lesz meg is árestálni, vagy fogattatni és oda küldeni, a hová a Generalis Hadi Biró, vagy más Hadi Biránk kívánja, annak az ő requisitiója szerint. Sőt ha valamely Régimentbéli Tiszt esnék is oly vétekben, a melyért inquisitionnak kellenék lenni ellene, az mindgyárt árestomba tétetessék, Generalis Hadi Biránk, vagy más Hadi Biránk informatiójára, Commendérozó-Tiszteink által és mind addig árestomban tartassék míg dolga törvényesen nem revideáltatik.

Artic. IV.

A Törvényes Reviziora convocalandó Assesorokról, s azoknak voxolásokról.

A Terminuson Revizióra kelvén a dolog apróbb Causákban, legalább tizenkét személy a nagyobbokban két annyit is rendellyenek a Commendérozó Tiszteink, Hadi Biránk mellé Assesoroknak értelmes jólelkű embereket, s Tiszteket és Grégáriusokat is, juxta Tit. II. Art. 15. kik is a Hadi törvények tizen egyedik Titulusának hatodik Articulusa szerint tartoznak elmenni a Törvénybe, a Hadi Birák hivatalyára és soha nem délután, hanem reggel ilyenek a törvényben, s mindenekelőtte a törvényhez szólanak, az igazságra s törvényre (félre tévén minden tekintetet, félelmet, haragot, gyűlölséget s kedvezést) erős hittel meg is eskügyenek. Voxa pedig kinek grádusa szerint több s kisebb számot tégyen. És ha idegen Nemzet ellen volna a pör, azok közül is a Tisztek s Gregariusok ki ne hagyatassanak, s minden rendbélieknek voxa külön fel-irattassék, s azok után ugy következék a Deliberatio.

Artic. V.

A Hadi Törvényben leendő Praesesoról.

Minden Törvény tételben pedig a Hadi Birák előtt itéltetni szokott Causákban, egy Fő Strása Mester Praesideáljon, ugy a Regimentbéli Auditorok revisiójában is. De a Generalis Hadi Biró törvény tételben, a hol két perlekedő fél között forog az igazságnak ki-szolgáltatása, hatalmaskodás, kártétel, adósság, Contractusok, Legatumok, s más egyéb afféle keresetek állapottyában, a mennyiben azok a hadiszéket illetik maga Praesideál a Generalis Hadi Biró, — kivéven a nagyobb causokbéli, főben-, tiszts s betsület elvesztésében járó dolgokat, kiknek revisiójában a Generalis Hadi Biró mellett egy General Strása Mesternek kell praesidiálni, mely Praessessel, ha a Hadi Biró egy voxon nem lenne s meg nem egyezhetnének egymással a sentencián, tehát újabb Birák rendeltetvén, ujonnan való

revisióra kellyen a dolog, a mint alább a Hetedik Articulusban is van emlékezet felőle.

Artic. VI.

A Causák Condescensiójáról, Indebitáról és Calumniáról.

Ha valamely adósság, violentia, betstelenítés, vagy más egyéb akár-miféle kereset végett, két ellenkező fél perel egymással, a noi írásbeli Certificatoriáknak kell emanálni, és az olyakban, vagy actiókban notabihis defectusok esnének, a neveknek, helynek és időnek fel nem írásában, s ki nem fejezésében, mellyek miatt a dolognak világos értelme nem lehetne és a más pars condescentiót helyesen allegálva, vagy contra competentiam Actoratus vel judicatus fundamentalis ratiokkal excipiálna, az aránt Országunk Törvényéhez tartván Hadi Biráink magukat, az ollyatén helyes exceptiókat és nem minden aprólékos tsekély ratiókból állókat, a törvénynek rendi szerint admittálhattyák. Ugy annak idejében az indebitát és Calumniát is, kiknek mindazonáltal a Magistratualis és Crimialis Causákban, a mellyek Privilegiatáknak tartatnak, semmi helye nintsen.

Artic. VII.

Az Appellaták revisiójáról s módgyáról.

Az Appellaták a Regimentek Hadi Székiről azon Corpusnak melyhez tartoznak, Commendérozó Generalisának Hadi Birája eleibe per viam appellationis transmittáltassanak, kiadván az Instansnak a processus seriesét, ha egy, vagy mas fél appellálni akarja, az igazsag tételnek helyesebb megvizsgálására nézve, az egyéb Causákban (mert az Edictumok ellen való halálos vétekben, főként köz rendnek nem admittáltatik az Appellatio, hanem azon Districtus Hadi Birája eleibe reportálván, az viszont Commendérozó Generalisainknak reportállya és onnan végyen resolútiót felőle, miben maradgyon dolga) mellyre nézve a regimentbéli Auditorok, a hol az Appellációnak admittáltatni szükséges míg az nem revideáltatik, addig magok törvényét executióba se vegyék, de ha azon Appelláló fél, az előbbeni törvénytől fogva két hét, vagy ha messzebb vagyon négy hét alatt, terminusban nem véteti, azontul ha nagy akadékinak helyes okát nem adgya, az Appellatának semmi ereje nem leszen, s előbbeni törvény azon Regimentbéli Auditor által véessék executióban. Ha meg jelen is pedig az appelláló fél, tehát hogyha a Regimentbéli Törvény, aprobáltatik Districtualis Hadi Biránk authoritásában marad annak effectuatioja. Tudni való pedig az is, hogy a Regimentek székiről, tsak az ollyan causákban, mellyeknek keresettye, avagy acquisitioja két hónapi fizetését felülhaladgya, az appelláló félnek admittáltathatik az appellatio, azon alól pedig nem kell admittálni, hanem a Regimentbéli Commendans hirével véghez mehet az Executio. A Districtualis Hadi Birák elől pedig éppen nem lehet appellatio, ha az ott való törvényt a Districtualis Generalis ratificállya, hanem ha a convincált, vagy elmarasztott fél injuriatusnak tartaná lenni magát, lehet ujjab revisio kérésre fellyebb való recursusa, az alább irt 23. Articulus szerint. Nem különben ha a Hadi Biró a voxoláson a Praesessel meg nem egyezne; a mint fellyebb az 5-ik Articulus utollyán fel vagyon téve.

Artic. VIII.

Az ügye fogyottaknak Prokátor rendeltessék, mások is annak fogadásától ne tiltassanak.

Confiderálván pedig, hogy sokszor élet s halál közt forog a Hadi szék előtt sokaknak dolga, kik közt olly maga gondolatlanok s rész szerint együgyűek is vannak, hogy ha más nem segíti, aki helyes mentésekre való volna is elméjékel fel nem érik, szükségesnek ittelik, hogy az ollyanok (ha magok nem provideálhatnak szegénységek miatt magoknak) Prokátor rendeltessék, vagy ha más jóakarójokhoz biznának, azoknak tanátsával élhessenek és mentéseket is azok által proponáltathassák, s allegáltathassák a törvényben. A mint hogy más egyéb Causánsoknak is nem tiltatik a Hadi széken magok dolgainak prókátorok által való folytatása. Hogy pedig nagyobb confideratioju Magistratualis Causákban jobb rendel folyhassanak a Hadi széken a törvények, szükséges, hogy a Generalis Staáb mellé egy állandó vagy continuus Fiscus rendeltessék, a ki

egyszersmind Causarum Militarium Director is legyen és a Fiscalis állapotokra és a Hadak között vigyázzon, s gondot viseljen.

Artic. IX.

Az Arestált vagy fogott Rabok felől, a Hadi Biráknak leendő hír tételéről.

E Hez képest, mihelyen valakit árestálnak, vagy valami Rabot hoznak a strásán álló Tiszteink, azt mindgyárt a Commendérozó Tisztnak bé jelentsék, az viszont a Hadi Birónak, vagy (ha Régimentet illet) az Auditornak hírt Tegyen felőle, a ki is az olyatén rabot, vagy árestált személyt, minden circumstantia szerint szép tsendesen examinállyá, és szemtől szembe ki mivel vádoltatik, s arra mit felel, ugyan előttök Hadi Biránk, vagy Auditor fel-irassa, s az előttök ismét meg is olvastassa, a szerint volnak é a feleletek.

Artic. X.

A Bizonyságoknak Examenjéről és a Terminusra való idézésekről.

Ha a dolog nem világos s a vétkes tagadgya, vagy qualificállyá, a vád feleletekből a Prókátorok pró et contra formállyanak de eo Utrumokat super specie facti, nevezzenek bizonyságokat s azokat Criminalisekben (mint másutt is szokás) a terminusra Hadi Biránk személyekben citáltassa jó idején maga elejbe, kik szemmel látott, fülökkel, nem másoktól hallott dolgokat mondgyanak, meg kérdvén mindeniket, mit honnan tud, nem is tsak hallomásból, kit-kit külön-külön, hogy egyik tanu a másik vallását ne is hallja.

Artic. XI.

A raboknak sokáig nem tartásokról.

Az alatt lelkek esméretiben jár Hadi Biráinknak, hogy a Rabokat sokáig ne fetrengtessék fogságban, a ki már nem tsak őrizetnek, de némi-némi dupla büntetés gyanánt is tarthatik; melyre nézve agreallják a Commendérozó Generalist, vagy annak Helytartóját, a Régimentbéli Auditorok pedig magok Commendansit supper ordinatione judici, mely meglévén, azon tul a Tanuk Distantiájához, vagy távollétekhez képest mennél hamarébb adgyanak competens terminust nékiek, azt pediglen mind a feleknek mind Procatoraiknak, Hadi Biráink, vagy magok hites Deákja, vagy coassessora által mindgyárt adják tudtára és ugyanakkor az ellen való actiót is cum specificatis egyszersmind írva transmittalják nékiek az ellenek való fassióval együtt, a bizonyságok nevei nélkül, azt is, a kit azon Alperesek az ellen magok oltalmára szedetttenek is a más félnek (ha vagyon ellene Felperes) megkülgyék, hogy mindakét részről jobban reá készülhessenek a bé-felelésre.

Artic. XII.

Az ujabban való Inquisitiórul.

Eljövén pedig a terminus, ha az ujabb feleletekből ismét más homály, avagy bizonytalanság származnék, főképpen a halálban járó dolgokban, a törvény tételt Hadi Biráink nem praecipitállyák, ha a dolognak mivolta szerint ujabban inquisitióra is kell mennie.

Artic. XIII.

A kinoztatásnak el-távoztatásáról és az Executionnak a Commendérozó fejek előtt való Relatió nélkül meg nem lehetőségéről.

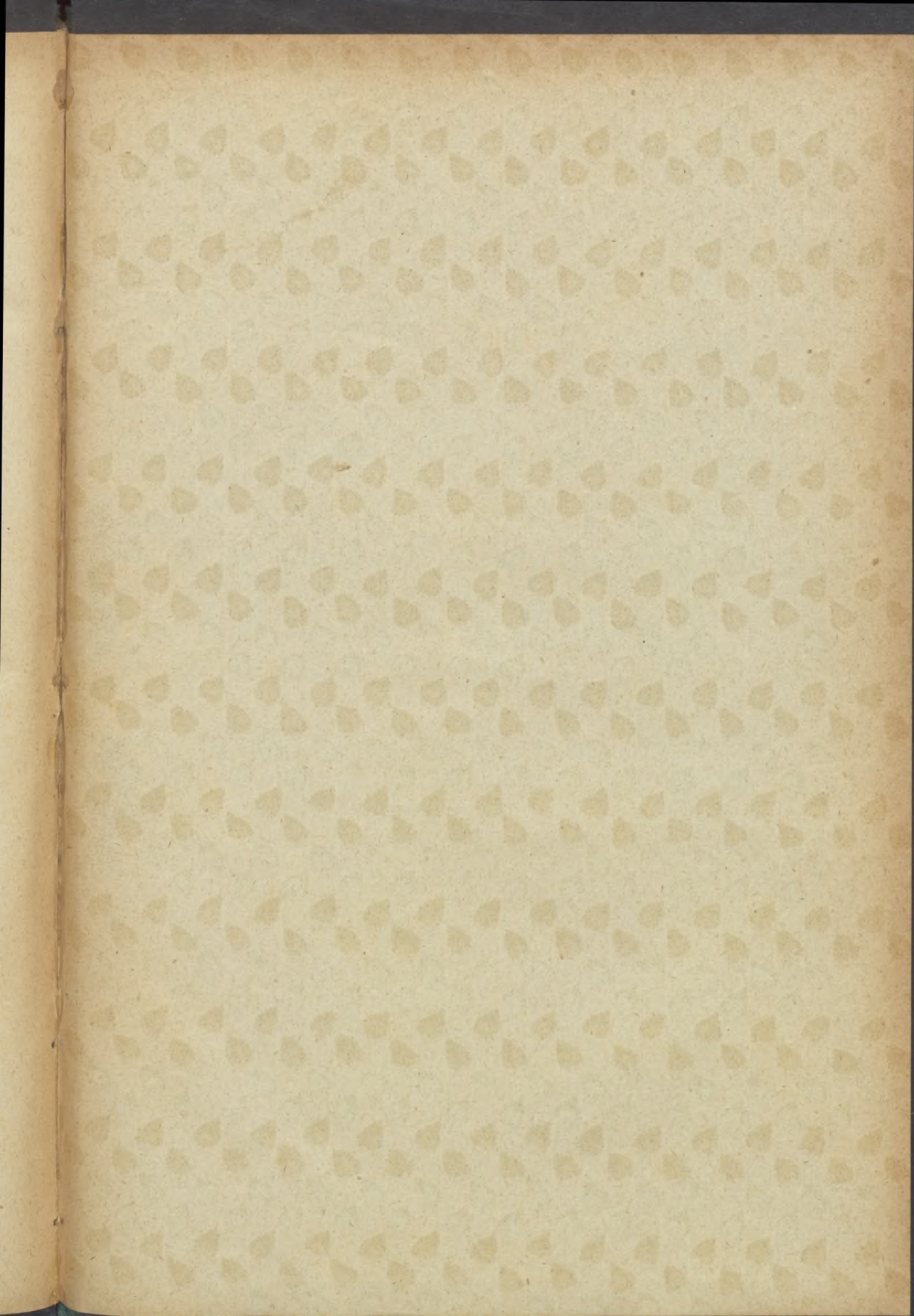
Ha tsak a dolog s némelly bizonyság mintegy tapasztalhatóképpen nem mutattya, kinra senki se adatassék, mely némelly országokban nótát importáló Caususukon kívül szokásban sintsen. Annyival inkább a ki meg-sententiástatik is ne exekváltassék . . . stb. stb.

Rákóczinak ilyképpen mintaszerűleg szervezett és fegyelmezett valódi nemzeti hadserege nyole esztendeig állta a harcot az annál jobban felszerelt és pénzelt császári zsoldosokkal. Végül azonban a többszörös túlerő kicsavarta a fanatikus kurucok kezéből a magyar szabadságharc fegyvereit és a szatmári békekötéssel sirba tették a kuruc tárogatók kesergőinek gyászzenéje mellett az önálló és független Magyarországot.

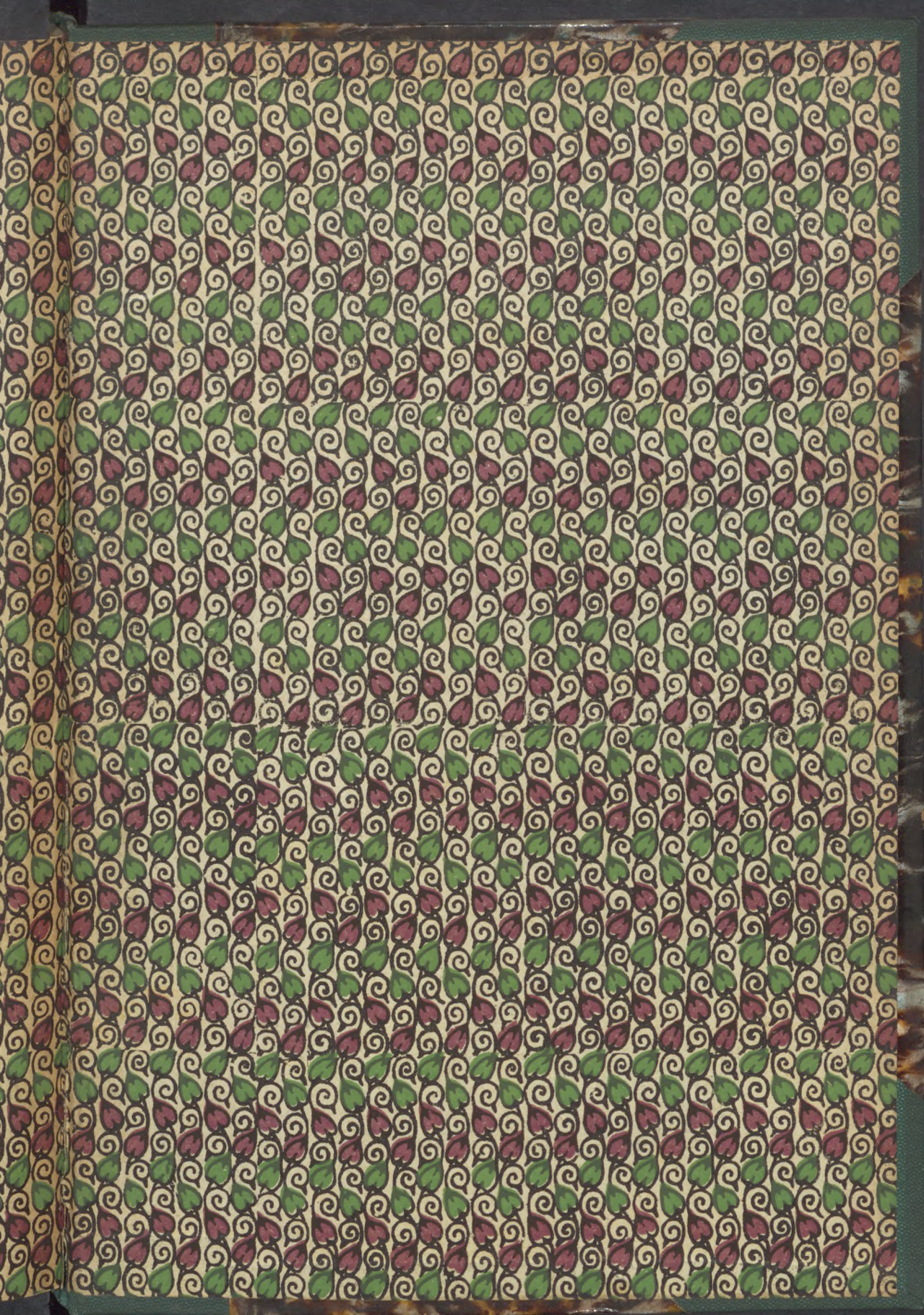
Természetes, hogy ezek után a magyar hadsereg magyar katonai büntető törvénykönyvét is csupán történelmi emlékeink őrzik. Ezek után Magyarországon az osztrák artikulások nyomán készült és *császári rendelettel* életbeléptetett és ma is érvényes *osztrák katonai büntetőtörvényt* rendszeresítették.

Természetadta jogaink vannak tehát arra, hogy elmúlt évszázadok meg nem alkuvó magyar szellemétől sugallt új magyar katonai büntető törvénykönyvünkkel, miként egyéb színmagyar intézményeinkkel életre keltsük a sokszor halálra kínzott, de ősserejéből mindig föltámadó Nagymagyarországot.

Győrffy László. A katonai büntetőjog bölcselete